Laczkó Tibor

LEXIKALISTA MAGYAR MONDATTAN

Károli Könyvek

monográfia

Sorozatszerkesztő: Sepsi Enikő

A szerkesztőbizottság tagjai:
Boros Gábor, Csanády Márton, Csoma Mózes, Fabiny Tibor,
Furkó Péter, Jakab Éva, Homicskó Árpád,
Horváth Géza, Kendeffy Gábor, Literáty Zoltán, Mészáros József,
Pap Ferenc, Tóth J. Zoltán

Elméleti és kísérleti nyelvészeti kutatások /
Theoretical and Experimental Research in Linguistics

Laczkó Tibor

LEXIKALISTA MAGYAR MONDATTAN

Károli Gáspár Református Egyetem • L'Harmattan Kiadó
Budapest, 2025

A kötet a Károli Gáspár Református Egyetem *Elméleti és kísérletes nyelvészeti kutatások* elnevezésű, 20736B800 témaszámú kutatási pályázatának keretében jött létre.

© Károli Gáspár Református Egyetem, 2025
© L'Harmattan Kiadó, 2025
© Laczkó Tibor, 2025

Felelős kiadó:
Gyenes Ádám, a L'Harmattan Kiadó igazgatója és Trócsányi László, a KRE rektora
Károli Gáspár Református Egyetem
1091 Budapest, Kálvin tér 9.
Telefon: 455-9060
Fax: 455-9062

Szakmai lektorok: Alberti Gábor, Rákosi György

A borítón az Adobe Stock szabadon felhasználható grafikája szerepel.

DOI: https://doi.org//10.56037/978-963-646-128-7
ISBN 978-963-646-128-7
ISSN 2063-3297

A kiadó kötetei megrendelhetők, illetve kedvezménnyel megvásárolhatók:
L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14–16.
Tel.: +36-70-554-3177
harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés 9
1.1 A könyv általános jellemzői 10
1.2 A könyv szerkezete 11

2. A Lexikai-Funkcionális Grammatika 14
2.1 Az LFG felépítése és reprezentációs elvei 14
2.2 Grammatikai funkciók és a funkcionális szerkezet 21
2.3 Jólformáltsági feltételek 30
2.4 Az összetevős szerkezeti ábrázolásra vonatkozó elvek 32
2.5 Az LFG és a hagyományos magyar leíró nyelvtan 38
2.6 Összegzés 45

3. Az egyszerű magyar mondat alapszerkezete 46
3.1 Az alapáltalánosítások 46
3.2 Korábbi elemzések 50
3.3 A magyar segédigék LFG-s kezeléséről 59
3.4 A magyar mondatszerkezet exocentrikus elemzése LFG-keretben 68
3.4.1 Az elemzés alapvető szempontjai 68
3.4.2 Az összetevős szerkezeti pozíciókról és a funkcionális annotációkról 77
3.5 Összegzés 81

4. Az igemódosítók 82
4.1 Az igekötős igék 82
4.1.1 Általános jellemzők 82
4.1.2 Korábbi elemzések 84
4.1.3 Az igekötős igék implementált nyelvtani elemzése 92
4.1.4 Az igekötős igék teljesen lexikalista elemzése 96
4.1.5 Komplexpredikátum-képzés: szintaktikai vagy lexikai? 101
4.2 Az igemódosítók átfogó elemzése 112
4.2.1 A főbb VM-típusok 112
4.2.2 A VM-ek átfogó LFG-elemzésének alapvetése 114
4.3 Összegzés 117

5. Operátorok az ige előtti tartományban 118
5.1 Mycock (2010) megközelítése 119
5.1.1 Általános jellemzők 119
5.1.2 Mycock (2010) elemzésének a részletei 126
5.2 Az alternatív megközelítésem 133
5.2.1 Megközelítésem főbb szempontjai 133
5.2.2 A FOC V típus 138
5.2.3 A NEG FOC V típus 140
5.2.4 A Q V típus 140
5.2.5 A ∀ VM V típus 141
5.2.6 A ∀ NEG V típus 143
5.2.7 A NEG ∀ V típus 144
5.2.8 A ∀ FOC V típus 144
5.2.9 A Q* + Q V típus 146
5.2.10 A Q NEG FOC V típus 146
5.2.11 A *miért* FOC V típusa 150
5.2.12 A FOC Q V típus 151
5.2.13 Az elemzésem összefoglalása 153
5.3 Összegzés 158

6. A főnévi csoport szerkezeti és funkcionális jellemzői 160
6.1 Az alapvető szerkezeti jellemzők 160
6.2 Főbb elemzéstípusok a chomskyánus főirányon belül 163
6.2.1 Szabolcsi (1994) 163
6.2.2 Bartos (2000) 178
6.2.3 É. Kiss (2002) 181
6.2.4 Kenesei (2005) 184
6.2.5 Dékány (2021) 188
6.2.6 Általános megjegyzések a chomskyánus főiránybeli megközelítésekről 193
6.3 A magyar főnévi csoport LFG-s elemzése 199
6.3.1 Szerkezeti kérdések 199
6.3.2 Morfoszintaktikai jelenségek 210
6.3.3 Eseménynominalizáció 216
6.3.4 Kontrollviszonyok 233
6.3.5 Az oblikvuszi és adjunktumi bővítmények kifejezése 242

6.4 A magyar főnévi csoport leíró nyelvtani perspektívából 261
6.4.1 Keszler (2000). 261
6.4.2 Egy generatív indíttatású leíró nyelvtan 270
6.5 Összegzés 297

7. Összefoglalás 298

Irodalomjegyzék 302

Rövidítések jegyzéke 313

Névmutató 319
Tárgymutató 323

1. BEVEZETÉS

Ebben a könyvben[1] az egyszerű magyar mondatoknak és a magyar főnévi csoportoknak az általam kidolgozott elemzését mutatom be egy alternatív, nem transzformációs generatív nyelvészeti elmélet, a Lexikai-Funkcionális Grammatika (a továbbiakban: LFG) keretében. Az elmélet, ahogyan azt az elnevezése is jelzi, megkülönböztetett szerepet tulajdonít a lexikai komponensének. Ez azt jelenti, hogy a Noam Chomsky neve által fémjelzett generativista főiránnyal (a továbbiakban: a chomskyánus főiránnyal) ellentétben a mondattani jelenségeket, folyamatokat nem szintaktikai transzformációs eszközökkel, hanem lexikai reprezentációkkal és szabályokkal ragadja meg. Ezért is szerepel könyvem címében a „lexikalista mondattan" kifejezés, amely első olvasásra ellentmondásosnak is tűnhet.

Könyvemnek négy alapvető célja van. Először is megismertetem az LFG-t a magyar nyelvésztársadalom szélesebb körével. Másodszor az elemzéseim bemutatásával azt is szemléltetni szeretném, hogy milyen hatékonyan alkalmazható ez az erőteljes lexikai eszköztárral rendelkező elmélet az alapvető magyar mondattani jelenségek modellálására. Harmadszor a vizsgált jelenségek kapcsán összevetem a generatív megközelítést két merőben eltérő leíró nyelvtani megközelítéssel: a nagy presztízsű hagyományos magyar leíró nyelvtannal és egy új, generatív indíttatású leíró nyelvtannal. Negyedszer szeretném, ha ez a könyv egyetemi oktatási anyagként is szolgálna nyelvészettel foglalkozó hallgatók számára.

Az egyszerű véges mondat elemzései az ige előtti tartomány jelenségeivel foglalkoznak, és meghatározó mértékben az angol nyelvű könyvemen (Laczkó 2021) alapulnak. A főnévi csoport esetében eddigi elemzéseim szintézisét nyújtom.

[1] A könyv megjelenését a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kara támogatta, a 20736B800 számon regisztrált, *Elméleti és kísérletes nyelvészeti kutatások* című kutatási pályázat keretében. Ezúton fejezem ki köszönetemet Alberti Gábornak és Rákosi Györgynek lektori véleményükért. Nagyon hasznos tartalmi és formai megjegyzéseik és javaslataik sokat segítettek a kötet végső formába öntésében.

1.1 A könyv általános jellemzői

Annak ellenére, hogy ennek a könyvnek több része is az angol nyelvű könyvem magyar fordítása, számos okból kifolyólag egyáltalán nem tekinthető Laczkó (2021) magyar nyelvű változatának.

A legfontosabb különbség az, hogy Laczkó (2021)-ben egyáltalán nem foglalkozom a főnévi csoport jelenségeivel, itt viszont egy hosszabb fejezetet is szentelek nekik. Amint arra a megfelelő helyeken rámutatok, ily módon azon túlmenően, hogy a főnévi csoport is kellő mértékű tárgyalást kap, a témakörök kiemelt lehetőséget nyújtanak a mondatszintű igei jelenségeknek és azok főnévi csoporton belüli megfelelőinek a rendszerszerű összehasonlítására: az összetevős szerkezetnek, az argumentumszerkezetnek és a funkcionális viszonyok ábrázolásának a terén.

E könyv céljainak megfelelően és a terjedelmi korlátok miatt a Laczkó (2021)-ből átvett részek három ok miatt is rövidebbek. Egyrészt kimaradt az LFG felépítésének, elvrendszerének és formális eszköztárának részletekbe menő, szisztematikus összevetése a chomskyánus főirány és alternatív nem transzformációs generatív elméleti keretek megfelelő jellemzőivel, valamint annak a szintén részletes összehasonlító bemutatása, hogy ezekben az alternatív megközelítésekben milyen fő elemzésváltozatai születtek az adott jelenségeknek. Ehelyett csak a chomskyánus főirány alapvető jellemzőit mutatom be vázlatosan,[2] illetve felvillantom, hogy a vizsgált magyar jelenségeknek milyen irányadó elemzéseit dolgozták ki abban a paradigmában. A korábbi LFG-s elemzéseket természetesen itt is ismertetem. Másrészt sokkal kevesebb teret kap annak a szemléltetése, hogy az általam kidolgozott elemzéseket hogyan teszteltem az LFG implementációs platformján, Laczkó–Rákosi (2008–2013) HunGram nyelvtanában. Harmadrészt az egyes jelenségkörökön belül csak a fő jelenségekre összpontosítok, és azok elemzését, az alapelemzéseket mutatom be. E három területen a további részletek iránt érdeklődő olvasónak Laczkó (2021)-et ajánlom a figyelmébe.

A fenti különbségeken túlmenően teljesen kimaradtak az angol nyelvű könyvemnek a tagadással és a létigés konstrukciókkal foglalkozó fejezetei. A terjedelmi korlátok eleve arra kényszerítettek, hogy kihagyjak két fejezetet, mert egy nagy új fejezettel bővül ez a könyv. A következő okok miatt esett a választásom ennek a két fejezetnek a kihagyására. A tagadással foglalkozó fejezet az LFG

[2] A chomsyánus főirányon belüli elemzésváltozatok bemutatása a hatodik fejezetben részletesebb, mivel, ahogyan már említettem, az angol nyelvű könyvemben nincs főnévi csoportos fejezet, következésképpen nem található máshol ilyen szakirodalmi áttekintés LFG-s szempontból.

implementációs platformján kifejlesztett megközelítésemet tartalmazza, és az implementációs részek általában is kimaradnak az elemzéseknek ebben a könyvben való bemutatásából. A létigés fejezetben pedig egy általános generatív elméleti és egy LFG-specifikus elvi kérdésre adok egy lehetséges választ, így az ott kidolgozott elemzésem nem tartozik szorosan a mondattani modellem központi részéhez. Az érdeklődő olvasó figyelmébe ezért az angol nyelvű könyv két említett fejezetét ajánlom.

A könyvben a főnévi csoporttal foglalkozó fejezeten túlmenően Laczkó (2021)-hez képest további új részek is találhatók. Egyrészt néhány esetben újabb eredményeimet is beépítem az itt bemutatott elemzésekbe. Másrészt teljesen új elemként összevetem az LFG-t a magyar nyelv leíró szemléletű megközelítésével. A mondatszintű jelenségek esetében a deskriptív nyelvtani alternatíva egy nagy múltra visszatekintő friss hagyományos leíró nyelvtan lesz, a főnévi csoport esetében pedig egyrészt ugyanez a hagyományos nyelvtan, másrészt egy új, generatív indíttatású leíró nyelvtan.

1.2 A könyv szerkezete

A második fejezetben ismertetem az LFG felépítését, elvrendszerét és formális eszköztárát, és szisztematikusan egybevetem ezekből a szempontokból a chomskyánus főiránnyal. Külön hangsúlyt fektetek az LFG azon jellemzőinek a tárgyalására és szemléltetésére, amelyek közvetlenül relevánsak a könyvben bemutatandó elemzések szempontjából. A fejezet záró részében kritikai megjegyzések kíséretében ismertetem egy új hagyományos leíró nyelvtannak, Keszler (2000)-nek a szintaxisfelfogását, majd összevetem azt az LFG szintaxismodelljével. Az a fő állításom, hogy ennek a leíró nyelvtannak féloldalas a szintaxisa. Lényegében csak függőségi, funkcionális mondattani elemzést végez, és megközelítésének nincs igazi szerkezeti, szórendi dimenziója. Rámutatok arra, hogy ez a féloldalas szintaxis az LFG mondattanának a funkcionális szerkezeti komponensével állítható párhuzamba, és a hiányzó dimenziónak az LFG összetevős szerkezeti komponensének kellene megfelelnie.

A harmadik fejezetben kidolgozom azt az LFG-s összetevős szerkezeti reprezentációt, amellyel az egyszerű véges mondatnak az ige előtti tartományát modellezem. Megközelítésem egyik kulcsfontosságú jellemzője az, hogy bár az elmélet Univerzális Grammatikája megengedi mind az S, mind az IP mondatszimbólum használatát, én az empirikus tények alapján az S szimbólumot használom. É. Kiss (1992) és Laczkó–Rákosi (2008–2013) szerkezeti megközelítésétől is motiváltan azt teszem fel, hogy az igét közvetlenül megelőző szintaktikai

pozícióért, amely a rendszeremben a VP összetevő specifikáló pozíciója, négy különböző összetevőtípus verseng: az új vagy kontrasztív információt kifejező fókusz, a kérdőszó, az igemódosító és a tagadott mondatrész, tehát ők négyen vannak kiegészítő eloszlásban az ige előtt. Ezt a pozíciót a kvantált kifejezések zónája előzi meg, azt pedig a mondat legelején az a mező, amelyben a régi információt hordozó topikok és a mondathatározók tetszőleges sorrendben fordulhatnak elő.

A negyedik fejezet az igemódosítók tüzetes elemzését nyújtja. Ebben a kategóriában számos típus különítendő el. Ezek közül messze kiemelkedik az igekötők csoportja, amelyeknek notóriusan vannak erős lexikai és ugyancsak erős szintaktikai tulajdonságaik. Következésképpen kezelésük komoly elméleti kihívást jelent bármely formalizált elméleti megközelítés számára. Én az LFG elméleti talaján és annak formális eszközeivel egy olyan elemzést mutatok be, amely az igének és a hozzá tartozó igekötőnek a lexikai és a szintaktikai jellemzőit is teljes mértékben a lexikai komponensben ragadja meg. Az összes többi igemódosító esetében az ige-igemódosító kapcsolatot az adott ige lexikai formájában kódolom oly módon, hogy az érintett ige választja ki, írja elő, hogy mely argumentuma viselkedhet vagy viselkedjen igemódosítóként. Az összes igemódosító-típus esetében (ide értve az igekötőket is) az elemzésem meghatározó formai eszköze az LFG-s stílusú jegyellenőrzési mechanizmus. Ennek révén biztosítható például, hogy két önálló lexikai tétel, esetünkben az ige és az igekötő, a megcélzott igekötős igei jelentésben kötelezően együttesen forduljon elő a mondatban. Ugyancsak ezzel az eszközzel ragadhatjuk meg azt, hogy egy bizonyos ige egy adott argumentuma számára írja elő, hogy semleges mondatokban kötelezően az ige előtti pozíciót (nálam a VP specifikáló pozíciót) foglalja el.

Az ötödik fejezet Laczkó (2021) operátorokkal foglalkozó fejezetének jelentős mértékben rövidített változata. Itt a generatív megközelítésekben gyűjtőnéven operátoroknak nevezett elemek közül a következőknek az ige előtti tartományokban való előfordulását ragadom meg az elemzéseimben: fókuszált összetevők, kérdő kifejezések és univerzális kvantorokat tartalmazó kifejezések. Az elemzések alapvetését a harmadik fejezet tartalmazza. Itt további szerkezettípusokat vonok be a vizsgálatba, ami az alapelemzés kiterjesztését, további részelemekkel való bővítését és bizonyos formai részek módosítását eredményezi. A fókuszált elemek a Spec,VP pozíciót célozzák meg. Az univerzális kvantort tartalmazó kifejezések balról vannak hozzácsatolva a VP-hez. Ez az operátoroknak minősülő kvantált kifejezések természetes pozíciója az ige előtti teljes tartományban. Ha egyetlen kérdő kifejezés van a mondatban, akkor az fókuszált összetevőként funkcionálva kötelezően a Spec,VP-be kerül. Egynél több kérdőszó együttes előfordulása esetén a lineárisan utolsó, az igét közvetlenül megelőző kérdőszó

szintén a Spec,VP-t foglalja el, a többi (kérdő operátori minőségében) az univerzális kvantorokhoz hasonlóan szintén a VP-hez van csatolva. Ezekről a disztribúciós összefüggésekről az LFG formanyelvén szintén a jegyellenőrzési mechanizmussal adok számot. A megfelelő jegypárokat az összetevős szerkezetben található funkcionális annotációkban, illetve az érintett összetevők lexikai formájához társított funkcionális annotációkban tüntetem fel.

A hatodik fejezetben a magyar főnévi csoport jelenségeivel foglalkozom, összeállítom eddigi elemzéseim szintézisét. Szabolcsi (1994) klasszikus chomskyánus főnévicsoport-szerkezetét átültetem az LFG elméleti keretébe: transzformációmentessé teszem, és felvértezem az elmélet releváns formai eszközrendszerével. Ezután részletesen foglalkozom az eseménynominalizációval. Ez a jelenség komoly elméletfüggetlen kihívásokat jelent a generatív irányzat számára a grammatikai funkciók jellemzése szempontjából általában és a főnévi predikátum határozói argumentumainak a kezelése szempontjából különösképpen. Átveszem Szabolcsi (1994) azon általánosítását, amely szerint a komplex esemény jelentésű deverbális főnevek teljes mértékben öröklik a képzés bemenetéül szolgáló igék argumentumszerkezetét. Ebből az alapállásból kidolgozok egy olyan megközelítést, amely részletes és elvszerű LFG-s jellemzését nyújtja a főnévi predikátum által az argumentumainak kiosztott grammatikai funkcióknak. Egységesen tudja kezelni a kontrollviszonyokat, valamint koherens és explicit formai leírását adja az oblikvuszi argumentumok kifejezési lehetőségeinek. A fejezet utolsó nagy egységében részletesen tárgyalom két leíró nyelvtani megközelítés jellemzőit. Az egyik leíró nyelvtan Keszler (2000), amelynek a szintaktikai modelljéről már a 2. fejezetben is szó esik. Rámutatok arra, hogy a főnévi csoport leírásában ugyanazok az elvi problémák jelentkeznek, mint a mondatelemzés esetében. A másik nyelvtan egy néhány éve született, átfogó, ugyanakkor minden releváns részletet aprólékosan tárgyaló, generatív indíttatású leíró nyelvtan, amelyet az Alberti Gábor és Farkas Judit szerzőpáros dolgozott ki. Az LFG elméleti talaján állva kifejtem, hogy minden erénye ellenére ennek a modern leíró nyelvtannak is vannak olyan vonásai, amelyek helyesebbé, pontosabbá tehetők lennének az LFG-s szemléletmód bizonyos általános jellemzőinek felhasználásával.

A hetedik fejezetben összefoglalom a könyvben bemutatott legfontosabb eredményeimet.

2. A LEXIKAI-FUNKCIONÁLIS GRAMMATIKA

Ebben a fejezetben bemutatom az LFG meghatározó jellemzőit, és külön kiemelem azon vonásait, amelyek fontosak lesznek számunkra ebben a könyvben. Laczkó (2021)-ben szisztematikusan összevetem ezt a modellt más generatív megközelítésekkel, elsősorban a chomskyánus főirány két modelljével, a Kormányzás és Kötés Elmélettel (a GB-vel)[3] és a Minimalista Programmal (MP-vel).[4] Terjedelmi okok miatt ebben a könyvben csak célzott összevetéseket teszek, ahol szükséges.[5]

2.1 Az LFG felépítése és reprezentációs elvei

Az LFG egy alternatív, nem transzformációs generatív elmélet, amelyet Joan Bresnan és Ronald Kaplan dolgozott ki az 1970-es évek második felében. A modell átfogó és részletekbe is menő bemutatását nyújtják egyebek között a következő munkák: Bresnan (1982a), Bresnan (2001), Dalrymple (2001), Falk (2001), Bresnan et al. (2016), Börjars et al. (2019), Dalrymple et al. (2019), valamint magyar nyelven: Komlósy (2001).

Az LFG erőteljesen moduláris felépítésű, és jelentős számú ábrázolási szintből áll. Ezek a következők:

- argumentumszerkezet, amely egy predikátum argumentumait tartalmazza a szemantikai szerepük feltüntetésével;
- összetevős szerkezet, amely alapvetően a generatív megközelítések jellemző frázisstruktúra-reprezentációjának az LFG-s változata;
- funkcionális szerkezet, amely a mondatban szereplő kifejezések grammatikai funkcióit és egyéb funkcionális jellemzőit ábrázolja – ez az LFG speciális szintaktikai ábrázolási szintje;
- fonológiai szerkezet, amely a mondat prozódiai tulajdonságait modellálja;
- információs szerkezet, más néven diskurzusszerkezet, amely a diskurzusfunkcionális információkat reprezentálja;
- morfológiai szerkezet a morfológiailag releváns információk ábrázolására;
- szemantikai szerkezet a mondatok jelentésének ábrázolására.

[3] GB = *Government and Binding Theory* (Kormányzás és Kötés Elmélet).
[4] MP = *Minimalist Program* (Minimalista Program).
[5] A további részletek iránt érdeklődő olvasónak Laczkó (2021) releváns részeit ajánlom a figyelmébe.

A mondatok reprezentációjának a fenti szintjeit különféle összekapcsolási (LFG-kifejezéssel: leképezési) konvenciók kötik össze. Falk (2001) részletesen tárgyalja ezeket a különböző ábrázolási dimenziókat és azok többszörös párhuzamos leképezési lehetőségeit. Ő a saját megközelítésében a következőképpen modellálja az LFG moduláris felépítését (2001: 25).

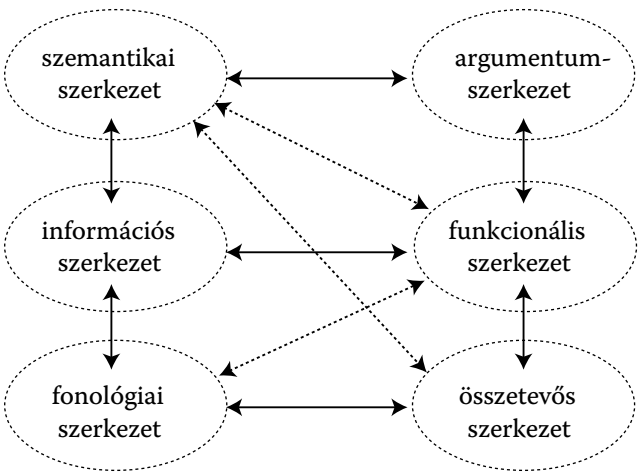

1. ábra. Az LFG felépítése Falk (2001) megközelítésében.

Vegyük észre, hogy ezek a szerkezetek milyen összetett módon képesek több irányban és közvetlenül továbbítani specifikus információkat más szerkezeteknek. Az 1. ábra azt is mutatja, hogy nem minden LFG-megközelítés használja mind a hét dimenziót. Falk a morfoszintaktikai információkat nem külön morfológiai dimenzióban kódolja, hanem a funkcionális szerkezetben.[6]

Az LFG a maga szintaktikai komponensében a nyelv minden jól megformált mondatához egy összetevős szerkezetet és egy funkcionális szerkezetet rendel. Az összetevős szerkezet a generatív megközelítések X-vonás elméletének az alapelveit követi.[7] Ez a reprezentáció modellezi a mondat összetevőinek „felszíni"

[6] Az LFG Bresnan (1982a)-féle klasszikus változatában még nem volt külön morfológiai szerkezet és külön információs szerkezet. A morfoszintaktikai információkat és a diskurzusinformációkat is a funkciionális szerkezetben ábrázolták (ahogyan Falk is teszi), a diskurzusinformációkat pedig a funkcionális szerkezetben, Bögel (2015) részletes áttekintését nyújtja a legfontosabb LFG-felépítési elképzeléseknek.

[7] A későbbiekben rámutatok majd arra, hogy a chomskyánus főirány gyakorlatától eltérően parametrikusan megragadható ábrázolási lehetőségeket épít be a rendszerbe az eltérő típusú nyelvek sajátosságainak elvszerű modellezése céljából. Az alapvető szembenállás a konfigurációs vs. nem konfigurációs szintaktikai szerkezeti építkezés.

szerkezeti elrendeződését, és ezért erőteljesen és közvetlenül kapcsolódik a fonológiai szerkezethez, lásd az 1. ábrát. A funkcionális szerkezet a mondat alapvető grammatikai viszonyait ábrázolja (az összetevők szerkezeti elrendeződésétől elvonatkoztatva), és ezért a szemantikai szerkezet számára nyújt közvetlen bemenetet, lásd ismét az 1. ábrát.

Az elmélet neve kifejezi a két legfontosabb megkülönböztető jellemzőjét. Egyrészt nagyon jól artikulált és erőteljes *lexikai* komponenssel rendelkezik: azokat a jelenségeket, amelyeket a chomskyánus megközelítés a szintaktikai komponensben transzformációs eszközökkel kezel, olyan lexikai eljárásokkal ragadja meg, amelyek már a lexikai komponensben is képesek grammatikai funkciókra hivatkozni.[8] Ebben az értelemben az LFG egy nemtranszformációs generatív nyelvtan. Másrészt a grammatikai *funkciók* (és a grammatikai viszonyok általában) a rendszer alapvető szervező fogalmai és formai eszközei, amelyek segítségével a jelenségek széles köre ragadható meg még a tipológiailag gyökeresen különböző nyelvekben is olyan módon, hogy az potenciálisan megfeleljen az egyetemesség követelményének a generatív megközelítések „univerzális grammatika" koncepciójával összhangban. A kérdéskör széleskörű tárgyalását és az LFG-s megközelítés melletti érvelést lásd Bresnan (1982a)-ban.

A későbbiekben részletesen bemutatom, hogy az LFG összetevős szerkezeti reprezentációs elvei jelentősen eltérnek a chomskyánus főirányéitól. Itt megelőlegezem a legmarkánsabb különbségeket az LFG szempontjából.

- A szerkezeti ábrázolásokban a csomópontokhoz LFG-s funkcionális annotációkat társít.
- Parametrikusan megengedi az exocentrikus szerkezeti építkezést, amely lehetővé teszi, hogy egy összetevőnek olyan szerkezeti feje legyen, amelynek a kategóriája eltér az összetevő kategóriájától.
- Megengedi, hogy egy összetevőnek ne legyen szerkezeti feje.
- Elutasítja a chomskyánus „üres kategóriák" létét az összetevős szerkezeti reprezentációban: nem engedi meg, hogy hangalak nélküli névmások (pro és PRO) vagy elmozgatott elemek hátrahagyott nyomai foglaljanak el szintaktikai pozíciókat az összetevős szerkezetekben.

Az összetevős szerkezet, illetve a funkcionális szerkezet nagyjából megfeleltethető a chomskyánus főirány felszíni szerkezetének, illetve mélyszerkezetének. A két rendszeren belüli formai-konceptuális különbözőségükön túlmenően azonban van egy még alapvetőbb különbség a két megközelítés megfelelő struktúrái

[8] Ez lehetetlen a chomskyánus főirányban, mert itt a grammatikai funkciók szintaktikailag definiált, tehát származtatott kategóriák.

között. Az LFG a két szerkezetet egyidejűleg rendeli egy mondathoz. Azok tehát a mondat két szintaktikai vetületét megragadó párhuzamos, szimultán reprezentációk. Ebben az értelemben az LFG reprezentációs modell. Ez ellentétben áll a chomskyánus megközelítés alapvetően derivációs jellegével. Ott először a mélyszerkezetet generáljuk, és ebből traszformációk révén állítjuk elő a felszíni szerkezetet, tehát a két reprezentációnak derivációs története van.

Az LFG-ben az összetevős és a funkcionális szerkezetek közötti megfelelést, leképezést azok a funkcionális annotációk biztosítják, amelyeket az elmélet általános elvei alapján társítunk az összetevős szerkezetek csomópontjaihoz. Természetükből adódóan az összetevős szerkezeti reprezentációk segítségével ragadhatjuk meg a nyelvek közötti „felszíni" (például szórendi) különbségeket, míg a funkcionális szerkezetekkel a nyelveken átívelő grammatikai azonosságokat, általánosításokat modellálhatjuk.

Az LFG klasszikus változatában a grammatikai funkciók (GF-ek)[9] önállóan létező entitások (tehát nem szintaktikailag származtatott kategóriák, mint a chomskyánus főirányban), ezért a lexikai komponensben is lehet rájuk hivatkozni, és az ő felhasználásukkal lexikai szabályokat lehet megfogalmazni. Alapvető szerepük az argumentumszerkezetnek és az összetevős szerkezetnek a funkcionális szerkezethez való kapcsolása, azaz ők az összetevős szerkezet ↔ funkcionális szerkezet és argumentumszerkezet ↔ funkcionális szerkezet leképezések kulcselemei. A GF-ek LFG-s ontológiájából következik, hogy az elmélet parametrikus eltérési lehetőségként építheti be univerzális grammatikájába azt, hogy különböző nyelvtípusok milyen módon kódolják őket. Ebből többek között az következik, hogy az LFG az összetevős szerkezetben a GF-ek megvalósítási módjait nyelvtípustól függően parametrikussá teheti. Az olyan nyelvekben, mint az angol, kitüntetett szintaktikai pozíciók vannak fenntartva az alanyi és a tárgyi grammatikai funkciók számára, míg az olyan nyelvekben, mint a magyar, ezeket a GF-eket morfológiailag jelöljük, és ebből a szempontból tetszőleges az összetevők sorrendje a mondatban.

Hasonlítsuk össze a következő angol és magyar mondatok LFG-beli elemzését, amelyet a könnyebb követhetőség érdekében egyszerűsített változatban mutatok be. Az angol mondatba beillesztettem a *did* segédigét is nyomatékosító szerepben annak érdekében, hogy a kategoriális-szerkezeti reprezentáció kellően teljes és transzparens legyen a szemléltetés céljából.

(1) *The boy did see the girl.*

[9] Például: SUBJ(ect) = alany, OBJ(ect) = tárgy, OBL(ique) = határozói vonzat, ADJ(unct) = szabad módosító.

(2) a. A fiú látta a lányt.
b. A lányt látta a fiú.
c. Látta a fiú a lányt.
d. Látta a lányt a fiú.
e. A fiú a lányt látta.
f. A lányt a fiú látta.

Az angol nyelv esetében csak az (1)-ben látható szórend az, ami a megcélzott jelentésben grammmatikus (nyelvtanilag helyes) mondatot eredményez. Ezzel szemben mind a hat (2)-ben szereplő magyar szórend elfogadható ugyanabban az alapjelentésben: a fiú volt a látó, a lány pedig a látás tárgya. Ez annak a jól ismert ténynek köszönhető, hogy a magyarban az alanyi és tárgyi GF-eket morfológiailag különböztetjük meg: az alany jelöletlen (nominatívuszi esetben van), a tárgy pedig jelölt (akkuzatívuszt kap). Megkülönböztető jelölésük révén a mondatban mindig egyértelműen azonosítható a funkciójuk az aktuális pozíciójuktól függetlenül, ezért lehetséges mind a hat szórendi változat (2)-ben.[10]

Az (1)-ben és a (2)-ben szereplő mondatok LFG-s elemzésének a lényege az, hogy az angol és a magyar predikátumok (a *see* és a *lát*) a lexikai formájukban azonos argumentumszerkezettel rendelkeznek, és a két argumentum (az experiens és a téma, a szituáció látó és látott résztvevői) a funkcionális szerkezetben ugyanarra a két GF-re (alanyra és tárgyra) képződnek le. Az angolban egyetlen szórend áll rendelkezésre, ezért csak egy összetevős szerkezeti reprezentációra van szükség. Ezzel szemben a hat lehetséges magyar szórend hat különböző összetevős szerkezeti reprezentációt igényel. Azonban mind a hét különböző összetevős szerkezet (egy az angolban és hat a magyarban) leképezhető egy és ugyanazon funkcionális szerkezetre. Tekintsük a *lát* ige egyszerűsített lexikai formáját (3)-ban.

(3) *lát,* V (↑PRED)='SEE<Experiencer,Theme>'

Az LFG-s lexikai formák az itt bemutatott reprezentációs sémát követik. Először a szó hangtani alakja van megadva, amelyet a konvenciónak megfelelően a szó kurzív írott változatával ábrázolunk *(lát)*. Ezt követi a szó kategóriája, esetünkben a V, majd a jelentése. Ezt az információt a (↑PRED) jegy (attribútum) vezeti be

[10] Itt elvonatkoztatok a (2)-beli változatok közötti diskurzusfunkcionális különbségektől, amelyeket a későbbi fejezetekben fogok tárgyalni. Mint ismeretes, a magyar nyelv kitüntetett szintaktikai pozíciókat használ a topik és a fókusz diskurzusfunkciók kifejezésére. Ezzel kapcsolatban az a széles körben elfogadott általánosítás, hogy az angol és a hozzá hasonló nyelvek abból a szempontból konfigurációsak, hogy a GF-eket kódolják kötött szintaktikai pozíciókkal, míg a magyar és a hozzá hasonló nyelvek abból a szempontból konfigurációsak, hogy ők a diskurzusfunkciók kifejezésére használnak kötött szintaktikai pozíciókat. Tehát az angol grammatikaifunkció-konfigurációs nyelv, míg a magyar diskurzusfunkció-konfigurációs nyelv.

formálisan, és a szó szemantikája ennek a jegynek az értéke, amelyet emelt vesszők között adunk meg: '…' . Az érték első része elméletileg a szó jelentésének formai megjelenítése, de ezt konvencionálisan csak a szó írott alakjának nagybetűs változatával jelöljük, ez tehát a szó szemantikai jellemzésének szimbolikus jelzése.

Ha a könyvben csupán magyar nyelvi példákkal foglalkoznánk, és az eredeti angol terminológia is magyarosítva lenne, akkor (3)-ban a LÁT alak szerepelne. Viszont tekintettel arra, hogy a reprezentációkban megtartom az eredeti angol elnevezéseket, címkéket és szimbólumokat a nemzetközi szakirodalommal való könnyebb összevethetőség érdekében, itt a következő módszert alkalmazom párhuzamosan használt magyar és angol példák esetében. Ha egy magyar szónak a lexikai formáját adom meg, akkor a kiinduló forma a magyar szó kurzív alakja lesz, a szemantikai értéke viszont az angol megfelelő nagybetűs változata, lásd a SEE formát (3)-ban. Ha pedig egy angol szó lexikai formáját adom meg, akkor ennek az eljárásnak a tükörképét alkalmazom: *see* – LÁT.

Ha egy szónak van argumentumszerkezete, akkor az abban szereplő argumentumokat az LFG-ben csúcsos zárójelek között adjuk meg: < … >. (3)-ban két argumentum van: az experiens *(Experiencer)* és a téma *(Theme)*.[11] (4)-ben egy predikátum argumentumszerkezetében az argumentumok kétféle reprezentációját is szemléltetem. (i) Az argumentumok szemantikai szerepének a feltüntetése: *Experiencer* és *Theme*, lásd a predikátum lexikai formájának a releváns részét a bal oldalon. (ii) Az argumentumok grammatikai funkciójának a feltüntetése: SUBJ és OBJ, lásd az argumentumszerkezetet a funkcionális szerkezetben a jobb oldalon. Az utóbbi a sokkal szélesebb körben használt reprezentáció. Amikor az adott tárgyalás szempontjából fontos, a két változatot kombinálom: az argumentumok grammatikai funkcióit tüntetem fel a csúcsos zárójelek között, a megfelelő szemantikai szerepeket pedig alájuk írom.[12]

(4) SEE <Experiencer, Theme>

$$\begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'SEE <SUBJ,OBJ>'} \\ \text{SUBJ} & [\ \text{PRED} \quad \text{'BOY'}\ ] \\ \text{OBJ} & [\ \text{PRED} \quad \text{'GIRL'}\ ] \end{bmatrix}$$

[11] A továbbiakban azt is látni fogjuk, hogy egy predikátum képes lehet grammatikai funkciót rendelni egy olyan összetevőhöz is, amely nem szemantikai argumentuma az adott predikátumnak. Ilyenkor a konvenciónak megfelelően ezt az extra GF-et a csúcsos zárójelen kívül jelenítjük majd meg: < … > GF'.

[12] Ez a kombinált reprezentáció erőteljesen jellemezte az LFG klasszikus változatát bemutató kötetet, Bresnan (1982b)-t.

A magyar *lát* és az angol *see* igéknek azonos a lexikai formájuk a hangalakjuk közötti teljes eltérést kivéve, vagyis ugyanaz a kategóriájuk, jelentésük, argumentumszerkezetük, ide értve az argumentumok szemantikai szerepét és a predikátumuk által nekik kiosztott grammatikai funkciókat. Következésképpen mindkét nyelvben pontosan ugyanaz az argumentumszerkezet ↔ funkcionális szerkezet leképezés történik, lásd (4)-et. Ennek a leképezési mechanizmusnak a részleteiről az alábbiakban lesz majd szó.

Az (5)-beli ábrán az (1)-beli angol példának és (2c)-nek, a hat magyar szórendváltozat egyikének az összetevős szerkezeti reprezentációját mutatom be. A mondatszimbólumok (az IP és az S) közötti választás lehetőségét és motivációját az LFG-ben részletesen tárgyalom a 3. fejezetben, ezért itt most indoklás nélkül használom az IP-t az angol és az S-t a magyar mondatok kategóriacímkéjeként.[13]

(5)

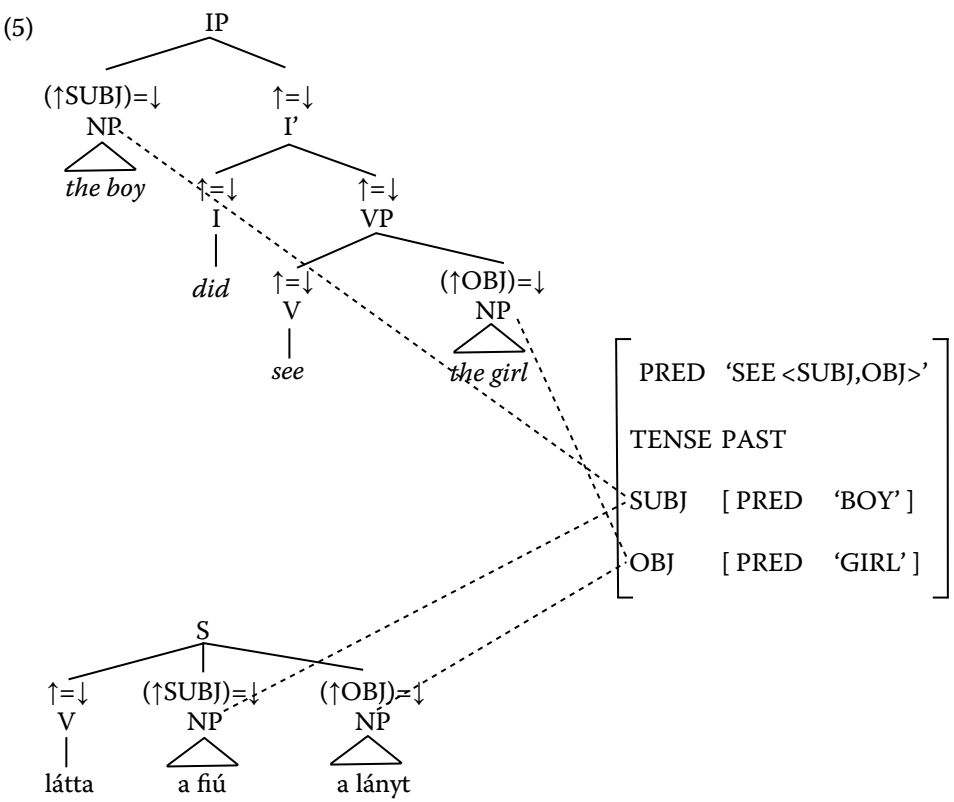

[13] A chomskyánus főirány és az LFG részben eltérő X-vonáselméleti rendszeréről még ebben a fejezetben lesz szó.

2.2 Grammatikai funkciók és a funkcionális szerkezet

Az LFG összetevős szerkezeteiben a funkcionális annotációk két legfontosabb típusa a (↑X)=↓ és a ↑=↓. A (↑X)=↓ a következőképpen értelmezendő informálisan: az adott csomópont feletti (anya) csomópont X tulajdonságát az adott csomópont hordozza.[14] Az X grammatikai funkciókat és egyéb funkcionális jegyeket reprezentál. A ↑=↓ annotáció pedig azt kódolja, hogy annak a csomópontnak a funkcionális jegyei és a jegyek értékei, amelyhez az annotáció kapcsolódik, megegyeznek a fölöttes (anya) csomópont jegyeivel és azok értékeivel.[15] Az ilyen annotációval társított csomópont annak az összetevőnek a funkcionális feje, amelyben az adott csomópont előfordul, más szóval: amely az adott csomópontot közvetlenül (anyaként) uralja. Ahogyan azt az (5)-beli angol példa összetevős szerkezete is mutatja, egy szerkezetben lehetnek funkcionális társfejek. Ebben az összetevős szerkezetben az I'-nak az I szerkezeti-kategoriális feje, míg az I és a VP egyaránt funkcionális fejek, pontosabban: funkcionális társfejek. Az előbbi az igeidő *(TENSE)* jeggyel és annak értékével járul hozzá a mondat funkcionális szerkezetéhez, míg az utóbbi a PRED-jegy értékével, amelyet a V-től kap, lásd a következő mondatot. A VP-nek a V szerkezeti-kategoriális feje és funkcionális feje egyaránt. Az utóbbi azt jelenti, hogy a V és a VP funkcionális jegyei és azok értékei teljes mértékben megegyeznek. A V-nek van például PRED-jegye, és azt megosztja a VP-vel is. A fentiek alapján fontos kiemelni, hogy a funkcionálisfej-kapcsolat tranzitív a következő értelemben. Ha a V a VP funkcionális feje, és a VP viszont funkcionális feje az I'-nak, amely pedig funkcionális feje az IP-nek (vagyis a teljes mondatnak), akkor a tranzitivitás alapján a V nemcsak a VP, hanem az I' és az IP funkcionális feje is, ebben az esetben az IP két funkcionális feje közül az egyik (mert a másik az I kategóriájú segédige). Mindebből az is nyilvánvaló, hogy az LFG-s

[14] Formálisan fogalmazva: a nyilak metaváltozók. Egy adott összetevős szerkezet minden csomópontjának van egy egyedi azonosító száma. A metaváltozók a csomópontokra mutatnak, és amikor értékeket illesztünk be a metaváltozók helyére, akkor annak a csomópontnak az azonosítóját kell beírni, amely csomópontra a változó mutat. Egy egyszerű példa: ha (5)-ben az IP csomópont azonosítója mondjuk *(f1)*, az alanyi NP csomópont azonosítója *(f2)*, akkor ebben az összetevős szerkezetben a (↑SUBJ)=↓ annotációt a következőképpen aktualizáljuk: (*f1*SUBJ)=*f2*. Ennek az aktualizálásnak az eredményeképpen a mondat funkcionális szerkezetében a SUBJ (alany) grammatikaifunkció-jegy értékét az adott NP által hordozott funkcionális információegyüttes fogja szolgáltatni, lásd az (5)-beli funkcionális szerkezet SUBJ jegyét. Ezek a funkcionális annotációk valósítják meg az összetevős szerkezet és a funkcionális szerkezet közötti leképezést. A csomópontok azonosítója ezért is követi az (*fx*) mintát: az *f* a *functional* szó első betűje, a szám (*x*) pedig az adott csomópont egyedi azonosítója.

[15] Az (5)-beli összetevős szerkezethez visszatérve: ha az IP azonosítója (továbbra is) *(f1)*, és az általa dominált I' azonosítója mondjuk *(f2)*, akkor az I'-hoz társított ↑=↓ metaváltozós funkcionális fej annotáció aktualizált változata a következő: *(f1)=(f2)*.

mondatmodell igeközpontú. Az igei predikátum veszi magához a mondat minden összetevőjét argumentumként alanyi (SUBJ), tárgyi (OBJ) stb. funkcióban, illetve szabad bővítményként, adjunktumként (ADJUNCT). Az ige által kiválasztott alany a teljes mondat alanya, a kiválasztott tárgy a teljes mondat tárgya stb.

(5) mindkét összetevős szerkezetében a predikátum által kiválasztott két (experiens és téma) argumentumot kifejező két NP-hez a (↑SUBJ)=↓ és a (↑OBJ)=↓ funkcionális annotációk vannak társítva. Fentebb bemutattam, hogy ezek az annotációk az összetevős szerkezetek és a nekik megfelelő funkcionális szerkezetek közötti leképezés nélkülözhetetlen formai eszközei. Emlékeztetőül: az angol mondatban ezeket grammatikai funkciós annotációkat csak úgy lehet egy-egy NP-hez társítani, ha az adott jelentésű NP-t a megcélzott funkciót kódoló szintaktikai pozícióba helyezzük. A magyarban viszont egy ilyen GF-társítást az adott NP morfológiai jelöltsége alapján végzünk el (nominatívuszi vs. akkuzatívuszi esetjelölés), függetlenül attól, hogy az adott NP mely pozícióban található a mondatban. Az angolban ezért kötött, a magyarban ezért szabad a szórend. A két nyelv közötti és a magyar mondatváltozatok közötti összetevős szerkezeti különbségek ellenére a hét mondatnak azonos funkcionális szerkezete van, ahogyan azt (5) is szemlélteti.[16] Mindezek következtében az angol mondat és a hat magyar szórendváltozat ugyanazzal a funkcionális szerkezettel rendelkezik, mint az (5)-ben, annak ellenére, hogy az összetevős szerkezeteik eltérnek egymástól.

A funkcionális szerkezet rendezett attribútum/jegy-érték párok halmaza (mátrixa). Ezek a párok egy grammatikai funkció vagy funkciójegy nevéből és annak értékéből állnak. A funkcionális szerkezeteket az összetevős szerkezetek csomópontjaihoz társított annotációk aktualizálásával hozhatjuk létre. Az aktualizálás leírását lásd fentebb. Börjars et al. (2019) a funkcionális szerkezetben található jegyeknek és értékeknek az 1. táblázatban látható tipológiáját mutatják be.

1. táblázat. Jegytípusok és értékek, Börjars et al. (2019: 24).

Jegy	Értéktípus	Példa
PRED	szemantikai forma	PRED='SMILE<SUBJ>' PRED='RAT'
Grammatikai funkciók	funkcionális szerkezet	$\begin{bmatrix} \text{SUBJ} & \begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{MOUSE} \\ \text{NUM} & \text{PL} \end{bmatrix} \end{bmatrix}$
Egyszerű jegyek	atomi	NUM=SG, TENSE=PRES

[16] Arról, hogy a magyar mondatváltozatok között diskurzusfunkciós jelentéskülönbségek vannak, a 3. és a 4. fejezetekben lesz szó, ott mutatom be formális elemzésüket.

Mivel a grammatikai funkciók meghatározó szerepet játszanak az LFG-ben, az elméletnek szüksége van ezeknek egy jól kidolgozott rendszerére. Bresnan et al. (2016: 330) például a következő taxonómiát kínálják.[17]

(6)

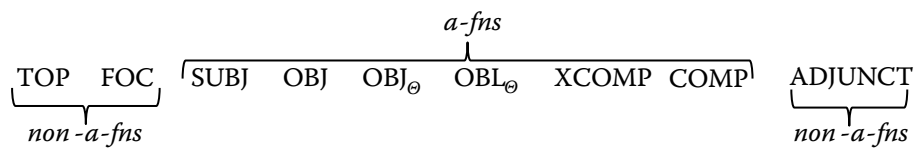

(7)

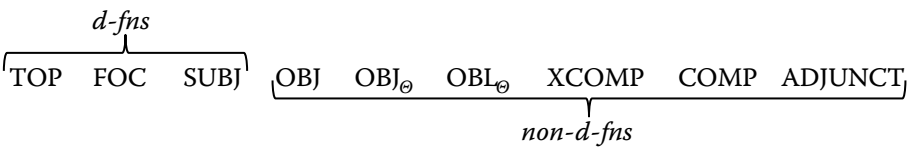

Ennek az osztályozásnak két dimenziója van: (i) argumentumfunkciók és nem-argumentumfunkciók, lásd (6)-ot; (ii) diskurzusfunkciók és nem-diskurzusfunkciók, lásd (7)-et. A TOP (topik), FOC (fókusz), SUBJ (alany), OBJ (tárgy) és ADJUNCT (adjunktum, szabad módosító) funkciókat számos nyelvészeti megközelítés alkalmazza. Az OBJ$_\Theta$ egy szemantikailag korlátozott tárgyi funkció, az OBL$_\Theta$ pedig egy szemantikailag korlátozott határozói vonzat funkció (szemben a szabad határozói adjunktum funkcióval). Ezt a két funkciót bizonyos szemantikai szerepeket hordozó argumentumokhoz rendeljük, ezért korlátozott a használatuk. Például (8a) LFG-s elemzésében *Peter* az OBJ funkciót kapja, az *a book* pedig az OBJ$_\Theta$ funkciót. Ez a kettős tárgyas konstrukciótípus az angolban, amelynek nincs közvetlen magyar megfelelője, mert egy magyar tranzitív igének csak egy (akkuzatívuszi) tárgyi funkciójú argumentuma lehet. (8b)-ben viszont az *a book* hordozza az OBJ funkciót, mert ez az összetevő áll közvetlenül az ige után, és az a pozíció mindig az OBJ funkciót kódolja, lásd (8a)-t és (8b)-t egyaránt. A *to Peter* prepozíciós frázissal kifejezett argumentum pedig az OBL$_\Theta$ funkciót kapja.

(8) a. *Mary* *gave* *Peter* *a* *book.*
Mária adta Pétert egy könyvet
'Mária adott egy könyvet Péternek.'

b. *Mary* *gave* *a* *book* *to* *Peter.*
Mária adott egy könyvet -nek Péter
'Mária adott egy könyvet Péternek.'

[17] A grammatikai funkciók címkéin kívül a következő rövidítések szerepelnek (6)-ban és (7)-ben: *a-fns* = argumentumfunkciók *(argument functions), non-a-fns* = nem-argumentumfunkciók *(non-argument functions), d-fns* = diskurzusfunkciók *(discourse functions), non-d-fns* = nem-diskurzusfunkciók *(non-discourse functions).*

A COMP és az XCOMP funkciókat propozicionális (szituációkat kifejező) argumentumokhoz rendeljük. A különbség közöttük az, hogy az előbbi zárt funkció, míg az utóbbi nyitott funkció a következő értelemben. A COMP-ot általában olyan véges (vagyis időjeles) beágyazott mondathoz rendeljük, amelynek saját, hangalakkal kifejezett, tehát az összetevős szerkezetben megjelenő alanyi argumentuma van, lásd a *that* 'hogy' kötőszós mondatot (9a)-ban.[18] Ezzel szemben az XCOMP funkciót kapó propozicionális argumentumnak nincs az összetevős szerkezetben hangalakkal kifejezett alanya. Ezt a rejtett alanyi argumentumot referenciálisan azonosítania kell a mátrix mondatban szereplő ragozott ige egyik argumentumának. Például (9b)-ben a beágyazott infinitívuszos szerkezet rejtett alanyát funkcionálisan azonosítja a *told* ige tárgyi argumentuma *(Bill).* Az LFG ezt a viszonyt funkcionális kontrollnak nevezi *(functional control).* Figyeljünk fel arra is, hogy az angol (9b)-nek nincs szerkezeti-funkcionális megfelelője a magyarban.

(9) a. *I told Bill that he should wash the dishes.*
'Mondtam Billnek, hogy el kellene mosogatnia.'
b. *I told Bill to wash the dishes.*
én mondtam Billt -ni elmosogat
'Mondtam Billnek, hogy mosogasson el.'

A funkcionális kontrollt a (9b)-ben mátrix igeként szereplő *tell* lexikai formája kódolja. Az LFG-s elemzésben a (9a)-ban és a (9b)-ben előforduló *tell* ige számára két lexikai formát kell feltennünk, lásd (10)-et, amelyek a szótári komponensben egy szabály (LFG-kifejezéssel: egy lexikai redundanciaszabály) révén kapcsolódnak egymáshoz. Ez a szabály a $tell_2$ formát a $tell_1$ formából származtatja.

(10) a. $tell_1$, V (PRED)='MOND<SUBJ,OBJ,COMP)>'
b. $tell_2$, V (PRED)='MOND<SUBJ,OBJ,XCOMP)>'
(↑OBJ)=(↑XCOMP SUBJ)

Amint azt (10a) szemlélteti, a $tell_1$ igeváltozat a SUBJ funkciót rendeli az első („mondó") argumentumához, az OBJ funkciót a második („címzett") argumentumhoz, és a COMP (zárt) grammatikai funkciót a harmadik, a 'hogy' kötőszós beágyazott mondattal kifejezett argumentumhoz. Ezzel szemben a $tell_2$ az XCOMP (nyitott) GF-et rendeli ugyanahhoz a harmadik argumentumhoz, amellett, hogy

[18] Amikor a tárgyalás szempontjából nincs jelentősége az angol példák morfémák szerinti átírásának a magyarra, akkor eltekintek a glosszázástól. (8)-ban például fontos volt, (9a)-ban nem lenne jelentősége, (9b)-ben viszont informatív.

az első két argumentumhoz ugyanazokat a GF-eket rendeli, mint a *tell*$_1$. Ezenkívül funkcionálisan azonosítja a saját OBJ funkciójú argumentumát a beágyazott, XCOMP funkciójú propozicionális argumentumának hangalakkal ki nem fejezett, SUBJ funkciójú argumentumával: (↑OBJ)=(↑XCOMP SUBJ).

(9a) összetevős szerkezetének[19] releváns és egyszerűsített részletét és a neki megfelelő egyszerűsített funkcionális szerkezetet (11)-ben, (9b) hasonló szerkezeteit pedig (12)-ben adom meg.[20]

(11)

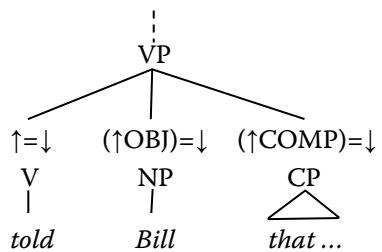

PRED	‘TELL<SUBJ,OBJ,COMP>’
TENSE	PAST
SUBJ	[“I”]
OBJ	[“Bill”]
COMP	[“that …”]

(12)

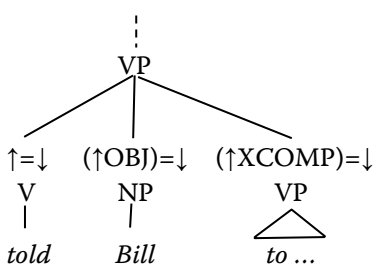

PRED	‘TELL<SUBJ,OBJ,XCOMP>’
TENSE	–
SUBJ	[“I”]
OBJ	[“Bill”]
XCOMP	PRED ‘WASH<SUBJ,OBJ>’
	SUBJ
	OBJ [“the car”]

[19] Az egyik lényeges különbség a chomskyánus főirány és az LFG szerkezeti ábrázolási elvei között, hogy az előbbi szigorúan csak kettős elágazást engedélyez *(binary branching),* az utóbbi viszont többszörös elágazást (*multiple branching*) is megenged, lásd a VP “lapos” szerkezetét (11)-ben és (12)-ben.

[20] Ezekben a szerkezeti ábrázolásokban az egyszerűsítési konvenciók a következők. Ha az összetevős szerkezetben egy komplex összetevő belső szerkezete a tárgyalás szempontjából nem lényeges, a konkrét szerkezeti ágrajz helyett a háromszög jelölést alkalmazzuk, lásd a CP alatt (11)-ben és a VP alatt (12)-ben. Ha a funkcionális szerkezetben egy alszerkezet belső szerkezete nem releváns, az adott GF címke értékeként a konkrét nyelvi anyagot írjuk be idézőjelek között, és nem a GF tényleges funkcionális szerkezetét, lásd a funkcionális szerkezeteket (11)-ben és (12)-ben.

(11)-ben a beágyazott CP-nek a COMP grammatikai funkciója van. Ennek a CP-nek az összetevős és funkcionális szerkezeti reprezentációi érdektelenek mostani témánk szempontjából, ezért nem is tüntetem itt fel őket. Ami a (12)-t illeti, vegyük észre, hogy az összetevős szerkezetben a propozicionális argumentumnak nincs teljes mondatszintű reprezentációja (CP/IP), tehát nincs benne olyan alanyi pozíció, amelyet üres kategóriával kellene kitölteni – szemben a chomskyánus főirány ábrázolási elveivel. A chomskyánus főirány első, standard elméleti változata egy speciális szintaktikai transzformációt vezetett be ennek a konstrukciótípusnak a kezelésére: „azonos alany-tárgy NP törlése" *(subject-object equi-NP deletion).* Ennek az volt a lényege, hogy a mélyszerkezetben a beágyazott mondatnak is volt kifejezett alanya, amely koreferens volt a matrix ige tárgyával, és ennek a referenciális azonosságnak a fennállása esetén a beágyazott alanyt törölte ez a transzformáció. A konstrukcióra azóta is így szokás hivatkozni: azonossági törlési konstrukció *(equi construction),* annak ellenére, hogy az újabb chomskyánus modellek a törlő transzformáció helyett egy hangalak nélküli, referenciálisan kontrollálandó névmást (PRO-t) illesztenek be a beágyazott alanyi pozícióba. Az LFG-ben egyik kezelési mód sem alkalmazható, mert egyrészt hangalakkal beillesztett összetevőt a szintaxisban tilos törölni, másrészt, ahogyan fentebb már rámutattam, az elmélet az összetevős szerkezetben nem enged meg üres (azaz hangalak nélküli) elemeket. Az elmélet egy teljes mondatszerkezet (CP) helyett egy VP összetevőt használ a szerkezetben, amely az XCOMP grammatikai funkciót hordozza. A *tell*$_2$ ige lexikai formájában szereplő (OBJ)=(XCOMP SUBJ) funkcionális egyenlőség alapján a mondat funkcionális szerkezetében az összetevős szerkezetből hiányzó alanyt a mátrix ige tárgyi argumentumával azonosítjuk, vagyis az utóbbi funkcionálisan kontrollálja az előbbit. Formálisabban fogalmazva, a mátrix predikátum tárgyáról és a nyitott XCOMP funkciójú propozicionális argumentumnak az összetevős szerkezetben ki nem fejezett alanyáról feltesszük, hogy azok azonos funkcionális szerkezettel rendelkeznek (ez az LFG funkcionális kontroll fogalmának a lényege). Az azonos funkcionális szerkezet ábrázolásának módját lásd (12)-ben: a szaggatott vonalas összekötés jelzi azt, hogy a mátrix ige tárgyi argumentumának a funkcionális szerkezete megegyezik a beágyazott infinitívuszi ige alanyának a funkcionális szerkezetével.

Most hasonlítsuk össze (9b)-t és (13b)-t.

(13) a. *I believe that Bill likes music.*
b. *I believe Bill to like music.*

Míg a *tell* 'mond' ige három szemantikai argumentummal rendelkezik (valaki mond valamit valakinek), lásd (9a)-t *és* (9b)-t, addig a *believe* 'hisz' igének csak két argumentuma van (valaki hisz valamit). (13a)-ban a *believe* alanya a „hívőt", a beágyazott véges mondat pedig a „hitt dolgot" fejezi ki. A *believe* argumentumszerkezete alapján nyilvánvaló, hogy bármilyen (kellően formális) megközelítésben (13b)-ben a *believe* és a tárgyi funkciójú *Bill* szemantikailag nem kapcsolódnak egymáshoz, ezért csak formális nyelvtani kapcsolatuk van. Másképpen kifejezve: a *Bill* tárgy nem szemantikai argumentuma a *believe* igének. Ezt a konstrukciótípust a chomskyánus standard elmélet egy „alanyból tárgyba emelő" *(subject-to-object raising)* transzformációval kezelte. A kérdéses NP összetevő, például *Bill* (13b)-ben, a mélyszerkezetben a beágyazott mondat alanyi pozícióját foglalta el, hiszen a beágyazott ige argumentumaként szemantikailag oda tartozott. Az emelő transzformáció juttatta a mátrix mondat tárgyi pozíciójába, ezáltal a mátrix ige formális tárgyává téve őt. A konstrukciótípusra azóta is így hivatkoznak: „emelő szerkezetek" *(raising constructions)*. A Kormányzás és Kötés Elméletben az emelő transzformáció helyett a kérdéses NP végig a beágyazott alanyi pozícóban van, és egy speciális, kivételes esetadási mechanizmus *(ECM: exceptional case-marking)* gondoskodik arról, hogy a mátrix ige (kivételes módon) absztrakt akkuzatívuszi esetet adjon neki (ez a mozzanat modellálja azt, hogy a mátrix ige és az NP között formális predikátum-tárgy viszony áll fenn).

Mivel az LFG elutasítja a szintaktikai transzformációkat, valamint az absztrakt esetek fogalmát, gyökeresen más, lexikális és funkcionális megoldást kell alkalmaznia: a szemantikai és formális grammatikai viszonyokat a mátrix ige lexikai formájában és a mondat funkcionális szerkezetében ragadja meg. Az eljárásmód alapvetően megegyezik az azonossági törlő konstrukciók kezelésével, vessük össze (13a)-t (14a)-val és (13b)-t (14b)-vel.

(14) a. *believe*$_1$, V (PRED)='HISZ<SUBJ,COMP>'
b. *believe*$_2$, V (PRED)='HISZ<SUBJ,XCOMP>OBJ'
(OBJ)=(XCOMP SUBJ)

Az (a)-beli lexikai formák a két predikátum közönséges használatát modellálják: a *tell*$_1$ három szemantikai argumentummal rendelkezik, és a harmadik argumentumát egy (zárt) COMP funkciójú propozicionális összetevő fejezi ki. A *believe*$_1$ igének pedig két szemantikai argumentuma van, és a második argumentumát egy (zárt) COMP funkciójú propozicionális összetevő fejezi ki. A (b)-beli lexikai formák természetes módon öröklik az (a)-beli formák alapjellemzőit: hangalak, jelentés és benne az argumentumszerkezet. Mindkét ige ugyanazt a három grammatikai funkciót osztja ki: a SUBJ, az OBJ és a VP összetevőhöz rendelt (nyitott) XCOMP

propozicionális funkciót. Továbbá az XCOMP hangalakilag ki nem fejezett alanyát mindkét esetben az ige tárgya kontrollálja funkcionálisan. Mindebből egyenesen következik, hogy (13b) és (14b) összetevős szerkezete teljes mértékben megegyezik, és a funkconális szerkezetük is azonos – egyetlen eltérő mozzanattal. Vessük össze (9a) és (9b) összetevős és funkcionális szerkezeti reprezentációját rendre (11)-ben és (12)-ben (13a) és (13b) hasonló reprezentációival rendre (15)-ben és (16)-ban.

(15)

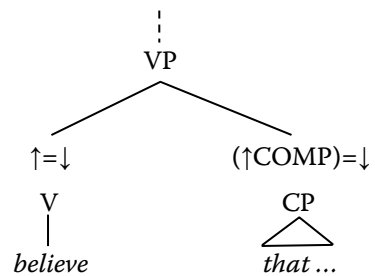

PRED	‘BELIEVE<SUBJ, COMP>’
TENSE	PAST
SUBJ	[“I”]
COMP	[“that …”]

(16)

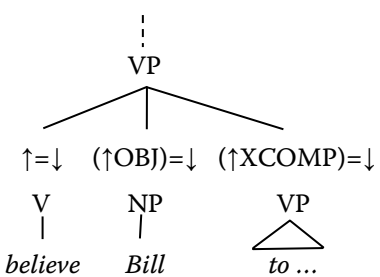

PRED	‘BELIEVE<SUBJ,XCOMP> OBJ’
TENSE	–
SUBJ	[“I”]
OBJ	[“Bill”]
XCOMP	PRED ‘LIKE<SUBJ,OBJ>’
	SUBJ
	OBJ [“music”]

Az az egyedüli, de lényeges különbség, hogy a *tell*$_2$ egy szemantikai argumentumához rendeli a tárgyi funkciót, míg a *believe*$_2$ egy másik ige szemantikai argumentumához. Ezért szerepel az OBJ funkció a *believe*$_2$ lexikai formájában az argumentumszerkezetet kifejező csúcsos zárójeleken kívül. Ezzel az eljárásmóddal

és minimális lexikaiformabeli különbségtétellel az LFG lexikai és funkcionális szerkezeti eszközökkel tudja elvszerűen megragadni a két konstrukciótípus azonos és eltérő („törlő" vs. „emelő") jellemzőit anélkül, hogy bármilyen speciális összetevős szerkezeti műveletet vagy reprezentációt alkalmazna (pl. transzformációt, törlést vagy hangalak nélküli elemeket).

A *tell* és a *believe* tárgyas igék, és a fenti, infinitívuszos VP-t tartalmazó konstrukciókban az egyik argumentumuk olyan propozicionális argumentum, amelynek az LFG-s elemzésében az összetevős szerkezetben nincs hangalakilag kifejezett alanyi argumentuma, és ezt a ki nem fejezett alanyt a $tell_2$ szemantikai tárgya és a $believe_2$ formális tárgya kontrollálja funkcionálisan. A konstrukciókat ezen jellemzőik alapján alany-tárgy azonossági törlő, és alany-tárgy emelő szerkezeteknek nevezzük. Mindkettőnek van intranzitív igét tartalmazó alany-alany megfelelője, lásd az alábbi két mondatot. Amint látható, a (17b) típusnak nincs közvetlen magyar párja.

(17) a. *Peter* *wants* *to* *go* *home* *every* *day.*
Péter akar -ni megy haza minden nap
'Péter haza akar menni minden nap.'

b. *Peter* *seems* *to* *go* *home* *every* *day.*
Péter látszik -ni megy haza minden nap
szó szerint: '??Péter haza látszik menni minden nap.'
tényleges megfelelő: 'Úgy látszik, Péter haza megy minden nap.'

Az alapáltalánosítások a következők. A *want* 'akar' igének két argumentuma van (valaki akar valamit), és ebben a használatában a második argumentuma egy propozicionális argumentum. A *seem* 'látszik' igének viszont csak egyetlen, propozicionális argumentuma van: azt fejezi ki, hogy az argumentuma által jelölt szituáció fennállni látszik. Ezek alapján a tények alapján *Peter* (17a)-ban a *want* szemantikai alanya, (17b)-ben viszont a *seem* igének csak a formális alanya. Tehát a *want* és a *seem* szembenállása ebből a szempontból ugyanolyan jellegű, mint a $tell_2$ és a $believe_2$ szembenállása azzal a különbséggel, hogy az előbbi típusban a mátrix ige alanya, míg az utóbbiban a mátrix ige tárgya az érintett összetevő. Az előbbi típus tehát alany-alany (törlő és emelő), az utóbbi pedig alany-tárgy (törlő és emelő). Mindebből logikusan következik, hogy az LFG ugyanolyan jellegű formális elemzését nyújta a két típusnak. Ennek szellemében a *want* lexikai formája (18a)-ban látható, a *seem* lexikai formája pedig (18b)-ben. Vessük őket össze (10b)-vel és (14b)-vel.

(18) a. *want,* V (PRED)='AKAR<SUBJ,XCOMP>'
(↑SUBJ)=(↑XCOMP SUBJ)
b. *seem,* V (PRED)='LÁTSZIK<XCOMP>SUBJ'
(↑SUBJ)=(↑XCOMP SUBJ)

2.3 Jólformáltsági feltételek

Az LFG-ben három olyan alapvető jólformáltsági feltétel van, amelynek teljesülését a funkcionális szerkezetben kell ellenőrizni: (i) ellentmondás-mentesség (ii) teljesség (iii) koherencia.

Az ellentmondás-mentesség megköveteli, hogy minden jegynek/attribútumnak egyedi értéke legyen. Például egy adott funkcionális szerkezetben ugyanannak a TENSE vagy CASE jegynek nem lehetnek egymásnak ellentmondó értékei. Ezt az általános elvet a grammatikai funkcióknak az argumentumokhoz való hozzárendelése esetében az LFG a következő megszorítás formájában alkalmazza.

(19) *Funkció-argumentum biunicitás (kölcsönösen egyértelmű megfelelés)*
Minden egyes argumentumszerkezetbeli szemantikai szerephez egyedi grammatikai funkciónak kell társulnia, és viszont (Bresnan et al. 2016: 334).[21]

Ez a kikötés biztosítja, hogy ugyanaz a grammatikai funkció egyazon argumentumszerkezeten belül ne legyen hozzárendelve egynél több argumentumhoz, és egyetlen argumentum sem kapjon egynél több grammatikai funkciót. Sematikusan ábrázolva az alábbi grammatikaifunkció-kiosztások ki vannak zárva.

(20) a. 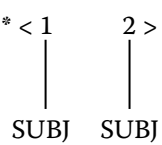

b. 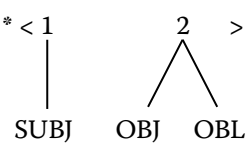

(20a)-ban az alanyi funkciót rendelnénk két argumentumhoz is, mint például a következő agrammatikus mondatban.

(21) *János szereti a zene.

A két nominatívuszi NP a magyarban úgy értelmezendő, hogy mindkettő az alanyi funkciót kapja, és ezt (20a) kizárja.

[21] Each a-structure role must be associated with a unique function, and vice versa.

(20b)-ben pedig ugyanahhoz az argumentumhoz rendelnénk egyszerre két grammatikai funkciót.

(22) a. János segítette Máriát.
b. János segített Máriának.
c. *János segített(e) Máriátnak.

A *segít* ige tárgyi vagy oblikvuszi funkciót is hozzárendelhet a második argumentumához, lásd (22a)-t és (22b)-t, de nem rendelheti a kettőt egyszerre, ahogyan azt (22c) hipotetikusan szemlélteti.

A teljesség a következő követelményt fejezi ki. Ha egy predikátum lexikai formájában egy kötelezően kifejezendő grammatikai funkció található, akkor ennek a funkciónak meg kell jelennie annak a mondatnak a funkcionális szerkezetében, amelyben az adott predikátum szerepel. Például a *függ* ige olyan predikátum, amely a lexikai formájában két grammatikai funkciót oszt ki, egy alanyit és egy oblikvuszit (SUBJ és OBL). Ha például nem jelenik meg az OBL egy olyan mondat funkcionális szerkezetében, amelynek a predikátuma a *függ* ige, akkor az a mondat megsérti a teljesség jólformáltsági feltételt, és agrammatikusnak minősül. Vessük össze (23a)-t és (23b)-t.

(23) a. A siker a kitartásunktól függ.
b. *A siker függ.

Amint azt fentebb láttuk, az emelő predikátumok képesek olyan grammatikai funkció kiosztására, amelyeket nem saját szemantikai argumentumukhoz rendelnek. A *seem* 'látszik' egy ilyen SUBJ funkciót, a *believe*$_2$ 'hisz' pedig egy ilyen OBJ funkciót oszt ki. Ezeknek a funkcióknak is kötelező megjelenniük az adott mondat funkcionális szerkezetében. Vessük össze (13b)-t, amelyet itt a könnyebb követhetőség érdekében (24a)-ként megismétlek, és (24b)-t. Az utóbbiból hiányzik egy OBJ funkciójú összetevő, következésképpen ennek a mondatnak a funkcionális szerkezete is megsérti a teljesség elvét.

(24) a. *I believe Bill to like music.*
b. **I believe to like music.*

A koherenciafeltétel lényege a következő. Ha egy mondat funkcionális szerkezetében megjelenik egy argumentumokhoz rendelendő grammatikai funkció (SUBJ, OBJ, OBL stb.), akkor a mondatban szerepelnie kell egy olyan predikátumnak, amely az adott funkciót hordozó összetevőt szemantikai argumentumként magához veszi. Hasonlítsuk össze az alábbi két mondatot.

(25) a. *Péter sétálta a kutyát.
b. Péter sétáltatta a kutyát.

Mindkét mondatban megjelenik egy OBJ funkciójú összetevő. (25a) azért helytelen, mert a benne szereplő predikátumnak csak egy argumentuma van (valaki sétál), így az *a kutyát* tárgyi összetevő őt felvevő predikátum nélkül marad. (25b)-ben viszont ugyanannak az OBJ funkciójú összetevőnek megvan az őt felvevő predikátuma, mert a *sétál* műveltető megfelelője, a *sétáltat* két szemantikai argumentummal rendelkezik (valaki sétáltat valakit/valamit), és a második argumentumához rendeli az OBJ funkciót. A mondat tehát kielégíti a koherencia feltételét.

2.4 Az összetevős szerkezeti ábrázolásra vonatkozó elvek

Az alábbiakban az LFG-nek az összetevős szerkezeti ábrázolásra vonatkozó elveit és feltevéseit Bresnan et al. (2016) alapján mutatom be. A legalapvetőbb elv a következő.

(26) *Lexikai integritás*
A morfológiailag teljes szavak az összetevős szerkezeti fa levelei, és minden egyes levél egy és csak egy összetevős szerkezeti csomópontnak felel meg (Bresnan et al. 2016: 92).[22]

Ez az elv akadályozza meg például azt, hogy az affixumok, azaz a kötött morfémák önálló szintaktikai életet éljenek. Más szóval, egy kötött morféma soha nem foglalhat el önállóan egy szintaktikai pozíciót. (26) az „erős lexikalista hipotézis" általános morfológiai elvének az LFG-s megfogalmazása. Ez az elv azt mondja ki, hogy minden morfológiai folyamat, deriváció és inflexió, vagyis szóképzés és ragozás egyaránt a nyelvtan szótári komponensében megy végbe.[23] Ennek az elvnek a szellemében a harmadik és a negyedik fejezetben az igekötős igéket úgy elemzem, hogy az igekötő és az ige mindig önálló szintaktikai pozíciót foglal el, akkor is, ha az előbbi közvetlenül megelőzi az utóbbit.

[22] Morphologically complete words are leaves of the c-structure tree, and each leaf corresponds to one and only one c-structure node.

[23] A chomkyánus főirány standard elméleti modelljében minden produktív morfológiai folyamat a szintaxisban zajlott. A GB modell klasszikus változata a „gyenge lexikai hipotézist" követte: a derivációt lexikai, az inflexiót szintaktikai folyamatként kezelte. Mint ismeretes, például az angol igeidőt jelölő morfémák (az *-ed* és az *-s*) önállóan foglalták el az Infl *(inflection)* szintaktikai pozíciót, és egy transzformációs művelet eredményekét egyesültek az igetővel. A Minimalista Programban pedig minden morfológiai folyamat újra a szintaktikai komponensben megy végbe.

A chomskyánus főirány összetevős szerkezeti ábrázolásának, az X-vonás elméletnek az általánosan elfogadott elvei a következők. Minden nyelv minden frázisának, beleértve a mondatszintű összetevőket, szigorúan ugyanaz a hierarchikus felépítése. Ezt fejezi az X változó: az XP bármilyen kategória frázisszintű kiterjesztése. Ebben a hierarchiában a különböző szinteket a csomópontok vonásszámai jelölik: X^0, X', X''(=XP). Minden szerkezetrész szigorúan csak kettős elágazásokat tartalmazhat. Ez a kettéágazási elv *(binary branching principle).* Mivel az irányzat az X^0–XP sémát az Univerzális Grammatika (UG) részének tekinti, felteszi, hogy minden frázisnak (bármilyen vonásszáma is legyen) olyan szerkezeti feje van, amelynek a kategóriája megegyezik az adott frázis kategóriájával. Tehát az X változónak egy adott X^0–XP reprezentációban ugyanazzal a kategóriaértékkel kell rendelkeznie, például V^0, V', V''(=VP). Ez az endocentrikusság elve. E miatt az elv miatt nem használható a korábbi S szimbólum a mondatszintű összetevők ábrázolására ebben a megközelítésben. Az endocentrikusság követelményének kielégítésére a különböző szintű mondategységek ábrázolásában az Infl és a COMP funkcionális kategóriák X-vonás-elméleti frázisszintű kiterjesztését vezették be: I^0, I', I''(=IP) és C^0, C', C''(=CP). A klasszikus X-vonás-elméleti mondatszerkezet-ábrázolás a következő volt.

(27)

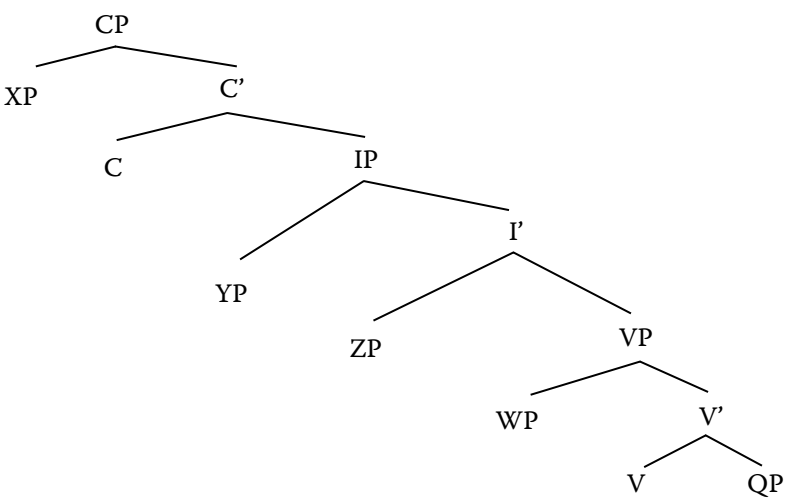

Ez a későbbiekben lényegesen módosult azáltal, hogy egyre több funkcionális kategóriát vezetett be az elmélet: *Tense* (igeidő) (TP), *Agreement* (egyeztetés) AgrP, *Focus (*fókusz) FocP, *Topic* (topik) TopP, *Voice* (igenem) VoiceP stb. Természetesen ezek is követték az X-vonás-elméleti elveket.

Fentebb részletesen bemutattam, hogy a legalapvetőbb különbség a chomskyánus és az LFG-s összetevős szerkezeti ábrázolás között az, hogy az utóbbiban

csomópontokhoz funkcionális annotációk vannak társítva. Ezek biztosítják az összetevős és a funkcionális szerkezetek közötti kapcsolatot (leképezést). Az LFG összetevősszerkezet-ábrázolási elvrendszere egyéb szempontokból is eltér a chomskyánus elvrendszertől. A leglényegesebb különbségek bemutatásához itt megismétlem az (5)-beli reprezentációkat.

(5)

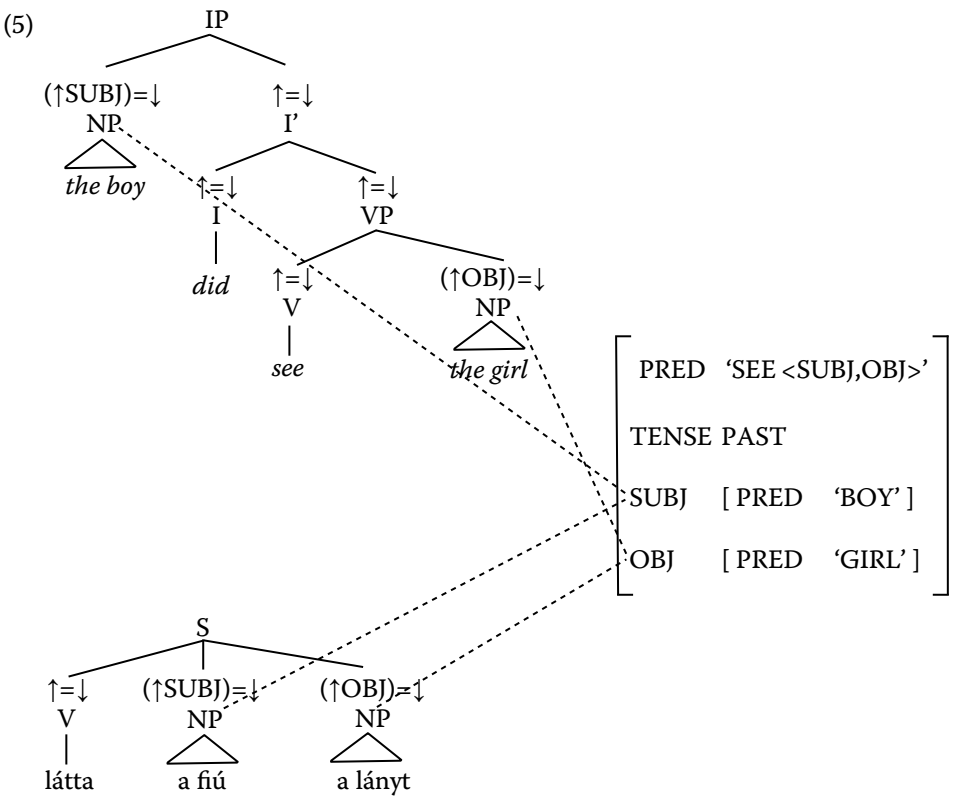

Az LFG nemcsak bináris elágazást enged meg, hanem többfelé ágazó, „lapos" szerkezeteket is, lásd a magyar példamondat (5)-beli reprezentációját. Azt is felteszi, hogy a frázisok felépítése egyaránt lehet endocentrikus vagy exocentrikus. Mindkét felépítést megengedi az elmélet Univerzális Grammatikája: ezek parametrikus alternatívák, lásd az angol mondat endocentrikus és a magyar mondat exocentrikus ábrázolását (5)-ben. Ez az általános megközelítés még azt is lehetővé teszi rugalmasan és elvszerűen, hogy a két szerkezettípust általában vagy azoknak különböző kategoriális elemeit kombinálva is használjuk egy adott nyelv szintaktikai szerkezetének az ábrázolásához, ha a nyelv releváns jelenségei ezt indokolják. Egyebek

között King (1995) az orosz, Sadler (1997) a walesi és Sells (1998) az izlandi nyelv mondatszerkezetének az ábrázolásához javasolt ilyen kevert megoldást. Álljon itt kiragadott példaként King (1995) orosz mondatszerkezete.

(28)

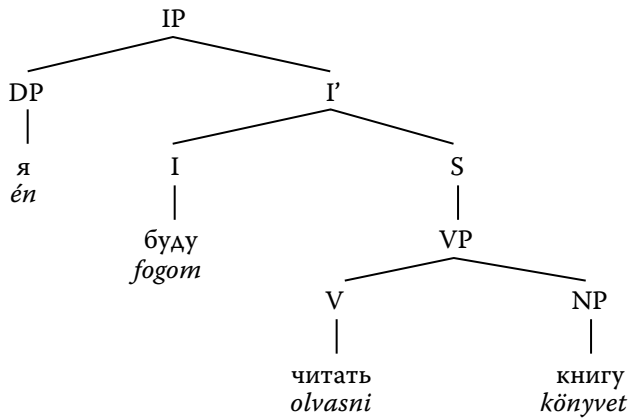

'Olvasni fogom a könyvet.'

További különbség a két irányzat között az összetevős szerkezeti reprezentáció terén az, hogy az LFG megenged olyan endocentrikus frázist, amelynek nincs kategoriális feje. Erre a fejezet végén mutatok majd példát.

Amint azt fentebb már kifejtettem, a chomskyánus főirány X-vonás elmélete szigorúan endocentrikus, és nagyszámú funkcionális projekciót használ. Ezzel szemben az LFG-ben az endocentikusság csak parametrikus alternatíva, és ebben az ábrázolási tartományban az elmélet mindösszesen három funkcionális és négy lexikális kategóriát és ezek X-vonásos kiterjesztését használja, lásd (29)-et (Bresnan et al. 2016: 103).

(29) a. F^0: C^0, I^0, D^0 – funkcionális kategóriák
b. L^0: N^0, V^0, A^0, P^0 – lexikális kategóriák

A C és az I a jól ismert mondatbevezető *(complementizer)* és inflexió *(inflection)* mondatszintű kategóriák, a D pedig a főnévi csoport funkcionális kategóriája, a determináns *(determiner).*

Az endocentrikus konfigurációkban Bresnan et al. (2016: 105) az alábbi alapértelmezett összetevős szerkezeti pozíció – funkcionális annotáció megfeleltetéseket teszik fel.

(30) a. Az összetevős szerkezeti fejek funkcionális szerkezeti fejek.
b. A funkcionális kategóriák komplementumai funkcionális szerkezeti társfejek.
c. A funkcionális kategóriák specifikálói a grammatikalizált diskurzusfunkciók.
d. A lexikai kategóriák komplementumai az argumentumfunkciók.[24]
e. A frázis szintű összetevőkhöz csatolt összetevők választhatóan nem argumentumfunkciók.

Amint arra fentebb rámutattam, az LFG egyik legalapvetőbb feltevése a kezdetektől fogva az, hogy az Univerzális Grammatika az összetevős szerkezet szerveződésének egy alternatív módját is biztosítja, amelyet lexocentrikusságnak nevezünk. Ennek lényege, hogy a központi szintaktikai funkciókat a szavak által hordozott (morfoszintaktikai) jegyek kódolják, és nem a mondatok mondatszerkezeti konfigurációs viszonyai, kitüntetett szintaktikai pozíciói. Bresnan et al. (2016) a következő (tipológiailag különböző) nyelveket említik, amelyek ezt a tulajdonságot mutatják: tagalog (Kroeger 1993), magyar (É. Kiss 1987, 1994a, 1995), malajalam (Mohanan 1982), warlpiri (Simpson 1991), jiwarli (Austin–Bresnan 1996) és wambaya (Nordlinger 1998, Nordlinger–Bresnan 1996). Ezekben a nyelvekben a mondatokban található grammatikai funkciókra vonatkozó információk nem összetevősszerkezet-konfigurációsan vannak kódolva, hanem „lexikailag lokalizáltak", azaz közvetlenül az érintett szavak különböző morfoszintaktikai (esetjelölt vagy egyeztetést jelölő morfémával ellátott) alakjaihoz kapcsolódnak. Annak érdekében, hogy a releváns jelenségeket ebben a nyelvtípusban megragadhassuk, az LFG felteszi, hogy az X-vonás-elméletileg nem projektált, exocentrikus S mondatszimbólum szintén része az Univerzális Grammatika kategóriakészletének. A nemprojektáltságon azt értjük, hogy S-nek nincs magasabb vonásszámú „saját kategóriás" kiterjesztése: S' és S''. Az exocentrikusságon pedig azt értjük, hogy az S-nek más kategóriájú funkcionális szerkezeti fejei vannak: V(P), N(P), A(P) stb. Az S nemprojektáltsága azt is jelenti, hogy nem hierarchikus, nem endocentrikus konfigurációban több különböző kategóriát (C) is uralhat. Más szóval, teljesen lapos belső szerkezettel is rendelkezhet, lásd (31)-et.

(31) $S \rightarrow C^*$

Ezután Bresnan et al. (2016) megjegyzik, hogy az exocentrikus S kategória nem mindenhol szükségszerűen nem-konfigurációs, ha a „nem-konfigurációsságon"

[24] A SUBJ argmentumfunkció kivételével, mert az a TOPIC diskurzusfunkcióval is társítható, lásd a (7)-beli ábrát fentebb.

azt értjük, hogy nincs benne VP vagy más olyan projekció, amely révén szerkezetileg kódolni lehet az alanyi pozíció és a komplementum pozíció megkülönböztetését. Például sok olyan nyelv van, amelyre a (32)-ben látható alany-predikátum artikuláció a jellemző, ahol az XP predikátum a kategóriaértékek egész sorával rendelkezhet: VP, NP, AP vagy PP.

(32)

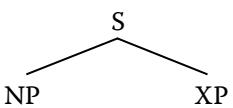

Vegyük észre, hogy ebben a konfigurációban az S nem endocentrikus, de az alanyi NP és a predikátum XP egyaránt az, és a pozíciójuk is kötött. Egy ilyen esetben egy nyelv akár alkalmazza, akár nem alkalmazza a funkcióazonosítás exocentrikus stratégiáját, mindenképpen rendelkezésére áll ebben a konfigurációban a pozíciók általi kódolás lehetősége. Ezt az LFG (30)-ban bemutatott szerkezet-funkció megfeleltetési elveinek a rendszerében a következő általánosítás hozzáadásával lehet megragadni.

(33) Az S által uralt két összetevő lehet az alany és a predikátum (Bresnan et al. 2016: 115).

Ez az általánosítás engedélyezi az NP-nek a (↑SUBJ)=↓ annotációval és az XP-nek a ↑=↓ annotációval való társítását.

Ami az összetevős szerkezeti ábrázolásban használatos kategóriakészletet illeti, további jelentős különbség a chomskyánus főirány és az LFG között, hogy az utóbbi nem-projektálódó kategóriákat (más terminussal: nem-projektálódó szavakat) is megended, erről lásd például a következő munkákat: Toivonen (2001, 2003), Dalrymple (2001), Bresnan et al. (2016), Börjars et al. (2019) és Dalrymple et al. (2019). Jó példa a nem-projektálódó kategóriára az exocentrikus S mondatszimbólum. Több LFG-s megközelítés felteszi továbbá, hogy az angolban, a magyarban, a németben és a svédben az olyan igei partikulák, mint például az angol *out* és annak a magyar megfelelője, a *ki* igekötő is ide tartoznak, lásd Dalrymple (2001)-et az angolról, Toivonen (2001, 2003)-at a svédről, Forst et al. (2010)-et pedig az angolról, a magyarról és a németről. Álljon itt példaként (34) elemzése Dalrymple (2001)-ben.[25]

[25] Ez a reprezentáció azt is szemlélteti, hogy – amint azt korábban említettem – az LFG megengedi a kategoriális fej nélküli endocentrikus frázisok alkalmazását. Az I' összetevőnek nincs I feje.

(34) *David called Chris up.*
Dávid hívta Christ fel
'Dávid felhívta Christ.'

a.

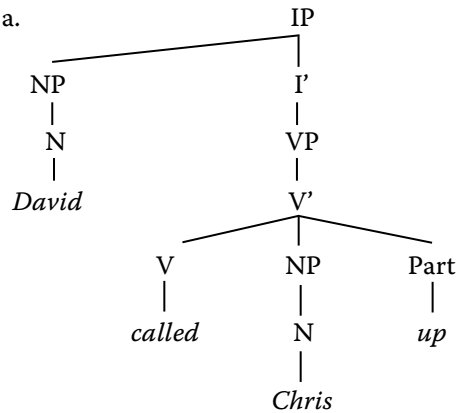

b.

PRED	'CALL.UP <SUBJ,OBJ>'
SUBJ	[PRED 'DAVID']
OBJ	[PRED 'CHRIS']
PARTICLE	UP

(Dalrymple 2001: 77)

A nem projektálódó szavakat nagyon gyakran speciális mellékkategóriákba sorolják be. Ilyen például a Part (34a)-ban. Sells (2000) a negatív partikulát Neg-ként elemzi. Dalrymple et al. (2019) azonban rámutatnak arra, hogy az igei partikulát Part helyett lehet a P (prepozíció) nem projektálódó altípusának tekinteni, a negatív partikulát pedig az Adv (határozószó) nem projektálódó altípusának. Így elkerülhető az olyan mellékkategóriák bevezetése, mint a Part és a Neg. Ebben a könyvben ezek a kérdések az igemódosítókról szóló 4. fejezetben lesznek relevánsak, amelyben az igekötők kezelése a fő téma.

2.5 Az LFG és a hagyományos magyar leíró nyelvtan

Ebben a részben röviden bemutatom a legfrissebb átfogó leíró magyar nyelvtannak, Keszler (2000)-nek[26] azon jellemzőit, amelyek lényegesek itteni témánk szempontjából. Erről a nyelvtanról a szerkesztő, Keszler Borbála a következőket írja az *Előszó*ban.

[26] Azóta a könyvnek újabb kiadásai is napvilágot láttak. Én itt a 2000-es első kiadásra és annak az oldalszámaira hivatkozom. Megjegyzem továbbá, hogy ennek a nyelvtannak a fejezeteit hat szerző jegyzi: Balogh Judit, Haader Lea, Keszler Borbála, Kugler Nóra, Laczkó Krisztina és

Először megemlíti a klasszikus leíró magyar nyelvtani hagyomány két kiemelkedő összefoglaló munkáját, az akadémiai nyelvtant, Tompa (1961, 1962), illetve az egyetemi nyelvtant, Rácz (1968), majd így folytatja. „A hatvanas, hetvenes években a klasszikus grammatikai kutatások felgyorsultak, s a strukturalista, generativista és egyéb nyelvfeldolgozási módszerek elemzési módjai, következtetései, eredményei is beszivárogtak hazánkba. Ezzel kezdetét vette a hagyományos grammatika felfrissülése, s felmerült az igény egy új klasszikus grammatika megjelentetésére" (Keszler 2000: 19). Keszler a grammatika alábbi forrásait sorolja fel (2000: 20–21):

- az eddigi klasszikus grammatikák időt álló eredményei, amelyeket egy modernebb keretbe építettek be;
- a hagyományos európai (német, angol, orosz és francia) nyelvtanírásnak főleg az alaktani és szófajtani eredményei, amelyek új kategóriák bevezetését tették lehetővé;
- a modern pragmatikai és szemantikai kutatások eredményei, amelyek tovább erősítették, finomították a szemantikai elemzések több területét is;
- a strukturális grammatika eredményei.

A legutóbbi forrásról ezt olvashatjuk.

> Bár helyenként hivatkozunk a Strukturális magyar nyelvtan[27] és az Új magyar nyelvtan[28] eredményeire, a klasszikus nyelvtan és a strukturális nyelvtan megközelítési módja, módszerei és felfogása mégis más, még akkor is, ha céljuk, a nyelvi rendszer bemutatása meg is egyezik. A mi nyelvtanunk nem törekszik formalizáló elemzésre. Nem célunk az, hogy oppozicionális csoportok alapján szétválogassuk a nyelvi elemeket és folyamatokat. A célunk a nyelvi elemek összefoglaló bemutatása, ezáltal a különbségek láthatóvá tétele (2000: 21).

Ezekhez a megállapításokhoz a következő általános megjegyzéseket fűzöm a mondattan irányából nézve.

A nyelv mondatai kifejezésekből, a kifejezések pedig kisebb kifejezésekből, illetve szavakból állnak. Bármilyen indíttatású mondattani megközelítésnek meg kell ragadnia az alapvető szórendi, szerkezeti viszonyokat a formalizálásnak legalább valamilyen szintjén. Bár az idézet szerint ez a nyelvtan nem törekszik „formalizáló elemzésre", a szintaktikai elemek természete miatt mégis következetesen ad ilyen jellegű elemzést – a maga rendszerében, erről részletesebben lásd alább.

Lengyel Klára. A hivatkozások listájában csak Keszler (2000)-et szerepeltetem. Amikor a könyvem szövegében egy konkrét részre hivatkozom ebből a nyelvtanból, a következő hivatkozási formátumot alkalmazom: Kugler [Keszler szerk.] (2000: 369).

[27] Akkor a négykötetes sorozatnak még csak az első két kötete állt rendelkezésre: a mondattani, Kiefer (1992) és a fonológiai, Kiefer (1994).

[28] É. Kiss et al. (1998).

Számomra kissé érthetetlen, hogy a nyelvtan deklaráltan nem törekszik arra, hogy a bizonyos szempontok alapján szembeállítható nyelvi elemeket és folyamatokat rendszerezve bemutassa. Bármilyen jellegű osztályozás ugyanis a hasonlóságokon és a különbözőségeken (oppozíciókon) szokott alapulni.

Az előző megjegyzéssel szoros összefüggésben: ha a cél az elemek összefoglaló bemutatása és a különbségek kimutatása, akkor ehhez az oppozíciók feltárása és megfelelő, rendszerszerű szemléltetése elengedhetetlen (lenne). Itt tehát némi ellentmondást vélek felfedezni a deklarált célok között.

Ebben a leíró nyelvtanban a szintaxist két fejezet képviseli: egy viszonylag rövid szintagmatan („frázisszintaxis") és egy nagyszabású mondattan („mondatszintaxis").[29] Ennek a szintaxisnak a legalapvetőbb jellemzője az, hogy végletesen féloldalas. Lényegében csupán grammatikai funkció alapú függőségi elemzést nyújt. Ezt alább részletesen tárgyalom majd.

A korábbi klasszikus leíró megközelítések általában kétpólusú függőségi viszonyrendszert állítottak fel, amelyben az alany és az állítmány (lényegében az ige vagy a névszói állítmány) egy szinten, a legfelső szinten foglalt helyet. Az előbbiről állított valamit az utóbbi, és mindkettőnek voltak (lehettek) (akár hierarchikusan többszörösen) alárendelt bővítményei. Ez a nyelvtan viszont már egy szigorúan igeközpontú függőségi modellt alkalmaz, ami egyértelműen pozitív elmozdulásnak tekintendő, mivel a különböző indíttatású modern, elméletibb jellegű megközelítések (például generatív vagy kognitív irányzatok) is azt teszik fel, hogy a mondat igecentrikus, és az alany is az ige alárendelt bővítményei közé tartozik. Amint az az LFG bemutatása során látható volt, ez az elmélet is (csakúgy, mint a chomskyánus főirány) igecentrikus.

A könnyebb összevethetőség érdekében (35)-ben, illetve (36)-ban megismétlem azt az angol példamondatot és annak a különböző szórendű magyar megfelelőit, amelyeket az LFG-s mondattani elemzés bemutatása során használtam, és megismétlem az ottani összetevős szerkezeti és funkcionális szerkezeti ábrázolásokat is (37)-ben és (38a)-ban. (38)-ban a korábbi egyetlen szerkezeti reprezentáción, (38a)-n túlmenően a másik öt szórendi variáns szerkezetét is bemutatom: (38b)-(38f). A magyar példák esetében (36)-ban a mondatrészek grammatikai funkciójának a magyar leíró nyelvészeti hagyomány által alkalmazott aláhúzásos

[29] A fentiek alapján a nyelvtan terminológiája szerint a szintaxis és a mondattan szakszavak nem szinonimák. Az előbbi a tágabb ölelésű terminus, és magában foglalja a frázisszinű jelenségeket is (vö. szintagmatan) és a mondatszintű jelenségeket is (mondattan). „A mondattan a mondat szerkezetét, belső struktúráját vizsgálja; így tárgyalja egyrészt a mondatrészek és a tagmondatok fajtáit, másrészt foglalkozik a szerkezeti elemek mondattá való összekapcsolódásának szabályszerűségeivel. […] A szintagmák és a mondat szerkezeti vizsgálatát összefoglalóan szintaxisnak nevezzük" (Kugler [Keszler szerk.] 2000: 369). Más megközelítésekben a szintaxis és a mondattan szakszavak teljes értékű szinonimák, én is így használom a mondattan terminust például e könyv címében is.

kódolását is feltüntetem, mert a Keszler (2000) grammatika is ezt használja (állítmány: kétszeres folyamatos aláhúzás, alany: egyszeres folyamatos aláhúzás, tárgy: egyszeres szaggatott vonalas aláhúzás).

(35) *The boy did see the girl.*

(36) a. Látta a fiú a lányt.
b. Látta a lányt a fiú.
c. A fiú látta a lányt.
d. A fiú a lányt látta.
e. A lányt látta a fiú.
f. A lányt a fiú látta.

(37)

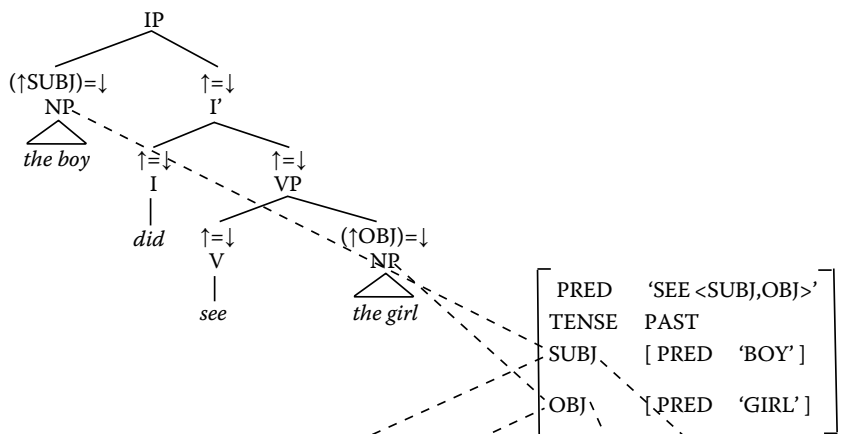

(38)

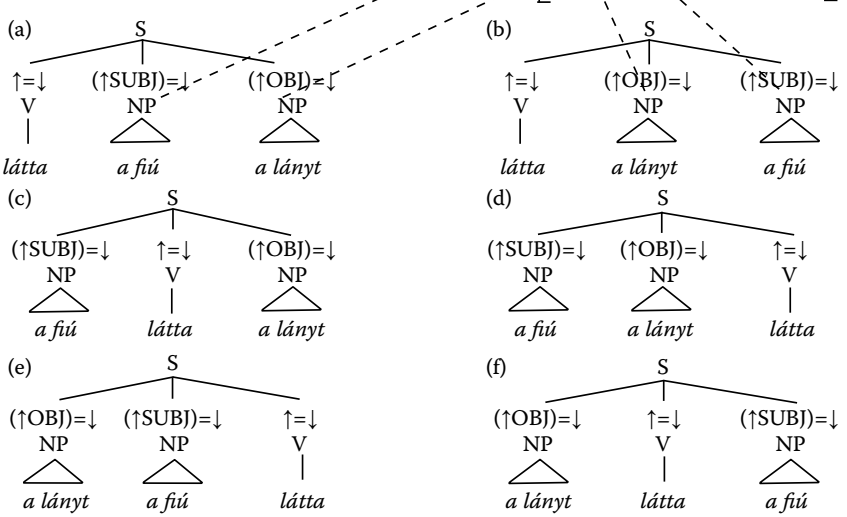

A megközelítések összehasonlítása előtt vessünk egy pillantást az alábbi idézetekre a leíró nyelvtanból.

„A szintaktikai szerkezet topikra és kommentre bontható: a topik a mondatnak kisebb nyomatékú, kezdő szakasza, a komment az ezt követő második szerkezeti egység, amely a mondathangsúlyt viselő (főhangsúlyos) résszel kezdődik, és az igét mindig magában foglalja. A főhangsúlyos rész neve: fókusz" (Kugler [Keszler szerk.] 2000: 378).

„A topik-komment szerkezet szempontjából különböző mondatok például:

(a) Péter 'megvárja Marit.
(b) Péter 'Marit várja meg.
(c) Péter Marit 'megvárja.
(d) 'Péter várja meg Marit.
(e) Marit 'Péter várja meg.
(f) Marit Péter 'megvárja.
(g) Marit 'megvárja Péter.
(h) 'Marit várja meg Péter.

A hagyományos elemzés is különbséget tesz a fenti mondatok között a hangsúly és a szórend szempontjából, ugyanakkor szintaktikailag azonos szerkezetűnek tartja őket" (2000: 379).

(39)

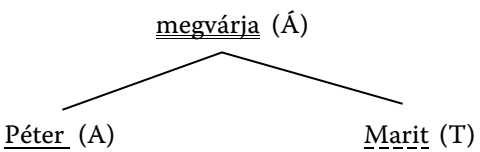

A következő általános megjegyzéseket fűzöm a leíró nyelvtan szintaxisfelfogásához.

A legalapvetőbb jellemzője, hogy szintaxison függőségi viszonyokat, ezeknek a viszonyoknak az ábrázolását érti, szemben a szintaxis széles körben elfogadott értelmezésével, alkalmazásával. Ezen általános nézet szerint a szintaxis egyik kitüntetett feladata a mondatok és mondatrészek szórendi és (hierarchikus) szerkezeti viszonyainak a modellálása. Ennek szellemében a fenti (a)–(h)-beli példák az eltérő szórendjük miatt nem azonos szintaktikai szerkezetűek. Még ez a grammatika is tehetne olyan grammatikai funkciókra hivatkozó szintaktikai (szórendi) általánosításokat (az igekötő pozíciójától most az egyszerűség kedvéért eltekintve), hogy a fenti példák a következő szintaktikai alapmintázatokat követik: A – Á – T, A – T – Á, T – A – Á. Ezzel szemben (és a széles körben

elfogadott szintaxisfelfogással szemben) azt vallja, hogy az összes (a)–(h)-beli mondatnak az idézetben ugyanaz a szintaktikai szerkezete, lásd (39)-et. Ez egyértelműen azt bizonyítja, hogy ebben az esetben a nyelvtan számára a szintaktikai szerkezet függőségi viszonyrendszert jelent.

A képet tovább bonyolítja, pontosabban még inkább ellentmondásossá teszi az a fenti megállapítás, hogy a nyelvtan „különbséget tesz a fenti mondatok között a hangsúly és a szórend szempontjából." A széles körben elfogadott nézet szerint ugyanis a szórendi különbség definíciószerűen is szintaktikai különbség. Ráadásul az sincs egyáltalán kifejtve, hogy ha a fenti mondatok között szórendbeli és hangsúlybeli különbségek vannak feltéve, akkor azok milyen természetűek (ha nem szintaktikaiak), vagyis akkor milyen (egyéb) dimenzióba tartoznak, és azokról milyen lényeges formai általánosítások tehetők. A grammatika szerzői kinyilvánítják, hogy ismerik az alaptémákba vágó generatív grammatikai eredményeket, és hivatkoznak is rájuk, de lényegében nem sok mindent vesznek át vagy használnak fel azokból a két megközelítés radikálisan eltérő felfogásbeli és módszertani különbözősége miatt. Ezzel együtt is arra hívom fel a figyelmet, hogy megítélésem szerint nagy előnyére vált volna ennek a grammatikának, ha például É. Kiss (1992) empirikus szórendi általánosításait átvette volna, és a maga rendszerébe ültetve azt mondta volna, hogy számára ez a szintaxis. Arról pedig, amit szintaxisnak, szintaktikai szerkezetnek nevez (és amiről fentebb kimutattam, hogy lényegében függőségiviszony-ábrázolás), azt mondhatta volna, hogy funkcionális viszonyrendszer. Így a két leírási szint megfelelő helyre került volna, és a nyelvtan nem keveredett volna szemléleti és terminológiai önellentmondásba.

Más irányzatoktól (egyebek között a generatív megközelítéstől) ez a leíró nyelvtan már valóban átveszi a topik és a fókusz diskurzusfunkciókat, csak sajnos nagyon felületesen és kidolgozatlanul. A fenti egyetlen idevágó és rövid releváns rész eleve egy apróbetűs megjegyzésben szerepel. A terminusok egyáltalán nincsenek megfelelően definiálva, pedig itt is nyugodtan lehetett volna például É. Kiss (1992)-re támaszkodni annak a formális, strukturális és transzformációs jellemzőitől elvonatkoztatva, akár szigorúan a lineáris szórendi viszonyokra hivatkozva. Elengedhetelenül fontos lett volna a semleges és a nem semleges mondattípusok elkülönítése, az igemódosítók, a fókuszált összetevők, a kérdő kifejezések és a tagadás összefüggésrendszerének bemutatása.[30] Ezeknek a jelenségeknek a részletes és rendszerszerű leírása (lenne) a feladata bármilyen indíttatású megközelítés szintaxisának. Mindez teljességgel hiányzik ebből a leíró nyelvtanból.

[30] Lásd például É. Kiss (1992) chomskyánus elemzését és az én LFG-s megközelítésemet ennek a könyvnek a 3. fejezetében.

Az LFG bemutatása során kiemeltem, hogy az elmélet egyik markáns megkülönböztető jegye (például a chomskyánus főirányhoz viszonyítva) az, hogy a szintaktikai komponense két párhuzamos, egymással leképezési viszonyban álló reprezentációs szintből áll: az összetevős szerkezetből és a funkcionális szerkezetből, lásd (37)-et és (38)-at fentebb. Könnyen belátható, hogy az, amit Keszler (2000) és a hagyományos leíró nyelvtanok szintaxisnak, szintaktikai szerkezetnek neveznek, természetes módon és közvetlenül megfeleltethető az LFG funkcionális szerkezetének. Mindkettő a mondatrészek közötti invariáns függőségi viszonyokat ábrázolja a lehetséges szórendi variációktól elvonatkoztatva, vessük össze az LFG-s funkcionális szerkezetet (37)-ben és a leíró nyelvtan „szintaktikai" szerkezetét (39)-ben. A leíró nyelvtanban viszont csak ez „a szintaxis". Ezért írtam ennek a résznek az elején, hogy ez a nyelvtan végletesen féloldalas. Elengedhetetlenül szükség van (lenne) ugyanis a tényleges szórendi, szerkezeti vizsonyok modellálására is. Ezt a szerepet tölti be az LFG összetevős szerkezeti ábrázolása, és ez vagy valami ehhez hasonló teljességgel hiányzik a leíró nyelvtanból.

Bár Keszler (2000) deklaráltan nem törekszik „formalizáló elemzésre", lásd a fenti idézetet az *Előszó*ból, a függőségi viszonyos „szintaktikai szerkezeti" ábrázolása kellően és helyesen formalizált: képleteket vezet be és alkalmaz a mondatrészek közötti hierarchikus viszonyok reprezentálására.

Végezetül kiemelem ennek a leíró grammatikának és a hagyományos leíró nyelvtanoknak az igazi erősségét: taxonomikus megközelítésmódjuk szemantikai és funkcionális meghatározottságát. Ezen a területen nagyon megbízható, részletes és hasznos leírások és csoportosítások tárházát nyújtják. Ha lenne egy elvszerű, kellően kidolgozott szintaxisuk, akkor ezek annak kiváló szemantikai-funkcionális dimenzióját szolgáltatnák. Újra hangsúlyozom, hogy a szintaxis hiányán a szórendi, frázisszerkezeti leírás teljes hiányát értem. A funkcionális, függőségi viszonyok ábrázolása megfelelőnek tekinthető. Az sem lenne egyáltalán elvárás, hogy a chomskyánus főirány komplex és elméletileg erőteljesen megszorított X-vonás-elméleti apparátusára támaszkodjon, a transzformációs és egyéb elméletspecifikus dimenziókról nem is beszélve. Az LFG-nek, ennek az alternatív generatív megközelítésnek a bemutatása során kifejtettem, hogy ez az elmélet markánsan különbözik a chomskyánustól számos alapvető jellemzőjében. A leíró nyelvtannak és az LFG-nek az iménti összevetéséből pedig az is kiviláglik, hogy az előbbi „szintaxisa" közvetlenül és természetes módon megfeleltethető az utóbbi funkcionális szerkezetének. Ha a leíró nyelvtan is bevezetne egy, az LFG összetevős szerkezetének megfeleltethető szórendi, frázisstrukturális ábrázolási szintet, a szintaktikai komponense is kielégítené az ezen a téren bármilyen nyelvészeti megközelítéstől elvárható alapkövetelményeket. Ahogyan azt

fentebb kifejtettem a chomskyánus modellel kapcsolatban, nem feltétlenül lenne szükség komplex hierarchikus szerkezetek alkalmazására. A célnak tökéletesen megfelelne a generatív modellek szórendi alapáltalánosításainak az átvétele és egyszerű lineáris szabályokba foglalása.

2.6 Összegzés

Ebben fejezetben ismertettem az LFG felépítését, elvrendszerét és formális eszköztárát. Szisztematikusan egybevetettem ezekből a szempontokból a chomskyánus főiránnyal. Az LFG azon jellemzőire külön is összpontosítottam, amelyek közvetlenül relevánsak lesznek a könyvben bemutatandó elemzések szempontjából. A fejezet záró részében kritikai megjegyzések kíséretében ismertettem egy új hagyományos leíró nyelvtannak, Keszler (2000)-nek a szintaxisfelfogását, majd összevetettem azt az LFG szintaxismodelljével. Az volt a fő megállapításom, hogy ennek a leíró nyelvtannak féloldalas a szintaxisa. Lényegében csak függőségi, funkcionális mondattani elemzést nyújt, és megközelítésének nincs igazi szerkezeti, szórendi dimenziója. Rámutattam arra, hogy ez a féloldalas szintaxis az LFG mondattanának a funkcionális szerkezeti komponensével állítható párhuzamba, és a hiányzó dimenziónak az LFG összetevős szerkezeti komponensének kellene megfelelnie.

3. AZ EGYSZERŰ MAGYAR MONDAT ALAPSZERKEZETE

Ebben a fejezetben a magyar időjeles mondatok ige előtti tartományának meghatározó jellemzőit modellálom az LFG elméleti keretében. Amellett érvelek, hogy a magyar mondat alapszimbóluma az S és nem az IP, és az S fölött a szokásos CP épül ki. Felteszem, hogy a fókuszált összetevők, az igemódosítók és az igét közvetlenül megelőző kérdőszó a Spec,VP pozíciót foglalják el kiegészítő eloszlásban. Amikor pedig több kérdő kifejezés is van a kiegészítendő kérdő mondatban, az ige előtt álló kérdő kifejezés kivételével az összes többi a VP-hez csatolt kvantorpozíciókban található. Ezen túlmenően javaslatot teszek arra, hogy az LFG paraméterrendszerét, amely a lehetséges összetevős szerkezet–funkció kapcsolatokat tartalmazza, a következő további megfelelésekkel érdemes kiegészíteni. (i) A Spec,VP pozíciót választhatóan olyan összetevő is elfoglalhatja, amely a fókusz diskurzusfunkcióval rendelkezik. (ii) Az [$_S$ XP VP] exocentrikus konfigurációban az XP-hez az alany grammatikai funkción kívül a topik diskurzusfunkció is társítható.

3.1 Az alapáltalánosítások

Tekintsük az (1)–(3) mondatokat,[31] amelyek a magyar véges, vagyis időjeles mondatok legfontosabb szórendbeli tulajdonságait szemléltetik, és amelyeket a 2. táblázatban sematikusan bemutatok. A fókuszált összetevőket KISKAPITÁLISSAL írom ezekben a példákban, lásd a *Marinak* szót (2)-ben és (3)-ban. A könyvben végig ez a fókuszált kifejezések alapértelmezett ábrázolása, de amikor más szerzők példáit idézem, megtartom az ő ábrázolásukat, ha ez hasznosabb az adott szövegkörnyezetben. A VM az igemódosítót jelöli *(verbal modifier).* Ez a leggyakrabban használt fedőfogalom egy sor gyökeresen eltérő kategóriára, amelyeknek közös szintaktikai tulajdonságuk, hogy semleges mondatokban közvetlenül az ige előtti pozíciót foglalják el. A semleges mondat jellemző leírása az, hogy nem

[31] A legtöbb modern nyelvészeti megközelítés felfogásával megegyezően, ha a tárgyalás menete ezt igényli, a példákban az igekötőt és az igét két külön szóként írom, amikor az előbbi közvetlenül megelőzi az utóbbit – annak ellenére, hogy a helyesírási konvenció egybeíratja őket. Ennek az az oka, hogy az elemzések túlnyomó többsége azt teszi fel, hogy ilyen szórendi esetben is két különböző szintaktikai pozíciót foglal el a két elem, tehát nem egy (morfológiai és szintaktikai) szónak tekinti őket. Elemzéseimben én is ezt a szemléletet teszem magamévá. Csak akkor használom az egybeírást, ha olyan szerzőktől idézek példát, akik ezt az írásmódot követik elméleti vagy egyéb megfontolásokból, illetve ha a tárgyalás szempontjából nem lényeges a különírás.

tartalmaz tagadást vagy fókuszált összetevőt, nem kiegészítendő kérdés, és ún. lapos prozódiával rendelkezik (vagyis nincs benne egy erős nyomatékot kapó összetevő, amely után a többi összetevő jelentős mértékben elveszíti a saját hangsúlyát). Az igemódosítók közé soroljuk az igekötőket, a puszta főneveket, bizonyos predikátumok egyedileg kijelölt XP szintű (teljes szerkezeti kiépítettségű) argumentumát stb. (1)–(3)-ban a VM az *oda* igekötő. A VM-ek tüzetes tárgyalását és az általam kidolgozott LFG-s elemzést lásd a 4. fejezetben.[32]

(1) János szerencsére minden könyvet oda adott Marinak a könyvtárban.

(2) Szerencsére János minden könyvet Marinak adott (oda) a könyvtárban (oda).

(3) Szerencsére János minden könyvet (*oda) Marinak (*oda) adott (oda) a könyvtárban (oda).

(1') János szerencsére minden könyvet oda adott a könyvtárban Marinak.

2. táblázat. Magyar mondattagolás.

I. topik	II. predikátum				
(A) (kontrasztív) topik, mondathatározó	(B) kvantor	(C) fókusz/VM		(D) ige	(E) ige utáni összetevők
		(Ca) fókusz	(Cb) VM		

Az (1)–(3) példák és a 2. táblázat a következő jól ismert tényeket és alapvető empirikus általánosításokat szemléltetik a magyar egyszerű véges mondat szerkezeti vázáról. Fontos előrebocsátani, hogy egyetlen ige előtti vagy ige utáni pozíció kitöltése sem kötelező, tehát egy teljes mondatot is alkothat az ige egymagában, például: *Fázom*.

A két nagy alapegységet a topik mező (I/A) és a tág értelemben vett predikátum tartomány (II) alkotja, alternatív terminushasználattal: téma és réma, vagy régi információ és új információ. A predikátum tartomány központi eleme az ige (II/D), amelyet közvetlenül vagy egy VM vagy egy fókuszált összetevő előzhet meg (II/C), és az előtt, a predikátum tartomány élén található a kvantor mező

[32] Itt érdemes felhívnom a figyelmet egy fontos jelölési módozatra. Nyelvi példákban egy elem szintaktikai, morfológiai és fonológiai elfogadhatatlanságát jelölő csillag szimbólum és a választhatóságot kifejező zárójel együttes használatát a következő konvenció szabályozza: (i) ha a megcsillagozott elem a zárójelpáron belül található, akkor annak az elemnek az előfordulása agrammatikus: *(*elem)* (ii) ha a csillag megelőzi a nyitó zárójelet: **(elem)*, akkor a zárójel használata tilos, tehát a zárójelbe tett elemnek kötelezően elő kell fordulnia. Ez alapján (3)-ban a jelölés szerint az *oda* igekötő sem Marinak előtt, sem Marinak mögött nem állhat: *(*oda)*. Az **(oda)* változat azt fejezné ki, hogy az igekötőnek kötelező megjelennie az adott pozícióban.

(II/B). A mondatszerkezetnek az ige előtti, (A)–(C) része kötött szórendű, míg az ige utáni tartományban (II/E) alapvetően szabad a szórend.

A topik mezőben találhatók a közönséges topikok, a kontrasztív topikok[33] és a mondathatározók választható sorrendben, lásd a *János* topik és a *szerencsére* mondathatározó felcserélhetőségét (1)-ben és (2)-ben. Amint azt a 2. fejezetben kifejtettem, az LFG első változatában mind a grammatikai, mind a diskurzusfunkciókat a funkcionális szerkezetben ábrázolták. Később további reprezentációs szintek jelentek meg az elméletben, köztük az információs szerkezet. Az újabb LFG-s megközelítések többsége azóta a diskurzusfunkciókat az információs szerkezetben ábrázolja. Mivel azonban ebben a könyvben csak a topik és a fókusz diskurzusfunkciókra mint az információs szerkezet két elemére összpontosítok, és az információs-szerkezetbeli reprezentáció más aspektusai nem relevánsak számomra, a könnyebb kifejtés és követhetőség érdekében ezt a két diskurzusfunkciót is a funkcionális szerkezetben tüntetem fel a klasszikus LFG-s eljárást követve. Ebben a könyvben a fókusztípusok közül csak a megkülönböztetett kutatói figyelmet kapó és számos eltérő megközelítést kiváltó, ige előtti fókusszal foglalkozom, ennek dolgozom ki egy LFG-s elemzését. Ezt a fókuszt gyakran nevezik identifikációs fókusznak is: azonosítás kizárással. Bizonyos entitások egy adott halmazára vonatkozóan megnevezi a halmaz azon elemét vagy elemeit, amelyekre a mondatbeli állítás érvényes, és ezáltal kizárja a halmaz többi elemét. Például ha három olyan férfi ismerősöm van (Péter, Pál és Róbert), aki tegnap meglátogathatott (volna), és ha azt mondom, hogy *Tegnap Péter látogatott meg engem*, akkor ezzel Pétert azonosítom látogatóként, és egyúttal kizárom a halmaz másik két elemét (Pált és Róbertet).

Ahogyan azt (1) és (1') szemléltetik, az ige után álló összetevők szórendje lényegében szabad. Megjegyzendő azonban, hogy a jellemzően csökkentett hangsúlyú összetevők (pl. az igekötők és a névmások) és a rövidebb (ezért kisebb fonológiai súlyú) mondatrészek általában közelebb állnak az igéhez, mint a hosszabb (tehát fonológiailag súlyosabb) mondatrészek. Ezt Behaghel (1932)

[33] A közönséges topik ismert információt hordoz az adott beszédhelyzetben. A kontrasztív topik pedig (a nevének megfelelően) az ismert információt szembeállítja más ismert információkkal. Az ilyen topik sajátos (emelkedő) intonációt kap, és egy fókuszált összetevő hatókörébe kerül szemantikailag. János közönséges topik (i)-ben (illetve ha erős nyomatékot kap, akkor fókuszként értelmezendő, lásd (ii)-t), és kontrasztív topik (iii)-ban (ahol *Kati* a fókuszált összetevő). A teljesség kedvéért megjegyzendő, hogy (iii)-nak van egy fókusz nélküli alternatívája is, amelyben *Jánost* is és *Kati* is közönséges topikok, lásd (iv)-et.

(i) Jánost ismeri Kati.
(ii) Jánost ismeri Kati.
(iii) Jánost Kati ismeri(, Pétert pedig Mari).
(iv) Jánost Kati ismeri.

általánosítása, a „növekvő összetevők törvénye” ragadja meg, amely az összetevőket balról jobbra a növekvő fonológiai súlyuk szerint rendezi el. E törvény részletes bemutatását lásd É. Kiss (2009a)-ban. Az általánosításnak megfelelően bár (2)-ben mindkét szórend elfogadható, az a változat, amelyben az *oda* igekötő megelőzi a *könyvtárban* összetevőt, lényegesen természetesebbnek hangzik. (1)-ben az összetevők ige utáni sorrendje természetesebben hangzik, mint az a változat hangzana, amelyben *a könyvtárban* megelőzné a *Marinak* főnevet. Ráadásul ebben az esetben a fent említett szórendbeli preferenciát tovább erősíti az a tény, hogy a fonológiailag könnyebb összetevő az ige argumentuma, míg a nehezebb összetevő szabad módosító (adjunktum), ugyanis a predikátumokhoz közelebb szoktak elhelyezkedni az argumentumok, mint az adjunktumok.

A VM és a fókusz kiegészítő eloszlásban van az ige előtt, lásd (3)-at. Az *oda* igekötő VM-ként sem megelőzni, sem követni nem tudja a fókuszos összetevőt a mondatnak az ige előtti tartományában.

Ami a fókusz és a VM komplementaritásának a megragadását illeti, a két alapvető megoldást a (C) vs. (Ca)–(Cb) alternatívák szemléltetik a 2. táblázatban. A (C) azt fejezi ki, hogy egyetlen ige előtti pozíció kitöltéséért verseng a két érintett összetevő. Ezzel szemben a (Ca)– (Cb) azt érzékelteti, hogy a két elemnek két külön ige előtti (kiinduló) pozíciója van (fókusz és VM), de a mondat végső („felszíni”) szerkezetében nem fordulhatnak elő közvetlenül egymás mellett (erről különböző megközelítések különböző eljárásokkal adnak számot). Amikor alább felvillantok néhány korábbi elemzésváltozatot, a két alapvető megoldás közötti választás döntő kérdés lesz.

A mennyiségjelölő, kvantált kifejezéseknek (kvantoroknak) a tartományában (a topik mezőhöz hasonlóan) egyszerre több összetevő is előfordulhat. Három fő kvantortípus van, és ezeknek kötött a sorrendjük. Kálmán (2001) például a következő empirikus általánosítást teszi ezekről a típusokról és sorrendjükről.

(4)	is pozíció	minden mező	sok pozíció

Az *is* partikula jobbról hozzásimul az általa módosított összetevőhöz, ami sajátos jelenség a magyarban. A kvantortartományban csak egy *is* kifejezés állhat. A *minden* mezőbe egynél több univerzális kvantor is kerülhet. A harmadik kvantorpozíciót (a *sok* pozíciót) egyetlen olyan összetevő foglalhatja el, amely a *sok* számnevet vagy hasonló számnevet tartalmaz. Ezt az eloszlást szemlélteti az alábbi példa.

(5) János is minden könyvet minden hónapban sok dobozban oda adott Marinak.

3.2 Korábbi elemzések

Az alábbiakban először röviden áttekintem azokat a korábbi generatív mondatszerkezeti elemzéseket, amelyek különösen fontosak az általam kidolgozott megközelítés szempontjából, és ennek fényében mutatom be az én alternatív megoldásomat. A chomskyánus főirányon belül É. Kiss Katalin több eltérő elemzésének is összefoglalom a lényegét, amelyek a GB és az MP keretében készültek. É. Kiss (1992, 1994a) korábbi elemzései azért érdemelnek kiemelt említést, mert azok erőteljesen motiválták a mi korábbi társszerzős LFG-s elemzésünket, és ez alapján az itt bemutatandó új elemzésemet. É. Kiss későbbi megoldásai pedig azt példázzák kiválóan, hogy a Minimalista Programon belül milyen a fő elemzési irány. Ezután rövid áttekintést nyújtok az LFG-s elemzési előzményekről, majd bemutatom az én elemzésemet.

É. Kiss (1992) az alábbi szerkezetet rendeli a magyar véges mondathoz.

(6)

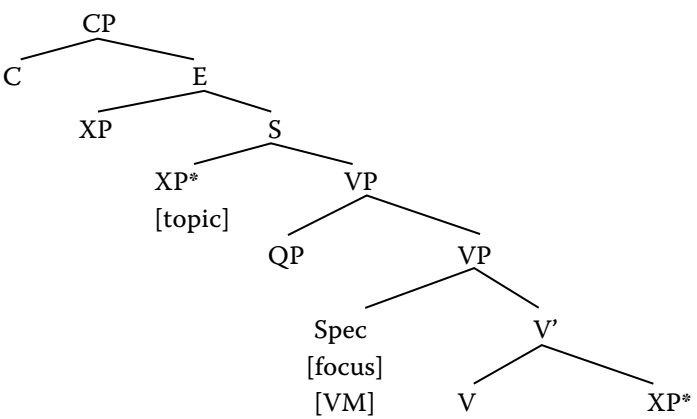

Az általánosan elfogadott és alkalmazott megközelítés szellemében a szerkezet tetején egy CP-héj található. Ez alá É. Kiss egy teljesen sajátos E csomópontot helyez,[34] amely egyrészt a mondat központi részét, az S-t, másrészt a kontrasztív topikot uralja. Az S mondatszimbólum alatt bal oldalon egy „lapos", vagyis potenciálisan többfelé ágazó mondathatározó és topik tartomány található,[35] jobb oldalon pedig a VP. A VP azért van „megduplázva", mert É. Kiss az alsó VP-hez csatolja a kvantorokat, ezt jelzi a QP szimbólum. Ez a bináris csatolás iteratív, tehát ha egynél több kvantor szerepel egy mondatban, akkor azoknak a számára

[34] E = *expression* 'kifejezés'.

[35] Az XP* azt kódolja, hogy tetszőleges számú összetevő generálható azon a helyen egymás mellett (de akár egy sem).

egyenként egy-egy újabb bináris csatolással kell a megfelelő pozíciót generálni. Az alsó (vagy legalsó) VP-ben már megjelenik az X-vonás szerinti szerkezeti építkezés. É. Kiss ezen megközelítésének a legmeghatározóbb jellemzője az, hogy felteszi, hogy egy VM és egy fókuszált összetevő ugyanazért a szintaktikai pozícióért, nevezetesen a VP (vagy a legalsó VP) specifikáló pozíciójáért verseng, vagyis ott fordulhatnak elő kiegészítő eloszlásban. A V' alatt a V fej utáni XP* szimbólum (a mondathatározó-topik tartomány XP* szimbólumához hasonlóan) azt kódolja, hogy a fej után tetszőleges számú (de akár nulla) összetevő állhat tetszőleges sorrendben egymás mellett, vagyis lapos szerkezeti elrendezésben.

É. Kiss (1994a) a fenti megközelítést két jelentős, jelen szempontunkból lényeges módosítással veszi át. (i) Az exocentrikus S csomópontot TP-vel helyettesíti.[36] (ii) Felteszi, hogy ha a mondat csak egy topikot tartalmaz, akkor ez az összetevő a Spec,TP pozíciót foglalja el, ha pedig több topik van, akkor a továbbiakat iteratív módon a TP-hez csatolja, a kvantorok VP-hez való csatolásához hasonlóan. Ebben a módosított elemzésben ezzel egyúttal már kiiktatja az E szimbólumot is.

É. Kiss (1992) GB-s szerkezeti elemzése jelentős mértékben motiválta annak az LFG-beli megközelítésnek a releváns részeit, amelyet Laczkó–Rákosi (2008–2013)-ban kidolgoztunk, és amely az általunk kifejlesztett, implementált nyelvtan alapjául szolgált. Laczkó (2014a)-ban majd Laczkó (2021)-ben ezt fejlesztettem tovább, és annak az új, sokkal teljesebb elemzésnek egy egyszerűsített és néhány ponton újabb eredményeket tartalmazó változatát mutatom be ebben a fejezetben.

Fontos látni, hogy É. Kiss (1992) elemzésének a klasszikus GB reprezentációs elveihez és módszeréhez viszonyítva az alábbi erősen jelölt, mondhatni unortodox jellemzői vannak.

- Exocentrikus alapmondatszerkezet-szimbólumot használ, az S-t. A balra kihelyezett kontrasztív topik összetevő befogadására szolgáló további exocentrikus E csomópont használata még a chomskyánus főirányon kívüli generatív keretekben is unortodoxnak számít.[37]
- A szerkezetben vannak lapos (nem binárisan elágazó) részek, amelyeket az S és a V' csomópontok uralnak, lásd az XP* szimbólumokkal kitöltött két tartományt. Ez azért jelölt megoldás, mert a GB standard változatában csak a bináris ágrajzos építkezés a megengedett.
- Nem alkalmaz FP-projekciót. Korábbi és későbbi alternatív megközelítések, beleértve É. Kiss későbbi munkáit is, a fókuszált összetevő kezeléséhez ezt a projekciót vezetik be, amely egy fókusz fej vagy (általánosabb terminust használva)

[36] TP = *Tense Phrase* 'igeidő frázis'.

[37] Emlékeztetőül: É. Kiss (1994a), É. Kiss (1992) angol nyelvű változata, már két fokkal kevésbé unortodox: az exocentrikus S helyett az endocentrikus TP kiterjesztést használja, és a TP-hez csatolja a kontrasztív topikokat is, vagyis kiiktatja az E szimbólumot.

egy funkcionális fej frázisszintű kiterjesztése. Ezekben a megközelítésekben két kitüntetett ige előtti pozíció van: egy alsóbb igei projekció, klasszikusan a PredP és egy választhatóan ráépülő FP. Egy semleges mondatban az ige a kiinduló V alatti pozíciójából felmozog a PredP fej pozíciójába. A PredP specifikálója (a Spec,PredP) a VM összetevő célpontja, vagyis a VM szerepű összetevő a kiinduló szerkezeti pozíciójából ide mozog fel. Ha nincs fókuszált összetevő a mondatban, akkor így áll elő a VM–ige sorrend a felszínen. Ha fókuszos a mondat, a PredP fölé kiépül az FP projekció. Ilyenkor a PredP fejébe felkerült ige tovább mozog az FP fej pozíciójába, és ezáltal lineárisan a VM előtt lesz. A fókuszálandó összetevő pedig az FP specifikáló pozíciójába mozog, így áll elő a felszínen a fókusz – ige – VM sorrend. Egy ilyen megközelítés a 2. táblázat (Ca) – (Cb) mintáját követi, vagyis két külön pozíciót tesz fel a fókusznak és a VM-nek, és az ige előtti komplementaritásukról úgy ad számot, hogy a két elem eltérő szintaktikai pozíciókban előzi meg lineárisan az igét (Spec,FP–F, illetve Spec,PredP–Pred). Ezzel szemben É. Kiss (1992)-ben egyetlen ige előtti pozíció van, amelyért a Foc és a VM versengenek, a Spec,VP, lásd (6)-ot. Ez azt jelenti, hogy ebben a megközelítésben a két elem komplementaritásáról a 2. táblázat (C) mintázata ad számot.

Amint azt ebben a könyvben többször is hangsúlyozom, É. Kiss (1992) unortodox GB-s megközelítésének erősen jelölt részletei természetes és elvszerű módon illeszthetők be az LFG keretrendszerébe.

A fent említett jelölt vonásain túlmenően a legnagyobb és általános problémája É. Kiss (1992) megközelítésének a következő. Azt teszi fel, hogy minden Spec,VP-be mozgatott összetevő fókuszált összetevő, mivel a V' alatti, ige utáni kiinduló pozíciójukból való elmozdulásukat az váltja ki, hogy fókusz [+F] jegyet kell kapniuk, vagy azért, mert már a lexikai tételükben meg vannak jelölve ennek a jegynek a várományosaként (ilyenek például a kérdőszavak), vagy azért, mert a beszélő az adott mondatban fókusz diskurzusszerepet szán nekik. Ezt a jegyet az igétől tudják megkapni a Spec,VP pozícióban. Könnyen belátható, hogy ez a megoldás alkalmatlan arra, hogy empirikus és elméleti szempontból elfogadható módon kezelje a közönséges VM-eket semleges mondatokban. A semleges mondatoknak ugyanis éppen az a jellemzőjük, hogy nem tartalmaznak mondattagadást, fókuszált összetevőt vagy kérdő kifejezést (amely utóbbit a legtöbb elemzés a fókuszált összetevők egy altípusának tartja). É. Kiss (1992)-ben ez a probléma részben látens, elvarratlan szálként van jelen. Sarkosabban fogalmazva megállapítható azonban, hogy ez a megközelítés úgy ad számot a VM-ek és a fókuszált összetevők ige előtti komplementaritásáról, hogy a VM-eket a fókuszált összetevők egy további, sajátos altípusának tekinti. Megítélésem szerint ennek az eljárásnak a tarthatatlanságára az a legerősebb és közvetlen

bizonyíték, hogy egy VM (egy igekötő vagy az ige egyik lexikailag megkülönböztetett argumentuma) ténylegesen semleges (intonációjú) mondatban is és egy valóban fókuszos (intonációjú) mondatban is szerepelhet az ige előtt, lásd az alábbi két mondatpárt. Az (a) példák semleges mondatok, a (b) példák fókuszosak.

(7) a. János ki vitte a vödröt.
b. János KI vitte a vödröt(, és nem be).

(8) a. János sárgára festette a kerítést.
b. János SÁRGÁRA festette a kerítést(, és nem kékre).

Amint arra fentebb már rámutattam, É. Kiss (1992) a GB modell szokásos mondatszintű funkcionális projekciói közül csak a CP-t használja, még a klasszikus IP (inflexiós frázis) sincs nála, sem a későbbi AgrP (egyeztetési frázis) és TenseP (TP, igeidő frázis), nincs FP sem, annak ellenére, hogy ezek a frázisok már használatosak voltak alternatív GB megközelítésekben, lásd fentebb. Amint fentebb szintén említettem, É. Kiss (1994a) az exocentrikus S mondatszimbólumot az endocentrikus TP-re cseréli, tehát a CP mellé még egy funkcionális frázist emel be a rendszerébe. Láttuk azt is, hogy a mondat ige előtti tartományában É. Kiss (1992, 1994a) a (preverbális) kvantorokat iteratív módon a VP-hez csatolja balról. Később a Minimalista Program keretében, már az az általános nézet, hogy a kvantoroknak is van saját funkcionális kiterjesztésük, lásd például Szabolcsi (1997)-et és Brody–Szabolcsi (2003)-at. É. Kiss (2002) is ezt a nézetet vallja, és Szabolcsi (1997) hatására felteszi, hogy a kvantorok a DistP funkcionális projekció specifikáló pozícióját foglalják el.[38] É. Kiss (2002) az MP fő irányához csatlakozva felteszi, hogy a topikoknak (ide értve a kontrasztív topikokat is) és a mondathatározóknak is saját funkcionális kiterjesztésük van, rendre: TopP és EvalP.[39] É. Kiss (2002) egy érdekes „köztes" megoldást javasol a VM és a fókusz kezelésére. Egy ige kezdetű, lapos VP fölé alternatív módon a következő két funkcionális projekció valamelyikét generálja: AspP[40] és FP. Az előbbi esetben a VM a Spec,AspP-be kerül, ami egy VM + V szórendet eredményez. Az utóbbi esetben a fókuszálandó összetevő a Spec,FP-ben mozog, és ezzel arra kényszeríti a VM-et, hogy a VP-n belül a kiinduló szerkezeti pozíciójában maradjon, mivel ő csak a Spec,AspP-be tudna mozogni, de az AspP nincs jelen ebben a konfigurációban. Azért tartom ezt köztes megoldásnak, mert mindkét esetben egyetlen pozíció található az ige előtt, azonban ezek a kijelölt pozíciók két

[38] A Dist a ‚disztributív' rövidítése, és a címke használatának az a motivációja, hogy az ebben a pozícióban előforduló kvantorok kötelezően disztributív értelmezésűek.
[39] EvalP = *Evaluation Phrase* 'értékelés frázis'.
[40] AspP = *Aspect Phrase* 'aspektus frázis'.

különböző „dimenzióban" vannak, nem fordulhatnak elő együtt. Lényegében É. Kiss két különböző szintaktikai szerkezetet alkalmaz a VM-et tartalmazó semleges és a fókuszált mondatok modellálására.

Külön kiemelendő, hogy É. Kiss (2002) az MP elvrendszerének talaján határozottan érvel a fókuszált és a VM-összetevők szerkezeti egybeejtése ellen, mert ez lehetetlenné tenné annak az elvnek a kielégítését, hogy ugyanahhoz a szintaktikai pozícióhoz invariáns értelmezést társítsunk (2002: 83). Egyebek között ez az elv motiválja az MP-ben a sok és egyre bővülő számú funkcionális kategória bevezetését. É. Kiss (2002) valójában így saját korábbi elemzése, vagyis É. Kiss (1992) ellen is érvel implicit módon. Ahogyan azt ebben a könyvben többször is hangsúlyozom, és elemzéseimben be is mutatom, az LFG felépítésének és feltevéseinek egyik erőssége, hogy egy adott pozícióhoz rendelhető alternatív funkcionális annotációk révén elvszerűen biztosítani tudja, hogy abban a pozícióban különböző funkciójú összetevők is megjelenhessenek kiegészítő eloszlásban. Az LFG-nek egyebek között ezért nincs szüksége nagyszámú funkcionális kategóriára.[41]

A GB és a MP modellekben a szintaktikai transzformációk egyik alapvető kiváltó tényezője valamilyen absztrakt jegy kiosztása vagy ellenőrzése. Egy közönséges fókuszálandó összetevő vagy egy kérdő kifejezés a kiinduló szerkezeti helyéről azért mozog egy funkcionális projekció specifikáló pozíciójába, mert ott kapja meg a neki járó jegyet, például a [+F] jegyet É. Kiss (1992)-ben, vagy ott ellenőrizteti le a [+fókusz] jegyét a funkcionális projekció fejével, mint É. Kiss (2002)-ben. Fentebb már említettem, hogy a szóban forgó funkcionális projekció címkéje lehet FP (fókusz vagy funkcionális frázis), de vannak olyan alternatív megközelítések, amelyek ugyanerre a célra más projekciót használnak: FocP, CP, IP vagy TP. Azt is láttuk, hogy É. Kiss (1992) nem is funkcionális, hanem lexikai projekciót alkalmaz, a VP-t.

E könyv szempontjából különösen fontos az, ahogyan É. Kiss (1994b) tárgyalja a Spec,VP pozícióban megjelenő fókusztípusokat. Az alábbi két példát használja (1994b: 132).

(9) a. [$_{VP}$ JÁNOS [$_{V'}$ ette meg a süteményt]].
b. [$_{VP}$ Egy 'autó [$_{V'}$ állt meg a ház előtt]].

É. Kiss a következő megállapításokat teszi (1994b: 132–133). (9a) csak a *Ki ette meg a sütit?* kérdésre adott válaszként használható természetes módon. Ezzel

[41] Amint azt a 2. fejezetben bemutattam, az LFG standard változata összesen három funkcionális kategóriát használ (CP, IP és DP), és ezeket is parametrikusan, vagyis az adott nyelv tényleges jellemzői határozzák meg, hogy annak a nyelvnek a leírásában szükség van-e e három kategóriának az alkalmazására. Ezzel szemben az MP fő iránya a fenti három kategóriát univerzálisnak, tehát minden nyelvben jelen lévőnek tekinti.

szemben (9b) kétértelmű, mert a következő két kérdésre is válaszul szolgálhat: *Mi állt meg a házunk előtt?* és *Mi történt?* (9a) kizárással együtt járó azonosítást, míg (9b) csak azonosítást fejezi ki. A (9a) fókuszált konstituensét kontrasztívan értelmezzük, feltételezve, hogy az adott szituációban a sütemény elfogyasztására potenciálisan alkalmas személyek zárt halmaza állt fenn. Ezzel szemben a (9b) esetében eredendően nem feltételezhető olyan személyek vagy közlekedési eszközök zárt halmaza, akik vagy amelyek megállhattak (volna) a ház előtt. Itt tehát nyílt halmazzal van dolgunk. Mindezek alapján É. Kiss megállapítja, hogy a fókusz operátor a kizárási művelet nélkül is ellátja azonosító funkcióját.

A fentiekhez a következő megjegyzéseket fűzöm. É. Kiss (1994b) itt még jól érzékelhetően É. Kiss (1992) és É. Kiss (1994a) fókuszfelfogását osztja. Emlékezzünk vissza arra, hogy ezekben a munkákban a semleges mondatok VM összetevőit is [+F] fókusz jeggyel látta el, holott egyrészt a semleges mondatoknak eleve más az intonációs mintázatuk, másrészt, amint É. Kiss fentebb maga is rámutat, markánsan eltér a „fókusz" szemantikája a két mondattípusban. A (9a) típusban a fókuszált összetevő nagyon erős hangsúlyt kap, amelyet Kálmán (1985) irtó hangsúlynak nevez, mivel az utána következő konstituensek jelentős mértékben (vagy akár teljesen) elveszítik saját fráziskezdő hangsúlyukat, és a fókusz azonosítást fejez ki kizárással. A (9b) típusban a „fókusz" nem kap irtó hangsúlyt (jóval kisebb a nyomatéka, és nem irtja ki az őt követő összetevők élhangsúlyát), és csupán azonosító szemantikája van kizárás nélkül. Alább Gazdik (2012) LFG-s megközelítésének tárgyalása során rámutatok, hogy Kálmán (1985, 2001) a (9b) típusú fókuszt hókusznak nevezi, és ezt veszi át és modellálja Gazdik is. A chomskyánus főirány MP modelljében a (9a) típus a klasszikus fókusz, amelyet a fent bemutatott FP/FocP/stb. funkcionális projekciós konfigurációban és fókuszjegyes mozgatási művelettel kezelnek. A semleges mondatos VM-eket és a (9b) típusú „fókuszt" pedig egy komplexpredikátum-létrehozó transzformációs eljárással elemzik egy másik funkcionális projekcióban, jellemzően a PredP-ben.[42]

Gazdik (2012), Gazdik–Komlósy (2011) alapján, a magyar véges mondatszerkezetnek egy olyan LFG-s elemzését vázolja fel, amelyet elsősorban diskurzusfunkciós megfontolások és feltevések vezérelnek. Az alábbiakban összefoglalom megközelítésének legfontosabb jellemzőit.

A diskurzusfunkciókkal (DF-ekkel) kapcsolatos újabb szemléletmódot követve (és azt némileg kibővítve), a DF-eknek egy árnyaltabb, kiterjedtebb osztályozását alkalmazza annak alapján, hogy az egyes DF-ek nem atomi kategóriák, hanem két

[42] Én ebben a könyvben a (9a) típusú fókusz és a semleges mondatbeli VM-ek komplementaritását fogom modellálni az elemzés bemutatásának egyszerűsítése céljából. Egy teljesebb elemzésben még bevezetném a (9b) típusú „fókusz" (avagy hókusz) diskurzusfunkciót is, az ezzel együtt járó prozódiai vetületek kapcsolódó kódolásával.

jegy pozitív vagy negatív értékű kombinációjából állnak elő (±prominens, ±*diskurzusorientált*), lásd a 3. táblázatot. A kérdőszó a következő okok miatt van megkettőzve a táblázatban. Gazdik rendszerében ha egy kérdő kifejezés szerepel egy mondatban, akkor az az ige előtti pozíciót foglalja el (kiegészítő eloszlásban a fókusszal és a hókussszal). Ha egynél több kérdő kifejezés fordul elő a mondatban, mindig az utolsó foglalja el az ige előtti pozíciót, és a többi a topik tartományba kerül. Gazdik tehát diskurzusfunkcionálisan ugyanabba a kategóriába sorolja az ige előtti kérdőszót, a fókuszt és a hókuszt egyfelől, valamint a többi kérdőszót és a topikokat másfelől. A hókusz egy speciális diskurzusfunkciós kategória, lásd Kálmán (1985)-öt és Kálmán (2001)-et, valamint a fenti megjegyzésemet a fókusz és a hókusz viszonyáról és É. Kiss (1994b) (9b) típusáról. Gazdik a következő jellemzést adja róla (2012: 66–67). A semleges mondatokban előforduló hókusz a nem semleges mondatok közönséges fókuszával állítható párhuzamba. A két mondattípusnak gyökeresen eltérő intonációs mintázatai vannak.[43] Mind a fókusz, mind a hókusz szigorúan közvetlenül preverbálisan fordulnak elő, és egy fonológiai szót alkotnak az igével, amely még a szókezdő hangsúlyát is elveszíti. Mindkettő azonosítást fejez ki; a fókusz azonban még a kizárás szemantikai mozzanatát is hordozza. Következésképpen a fókusznak speciális kontextusra van szüksége. Például fókuszos mondattal adunk választ egy kiegészítendő kérdésre, illetve egy korábban elhangzott mondat valamelyik összetevőjét helyesbíthetjük úgy, hogy a fókuszált frázis a helyes forma. Ezzel szemben a hókusz minden speciális kontextus nélkül, diskurzuskezdő mondatokban is használható. További részletekért és példákért lásd Gazdik (2012)-t. A táblázatban a [+prominens] kategóriák a mondatnak az ige előtti tartományában találhatók, a [–prominens] kategóriák pedig az ige utáni tartományban, és kiegészítő vagy háttérinformációt hordoznak.

3. táblázat. Gazdik (2012) DF rendszere.

+ prominens		– prominens	
+ *diskurzusorientált*	– *diskurzusorientált*	+ *diskurzusorientált*	– *diskurzusorientált*
topik, kontrasztív topik, kérdőszó (Q)	fókusz, hókusz, kérdőszó (Q)	kiegészítő információ	háttérinformáció

Gazdik is kifejti, hogy a VM-ek, valamint a fókusz, a hókusz és az első kérdőszó ige előtti komplementaritásának megragadására két alapvető elméleti lehetőség

[43] Ezzel kapcsolatban lásd a fenti megjegyzéseimet É. Kiss (1994b) (9)-beli példáiról.

is nyitva áll. Egyrészt feltehető, hogy a VM-ek ugyanazért a pozícióért versengenek, mint a másik három elem. Másrészt azt is feltehetjük, hogy az első három foglal el egy bizonyos pozíciót, és az igemódosítók egy más pozícióban fordulnak elő. Értelemszerűen ez utóbbi esetben a VM-ek és a másik három elem komplementaritását valamilyen speciális módon kell biztosítani. Gazdik rámutat arra, hogy bár mindkét megoldás mellett lehet érvelni, ő a második alternatívát választja.

Gazdik megközelítésének kulcsfontosságú mozzanata az, hogy két részben eltérő szerkezetet rendel a magyar mondat ige előtti tartományához, és ezen túlmenően azt is felteszi, hogy mindkét szerkezet elérhető mind a semleges (N = neutrális), mind a nemsemleges (NN = nemneutrális) mondatok számára, amelyeket eltérő prozódiai viselkedésük különböztet meg (neutrális intonáció vs. irtó hangsúlyos intonáció, lásd fentebb). Gazdik két szerkezetét (10) és (11) ábrázolja.[44]

(10)

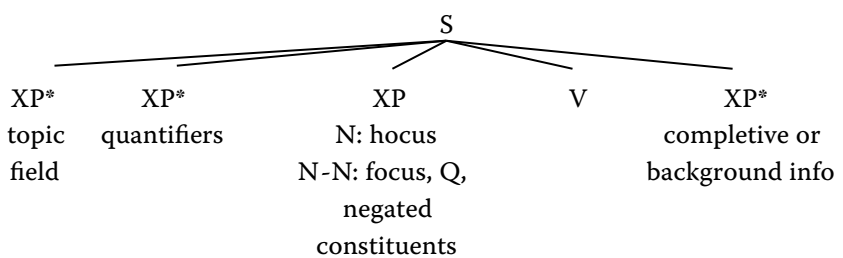

(11)

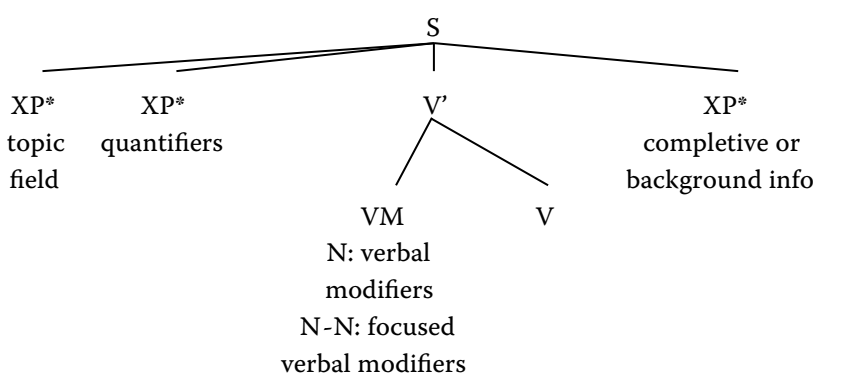

[44] (10)-ben látható, hogy a nem-neutrális (N-N) változatban a fókusz és a kérdőszó (Q) mellett megjelenik még a tagadott összetevő típusa is, mivel a tagadott mondatrészek is kötelezően ezt a pozíciót célozzák meg: *János nem a könyvet adta oda Marinak a könyvtárban*. Tehát a VM (például az igekötő) ilyenkor is az ige mögött jelenik meg.

Gazdik árnyalt DF-megközelítése, lásd a 3. táblázatot, mindenképpen üdvözlendő, és az jól illeszkedik az újabb LFG-s irányokba, lásd például Mycock (2013)-at vagy Mycock–Lowe (2014)-et. Egyedül a hókusz jellemzése és rendszertani helye igényel alaposabb megfontolásokat abból a szempontból, hogy az hogyan illeszthető be az LFG-ben kialakuló újabb DF-rendszerekbe. Egy ilyen vizsgálódás kívül esik e könyv témakörein. Csupán annyit jegyzek itt meg, hogy (más elméletek eljárásmódját átvéve) feltehetjük, hogy a topikhoz hasonlóan (közönséges topik vs. kontrasztív topik) a fókusznak is legalább két fajtája van: a klasszikus fókusz, „mindenki fókusza" (azonosítás kizárással) és az információs fókusz (= hókusz).

Miközben méltánylandó, hogy Gazdik alapvetően a magyar mondatok diskurzusfunkcionális dimenziójára alapozza a szintaktikai megközelítését (ahogyan azt tanulmányának a címe[45] is jelzi), megközelítésében a valóban szintaktikai szempontok csak nagyon kidolgozatlanul vannak jelen, ráadásul azok meglehetősen problematikusak, és ezért véleményem szerint komoly mértékben gyengítik az általános megközelítés elfogadhatóságát. A legfőbb gond az, hogy Gazdik semmilyen indoklást nem ad annak a szerkezeti kettősségnek a feltevésére, amely É. Kiss (2002) megoldásával rokonítható. E két megközelítés szellemében egyenértékű a megosztott fókusz-VM nézettel: felteszik, hogy e két elemtípus két eltérő szintaktikai pozíciót foglal el. Az a közös jellemzőjük, hogy a két különböző pozíciót két egymástól független, alternatív szerkezetben (vagyis két külön dimenzióban) helyezik el.

Gazdik gyakorlatilag négy mondatszerkezet-változatot vezet be, mivel a két alapszerkezetnek van semleges és nem-semleges variánsa, lásd (10)-et és (11)-et. Ezzel egyrészt potenciálisan nagy teret enged a redundanciának, másrészt komoly kihívássá teszi a komplementaritás alapvető eseteinek megragadását. Például a (10)-beli V'-nélküli szerkezetben az ige előtti összetevő lehet fókuszált (szemben az ugyanebben a pozícióban található hókuszos összetevővel), és a V' alatti VM is lehet opcionálisan fókuszált, ami két különböző ige előtti fókuszpozíciót eredményez két eltérő szerkezeti dimenzióban.

Az általános leíró hagyományt követve Gazdik meglehetősen szabadosan használja a VM gyűjtőfogalmat, ernyőkategóriát. Egyrészt egy kellően elvszerű LFG-s (vagy más generatív elméleti) szintaktikai reprezentációban a VM szimbólum csomópontként való alkalmazása több, mint kérdéses (hiszen ez eleve nem megfelelő szintaktikai kategória). Másrészt a valódi kategóriák, amelyeket Gazdik meglehetősen informálisan a VM ernyőkategória alá rendel, annyira

[45] „Lépések a magyar diskurzusfunkciók LFG-s elemzése felé" (Towards an LFG analysis of discourse functions in Hungarian).

sokfélék, hogy önmagukban is részletes és differenciált (azaz egyedi) kezelésmódot igényelnének: az igekötők, a (kötelezően) szimpla főnevek és a teljes értékű XP-k egy nagy csoportba kerülnek.

Gazdik is magáévá teszi azt a széles körben elfogadott és nyilvánvalóan tarthatatlan általánosítást, hogy egy ige előtti VM és egy ige mindig komplex predikátumot alkot, és lexikai egységként kezelendő. Egyrészt a komplex predikátum fogalma a különböző megközelítésekben jellemzően nincs kielégítően definiálva (ha van definíció egyáltalán), másrészt több mint kérdéses, hogy Gazdik (12)-beli példájában a *Szegedre* összetevő és az ige együttese bármilyen (generatív) nyelvészeti értelemben lexikai egységként elemezhető-e.

(12) János Szegedre utazott.

3.3 A magyar segédigék LFG-s kezeléséről

Ebben a részben az LFG elveinek a talaján az egyszerű véges mondatok általános kategoriális ábrázolásának a kérdését járom körül – különös tekintettel a segédigékre. Amint azt már többször hangsúlyoztam, a chomskyánus főirány szigorúan endocentrikus, IP/CP kategóriás mondatszerkezet-felfogásával ellentétben az LFG az egyes nyelvek egyedi jellemzőinek az alapján parametrikus választási lehetőséget tesz fel az endocentrikus (IP/CP) és az exocentrikus (S) mondatépítkezés között. Megmutatom, hogy a magyarban is vannak minden lényeges szempontból segédigéknek tekintendő elemek, és ez szükséges (ám még nem elégséges) alapot szolgáltatna az inflexió (I) funkcionális kategória feltevésére, és az endocentrikus (IP) mondatszerkezeti ábrázolás alkalmazására az LFG elvei szerint. Ennek ellenére az lesz a fő állításom, hogy a magyar nyelv releváns jelenségei alapján megfelelőbb az exocentrikus (S) mondatszerkezet feltevése, amely fölé a szokásos CP-héj épül ki. Tehát véleményem szerint a segédigék megléte a magyarban még nem elégséges egy I/IP mondatábrázoláshoz.

Kenesei (2000, 2008) részletekbe menően kimutatja, hogy a magyarban három olyan igei elem van, amelyet minden fontosabb és általánosan elismert és széles körben használt kritérium alapján segédigének kell tekinteni, legalábbis az egyik használatukban: *fog, szokott, talál*, lásd a következő példát: *Ha haza fogsz/szoktál/találsz érni este nyolc előtt, akkor megnézheted az új filmünket*. Már ezen a ponton figyelemre méltó azonban, hogy Kenesei is azt javasolja, hogy ezt a három segédigét ne tekintsük I kategóriájúnak. Úgy kezeljük inkább őket, mint az igék (V-k) egy alcsoportját alkotó igei elemeket (V-ket), amelyeknek a lexikális reprezentációjukban kódolandó speciális tulajdonságaik vannak.

Amint arra a 2. fejezetben rámutattam, az LFG-ben, feltéve, hogy van legalább egy olyan szó, amelyről kimutatható, hogy a véges segédigék tulajdonságaival rendelkezik, az I funkcionális kategória bevezetése és annak IP kiterjesztése akkor kellően megalapozott, ha az IP specifikáló pozíciójához, a Spec,IP-hez egy különálló funkció társul. Erre jó példa az angol IP, amelyben a Spec,IP-hez kötelezően az alanyi grammatikai funkciót rendeli sok generatív megközelítés. King (1995) pedig diskurzusfunkciót társít a Spec,IP-hez az oroszban. Ezzel szemben az alábbiakban amellett érvelek, hogy a magyarban sem a grammatikai funkciós, sem a diskurzusfunkciós alap sincs meg az IP feltevéséhez.

Kiindulásképpen megállapítható, hogy nincs közvetlen empirikus alátámasztása annak, hogy a magyar mondatban kitüntetett pozíciók lennének az alanyi és a tárgyi grammatikai funkció számára. Következésképpen nincs létjogosultsága annak, hogy egy angol típusú, grammatikai funkció alapú IP-t vezessünk be.[46] A magyar mondatszerkezet diskurzusfunkció alapú IP-megközelítése King (1995) orosz elemzését követve a következő irányt vehetné. Feltehetnénk, hogy az IP specifikáló pozíciója fókuszált összetevők számára van fenntartva, kizárva a közönséges (nem fókuszált) VM-eket. Ezen kívül fel kellene tenni, hogy (véges) segédigék és véges igék foglalhatják el az I fej pozíciót, akárcsak az oroszban. Ezzel a forgatókönyvvel azonban legalább a következő három komoly probléma lenne.

Az az első probléma, hogy kimutatható az, hogy egy sor egyértelműen fókuszálatlan VM is közvetlenül megelőzhet egy segédigét, tehát a közönséges VM-ek is elfoglalhatják a Spec,IP pozíciót. Nyilvánvalóan egy ilyen konfigurációban ezek a VM-ek a segédige mellett álló főnévi igeneves VP igéjének a VM-jei, mivel a segédigéknek nincs argumentumszerkezetük, és a klasszikus LFG-s elemzés szerint a segédige és a VP funkcionális (társ)fej annotációt kapnak. Vessünk egy pillantást a (13)-beli és (14)-beli példákra, amelyek két alapvető VM-típust szemléltetnek.[47]

[46] A teljesség kedvéért és emlékeztetőül megjegyzendő, hogy a chomskyánus modell elvszerűen megengedi "absztrakt" kiinduló szerkezeti pozíciók alkalmazását, ami lehetővé teszi olyan projekciók bevezetését, amelyeknek a specifikáló pozíciójához az alanyi és a tárgyi grammatikai funkciók vannak rendelve. Ezekbe a pozíciókba bele illeszthető vagy bele mozoghat egy alanyi vagy tárgyi összetevő, aztán azokból tovább mozoghat bizonyos további követelmények kielégítése céljából (például topikalizáció esetén a Spec,TopP pozícióba). Ezzel szemben az LFG az „amit látsz, azt kapod" elv alapján a mondatokban az összetevők tényleges „felszíni" elrendeződését modellálja, és ezen a szinten nincs kitüntetett alanyi vagy tárgyi pozíció. A két generatív megközelítés alapvető különbségéről ezen a téren a 2. fejezetben volt szó részletesebben.

[47] Emlékezzünk arra, hogy a szokásos magyar helyesírási konvencióval ellentétben a generatív megközelítések zömének a gyakorlatát követve az igekötőt és az igét két külön szóként írom akkor is, ha az előbbi közvetlenül megelőzi az utóbbit. Ennek az az oka, hogy feltesszük, hogy a két elem külön szintaktikai pozíciót foglal el ilyenkor is.

(13) a. János be rúgott.
b. János be fog rúgni.

(14) a. János palira vette Pétert.
b. János palira fogja venni Pétert.

(13a)-ban a *be* igekötő egy abszolút nemkompozicionális összetett igei szerkezetben szerepel, amelyet a nemzetközi szakirodalom partikula-ige konstrukciónak nevez *(particle-verb construction).* Nem kap erős (= fókusz) hangsúlyt, és a mondat teljes intonációs mintázata a semleges mondatokra jellemző. (13b)-ben az igekötő, a segédige és a főnévi igenév kombinációja pontosan ugyanezeket a tulajdonságokat mutatja, tehát mindkét mondat semleges, vagyis fókuszt nem tartalmazó mondat. Megjegyzendő, hogy esetenként az igekötő is kaphat fókuszhangsúlyt (13a,b)-ben. Ebben az esetben a szerkezet értelmezése verum fókuszos, azaz a beszélő a mondatban szereplő állítás igazságát hangsúlyozza.[48] A lényeg azonban a mi szempontunkból az, hogy semleges mondatok esetében a feltételezett Spec,IP pozíciót egy nem fókuszált VM is betöltheti, megsértve a fenti kiinduló elvet. (14)-ben a VM egy idiómarész *(palira).* Az idiómarészek a széles körben elfogadott jellemzésük alapján nem rendelkeznek szemantikai töltettel, eredendően miattuk nemkompozicionális egy idiomatikus kifejezés. Következésképpen alapesetben az idiómák is semleges, fókusz nélküli mondatokban használatosak az igekötős igékhez hasonlóan. Ennek ellenére egy idiómarész mégis elfoglalhatja a feltételezett Spec,IP pozíciót a nemkompozicionálisan használt igekötőhöz hasonlóan, lásd (13)-at. Ebben az esetben is előfordulhat, hogy az idiómarész mind (14a)-ban, mind (14b)-ben fókuszhangsúlyt kaphat; ez azonban ebben az esetben is csak verum fókuszt fejezhet ki.

A második probléma az, hogy amint azt Kálmán et al. (1989) részletesen és átfogóan bemutatják, és amint azt Kenesei (2000, 2008) különösen kiemeli, számos olyan infinitívuszi bővítményt magához vevő lexikai ige van, amely finit (véges) használatában a segédigékhez hasonlóan viselkedik. Semleges mondatokban az infinitívuszi bővítményük VM-jének (ha van neki VM-je) meg kell előznie őket. Ezeket az igéket ezen tulajdonságuk miatt hangsúlykerülőknek szokás nevezni, lásd például Komlósy (1989)-et. Számos más, szintén infinitívuszi bővítménnyel rendelkező ige azonban finit használatában nem ezt a mintát követi, hanem magának követeli a szokásos szóhangsúlyt (ezeket nevezik hangsúlykérő igéknek), és ebből következően ha a főnévi igeneves bővítményüknek

[48] Például ha az (A) beszélő azt mondja, hogy *János nem rúgott be*, illetve azt, hogy *János nem fog be rúgni*, akkor a (B) beszélő (13a), illetve (13b) fent említett verum fókuszos használatával válaszolhat azt fejezve ki nyomatékosan, hogy az (A) beszélő állításának az ellenkezője igaz.

van VM-je, akkor annak az infinitívuszt kell megelőznie. Hasonlítsuk össze a következő példákat.

(15) János be kíván rúgni.

(16) János palira akarja venni Pétert.

(17) a. *János be utál rúgni.
b. János utál be rúgni.

(18) a. *János palira imádja venni Pétert.
b. János imádja palira venni Pétert.

A probléma tehát az, hogy a véges lexikális igék két csoportra oszlanak. Az egyik csoport a segédigékhez hasonlóan hangsúlykerülő, lásd (15)-öt és (16)-ot, a másik pedig hangsúlykérő, lásd (17)-et és (18)-at. Ez egy IP-s megközelítés számára meglehetősen problematikus, mert sem az angolban, sem az oroszban nem találunk ilyen megosztottságot: minden segédige és minden véges igei alak ugyanazokkal az általános tulajdonságokkal rendelkezik az IP-k fejeként.[49]

A harmadik kihívás egy IP-s mondatszerkezeti megközelítés számára az, hogy a főnévi igeneves szerkezetek is ugyanazt a kettősséget mutatják az ige előtti összetevők viselkedését tekintve. Ezek a frázisok is lehetnek közönséges VM-ek vagy fókuszált összetevők (ide értve a fókuszált VM-eket is). Vessük össze az alábbi példákat. A minimálpáros összehasonlíthatóság érdekében a *szeretne* finit alakot használom, amely hangsúlykerülőként és hangsúlykérőként is tud viselkedni, lásd a 49. lábjegyzetet. A főnévi igenév bővítménye pedig itt egy redukált („puszta") főnévi tárgy: *újságot*.

(19) a. János szeretne újságot olvasni.
b. János szeretne ÚJSÁGOT olvasni(, és nem KÖNYVET).

(20) a. János újságot szeretne olvasni.
b. János ÚJSÁGOT szeretne olvasni(, és nem KÖNYVET).

(19a)-ban a főnévi igeneves szerkezetben az igenév előtt egy puszta főnévi VM jelenik meg, és semleges mondattal (vagyis a semleges mondat intonációs mintáját követő tagmondattal) állunk szemben. (19b)-ben ugyanez a puszta főnév fókuszhangsúlyt és fókuszértelmezést kap. Ahogyan azt (20a) és (20b) mutatja, a *szeretne*

[49] Megítélésem szerint a képet tovább bonyolítja, hogy például a *szeretne* igealak hangsúlykerülőként és hangsúlykérőként is használható.
(i) Be szeretnék rúgni.
(ii) Szeretnék be rúgni.

igelak esetében a főnévi igenév tárgya közönséges VM-ként és fókuszált VM-ként is megelőzheti a véges igét is. A Spec,IP = fókusz megközelítésben a (19b) által szemléltetett változat elkerülhetetlenül annak a feltevését igényelné, hogy főnévi igeneves konstrukcióknak is IP kiterjesztésük van. Ekkor azonban az elemzés alapvető „I = véges segédige vagy véges ige" szempontja tarthatatlanná válna.

A fenti három probléma miatt elvetem a magyar mondatok LFG-beli endocentrikus IP-s elemzését (CP héjjal), és az alábbiakban kidolgozok egy exocentrikus S-es alternatívát (ugyancsak CP héjjal). A 4. fejezetben a VM-et tartalmazó semleges, illetve a fókuszált összetevőt tartalmazó nem semleges véges mondatok részletes LFG-elemzését dolgozom ki. Amellett érvelek, hogy É. Kiss (1992) unortodox GB-s megközelítése az LFG elméleti keretében elvszerűen (tehát ortodox) módon adaptálható ez utóbbi modell felépítésének és feltevéseinek köszönhetően. Amint arra a 2. fejezetben rámutattam, az LFG moduláris és reprezentációs (azaz nem derivációs, transzformációs) elmélet, amely több párhuzamos ábrázolási dimenzióval rendelkezik. Láttuk, hogy a szintaktikai komponensnek két parallel reprezentációs szintje van: az összetevős szerkezet és a funkcionális szerkezet. A két szint közötti kapcsolatot, formálisabban szólva: leképezést, az összetevős szerkezet csomópontjaihoz társított funkcionális annotációk biztosítják. Ezek az annotációk komplexek is lehetnek: tartalmazhatnak több funkcionális egyenlőséget és alternatív lehetőségeket kódoló diszjunkciókat is. A különböző jelenségek elemzésekor (VM-et, fókuszált összetevőt, kérdő kifejezést tartalmazó mondatok, mondattagadás, mondatrésztagadás) a Spec,VP pozícióhoz komplex diszjunkciókat fogok rendelni.

A VM vs. fókusz komplementaritás modellálásának a kulcsfontosságú, Spec,VP-hez rendelt annotációja az alábbi lesz.

(21) { (↑FOCUS)=↓
| (↓CHECK_VM)=$_c$+}

Ez a diszjunkció azt a tényt kódolja, hogy az adott pozícióban lévő összetevő vagy fókusz, vagy VM.[50] Két általános formai megjegyzés kívánkozik ide.

Az első megjegyzésem az, hogy az LFG-ben mind a topik, mind a fókusz diskurzusfunkciók halmazokként vannak reprezentálva, mivel egynél több is előfordulhat mindkettőből egy mondatban: ↓∈(↑TOPIC) és ↓∈(↑FOCUS). Ezekben az annotációkban az ∈ (egy halmaz eleme) szimbólum használatos. Az első annotáció ennek megfelelően a következőt fejezi ki: az ezzel az annotációval ellátott

[50] A teljesebb elemzésben ezt a diszjunkciót további annotációkkal egészítem majd ki, például kódolni fogom a fókusz megkülönböztető prozódiai jellemzőjét.

összetevő a lehetséges topikok halmazának egyik eleme. Ebben a könyvben a topikok esetében a halmazreprezentációt fogom használni. Ami a fókuszokat illeti, elsősorban az ige előtti közönséges fókuszra összpontosítok, amely a fókuszok egy speciális típusa, és elemzésemben erre a típusra külön funkciócímkét fogok használni: VM-FOCUS a Spec,VP pozícióban. Megközelítésemnek ezt az aspektusát megelőlegezve már itt is a (↑FOCUS)=↓ egyenlőségjeles (és nem az eleme) annotációt használom, lásd (21)-et.

A második formai megjegyzésem a következő. Technikailag a valódi komplementaritást a (21)-belihez hasonló diszjunkciók esetében úgy kell kódolni, hogy a diszjunkció második tagjában az első tagadása is szerepeljen:

(21') { (↑FOCUS)=↓
| ~(↑FOCUS)
(↓CHECK_VM)=$_c$+}

Itt a diszjunkció második tagjának az első annotációja azt a negatív követelményt kódolja, hogy a mondat nem tartalmaz fókuszt. Az egyszerűség kedvéért általában elhagyom ezeket a negatív egzisztenciális megkötéseket, lásd (21)-et ismét.

A (21)-beli diszjunkció második tagjában az LFG XLE-s implementált változatának[51] a CHECK (ellenőrző) jegyét használom. Ezek a CHECK-jegyek párban vannak: van egy meghatározó egyenlőséges (=) és egy megszorító egyenlőséges (=$_c$) változatuk. E párok tagjai lexikai elemekhez és összetevős szerkezeti csomópontokhoz társíthatók. Ilyen CHECK-jegyek használhatók például annak a kódolására,

[51] Az LFG kidolgozását két alapelv vezérelte: az univerzalitás és az implementálhatóság. Az első cél elérése érdekében a két „kidolgozó", Joan Bresnan és Ronald Kaplan, olyan elv- és eszközrendszert fejlesztett ki, amely megítélésük szerint alkalmas arra, hogy a tipológiailag eltérő nyelvek hasonló jelenségeit is egységes formai keretben, megfelelő magyarázó erővel lehessen kezelni (lásd a grammatikai viszonyok ábrázolásának az elsődlegességét az elmélet Univerzális Grammatikájában). A másik cél érdekében a formai apparátust úgy tervezték meg, hogy a nyelvtani szabályok számítógépesen implementálhatók legyenek. Az alapfeltevés emögött az, hogy ha olyan nyelvtant alkotunk, amelyet meg tudunk tanítani a számítógépnek, és ezáltal a gép képes lesz elemezni egy nyelv mondatait, és képes lesz további helyes mondatok létrehozására, generálására, akkor azzal nagy valószínűséggel egy olyan nyelvtani rendszert tudunk létrehozni, amely jó közelítéssel modellálja az anyanyelvi beszélők nyelvi kompetenciáját. A *Parallel Grammar* (ParGram - ‚Párhuzamos Nyelvtan') nemzetközi együttműködés ezt az implementációs nyelvtanírási, grammatikatesztelési tevékenységet folytatja immár évtizedek óta. Erről részletesen lásd Butt et al. (1999)-et. A munka a *Xerox Linguistic Environment* (XLE, ‚Xerox Nyelvészeti Környezet') nevű számítógépes platformon folyik. A ParGram-hoz 2008-ban csatlakozott az általam a Debreceni Egyetemen vezetett Lexikai-Funkcionális Grammatikai Kutatócsoport. A magyar egyszerű mondat alapvető jelenségeit elemeztük implementált nyelvtanunkban, a HunGram-ban. Az ebben a könyvben bemutatott elemzések bizonyos részleteivel kapcsolatban utalok majd a HunGram-beli elemzésünkre is, Laczkó–Rákosi (2008–2013).

hogy két elem egy adott konfigurációban együtt forduljon elő. Ezt jól szemlélteti két magyar igekötős igei szerkezettípus elemzése Laczkó és Rákosi (2011)-ben. Az igének is és az igekötőnek is külön-külön lexikai formája van, és mindkettőben van egy bizonyos CHECK-jegy, az egyik megszorító egyenlőséges: CHECK_PRT-VERB)=$_c$+ az ige lexikai tételében, a másik meghatározó egyenlőséges: CHECK_PRT-VERB)=+ az igekötő lexikai formájában.[52] Ez biztosítja, hogy a megcélzott jelentésben az adott igekötős ige két eleme együttesen forduljon elő a mondatban, és csak ez a két elem fordulhat elő. A 4. fejezetben én is ezt a CHECK eszközt használom az igekötős igék elemzésében, a részleteket lásd ott.

A CHECK-jegyek annak a modellálására is alkalmazhatók, hogy egy adott elemnek egy kijelölt pozícióban kell előfordulnia. Ezt a tulajdonságukat használom ki (21)-ben. A (↓CHECK_VM)=$_c$+ korlátozó egyenlőség olyan összetevő jelenlétét követeli meg, amelyhez, pontosabban: amelynek a fejéhez a lexikai formájában a (↑CHECK_VM)=+ meghatározó egyenlőség van társítva. Az igekötős igék esetében az igekötő ige előtti (Spec,VP-beli) megjelenési kényszerét semleges mondatokban ez a jegy írja elő az igekötő lexikai formájában.[53] A 4. fejezetben másfajta VM-eket is elemzek (puszta főnév, másodlagos predikátum, referáló maximális kiterjesztésű összetevő (XP) és idiómarész). Ezek közös jellemzője, hogy a különböző predikátumok egyedileg választják ki azt, hogy mely argumentumuknak legyen VM státusza, vagyis mely argumentumuknak kötelező a Spec,VP-ben megjelennie semleges mondatokban. Ezt a választást és megkötést az egyes predikátumok lexikai tételében kell rögzíteni. A 4. fejezetben látni fogjuk például, hogy az *érkezik* ige azt írja elő a lexikai tételében, hogy a célt jelölő határozói vonzata, amelyet egy teljes kiterjesztésű XP fejez ki, VM státuszú. A *vesz* ige pedig a *palira vesz* idiomatikus kifejezésben a *palira* idómarésznek osztja ki ezt a VM szerepet. Egy fókuszált összetevőt tartalmazó, nem semleges mondatban pedig ez a fókusz diskurzusfunkciójú frázis jelenik meg a Spec,VP-ben (21) „előírásainak" megfelelően. E két predikátum egyszerűsített lexikai tételét (22) és (23) mutatja.

(22) *érkezik,* V (PRED)='X ÉRKEZIK Y-BA <SUBJ,OBL>'
{ (↑FOCUS)
| (↑OBL CHECK_VM)=+ }.

[52] A PRT-VERB címke ebben a használatban az igekötős igék szimbóluma.

[53] Az eddigiekből értelemszerűen következik, hogy megközelítésemben az igekötők lexikai formájában két CHECK-jegy is szerepel: CHECK_PRT-VERB)=+ és CHECK_VM)=+. Az előbbi az adott igekötős ige két elemének az együttes megjelenését írja elő, az utóbbi pedig azt követeli meg, hogy az igekötő semleges mondatokban a Spec,VP pozíciót foglalja el.

(23) *vesz*, V (PRED)='X HÜLYÉT CSINÁL Y-BÓL <SUBJ,OBJ>OBL'
(↑OBL FORM)=PALIRA
{ (↑FOCUS)
| (↑OBL CHECK_VM)=+ }.

(22) azt kódolja, hogy az *érkezik* igének két argumentuma van, egy alanyi és egy határozói, és nem fókuszos, tehát semleges mondatban a határozói funkciójú szemantikai argumentumnak kell a Spec,VP-ben megjelennie. (23) a *vesz* lexikai formáját mutatja ebben az idiomatikus használatban. Két argumentumú predikátum: van egy alanyi (X) és egy tárgyi (Y) szemantikai argumentuma, és ezen felül kioszt még egy határozói grammatikai funkciót az idiómarésznek, amely természeténél fogva nem szemantikai argumentuma ennek az igének, ezért szerepel az argumentumszerkezetet feltüntető <…> zárójeleken kívül. Az ige itt is azt írja elő, hogy a határozói vonzatának kell a Spec,VP pozíciót elfoglalnia semleges mondatokban. Ennek a példapárnak az az érdekessége, hogy mindkét predikátum a határozói vonzatát ruházza fel a VM státusszal, viszont a vonzat csak az *érkezik* predikátumnak szemantikai argumentuma, mert a *vesz* a kötött formájú, szemantikai töltettel nem rendelkező idiómarészhez rendeli a határozói vonzat funkciót.

Fentebb rámutattam, hogy Kenesei (2008) szerint a magyar segédigéket V és nem I kategóriájúaknak kell tekinteni, amelyek a V kategórián belül egy speciális alcsoportot alkotnak. Alább azt is megmutatom majd, hogy Bresnan et al. (2016) a nem modális *have* és *be* segédigéket szintén V kategóriájúként kezelik szemben a modális segédigékkel (pl. *will* és *can*), amelyek I kategóriájúak náluk. Mindez számomra a fentebb kifejtett megfontolásokon túlmenően további és független motivációt szolgáltat arra, hogy a három magyar segédigét én is a V-k közé soroljam, és ebből következően ne az I funkcionális kategóriában és annak IP kiterjesztésében gondolkodjam. Ennek szellemében például a *fog* segédigének az alábbi lexikai formát javaslom.

(24) *fog*, V (↑TENSE)=FUT
(↑SUBJ NUM)=SG
(↑SUBJ PERS)=3
{ (↑FOCUS)
| (↑CHECK_VM)=+ }.

Segédigei természeténél fogva nincs PRED jegye (azaz nincs szemantika töltete), hanem az angol *will* segédigéhez hasonlóan a mondat funkcionális szerkezetében az igeidő (TENSE) jegynek a jövő (FUT) értéket adja. Szokásos módon ez a konkrét alak egyes szám harmadik személyű alany-ige morfoszintaktikai jegyértékpárt

kódol. A lexikai tétel utolsó két sorában található diszjunkció pedig azt fejezi ki, hogy az a mondat, amelyben ez az ige a véges VP fejeként megjelenik, vagy fókuszos (nem semleges), vagy VM-et igénylő (semleges) mondat. Másképp fogalmazva, a Spec,VP pozíciót vagy egy fókuszált összetevőnek vagy egy VM-nek kötelező betöltenie. A korábban bemutatott általánosítás értelmében a *fog* segédige tehát a hangsúlykerülő igék csoportjába tartozik. Érdemes újra kiemelni, hogy a hangsúlykerülő igei elemek között tehát nem csupán szemantikai töltettel rendelkező lexikális igék vannak a magyarban, mint például az *érkezik* vagy a *vesz* idiomatikus használatban, lásd fentebb, hanem valódi segédigék is vannak, és ez a tény már önmagában erős érvet szolgáltat arra, hogy a magyar segédigéket ne I kategóriájúaknak tartsuk. Ezzel szemben az angolban arra találunk empirikus érvet, hogy a modális segédigéket I kategóriájúakként kezeljük. A teljesen azonos morfoszintaktikai szerepű, de eltérő szintaktikai viselkedésű magyar *fog* és angol *will* meggyőző minimálpáros szemléltetése annak, hogy az adott nyelvek releváns tényei látszólag teljesen hasonló nyelvi elemeknek is lényegesen eltérő (kategoriális) elemzését tehetik szükségessé. Ez jól illeszkedik az LFG általános elvrendszerébe.

Végül hadd mutassak rá arra, hogy a semleges mondatok VM-jének és a nem semleges mondatok fókuszált összetevőjének az ige előtti komplementaritását elvileg az LFG-ben is ki lehetne dolgozni oly módon, hogy az az általánosan elfogadott GB/MP megközelítést utánozza. Ebben az elméleti keretben is feltehetnénk, hogy ez a két elem az ige előtti tartományban két különböző pozíciót foglal el. Ennek az egyik legtermészetesebb megvalósítási formája az lenne, ha feltennénk, hogy a VM a Spec,VP-ben van, a fókusz pedig az első, VP-hez balra csatolt XP.[54] Megfelelő (megszorító és egzisztenciális) annotációkkal meg lehetne ragadni a komplementaritásukat. Ahogyan azt a 2. fejezetben hangsúlyoztam, az LFG egyik alapvető elve viszont ez: „amit látsz, azt kapod", nyelvészesebben fogalmazva „amit látsz, azt ábrázold". Ennek az elvnek a szellemében természetesebb, ha úgy tetszik, elvszerűbb azt az egyértelmű és közvetlenül látható szintaktikai konstellációt modellálni, amelyben az ige előtt közvetlenül vagy egy VM, vagy egy fókuszált összetevő jelenhet meg. Az LFG felépítése és formai eszköztára elvi síkon lehetővé teszik azt, hogy megfelelő alternatív (értsd: diszjunktív) annotációkkal eltérő funkciójú, szemantikájú vagy prozódiájú összetevőket ugyanabba a pozícióba helyezzünk kiegészítő eloszlásban, lásd például (21)-et.[55]

[54] Szerkezetileg ez felelne meg É. Kiss (1992) unortodox GB-s elemzésében az első balról csatolt kvantorpozíciónak.

[55] Ezzel szemben a chomskyánus főirány egyik alapelve az, hogy az eltérő funkciójú vagy szemantikájú összetevőknek külön-külön egyedi szintaktikai pozíciókat kell elfoglalniuk. Ez motiválja a funkcionális kategóriák típusának és számának a szinte folyamatos növelését.

3.4 A magyar mondatszerkezet exocentrikus elemzése LFG-keretben

Ennek a résznek kettős célja van. Egyrészt Laczkó (2021)-re támaszkodva bemutatom a magyar véges mondatok átfogó LFG-s elemzésének alapvető jellemzőit.[56] Másrészt rávilágítok arra, hogy megközelítésem egyes elemei mivel járulhatnak hozzá ahhoz, hogy empirikusan megalapozottan bővítsük azoknak a parametrikus lehetőségeknek a körét az LFG-ben, amelyek azt szabályozzák, hogy milyen típusú összetevős szerkezeti pozíciókhoz milyen típusú grammatikai funkciók és diskurzusfunkciók társíthatók.

3.4.1 Az elemzés alapvető szempontjai

A mi implementációs nyelvtanunkhoz hasonlóan, lásd Laczkó–Rákosi (2008-2013)-at, É. Kiss (1992) unortodox GB-s mondatszerkezetét veszem át bizonyos módosításokkal, és azt felvértezem a megfelelő LFG-s formai apparátussal. Az alapszerkezetet lásd (25)-ben.

Az egyik alapkülönbség É. Kiss szerkezete és az enyém között az, hogy nem teszek fel egy E (= kifejezés) csomópontot a balra kihelyezett kontrasztív topikok számára. Az újabb kutatások empirikus megállapításai alapján ugyanis a kontrasztív topikok, a közönséges topikok és a mondathatározók tetszőleges sorrendben keveredhetnek egymással; így a kontrasztív topik szerkezeti elkülönítése már nem tartható fenn.

A második különbség a két alapszerkezet között az, hogy a topik mezőben É. Kiss (1992) lapos, potenciálisan többfelé ágazó szerkezete helyett bináris elágazó, balra csatolt szerkezeti felépítést teszek fel. A kvantor mezőben is bináris szerkezeti felépítést alkalmazok, és ez megegyezik É. Kiss (1992) szerkezeti felfogásával. (25)-ben a S* és VP* csillagos szimbólumok kódolják az iteratív bináris szerkezeti építkezést.

A harmadik és értelemszerűen a legfontosabb különbség É. Kiss (1992) GB-s reprezentációja és az én szerkezetem között az, hogy én a csomópontokhoz LFG-s funkcionális annotációkat társítok. (25)-ben a legfontosabb csomópontokat sematikusan a következő szimbólumokkal jelölöm: [T], [Q] és [Spec]. A hozzájuk társított tényleges annotációs tartalmakat pedig a 4. táblázatban mutatom be.

[56] A fő jelenségcsoportok részletes elemzését a 4. és az 5. fejezetekben végzem el.

(25)

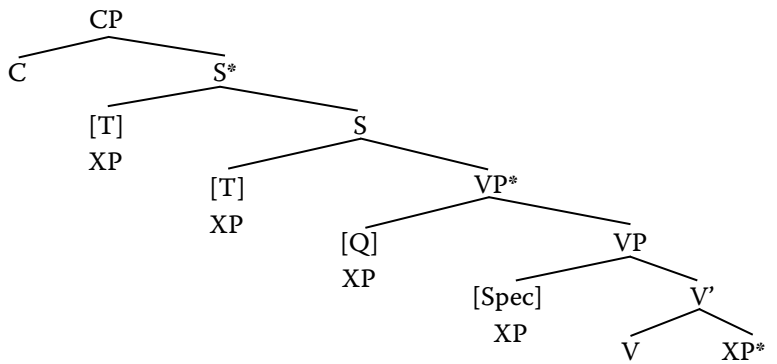

4. táblázat. Alapvető funkcionális annotációk az ige előtti tartományban.

[T] topik mondathatározó	[Q] kvantor kérdőszó	[Spec] fókusz kérdőszó VM
{ (↑GF)=↓ { ↓∈(↑TOPIC) | ↓∈(↑CONTR-TOPIC) } | ↓∈(↑ADJUNCT) (↓ADV-TYPE)=$_c$SENT }	(↑GF)=↓ { (↓CHECK_QP)=$_c$+ | (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+ }	{ (↑GF)=↓ (↑FOCUS)=↓ | (↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ | { (↑GF)=↓ | ↑=↓ } (↓CHECK_VM)=$_c$+ }

A topik mezőben található annotációk meglehetősen egyszerűek. A fő diszjunkció első tagja, amely önmagában is egy további diszjunkció, a következőket kódolja: az adott összetevő egy tetszőleges grammatikai funkciót hordoz, és ezen kívül a két topik diskurzusfunkció közül az egyiket, vagyis közönséges topik vagy kontrasztív topik is lehet. A fő diszjunkció második tagja a mondathatározókra vonatkozó annotációkat tartalmazza. Az első sor az adjunktumi (vagyis szabad bővítményi) funkciójukat kódolja, a második sorban szereplő megszorító egyenlőség pedig csak azoknak a határozószóknak az adott pozícióban való megjelenését engedélyezi, amelyeknek a lexikai formájában az van feltüntetve, hogy a mondatszintű és nem a VP szintű határozók közé tartoznak. Másképpen fogalmazva: a teljes mondat jelentését és nem az igei frázis, a VP jelentését módosítják. A *szerencsére* határozószó mondathatározó, a *könnyedén* határozószó pedig VP-határozó. Ezt bizonyítja a következő példapár.

(26) a. Szerencsére János könnyedén meg oldotta a feladatot.
b. *Könnyedén János szerencsére meg oldotta a feladatot.

Mivel *János* közönséges topik ezekben a mondatokban, az őt megelőző határozószó a fenti megszorító egyenlőség miatt csak mondathatározó lehet. A *szerencsére* megelőzheti ezt a topikot, a *könnyedén* viszont nem. Következésképpen az előbbi mondathatározó, az utóbbi nem. A topik mezőhöz tartozó annotációkkal kapcsolatban még arra hívom fel a figyelmet, hogy a topikos és adjunktumos funkcionális annotációk nem egyenlőségek, hanem az eleme szimbólumot (∈) tartalmazzák. Ennek az a magyarázata, hogy (kontrasztív) topikból is és mondathatározóból is egynél több is lehet egy mondatban. Ez alapján az eleme annotáció azt kódolja, hogy az az összetevő, amelyhez társítva van, a potenciális (kontrasztív) topikok vagy mondathatározók halmazának az egyik eleme.

Most térjünk rá azokra az annotációkra, amelyeket a [Q] pozícióhoz társítok. Amint azt az 5. fejezetben részletesen kifejtem, az egynél több kérdő kifejezést tartalmazó mondatok kezelésének két fő módja van. A szélesebb körben elterjedt nézet szerint mindig egyetlen kérdőszó (az igéhez legközelebbi) foglalja el az adott megközelítésben feltett fókuszpozíciót (nálam a Spec,VP-t), és az összes többi kérdőszó más pozíciókban van (nálam a VP-hez iteratív módon balról csatolt kvantor tartományban). Az alternatív álláspont szerint minden kérdőszó egyazon (több elem befogadására is alkalmas) fókuszpozícióban van. A további részleteket és a szakirodalmi hivatkozásokat lásd az 5. fejezetben.

Az itt javasolt elemzésben az előbbi álláspontot képviselem. Emlékeztetőül megismétlem, hogy elemzésemnek ezt a mozzanatát részben É. Kiss (1992) megközelítése is motiválta. Nála is és nálam is a közönséges kvantorok, valamint a több kérdő kifejezést tartalmazó mondatokban az összes kérdő kifejezés a lineárisan legutolsót kivéve iteratívan a VP-hez van csatolva balról. É. Kiss egyik fő érve e mellett a kezelésmód mellett az, hogy az utolsó kérdő kifejezést megelőző kérdő kifejezés szemantikai hatókörébe vonja az utolsó kérdő kifejezést (és a mondat további részét) ugyanúgy, ahogy a közönséges kvantorok elfoglalják nagy hatókörű pozíciójukat a VP-hez csatolva. Másképpen fogalmazva: a közönséges kvantorok is és a kérdő kifejezések is természetüknél fogva (inherensen) hatókörrel rendelkező elemek: operátorok, és a magyar mondatokban az ige előtti tartományban a VP-hez csatolt pozíciók az operátor pozíciók. Az én LFG-s megközelítésemben itt is szükség van a megfelelő funkcionális annotációkra, lásd a [Q] oszlopot a 4. táblázatban. Ezek az annotációk a következőképpen értelmezendők. Egy VP-hez csatolt összetevőnek van egy tetszőleges grammatikai funkciója, lásd az első egyenlőséget. Ez után egy diszjunkció következik, amelyben ismét specifikus CHECK-jegyeket alkalmazok. A diszjunkció első tagja, egy megszorító egyenlőség, azt kódolja, hogy az adott összetevő egy közönséges kvantor: az aktuális CHECK-jegy címkéjébe ezt az angol *quantifier phrase* (kvantor frázis) szimbólumaként, QP-ként építem be: CHECK _QP. A diszjunkció

második tagja a kvantor tartományban előforduló (nem a legutolsó) kérdő kifejezések annotáció-párja. Az első megszorító egyenlőség azt kódolja, hogy a mondatban már lennie kell egy másik kérdő kifejezésnek, amely a Spec,VP pozíciót foglalja el. Ezt a VM-INTER címke rögzíti. A VM a pozíciót „nevesíti", az INTER pedig azt jelzi, hogy kérdő *(interrogative)* kifejezésről van szó. A második megszorító egyenlőség az elsőnek a teljesülésével párhuzamosan azt írja elő, hogy az adott pozícióban (QP) egy kérdő kifejezésnek kell szerepelnie.

A két diszjunkcióban található CHECK-jegyes megszorító egyenlőségek meghatározó egyenlőséges megfelelői az érintett elemtípusok (közönséges kvantorok és kérdőszavak) lexikai tételeiben szerepelnek. Vagyis ezek az elemek a vonatkozó (meghatározó) CHECK-jegyük révén kerülnek be a csomópontokhoz társított megszorító CHECK-jegyek által előírt szintaktikai pozíciókba. A közönséges kvantorok lexikai formájában például az alábbi egyenlőségnek kell szerepelnie.

(27) ((GF*↑)CHECK_QP)=+

Ennek az annotációnak a magyarázatához az LFG két fontos funkcióreprezentációs eszközét kell itt bemutatnom: a kifelé irányuló *(inside-out)* funkcióalkalmazást és a funkcionális bizonytalanságot.

Az LFG eredendően a befelé irányuló *(outside-in)* függvényalkalmazást használja, ahogyan azt az elmélet bemutatásakor szemléltettem. Ez azt jelenti, hogy egy funkciócímke (esetleg funkciócímkesor) elején lévő ↑ metaváltozó a legkülső f-struktúrát jelöli, amelyben a szokásos JEGY-*érték* párok szerepelnek, és ezek között lehetnek akár többszörösen beágyazott, vagyis hierarchikusan elrendezett funkcionális szerkezetek. Például a (28a)-beli általánosított funkcionális egyenlőség a (28b)-beli funkcionális szerkezetet kódolja. Itt tehát a legkülső f-struktúrából befelé haladva követünk egy funkcionális útvonalat. Egy funkcionális útvonalat azonban belülről kifelé haladva is bejárhatunk. Például a (29a)-beli általánosított funkcionális egyenlőségben a GF utáni ↑ metaváltozó arra az f-struktúrára mutat, amely ezt a GF-et tartalmazza, tehát itt az útvonal belülről kifelé vezet. Ennek következtében az egyenlőségnek megfelelő funkcionális szerkezeti reprezentációban az adott JEGY-*érték* pár nem a GF funkcionális szerkezetéhez tartozik, hanem az egy szinttel kijjebb lévő, a GF-et tartalmazó funkcionális szerkezethez, lásd (29b)-t. Fontos kiemelni, hogy a ↑ metaváltozó pozíciója jelöli ki a funkcionális útvonal irányát: ↑X = befelé, X↑ = kifelé.

(28) a. (↑GF JEGY)= *érték*

b. $\begin{bmatrix} \text{GF [JEGY} & \textit{érték}] \\ [\ldots] & \end{bmatrix}$

(29) a. ((GF↑)JEGY)= *érték*

b. $\begin{bmatrix} \text{GF} & [\ldots] \\ \text{JEGY} & \textit{érték} \end{bmatrix}$

Ezek a befelé és kifelé irányuló funkcionális útvonalak a grammatikai funkciók potenciálisan korlátlan hierarchikus sorozatát tartalmazhatják. Ezt a potenciális korlátlanságot nevezi Kaplan–Zaenen (1989) funkcionális bizonytalanságnak *(functional uncertainty)*.

Abból a célból dolgozták ki ezt a formai eszközt, hogy az LFG-ben a korábbi eljárásmódhoz képest elvszerűbben legyenek kezelhetők a hosszú távú függőségek, például a „kérdőszómozgatás" *(wh-movement)* az angolban. Jól ismert tény, hogy egy többszörös alárendelést tartalmazó angol kérdőmondatban a legmélyebben beágyazott kérdőszó a legfelső, mátrix mondat élén kell, hogy megjelenjen. Ezt a jelenséget a chomskyánus elméletek jellemzően transzformációs eljárással modellálják. A kérdőszót a kiinduló szerkezetben a legmélyebben beágyazott tagmondatban a neki megfelelő pozícióban generálják, és mozgatási művelettel juttatják a mátrix mondat élére úgy, hogy az elmozgatott elem hátrahagyja a nyomát az eredeti pozíciójában. Amint arra a 2. fejezetben rámutattam, az LFG elvei viszont egyáltalán nem tolerálják a szintaktikai transzformációkat. Ebből kifolyólag az elmélet klasszikus változata, lásd Bresnan (1982a)-t, speciális, korlátozatlan metaváltozópárt (kettős nyilakat) alkalmazott a jelenség kezelésére. A két speciális nyíl a kérdőszó eredeti, de üresen generált pozíciójához, illetve a mátrix mondat élén, a ténylegesen megjelenő kérdőszó pozíciójához volt társítva, és ezek révén a mondat funkcionális szerkezetében a kérdőszó annak a tagmondatnak a funkcionális szerkezetében jelent meg, amelyhez szemantikailag és funkcionálisan tartozott. Ez a megoldás azt a jogos kritikát kapta, hogy lényegében mégiscsak egy transzformációs eljárás átültetése az LFG-s formalizmusba, mert itt is megvan a transzformációk két jellemző eleme: egy űr (kitüntetett üres pozíció) és egy fonetikailag kifejezett összetevő, amely az űr kitöltésére alkalmas, vagyis egy űr–űrkitöltő *(gap–filler)* összetevős szerkezeti ábrázolásról, eljárásmódról van szó. Mindez annak fényében igazán problematikus, hogy, amint azt a második fejezetben kifejtettem, az LFG elvei nem tolerálják az „üres kategóriákat" *(empty categories)* az összetevős szerkezeti ábrázolásban. Ezért nincsenek az összetevős szerkezeteiben hangalak nélküli névmások, a chomskyánus *pro* és PRO, és elvileg ezért nem lehetnek transzformációsan elmozgatott elemek által hátrahagyott nyomok (mert azok is üres kategóriák). A kérdőszómozgatás eredeti LFG-s kezelése tehát megsértette az összetevős szerkezetbeli üres kategóriák tilalmának az elvét.

Kaplan–Zaenen (1989) megoldása úgy köszöböli ki a fenti elvi problémát, hogy nem használ üres kategóriás összetevős szerkezeti pozíciót, hanem az angol mondat élén álló kérdő kifejezéshez egy olyan funkcionális bizonytalanságos annotációt is társít,

amely azt kódolja, hogy a kérdő kifejezés a grammatikai funkciójának megfelelően a potenciálisan korlátozatlan beágyazottságú funkcionális útvonal egy pontján annak a predikátumnak az argumentuma, amelyhez szemantikailag tartozik. Ez az „egymásra találás" az illető predikátum számára is fontos, hiszen a szóban forgó argumentum nélkül az a funkcionális (al)szerkezet, amelyben ez a predikátum található, hiányos lenne. Az angol (potenciálisan többszörösen) összetett kérdőmondatok esetében a funkcionális útvonalat egymásba ágyazott COMP funkciók alkotják, amelyeknek a száma potenciálisan végtelen. Ezt Kaplan–Zaenen (1989) így formalizálják: (↑ COMP* GF)=↓. A COMP* jelölés azt kódolja, hogy tetszőleges számú beágyazott, alárendelt mondat lehet a funkcionális útvonalon, de esetleg egy sincs (vagyis a * szimbólumnak zéró értéke is lehet, ami azt jelenti, hogy adott esetben egyszerű kérdő mondatról van szó). Ebben a konkrét esetben befelé irányuló funkcionális bizonytalansági útvonalról van szó, általánosítva: (↑GF*…). Vannak azonban olyan jelenségek, amelyek megragadásához kifelé irányuló funkcionális bizonytalansági útvonal alkalmazására van szükség, mint például annak a CHECK-jegyes annotációnak az esetében, amelynek kapcsán a fenti kitérőt tettem az LFG befelé és a kifelé irányuló funkcióalkalmazási eljárásáról és a funkcionális bizonytalanság formalizmusáról.

Térjünk tehát vissza a (27)-beli annotációhoz, amelyet a könnyebb követhetőség érdekében (30)-ként idemásolok.

(30) ((GF*↑)CHECK_QP)=+.

Emlékeztetek arra is, hogy ez a közönséges kvantoroknak az ige előtti tartományban való előfordulását szabályozó CHECK-jegypár meghatározó egyenlőségi tagja. A megszorító egyenlőségi tagja az összetevős szerkezeti reprezentációban a VP-hez balról csatolt (kvantor) pozícióhoz van társítva. Ez a jegypár biztosítja tehát, hogy egy kvantor, mint például a *minden*, amelynek a lexikai tételében (30) szerepel, a VP-hez csatolt kvantor pozíciót foglalja el az ige előtti tartományban. Ha az ilyen kvantor szavak mindig csak a saját kiterjesztésükkel foglalnák el a megcélzott kvantor pozíciót, akkor (30)-ban elegendő lenne egy egyelemű kívülre irányuló funkcióalkalmazás *(function application):* (GF↑), mert ez (29) szellemében a VP-hez csatolt pozícióhoz társított megszorító CHECK-jegy kívánalmát elégítené ki közvetlenül.

(31)

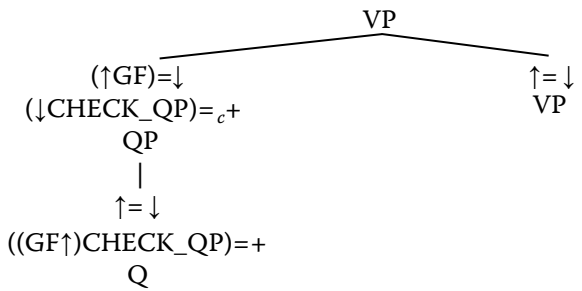

A *Tegnap mindent odaadtam Máriának* mondatban például a *mindent* kvantor fráziskén (QP-ként) közvetlenül lenne a VP-hez hozzácsatolva, és működne az egyszerű funkcióalkalmazás. Ezzel szemben a *Tegnap minden könyvet odaadtam Máriának* mondatban a *minden* fejű QP be van ágyazódva egy főnévi csoportba (DP-be), és a *könyvet* főnévi fejet módosítja. Ebben az esetben úgy lehet biztosítani, hogy a kvantált DP a tényeknek megfelelően és a CHECK-jegypár kívánalmait kielégítve a VP-hez csatolt kvantor pozíciót foglalja el, hogy a *minden* szótári tételébe (30)-at, vagyis a kifelé irányuló funkcionális bizonytalanságot tartalmazó annotációt írjuk be.

A 4. táblázatban a Q mező második diszjunkciója az egynél több kérdőszót tartalmazó mondatokban azoknak a kérdőszavaknak a Q-beli előfordulását írja elő, amelyek a lineárisan utolsó, vagyis az igét közvetlenül megelőző kérdőszó előtt helyezkednek el. A (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ és a (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+ megszorító CHECK-jegyek kombinációja garantálja, hogy ezt a pozíciót akkor és csak akkor foglalhatja el kérdő kifejezés (lásd a második jegyet), ha a Spec,VP pozíciót már elfoglalta egy másik kérdő kifejezés (lásd az első jegyet). Az első CHECK-jegy meghatározó egyenlőséges megfelelője a Spec,VP pozícióhoz kapcsolódik, lásd alább, míg a második jegy meghatározó egyenlőséges megfelelője a kérdőszavak lexikai formájában szerepel, lásd (32)-t. Felteszem, hogy ezekben a lexikai formákban a (32)-beli, számunkra releváns annotációk találhatók, amelyek a kérdőszavak alábbi jellemzőit rögzítik.

- Ezek névmási elemek, és ezen belül a kérdőnévmások típusába tartoznak, lásd az első egyenlőséget (*interrogative* = kérdő).
- Kiegészítendő kérdésekben fordulnak elő, lásd a második egyenlőséget (az STMT-TYPE = mondattípus, *wh-interrogative* = a kiegészítendő kérdések általánosan használt angol megnevezése).
- Olyan mondatokban fordulnak elő, amelyek nem tartalmaznak fókuszált összetevőt, lásd a tagadó egzisztenciális annotációt a harmadik sorban. Ez azt ragadja meg, hogy egyrészt a kérdőmondatok és a közönséges fókuszált összetevők kiegészítő eloszlásban vannak, ugyanabba a Spec,VP pozícióba törekednek, másrészt

pedig, ha egy vagy több közülük nem is a Spec,VP-ben fordul elő, akkor is azt a pozíciót egy másik kérdőszónak (és nem fókuszált összetevőnek) kell elfoglalnia.

- Ezek a kérdőszók az ige előtti tartományban csak a Spec,VP-ben, illetve a (VP-hez kapcsolt) kvantor pozícióban állhatnak, lásd a diszjunkció első, illetve második tagját.

(32) (↑PRON-TYPE)=interrogative
((GF*↑)STMT-TYPE)=*wh*-interrogative
~((GF*↑)FOCUS)
{ ((GF*↑)CHECK_VM-INTER)=+
| ((GF*↑)CHECK_QP-INTER)=+ }.

A (32)-beli annotációkban az első kivételével ugyanazt a kifelé irányuló funkcionális bizonytalanság formai eszközt használom, mint a kvantorok lexikai formájában, lásd (30)-at. Ennek ugyanaz az oka, mint a kvantorok esetében. Lehetséges, hogy a kérdőszó önmagában fordul elő, mint például a következő mondatban. *Tegnap melyiket adtad oda Máriának?* Ennek a kezeléséhez elegendő lenne a kifelé irányuló funkcióalkalmazás használata. A kvantorokhoz hasonlóan azonban a kérdőszavak is beágyazódhatnak komplex frázisokba, mint például a következő mondatban. *Tegnap melyik könyvet adtad oda Máriának?* Az ilyen konfigurációk kezeléséhez van szükség a funkcionális bizonytalanságra.

Most azokat az annotációkat vesszük szemügyre, amelyeket a Spec,VP pozícióhoz társítok, és amelyeket itt a könnyebb követhetőség érdekében (33)-ban megismétlek a 4. táblázatból. A három fő diszjunkció a fókuszált összetevők, a kérdő kifejezések és a VM-ek kiegészítő eloszlását modellálja.

(33) { (↑GF)=↓
(↑FOCUS)=↓
| (↑GF)=↓
(↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+
(↑CHECK_VM-INTER)=+
| { (↑GF)=↓
| ↑=↓ }
(↓CHECK_VM)=$_c$+ }

A fő diszjunkció első tagja meglehetősen egyszerű. Az adott összetevőnek van egy tetszőleges grammatikai funkciója (lásd az első egyenlőséget), és ezen túlmenően a fókusz diszkurzusfunkciót is megkapja (lásd a második egyenlőséget).[57]

[57] Ismételten emlékeztetek arra, hogy bár azt az LFG-ben az utóbbi időben nagyon erősen elterjedt nézetet osztom, amely szerint a diskurzusfunkciókat egységesen az információs szerkezetben és nem a funkcionális szerkezetben kell ábrázolni, ebben a könyvben a kifejtés egyszerűsége érdekében a

A fő diszjunkció második tagjának első sorában ismét a tetszőleges grammatikai funkció egyenlősége található. Az utána következő első CHECK-jegy, amely a meghatározó változat, megköveteli egy kérdőszó jelenlétét az adott pozícióban, ezért szerepel az annotáció élén a lefelé mutató nyíl metaváltozó. Ennek a meghatározó egyenlőséges megfelelője a kérdőszavak lexikai formájában szerepel, lásd a diszjunkció első tagját (32)-ben. A második, meghatározó CHECK-jegy a kérdőmondatok kvantor mezőben való előfordulásának engedélyezőjeként szolgál egynél több kérdőszót tartalmazó mondatokban. Ezt biztosítja a felfelé mutató nyíl metaváltozó. Ennek a meghatározó egyenlőségnek a korlátozó megfelelője a VP-hez csatolt pozícióhoz van társítva, lásd a (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ egyenlőséget a 4. táblázat [Q] oszlopában. Ez a meghatározó egyenlőség tehát egy vagy több kérdőszó jelenlétét engedélyezi az (esetleg iterált) [Q] pozícióban. Az 5. táblázatban a diszjunkciónak a kérdőszavakra vonatkozó tagja a két CHECK-jeggyel azt kódolja, hogy azok csak akkor fordulhatnak elő ott ((↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+), ha a Spec,VP pozíciót egy kérdőszó tölti ki ((↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+).

A fő diszjunkció harmadik tagja a VM-eket kezeli. Ebben első tagként egy beágyazott diszjunkció szerepel. Ennek a következő okai vannak. A 4. fejezetben, amely a VM-ek részletes elemzését nyújtja, az lesz az egyik sarkalatos feltevésem, hogy egy igekötő VM és a lexikális ige funkcionális társfejek (így az igekötő annotációja: ↑=↓). Ezzel szemben a többi VM-nek az igei predikátuma által előírt grammatikai funkciója van (↑GF=↓). A fő diszjunkció harmadik tagjának a második tagja egy megszorító CHECK-jegy: (↓CHECK_VM)=$_c$+, amely mindkét nagy VM-típusra vonatkozóan előírja, hogy ebben az esetben az adott pozícióban olyan elemek jelenhetnek meg, amelyekhez ennek a CHECK-jegynek a meghatározó megfelelője társul. Az igekötő VM-ek esetében ez a meghatározó jegy azok lexikai formájában található. A többi, grammatikai funkcióval bíró VM esetében ezt a meghatározó jegyet annak a predikátumnak a lexikai formája tartalmazza, amely predikátum az adott összetevőt VM státuszú argumentumaként különbözteti meg. Erre mutattam két példát (22)-ben, illetve (23)-ban az *érkezik* ige, illetve az idiomatikusan használt *vesz* ige lexikai formájával.

Szabályaimat az egyszerűség és a könnyebb áttekinthetőség érdekében templátumok segítségével is kifejezem. A templátumok az LFG-ben általában és annak implementált változatában, az XLE-ben különösképpen nagyon hasznos rövidített, kompakt reprezentációi a funkcionális annotációk halmazainak, mert igen jelentős mértékben megkönnyítik az összetett szabályok megértését és implementálását. A 5. táblázatban „átírom" a 4. táblázatban szereplő funkcionális annotációkat az 5. táblázatban szereplő templátumok bevezetésével.

TOPIC és FOCUS diskurzusfunkciók klasszikus, funkcionális szerkezetbeli LFG-s reprezentációját alkalmazom. Az annotáció ezt kódolja.

5. táblázat. Templátumok bevezetése.

annotációk	*templátumok*
(↑GF)=↓ {↓∈(↑TOPIC) |↓∈(↑CONTR-TOPIC }	@(TOPIC)
↓∈(↑ADJUNCT) (↓ADV-TYPE)=$_c$SENT	@(SENT-ADV)
(↑GF)=↓ (↓CHECK_QP)=$_c$+	@(QP)
(↑GF)=↓ (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+	@(QP-INTER)
(↑GF)=↓ (↑FOCUS)=↓	@(FOCUS)
(↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+	@(VM-INTER)
{ (↑GF)=↓ | ↑=↓ } (↓CHECK_VM)=$_c$+	@(VM)

6. táblázat. Templátumos annotációk az ige előtti tartományban.

T: topik mondathatározó	Q: kvantor kérdőszó	Spec: fókusz kérdőszó VM
{ @(TOPIC) | @(SENT-ADV) }	{ @(QP) | @(QP-INTER) }	{ @(FOCUS) | @(VM-INTER) | @(VM) }

3.4.2 Az összetevős szerkezeti pozíciókról és a funkcionális annotációkról

A magyar véges mondatok általam javasolt elemzése három problémát is felvet azoknak a széles körben alkalmazott LFG-s elveknek a szempontjából, amelyek különböző típusú funkcionális annotációknak az egyes összetevős szerkezeti pozíciókhoz való hozzárendelését szabályozzák. Ezzel kapcsolatban amellett érvelek, hogy a vonatkozó magyar jelenségek és az általam javasolt megközelítés úgy tekinthetők, hogy empirikus alapú elvi motivációt szolgáltatnak arra, hogy az eddigi LFG-s elvek által lefektetett szerkezet-funkció-társítási megfeleltetések halmazát további nyelvközi paraméter-beállítási értékekkel bővítsük.

Vessünk egy ismételt pillantást a (34a-d)-beli idézetekre (Bresnan et al. 2016: 105), amelyek a 2. fejezetből származnak, és a (34e)-beli általánosításra (Dalrymple 2001: 71).

(34) a. Az összetevős szerkezeti fejek funkcionális szerkezeti fejek.
b. A funkcionális kategóriák komplementumai funkcionális szerkezeti társfejek.
c. A funkcionális kategóriák specifikálói a grammatikalizált diskurzusfunkciók.
d. A lexikai kategóriák komplementumai az argumentumfunkciók.
e. A módosító kifejezések egy lexikai kategória specifikálóját foglalják el.

Amint azt ebben a fejezetben részletesen bemutattam, empirikus érvek szólnak egy kitüntetett ige előtti fókuszpozíció feltevésére, amelyet – legalább is az egyik lehetséges megközelítés szerint – egy fókuszált összetevő foglalhat el más összetevőtípusokkal kiegészítő eloszlásban. Egy IP-s mondatreprezentáció a fókusz kezelésére azért lenne kézenfekvő, mert a Spec,IP-be lehetne helyezni a fókuszált összetevőt, és ez teljes mértékben összhangban lenne (34c)-vel. Én viszont fentebb erőteljesen érveltem az IP használata ellen. Ha pedig nincs IP, akkor egy LFG-s keretben a leginkább szóba jöhető kategória a VP, és a fókuszt a Spec,VP pozícióba lehet tenni, lásd az én fentebb bemutatott elemzésemet. A probléma ekkor viszont az, hogy a kijelölt fókuszpozíció nem egy CP vagy egy IP specifikálójában található, pedig (34c) ezt írná elő. Emlékezzünk arra, hogy az LFG-ben mondatszinten csak ez a két funkcionális kategória létezik.[58] Annak a feltevése pedig, hogy a fókusz a Spec,VP-ben van, ellentétben áll (34e)-vel is, hiszen a fókusz diskurzusfunkció, és nem szabad módosító (adjunktum).

A fenti problémák megoldására a következő a javaslatom. Mind a CP-t, mind az IP-t az ige funkcionális kiterjesztésének tekintjük, erről lásd például King (1995, 10.3. rész) és Bresnan et al. (2016: 103–104). Feltehetjük, hogy alapvetően az ige (akár lexikális: VP, akár funkcionális: CP, IP) kiterjesztéseinek specifikálói azok a pozíciók, amelyeket (opcionálisan) diskurzusfunkcióval rendelkező összetevők is elfoglalhatnak.

Említésre méltó ebből a szempontból, hogy nem ez lenne az első olyan helyzet, amelyben egy alapvető szerkezet-funkció általánosítás kiegészítésre szorul. Bresnan et al. (2016: 109–111) rámutatnak egy potenciális problémára az angol segédigék elemzésével kapcsolatban. A problémát (34d) szempontjából azoknak a szerkezeteknek a kezelése jelenti, amelyekben a *have* és a *be* segédigék nem

[58] A harmadik funkcionális kategória a DP, de az a főnévi csoportok szintjén van.

véges alakjukban szerepelnek. Ilyen használatukban V a kategóriájuk, és értelemszerűen VP kiterjesztésük van. Először is tekintsük az alábbi példákat.

(35) a. *Mary may have been running.*[59]
b. *Mary may not have been running.*
c. **Mary not may have been running.*

Ha (35a)-t tagadjuk, akkor (35b) a helyes szórendi változat, amelyben a tagadószó a végesnek tekintendő modális segédige, a *may* és az őt követő nemvéges *have* és *be* segédige között áll. Ez az általánosan elfogadott X-vonáselméleti elemzés keretében azt jelenti, hogy a *may* az I^0 pozíciót foglalja el, és a nemvéges segédigék az I^0 VP kategóriájú komplementumában foglalnak helyet. Ennek a komplex komplementum VP-nek a feje a *have*, amely egy másik VP-t vesz magához komplementumul, amelynek a feje a *be*. Mindezt lásd (36)-ban.[60]

(36)

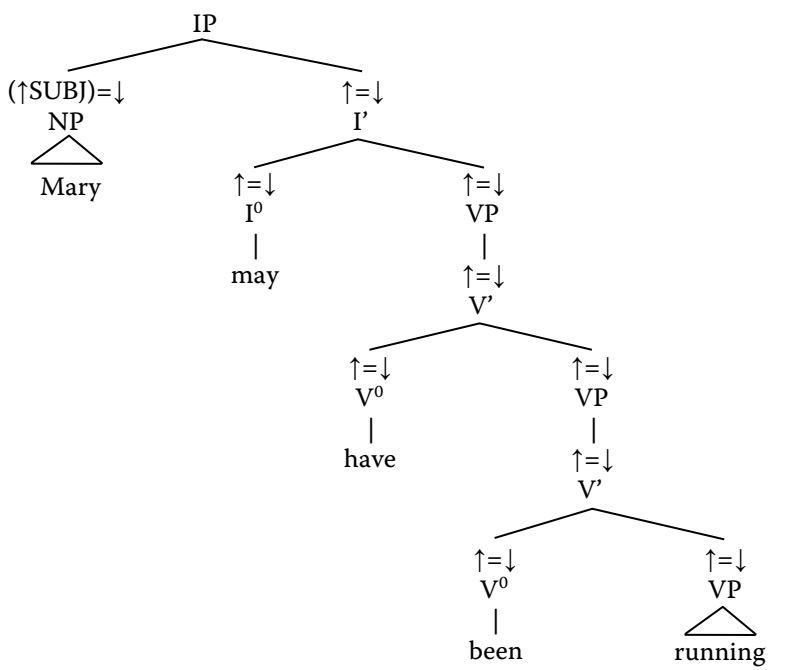

[59] A mondat fordítása a következő: Lehet, hogy Mária futott. A *may* modális segédige a lehetőséget fejezi ki, a *have* segédige az előidejűséget, a *been* (a *be* harmadik alakja) pedig a folyamatos aspektus segédigéje.

[60] Ugyanakkor természetesen a *have* és a *be* külön-külön véges használatúak is lehetnek, és ebben az esetben I kategóriájúaknak tekintendők, és az IP-n belül az I^0 fej pozíciót foglalják el. (35a)-nak a modális segédige nélküli változatában például a *have* segédige foglalja el az I^0 pozíciót, és komplementumul azt a VP-t veszi, amelynek a feje a nem véges *be*.
(i) *Mary has been running.*

A potenciális probléma a következő. (36)-ban a modális segédige I-ként funkcionális társfejként veszi magához az ő VP komplementumát, amelynek a feje a *have*. Ez összhangban van (34b)-vel. Ugyanakkor a *have* segédige egy olyan VP-t vesz magához, amelynek szintén funkcionális (társ)fej annotációt kell kapnia, lásd a reprezentációt (36)-ban. Ez utóbbi VP-nek a feje, a *be* segédige szintén egy VP-t vesz magához, amelynek szintén funkcionális (társ)fej annotációt kell kapnia. Ennek a VP-nek a feje a főige, a *run* 'fut'. Tekintettel arra, hogy a két segédige ebben a konstrukcióban V kategóriájú, tehát lexikai kategóriáknak minősülnek, rájuk elvileg a (34d) általánosítás vonatkozna, tehát a komplementumuknak argumentumfunkcióval kellene rendelkeznie, és nem a funkcionális fej annotációval. Ugyanakkor könnyen belátható, hogy csakis a (36)-ban szereplő funkcionális fej annotációk eredményezhetik a mondat megfelelő funkcionális szerkezetét, hiszen mindhárom segédigének és a főigének is funkcionális fej annotációt kell kapnia ahhoz, hogy a saját szerepüknek megfelelően hozzá tudjanak járulni a mondat funkcionális szerkezetéhez: a három segédige a maguk modális és aspektuális jegyeikkel és a főige a PRED-jegyével. Ezen tények és megfontolások alapján, Alsina (1996, 1997) és Sadler (1997) javaslatai nyomán Bresnan et al. (2016) a (34d)-beli elvet a következőképpen módosítják.

(37) A lexikai kategóriák komplementumai az argumentumfunkciók vagy funkcionális szerkezeti társfejek.

Mindezek alapján úgy gondolom, hogy ha a lexikai kategóriák komplementumaira vonatkozó általánosítás meggyőző empirikus alapokon bővíthető, akkor egy ilyen természetű bővítésnek – hasonló empirikus megalapozottság esetén – a lexikai kategóriák specifikálói esetében is van létjogosultsága. Ezt természetes eljárásnak tartom az LFG általános elvrendszerének és univerzálisgrammatika-felfogásának a keretei között.

Tekintsük a következő általánosítást, amelyet az LFG-t bemutató második fejezetből ismétlek meg itt: „Az S által uralt két összetevő lehet az alany és a predikátum" (Bresnan et al. 2016: 115). Ez az elv azért jelenthet egy másik problémát az elemzésem számára, mert nálam az S alatt topik–predikátum felosztás van. Ennek orvoslására azt javaslom, hogy a fenti általánosítást a következőképpen módosítsuk.

(38) Az S által uralt két összetevő lehet az alany/topik és a predikátum.

Ez a módosítási javaslat független támogatást kap Bresnan–Mchombo (1987) következő szabályától.

(39) $$S \rightarrow \left(\begin{array}{c} NP \\ (\uparrow SUBJ)=\downarrow \end{array} \right), \left(\begin{array}{c} NP \\ (\uparrow TOPIC)=\downarrow \end{array} \right), \left(\begin{array}{c} VP \\ \uparrow=\downarrow \end{array} \right)$$

Itt tehát az S-nek alanyi és topik funkciójú alárendelt csomópontjai is lehetnek. A frázisszimbólumok közötti vessző azt fejezi ki, hogy ezek tetszőleges sorrendben állhatnak. (39) alapján (38)-at érdemes úgy átfogalmazni, hogy „alany/topik" helyett „alany és/vagy topik" szerepeljen benne.

Gazdik (2012) Dalrymple (2001) következő általánosítására hivatkozva utasítja el a VP feltevését a magyarban: a VP akkor használható, ha nem tartalmazza az alanyt. A fenti elemzésem és érvelésem fényében azonban úgy gondolom, hogy indokolt ezt az általánosítást módosítani. A módosított változat a következő lehet: egy VP tartalmazhat alanyt, ha az XP az [$_S$ XP VP]-konfigurációban topik. Ez előírná, hogy a VP minden más előfordulása alany nélküli legyen. Egy ilyen keretben a következő három parametrikus lehetőség látszik kialakulni a nyelvek között: *(i)* szigorúan VP-n kívüli alany (angol), az általánosan elfogadott elemzés *(ii)* VP-n belüli alany egy kitüntetett pozícióban (orosz), King (1995) *(iii)* VP-belüli alany kitüntetett pozíció nélkül (magyar), az itt bemutatott elemzésemben.

3.5 Összegzés

Ebben a fejezetben a magyar időjeles mondatok ige előtti tartományának meghatározó jellemzőit modelláltam az LFG elméleti keretében. Amellett érveltem, hogy a magyar mondat alapszimbóluma az S és nem az IP, és az S fölött a szokásos CP épül ki. Feltettem, hogy a fókuszált összetevők, az igemódosítók és az igét közvetlenül megelőző kérdőszó a Spec,VP pozíciót foglalják el kiegészítő eloszlásban. Amikor pedig több kérdő kifejezés is van a kiegészítendő kérdő mondatban, az ige előtt álló kérdő kifejezés kivételével az összes többi a VP-hez csatolt kvantorpozíciókban található. Ezen túlmenően javaslatot tettem arra, hogy az LFG paraméterrendszerét, amely a lehetséges összetevős szerkezet–funkció kapcsolatokat tartalmazza, a következő további megfelelésekkel érdemes kiegészíteni. (i) A Spec,VP pozíciót választhatóan olyan összetevő is elfoglalhatja, amely a fókusz diskurzusfunkcióval rendelkezik. (ii) Az [$_S$ XP VP] exocentrikus konfigurációban az XP-hez az alany grammatikai funkción kívül a topik diskurzusfunkció is társítható.

4. AZ IGEMÓDOSÍTÓK

Ebben a fejezetben a magyar igemódosítók (VM-ek) általam kidolgozott LFG-s elemzésének részletes bemutatására kerül sor. A 3. fejezetben vázolt általános megközelítéssel összhangban felteszem, hogy a fókuszált összetevők, az igemódosítók és az igét közvetlenül megelőző kérdőszavak kiegészítő eloszlásban vannak a Spec,VP-ben. Megmutatom, hogy a VM-ek is lehetnek fókuszáltak, és természetüktől függően kétféle fókuszt fejezhetnek ki: az azonosító fókuszt és a verum fókuszt. A VM-ek két fő típusát különböztetem meg: az igekötők tartoznak az egyik típusba, a többi VM pedig a másik típusba. Mind a kompozicionális, mind a nemkompozicionális igekötős igéket lexikálisan kezelem. Az igéhez is és az igekötőhöz is külön lexikai formát rendelek. Ezeket a lexikai reprezentációkat sajátos funkcionális annotációkkal és kereszthivatkozásokkal látom el. Kiemelt szerepet kapnak a 3. fejezetben már bemutatott CHECK-jegyek. Az igekötőt és az igét mindkét típusban funkcionális társfejként elemzem. Az összes többi, saját grammatikai funkcióval rendelkező VM-ről felteszem, hogy azokat igei predikátumaik a saját lexikai formájukban egyedileg választják ki mint kitüntetett, VM státuszú argumentumaikat, amelyekre különböző jellegű megszorításokat róhatnak ki.

4.1 Az igekötős igék

Ebben a részben először összefoglalom az igekötős igék általános jellemzőit, majd kritikusan áttekintem azokat az eddigi legfontosabb generatív (nem LFG-s és LFG-s) elemzéstípusokat, amelyek relevánsak számunkra. Ezt követően részletesen bemutatom az általam kidolgozott teljesen lexikalista megközelítést.

4.1.1 Általános jellemzők

Az igekötős igéknek három alapvető használatát különíthetjük el.

(A) Kompozicionális és produktív, lásd az alábbi két típust.

(1) A rák ki mászott a folyóból.

(2) A rák át mászott az úton.

Itt a jelentés kompozicionális, az ige és az igekötő jelentésének összege, ráadásul a minta teljesen produktív: egy irányt jelölő igekötő és egy mozgást kifejező ige kombinációja megjósolhatóan mindig grammatikus eredményt hoz. Ennek a két típusnak Laczkó–Rákosi (2011)-ben dolgoztuk ki az első LFG-XLE-s elemzését. Az (1)-beli típussal ebben a könyvben is részletesen foglalkozom, és Laczkó (2021) alapján egy módosított elemzését mutatom be.

(B) Kompozicionális, de nem (teljesen) produktív, lásd az alábbi két típust.

(3) A rák rá mászott a padra.

(4) A rák mögé mászott a padnak.

Bár az ide tartozó igekötős igék is kompozicionálisak, nem viselkednek minden formai tekintetben egyformán, tehát nem lehet egyetlen általános, produktív mintával jellemezni a viselkedésüket. Ennek a két típusnak az első LFG-XLE-s elemzését Rákosi–Laczkó (2011)-ben fejlesztettük ki. Ebben a könyvben terjedelmi okok miatt nem foglalkozom velük.

(C) Nemkompozicionális és (értelemszerűen) nem produktív, például:

(5) Az elnök ki fejezte az együttérzését.

(6) Az elnök át verte az igazgatót.

Itt tehát az igekötős ige jelentése nem azonos a két elem jelentésének az összegével, nem jósolható meg a két elem jelentéséből.[61] Ennek a típusnak az LFG-XLE-s elemzését is Laczkó–Rákosi (2011)-ben dolgoztuk ki, és ezt ebben a könyvben is bemutatom.

Két megjegyzés kívánkozik ide.

(i) Az igekötős igék komplex predikátumot alkotnak, vagyis sajátos képzési folyamat eredményeként jönnek létre a két elem (az ige és az igekötő) kombinációjából. Ilyenkor az egyik legfontosabb elvi kérdés, hogy az adott folyamatot nyelvtanunk melyik komponensébe helyezzük: a lexikai vagy a szintaktikai komponensbe. Elméletsemleges talajon állva azt mondhatjuk, hogy a (B) és a (C) típusok kezelésének természetes helye a lexikai komponens, mivel a nem produktív jelenségeket ott kézenfekvő megragadni. A kérdés megalapozottan a produktív (A) típus esetében merül fel, és ez az egyik központi témánk is lesz

[61] Amint azt ennek a típusnak a tárgyalásakor hangsúlyozni is fogom, az (5)-beli példában az igekötős ige annyira nemkompozicionális, hogy az ige önállóan nem is létezik, következésképpen magában egyáltalán nincs (nem lehet) jelentése.

ebben a könyvben. Ennek a fő oka az, hogy bár a produktivitás általában a szintaxist is „helyzetbe hozza", az LFG klasszikus elvei minden derivációs és inflexiós folyamatot a lexikai komponensbe helyeznek. Ebben a fejezetben megmutatom, hogy az (A) típus esetében LFG-keretben is léteznek szintaktikai és lexikai elemzések.[62]

(ii) A könyvben az (A) és a (C) típusú igekötős igékkel foglalkozom. Az egyszerűség kedvéért a kompozicionális vs. nemkompozicionális terminuspárt használom. Ezek itt az (A), illetve a (C) típust jelölik: kompozicionális és produktív, illetve nemkompozicionális és nem produktív.

Az igekötős igék és más, hozzájuk hasonló konstrukciók különböző nyelvekben évtizedek óta a generatív nyelvészeti megközelítések homlokterében állnak. Ennek egyik legfigyelemreméltóbb bizonyítékát nyújtják Dehé et al. (2002). Ez a sok szerzős tanulmánykötet részletesen bemutatja a jelenségkör által támasztott elméleti kihívásokat számos nyelv vonatkozásában, és rendkívül informatív áttekintését adja a legjelentősebb megközelítéstípusoknak, és számos nyelv rokon jelenségeinek különböző elméleti keretekben kidolgozott elemzését mutatja be. Foglalkoznak benne tanulmányok releváns konstrukciókkal egyebek között a holland, a magyar, az angol, a német és a svéd nyelvekben. Számos további elemzés található Booij–Marle (2003)-ban.

Mint ismeretes, az igekötős igék a következő alapvető kihívást jelentik bármely kellően formális, explicit és elvszerű megközelítés számára. Ezek a szerkezetek vegyes (vagy inkább ellentmondásos) lexikai és szintaktikai tulajdonságokkal rendelkeznek. Elemzésük szükségszerűen olyan alapkérdéseket vet fel, amelyekkel jellemzően a komplex predikátumok tágabb jelenségkörének az elemzése során foglalkoznak, lásd például Alsina et al. (1997)-et.

4.1.2 Korábbi elemzések

A magyar igekötős igéket többféle nézőpontból és többféle leíró, valamint generatív elméleti vagy implementációs irányultságú keretben elemezték, lásd például Ackerman (1987, 2003), Horvath (1986), É. Kiss (1987, 1992, 2002, 2004, 2005, 2006), Komlósy (1985, 1992, 1994), Brody (1990, 1995), Piñón (1993), Ackerman & Webelhuth (1993), Ackerman–Lesourd (1997), Csirmaz (2004, 2006), Kiefer–Ladányi (2000), Surányi (2009a, 2009b, 2009c, 2011), Broekhuis & Hegedűs (2009), Forst et al. (2010), Laczkó–Rákosi (2011), Rákosi–Laczkó (2011), Hegedűs (2013), Laczkó (2013), Laczkó–Rákosi (2013) és az ezekben a munkákban található hivatkozásokat.

[62] A fenti bevezetőben azt is előrevetítettem, hogy én egy lexikai megközelítés mellett érvelek.

É. Kiss (1994a)[63] először részletesen bemutatja az igekötős igék problematikáját. Empirikus általánosításainak nagy része egészen Soltész (1959)-ig nyúlik vissza. Ezután kidolgozza az igekötős igék szintaktikai elemzését. Ez az elemzés klasszikus megtestesítője annak, ahogyan a chomskyánus GB és MP megközelítések kezelik az igekötős igéket. A közös alapelem a szigorúan szintaktikai kezelésmód.

É. Kiss (1994a) rámutat arra, hogy az igekötőket, a VM-ek heterogén osztályának prototipikus tagjait, hagyományosan a határozószók kategóriájába tartozóként elemzik. Ezek az elemek az alábbi megkülönböztető jegyekkel rendelkeznek.[64]

(a) Az ige és az igekötő egyetlen lexikai egységet alkot, amely lexikai szóképzési folyamatok bemenetéül szolgálhat: *feltesz–feltétel*.
(b) Az ige és az igekötő egyetlen szemantikai egységet alkot. Jelentésük gyakran nemkompozicionális, pl. *berúg*.
(c) Ha az igekötő közvetlenül az ige előtt áll, akkor egyetlen fonológiai egységet alkotnak.
(d) Az igekötő különálló szintaktikai elem: „elválhat" az igéjétől,[65] és önállóan mozoghat, lásd (7)-et.

(7) Fel_i kell, hogy hívjam t_i.

Vegyük észre, hogy ebben a példában az igekötő É. Kiss elemzésében a beágyazott véges tagmondatból felmozog a véges mátrix mondat élére, és hátrahagyja a nyomát (*ti*). Ez pedig a szintaktikai önállóság igen markáns példája.

Az alapvető elméleti kérdés az, hogy az igekötős igék elemzése az (a)–(c) tulajdonságokon alapuljon-e, amelyek az egységüket sugallják, vagy a (d) tulajdonságon, amely azt sugallja, hogy az ige és az igekötő két különálló szintaktikai elem. É. Kiss azt is megjegyzi, hogy a (c) tulajdonság nem tekinthető meghatározó jelentőségűnek: az ige előtti Spec,VP pozíciót elfoglaló bármilyen összetevő egyetlen fonológiai egységet alkot az igével,[66] azaz ebből a szempontból akár

[63] Ez É. Kiss (1992) kis mértékben módosított, angol nyelvű változata. Amint azt a 3. fejezetben említettem, az egyik lényeges különbség közöttük az, hogy É. Kiss (1994a) már nem az S mondatszimbólumot használja, hanem a GB és az MP X-vonás elméletének megfelelően a TP (*Tense Phrase* = igeidő frázis) funkcionális kategóriát. A fókusz és a VM-ek elemzése tekintetében nincs különbség a két változat között.

[64] A példák É. Kisstől származnak.

[65] Amint arról már többször is volt (és lesz) szó ebben a könyvben, például fókuszos mondatokban szigorúan az ige után kell megjelennie.

[66] Erre kiváló példát szolgáltatnak a VM-ek másik fő csoportjába tartozó elemek.

egyetlen, akár két szintaktikai atomnak is tekinthetjük az igét és az igekötőt. Ami az (a), (b) és (d) tulajdonságokat illeti, É. Kiss szerint azokkal az idiómák is rendelkeznek. Tekintsük É. Kiss példáit.

(8) a. Marit behúzták a csőbe.
b. Marit csőbe húzták.

A *behúz a csőbe* és a *csőbe húz* egyetlen lexikai egységet alkotnak; a *csőbe húz* változat ráadásul a produktív eseménynominalizáció (főnévképzés) bemenetéül is szolgálhat.

(9) A csőbehúzás nem sikerült.

A két idiomatikus kifejezés elemeinek a kombinációja értelemszerűen egyetlen szemantikai egységet alkot, amelynek jelentése nemkompozicionális. Az idiómák részei azonban általában véve is függetlenek szintaktikailag: nem kell egymás mellett és rögzített sorrendben állniuk. Vessük össze például az alábbi két mondatot ebből a szempontból.

(10) a. Jánost csőbe húzták.
b. Jánost húzták csőbe, és nem Ferit.

É. Kiss (11)-beli példája pedig azért különösen érdekes, mert a *behúz a csőbe* idiómaváltozat ráadásul egy igekötős igét tartalmaz, és ebben a mondatban az igekötő a véges mátrix ige előtt (és nem a saját igéje előtt) fordul elő.

(11) Be akarják húzni Marit a csőbe.

É. Kiss a továbbiakban rámutat arra, hogy lexikai és szemantikai egységük ellenére az idiómákat soha nem elemezték olyan szintaktikai egységként, amelyet egyetlen V (vagy elméletfüggő módon egy speciális V') csomópont ural. Mindezek alapján hasonló kezelésmódot alkalmaz az igekötős igék esetében is. Felteszi, hogy az igekötő az ige idiomatikusan kiválasztott komplementuma. Nem közönséges argumentum, hanem az ige másodlagos predikátum státuszú bővítményeként szolgál.

É. Kiss felteszi, hogy az igekötő a V' csomópont alatt a V' élén álló ige (V) mögött, az ige többi argumentumának (és az igének) a testvéreként kerül be a mélyszerkezetbe, és határozószói kategóriája van: [AdvP [Adv]]. Az ige utáni pozíciója, a többi bővítmény pozíciójához hasonlóan, alapvetően tetszőleges. Rá

is vonatkozik ugyanakkor Behaghel (1932)-nek a 3. fejezetben bemutatott általánosítása, a „növekvő összetevők törvénye", amely az összetevőket balról jobbra a növekvő fonológiai súlyuk szerint rendezi el. Tekintettel arra, hogy az igekötőknek, a névmásokhoz hasonlóan, kis fonológiai súlyuk van (rövid és általában redukált hangsúlyú szavak), jelöletlen esetben megelőzik az ige testesebb és nagyobb fonológiai súlyú bővítményeit. Ennek megfelelően (12a) természetesebben hangzik, mint (12b). (12c) és (12d) viszont egyformán jól hangzanak, mert két kis fonológiai súlyú elem (egy igekötő és egy névmás) szerepel bennük.

(12) a. Imre tegnap hívta fel Erzsit.
b. ?Imre tegnap hívta Erzsit fel.
c. Imre tegnap hívta fel őt.
d. Imre tegnap hívta őt fel.

É. Kiss rendszerében tehát az igekötő a mélyszerkezetben az ige mögötti összetevők egyike, így a Fókuszmozgatás műveletének potenciális célpontja lehet. É. Kiss így ragadja meg az igekötők és a fókuszált összetevők ige előtti komplementer eloszlását. Vessük össze É. Kiss két példáját (13)-ban. Megjegyzendő, hogy ezekben a mondatokban a Spec,VP-be való Fókuszmozgatáson kívül van egy Topikmozgatás is a Spec,TP-be: *Imre*, az alany, oda mozog.

(13) a. $[_{TP}$ Imre$_i$ $[_{VP}$ Erzsivel$_j$ $[_{V'}$ ismerkedett meg t_i $t_j]]]$
b. $[_{TP}$ Imre$_i$ $[_{VP}$ meg$_j$ $[_{V'}$ ismerkedett Erzsivel t_i $t_j]]]$

Vegyük észre, hogy É. Kiss szerint az igekötő mozgása (csakúgy, mint bármely más VM-típusé) szintén a Fókuszmozgatás egyik esete, és felteszi, hogy ez a mozgás bizonyos értelemben blokkolja a közönséges fókuszálandó összetevő mozgását. Szerintem a komplementaritás kérdését másképp érdemes megközelíteni. Feltehetjük, hogy ha van egy fókuszálandó összetevő, amelynek csak akkor lehet fókusz értelmezése, ha megkapja a [+F] jegyet az igétől Spec,VP-ben, és van egy igekötő (vagy bármilyen más VM) is az ige mögötti tartományban, akkor az előbbi az, amely az ige előtti pozícióba kerül, és az „alapértelmezett" VM-típusú Fókuszmozgatás van blokkolva. Az is lényeges mozzanat, hogy ha É. Kiss felteszi, hogy mind a közönséges fókuszálandó hétköznapi összetevő, mind a VM potenciális fókusz státuszú, akkor szükség lenne egy explicit (mondjuk optimalitáselméleti) szabályra, amely biztosítja, hogy az előbbi jelenléte és mozgása blokkolja az utóbbi mozgását. Hasonlítsuk össze a fenti két nézetet ebben az összefüggésben. Ebben a könyvben több helyen is hangsúlyozom, hogy nem helytálló annak a feltevése, hogy a VM-ek a Spec,VP-ben mindig és szükségszerűen fókuszált

összetevők. É. Kiss maga is megváltoztatta ezt az (1992, 1994a)-beli nézetét, és legalább É. Kiss (2002) óta azt a nézetet osztja, hogy a VM-ek és a közönséges fókuszált összetevők nem ugyanazt az ige előtti pozíciót foglalják el.

É. Kiss (1994a) a következő problémával is foglalkozik. Valószínűtlennek tűnhet (13a) és (13b) alapvetően azonos módon történő elemzése, hiszen értelmezésük határozottan különbözik: (13a) fókuszálást tartalmaz, míg (13b) semleges mondat. É. Kiss szerint (13a) Spec,VP pozíciójában *Erzsivel* fókuszálása kizárással való azonosítást fejez ki, míg (13b) Spec,VP-jében a *meg* csupán nyomatékosító hangsúlyt hordoz, amely a teljes VP hangsúlyaként értelmezendő. É. Kiss megközelítésének vonatkozó részletei a következők. Egyetlen [+F] jegyet alkalmaz (következésképpen az előző bekezdésben tett észrevételeim továbbra is érvényesek), és ez a jegy vagy kizárással járó azonosítást vagy csupán azonosítást fejez ki. Az utóbbi esetben ez az azonosítás felszivárog a teljes VP-re. Ehhez É. Kiss a következő kiegészítő megjegyzést fűzi. A Spec,VP pozíciót elfoglaló más határozószókhoz hasonlóan az igekötő is működhet kizárással járó azonosítást kifejező operátorként. Ehhez explicit kontrasztra van szükség: a kontextusnak két (vagy több) szembeállítható elemet kell tartalmaznia, és ezek közül az egyik a másik (vagy a többi) kizárásával azonosítható. Ez csak akkor lehetséges, ha az igekötő (kompozicionális igekötős ige konstrukcióban) irányt fejez ki:

(14) János nem [$_{VP}$ KI [$_{V'}$ szaladt]], hanem [$_{VP}$ BE [$_{V'}$ szaladt]]

Véleményem szerint a legnagyobb általános probléma É. Kiss (1992, 1994a) megközelítésével az, hogy egy igekötő + ige komplexum szisztematikusan kétféleképpen viselkedhet, vö. (15)-öt és (16)-ot. A *meg* befejezettséget kifejező igekötő. (15)-ben nem kapja meg a jellegzetes fókuszhangsúlyt, egyszerűen csak egy fonológiai szót alkot az igével, és a teljes mondat a semleges mondatok szokásos intonációs mintázatát követi. Ezzel szemben (16)-ban a *meg* erős (fókuszos) hangsúlyt kap, és a mondat a fókuszos összetevőt tartalmazó, nem semleges mondatokra jellemző (irtó hangsúlyos) intonációs mintázatot hordozza. Tekintettel arra, hogy a *meg* nem (irányt jelölő) szemantikai töltettel rendelkező igekötő, É. Kiss megközelítése szerint itt egy [+F] jeggyel kifejezett, kizárás nélküli azonosítással van dolgunk. Az ilyen konstrukciót gyakran nevezik VP-fókusznak vagy verum fókusznak is, lásd fentebb. Így tehát É. Kiss fókuszelmélete a (16)-beli típust tudja kezelni. Amennyire azonban meg tudom ítélni, ez a megközelítés nem alkalmazható (15)-re, amely nem tartalmaz kimutatható fókuszálási mozzanatot. Ha mégis azt akarnánk feltenni, hogy (15) szintén a VP/verum (azonosító) fókuszálás esete, akkor a kihívást az jelentené, hogy

megragadjuk a két azonosítófókusz-változat közötti nyilvánvaló különbségeket (15) és (16) esetében.

(15) János meg érkezett Debrecenbe.

(16) János MEG érkezett Debrecenbe.

E megfontolások alapján érthetőnek tűnik, hogy a későbbi GB-s és MP-s megközelítések (beleértve az É. Kiss által kidolgozottakat is) miért úgy kezelik a VM-ek és a fókuszok preverbális komplementaritását, hogy különböző szintaktikai pozíciókat tesznek fel számukra, és miért használják ki a VM-ek aspektuskifejezési vagy komplex predikátumképzési potenciálját. Így a fókuszált összetevők behelyezhetők a FocP specifikálójába, a VM-ek pedig egy AspP vagy egy PredP specifikálójába. Ezzel szemben e könyvben az egyik fő állításom az, hogy az LFG felépítése és feltevései lehetővé teszik, hogy ezt a VM vs. fókusz komplementaritást egyetlen kitüntetett ige előtti pozíció feltevésével ragadjuk meg (a könyvben többször is említett „amit látsz, azt kapod" LFG-s elv szellemében).

E könyv szempontjából az is nagyon lényeges, ahogyan É. Kiss (1994b) a Spec,VP-beli fókusztípusokat tárgyalja. A következő két példát használja (1994b: 132).[67]

(17) a. [$_{VP}$ JÁNOS [$_{V'}$ ette meg a süteményt]]
b. [$_{VP}$ Egy 'autó [$_{V'}$ állt meg a ház előtt]]

É. Kiss a következő megállapításokat teszi. Míg (17a) csak a *Ki ette meg a süteményt?* kérdésre adott válaszként funkcionálhat, addig (17b) a következő kérdésre is válaszolhat: *Mi történt?* Míg (17a) kizárással való azonosítást tartalmaz, addig a (17b) csak azonosítást fejezi ki. Pontosabban (17b) kétértelmű, mert a *Mi állt meg a házunk előtt?* kérdésre adott válaszként is használható. (17a) fókusza azért kap kontrasztív értelmezést, mert valószínűsítjük, hogy a mondatban leírt szituációban olyan személyek zárt halmaza szerepel, akikről feltételezhető, hogy a szóban forgó sütemény potenciális elfogyasztói voltak. Ezzel szemben a (17b)-beli mondat esetében nagyon valószínű, hogy az adott beszédszituációban nincs egy zárt halmaza az olyan entitásoknak (például járműveknek), amelyek potenciálisan megállhattak volna a ház előtt. Tekintettel arra, hogy a halmaz nyitott,

[67] (17a)-ban *János* a klasszikus fókuszokra jellemző erős nyomatékot, irtó hangsúlyt kap. (17b)-ben viszont az *autó* csak a szokásos szó eleji hangsúlyt kapja, és a teljes mondat a semleges mondatok intonációs mintáját követi.

a fókusz operátor által végzett azonosítási művelet nem párosul kizárási művelettel; így nincs kontraszt.

A fentiek alapján É. Kiss (1992, 1994a, 1994b) megközelítésében a következő „fókuszkép" rajzolódik ki:

(a) a Spec,VP-ben álló összetevő azonosítása kizárással: (13a) és (17a) – klasszikus fókusz;
(b) a VP azonosítása: (13b) – verum fókusz;
(c) a Spec,VP-ben álló összetevő azonosítása kizárás nélkül: amikor (17b) a *Mi állt meg a ház előtt?* kérdésre válaszol – ez a klasszikus fókusz alesetének tekinthető szemantikailag (a szórend „fókuszos", de nincs irtó hangsúly);
(d) a Spec,VP-ben álló frázis szemantikailag nem fókuszált összetevő: amikor (17b) a *Mi történt?* kérdésre válaszol.[68]

É. Kiss (1992) eredeti elemzése alapján É. Kiss (1994b)-ben is mind a négy típusban jelen van a [+F] jegy, amely az érintett összetevőnek a Spec,VP-be való mozgását engedélyezi vagy kiváltja. A későbbi megközelítések (beleértve É. Kisséit is) a (d) típust már nem „fókuszosan" kezelik, hanem valamilyen más elvnek tulajdonítják egy VM státuszú összetevőnek az ige előtti pozícióba való mozgását.[69] A leggyakrabban feltett elvek a következők:[70]

- bekebelezés (inkorporáció): az ige inkorporálja az elé mozgó összetevőt;
- aspektus kifejezése: a VM olyan pozícióba mozog, amely aspektuális információ kifejezését teszi lehetővé (Spec,AspP);
- komplexpredikátum-képzés: az ige elé, jellemzően a Spec,PredP-be, mozgatott összetevő komplex predikátumot alkot az igével;
- a hangsúlykerülő igék prozódiai kívánalma: ezek az igék azt igénylik, hogy semleges mondatokban megelőzze őket egy összetevő, és azzal alkothassanak egy fonológiai frázist.

Három általános megjegyzést fűzök ezekhez a megközelítésekhez. Először is, ezek kivétel nélkül szigorúan szintaktikaiak. Másodszor, céljuk, hogy egységesen (és szintaktikailag) kezeljék mind a kompozicionális, mind a nemkompozicionális VM + V kombinációkat. Végül, bár általánosságban felteszik, hogy a VM-ek (kompozicionális vagy nemkompozicionális igekötők és a többi VM-típus egyaránt) a lexikai ige komplementumai, némelyikük pedig teljes értékű, referenciális

[68] A 3. fejezetben bemutattam, hogy alternatív megközelítések a (c) –(d) típust hókusznak nevezik.
[69] És amint fentebb már láttuk, ez az ige előtti pozíció nem azonos a fókuszált összetevő ige előtti pozíciójával: az előbbi Spec,AspP vagy Spec,PredP, az utóbbi Spec,FocP.
[70] A további részleteket, példákat és szakirodalmi hivatkozásokat lásd Laczkó (2021)-ben.

argumentum, nem világos, hogy mi a lényege a komplexpredikátum-képzésnek nevezett folyamatnak. A feltételezett összetett predikátumok (típusainak) döntő tulajdonságai általában nincsenek megfelelően definiálva. A magyar VM-ek LFG-s elemzésének a bemutatásakor kitérek erre a kérdésre is, és amellett érvelek, hogy viszonylagosan elméletsemleges szempontból nem plauzibilis annak az elvnek az alkalmazása, amely szerint egyetlen általános komplexpredikátum-képzési folyamat hozza létre a VM + V kombinációk összes típusát.

A 3. fejezetben bemutattam a magyar véges mondatoknak azt az LFG-s elemzését, amelyet Gazdik (2012) javasol elsősorban diskurzusfunkcionális feltevések és megfontolások alapján. Itt csak arra szorítkozom, hogy röviden megismételjem a megközelítéséről adott értékelésem azon részeit, amelyek fontosak az igekötőkről és a VM-ekről alkotott nézeteinek megítélése szempontjából.

Az általános leíró hagyományt követve Gazdik meglehetősen definiálatlanul használja a VM gyűjtőfogalmat. Egyrészt egy elvszerűbb LFG-s (vagy más generatív elméleti) reprezentációban a VM szimbólum több mint kérdéses (eleve nem megfelelő szintaktikai kategória), másrészt pedig a valódi kategóriák, amelyeket Gazdik meglehetősen informális leírásában felsorol, annyira sokfélék, hogy önmagukban is részletes és egyedi kezelést igényelnek ahelyett, hogy az igekötőket, a kötelezően puszta főneveket és a teljes kiterjesztésű XP-ket egy kalap alá vennénk.

Gazdik is osztja azt a széles körben elterjedt és kétségtelenül tarthatatlan általánosítást, mely szerint egy ige előtti VM és az ige mindig összetett predikátumként funkcionáló lexikai egységet alkot. Az összetett predikátum fogalma a különböző megközelítésekben általában véve és Gazdikéban különösen nincs kielégítően definiálva. Kérdéses például, hogy a 3. fejezetben idézett példájában, amelyet a könnyebb követhetőség érdekében itt (18)-ként megismétlek, az általa „másodlagos cél predikátum" szerepűnek nevezett VM (*Szegedre*) és az ige bármilyen (generatív) nyelvészeti értelemben lexikai egységként elemezhető-e.

(18) János Szegedre utazott.

Ahogyan azt a 3. fejezetben szintén megmutattam, Gazdik a megosztott fókusz-VM nézetet vallja. Felteszi, hogy e két fő összetevőtípusnak külön szintaktikai pozíciója van. Ezzel szemben én az LFG-s elemzésemben egy szintaktikai pozíciót teszek fel a két elem számára.

4.1.3 Az igekötős igék implementált nyelvtani elemzése

Forst et al. (2010) három nyelv, az angol, a német és a magyar egy rokon jelenségének egy új elemzési lehetőségét körvonalazzák egy LFG alapú számítógépes nyelvtani platformon, az XLE-ben.[71] Ezt a rokon jelenséget partikula-ige konstrukciónak nevezik (PVC: *particle-verb construction*). A magyarban az igekötős igék tartoznak ide. Íme egy egyszerű magyar–angol példapár. *A fiú felhívta a lányt. – The boy called up the girl.* Itt a magyar *fel* igekötőnek az angol *up* partikula felel meg.

Laczkó–Rákosi (2011)-ben a Forst et al. (2010) által felvázolt megközelítés tarthatóságát és implementációs alkalmazhatóságát vizsgáljuk. Ennek jegyében részletesen elemezzük két magyar téri igekötősige-típus kompozicionális és nemkompozicionális használatát, és beszámolunk az elemzés kidolgozásáról és sikeres implementálásáról. (19) és (20) az első típusra hoz két példát.

(19) A rák ki mászott a folyóból.

(20) Az elnök ki fejezte az együttérzését.

(19) a *ki* igekötő kompozicionális használatát szemlélteti, hiszen a *kimászik* igekötős ige jelentése teljesen megjósolhatóan és transzparensen az igekötő és az ige jelentésének az összege. (20) viszont egy teljességgel nemkompozicionális használatot példáz, mivel a *fejez* igealak önmagában, vagyis igekötővel való kombináció hiányában, nem is létezik. Forst et al. (2010) alapján elemzésünkben feltesszük, hogy az igekötők szó szintű összetevők, vagyis nem szolgálnak egy maximális kiterjesztés (XP) fejeként,[72] és szintaktikai kategóriájuk a PRT (a partikula rövidítése). A PRT kategória használatában mi is az angol és a német implementációs nyelvtanok gyakorlatát követjük.

(19) elemzésében az igekötőnek és az igének a következő lexikai reprezentációját adjuk (itt csak a tárgyalás szempontjából lényeges részleteket mutatom be).

(21) a. *mászik* V (↑PRED)='crawl <(↑SUBJ) (↑OBL)>'.
b. *ki* PRT (↑PRED)='out <%ARG1 (↑OBL)>'.

A *mászik* ige szokványos lexikai formával rendelkezik. Két argumentuma van: egy alanyi és egy cél jelentésű oblikvuszi (határozói) argumentum. A *ki* igekötő

[71] Emlékeztetőül: *Xerox Linguistic Environment* (Xerox Nyelvészeti Környezet).

[72] Az ilyen elemeket az LFG-s szakirodalom Toivonen (2001) nyomán nemprojektálódó szavaknak nevezi *(non-projecting words),* lásd a 2. fejezetet.

viszont, a Forst et al. (2010) megközelítés szellemében, sajátos komplex predikátumos kezelésmódot kap. Olyan predikátumnak tekintjük, amelynek szintén két argumentuma van ebben a használatában. Első argumentumként az igét, második argumentumként pedig egy forrás jelentésű oblikvuszi (határozói) argumentumot vesz magához. Az összetevős szerkezetben a fő predikátumként elemzett igekötő (PRT) a szokásos funkcionális fej annotációval rendelkezik, míg az ige a \ szimbólummal kódolt korlátozó operátort tartalmazó annotációegyüttest kapja. Ebben az első annotáció kiiktatja (az eredeti fogalmazásban „kikorlátozza") az igei predikátum oblikvuszi argumentumát, és behozza az igekötői predikátum oblikvuszi argumentumát. A második annotáció az igei predikátumot az igekötői predikátum első argumentumává teszi. A harmadik egyenlőség „lenullázza" az igei predikátum második argumentumának az oblikvuszi funkcióját.[73]

(22)

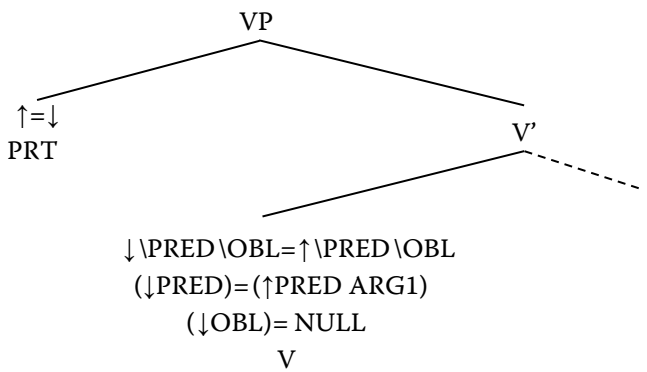

Ezeknek az annotációknak az összjátéka eredményezi a szintaktikai komplex predikátumképzést, amelyet a funkcionális szerkezetben reprezentálunk. Például az implementált nyelvtanunk elemzésében (19)-nek a (25)-ben ábrázolt funkcionális szerkezetében a PRED-jegynek az alábbi értéke áll össze ennek az eljárásnak az eredményeképpen.

(23) 'ki <'mászik <[rák], NULL>, [folyó]>'.

A *ki* igekötő tehát a fő predikátum, és „beágyazott" argumentumszerkezetű. Az első argumentuma az ige *(mászik)*, saját beágyazott kéthelyes argumentumszerkezetével. Az ige első argumentuma az alany *(rák)*, a második (oblikvuszi) argumentuma, egy cél argumentum pedig a nulla grammatikai funkciót kapja (NULL), mivel ki van iktatva. Az igekötő második argumentuma egy oblikvuszi forrás argumentum

[73] A további részleteket lásd Laczkó–Rákosi (2011)-ben.

(folyó). Kiemelendő, hogy a *mászik* ige önmagában szemantikailag összeegyeztethetetlen egy forrás argumentummal, tehát az igekötős ige kötelező forrás argumentumát az igekötő hozza be a komplex predikátum argumentumszerkezetébe. Az XLE nyelvtanunk a (24)-ben és a (25)-ben látható elemzést nyújtja.[74]

(24)

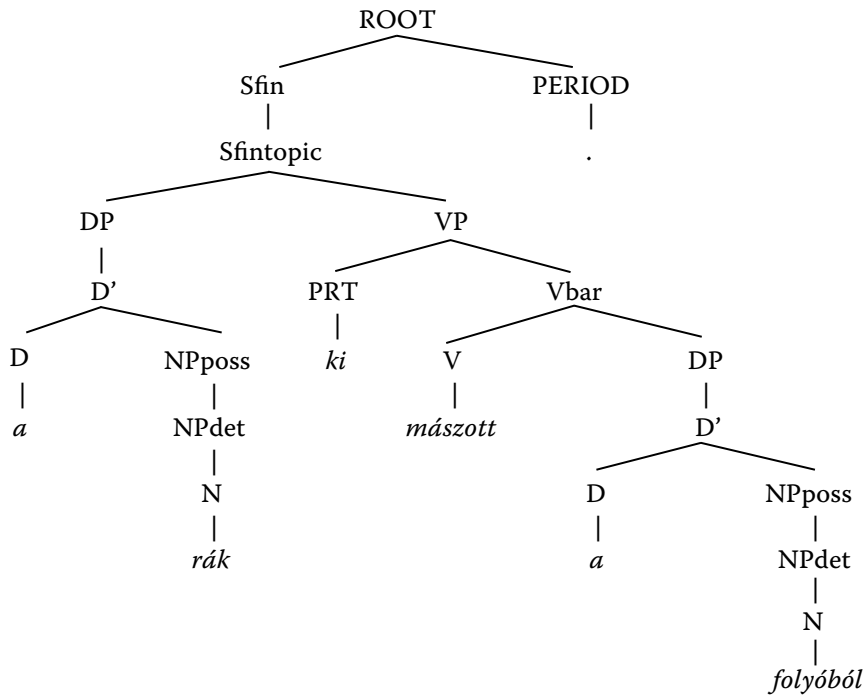

(25)

PRED	'ki <'mászik <[rák], NULL>, [folyó]>'
SUBJ	[PRED 'rák' CASE nom, DEF +, NUM sg, PERS 3]
OBL	[PRED 'folyó' CASE elative, DEF +, NUM sg, PERS 3]
TOPIC	{[rák]}
TNS$_{\text{-ASP}}$	[MOOD indicative, TENSE past]

[74] Ezekből az ábrázolásokból a kifejtés egyszerűsítése érdekében kihagytam a mostani tárgyalás szempontjából lényegtelen formai részleteket. Megjegyzem továbbá, hogy az XLE-s reprezentációkban az összetevős szerkezetekben konvencionálisan nincsenek feltüntetve a funkcionális annotációk, lásd (24)-et.

Laczkó–Rákosi (2011)-ben a nemkompozicionális téri igekötős igék elemzésekor szintén Forst et al. (2010) XLE-s megközelítését alkalmazzuk. Például (20) elemzésében az önállóan nem létező igének és az igekötőnek a következő lexikai formákat tulajdonítjuk.

(26) *fejez* V (↑PRED)='%FN <(↑SUBJ)(↑OBJ)>'
(↑CHECK_PRT-VERB)=+
(↑PRT-FORM)=$_c$ki.
@(CONCAT(↑PRT-FORM)#stem%FN).

(27) *ki* PRT (↑PRT-FORM)=ki
(↑CHECK_PRT-VERB)=$_c$+.

(26)-ban az XLE jelölési konvenciója szerint a %FN szimbólum a PRED-jegynek az argumentumszerkezet nélküli értékét változóként fejezi ki, lásd az első sort. Ugyanebben a sorban a csúcsos zárójelek között ennek a nemkompozicionális igekötős igének az argumentumszerkezete van feltüntetve: egy alanyi és egy tárgyi argumentuma van. A második sor az igekötős igéknek a 3. fejezetben bevezetett meghatározó CHECK-jegyét tartalmazza. Ennek a korlátozó párja az igekötő lexikai formájának a második sorában található.[75] A harmadik sor (26)-ban azt szorítja meg, hogy az igekötő formája csak a *ki* lehet.[76] A negyedik sor az XLE összefűző, konkatenációs (CONCAT) templátumát alkalmazza. Ennek a templátumnak az a feladata, hogy a benne feltüntetett két elemet, az igekötő alakját (PRT-FORM) és az ige alakját (stem %FN) formálisan összekapcsolja (konkatenálja) egy hashtaggel egyetlen karakterláncban. Ez a karakterlánc adja a konkrét értékét az %FN változónak a (26)-beli lexikai forma első sorában. Ennek megfelelően nyelvtanunk (20) elemzésekor a funkcionális szerkezetben a PRED-jegynek az alábbi konkrét értéket adja, amelyben az *elnök* az alanyi és az *együttérzés* a tárgyi argumentum.

[75] Emlékeztetőül: a CHECK-jegy-párok segítségével lehet formailag megragadni, hogy az adott jelentésben két szintaktikailag önálló elemnek együtt kell előfordulnia a mondatban. Esetünkben az igekötős igék (PRT-VERB) két elemének együttes előfordulása van ily módon előírva.

[76] Amint arra a 2. fejezetben rámutattam, ha egy szónak egy adott használatában van szemantikai töltete (jelentése), akkor PRED-jegyet tulajdonítunk neki, és a jelentését a PRED értékeként adjuk meg. Ha viszont nincs szemantikai töltete az adott használatban, akkor csak a tényleges alakját szorítjuk meg a FORM-jegy révén, amelynek az értéke mutatja a szó egyedi alakját. Ezt a PRED vs. FORM szembenállást ugyanannak a szónak az esetében jól példázza a kompozicionális és nemkompozicionális igekötős igék itt bemutatott kezelésmódja: a *ki* igekötőnek van jelentése a kompozicionális használatában (sőt, ebben az elemzésben főigeként még argumentumszerkezete is van), tehát PRED-jeggyel rendelkezik, a nemkompozicionális használatában viszont nincs szemantikai töltete, következésképpen csak FORM-jegye lehet, lásd a *ki* igekötő lexikai formájának első sorát (27)-ben.

(28) ‘ki#fejez <[elnök], [együttérzés]>’.

Laczkó–Rákosi (2011)-beli elemzésünk lényeges mozzanata, hogy az igekötős ige nemkompozicionális használatában a két elem (az ige és az igekötő) funkcionális társfejek, vessük össze (22)-t és (29)-et.

(29)

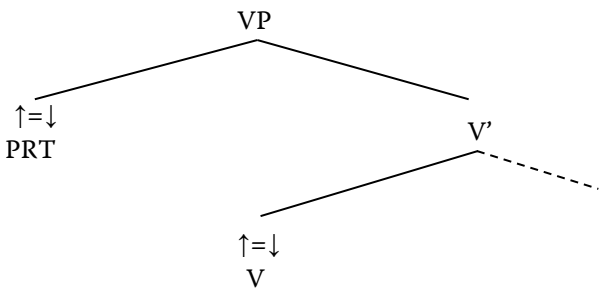

4.1.4 Az igekötős igék teljesen lexikalista elemzése

Laczkó (2021) alapján ebben a részben egy olyan elemzésváltozatot mutatok be, amely Forst et al. (2010), Laczkó–Rákosi (2011) és Rákosi–Laczkó (2011) megközelítését úgy módosítja, hogy a produktív, kompozicionális igekötős igéket is lexikálisan kezeli. Ennek a módosításnak egyik előnye, hogy a klasszikus LFG-nek azt az elvét, amely szerint minden morfológiai folyamat (deriváció és inflexió, vagyis szóképzés és ragozás egyaránt) lexikai természetű, továbbra is tiszteletben tartja a magyar igekötős igék elemzésében is. Itt felvázolom, hogy ezt az alternatív megközelítést hogyan lehet kivitelezni egy LFG-XLE keretben. Az alábbi elemzés tehát a Laczkó (2021)-beli megközelítésemen alapul, és annak csak egy mozzanatát fogom itt módosítani.

Vessünk egy újabb pillantást a fenti (19) és (20) példákra, amelyeket itt az egyszerűség kedvéért (30)-ként, illetve (31)-ként megismétlek. Az előbbi kompozicionális, az utóbbi pedig nemkompozicionális.

(30) A rák ki mászott a folyóból.

(31) Az elnök ki fejezte az együttérzését.

Tekintettel arra, hogy Laczkó–Rákosi (2011)-ben a nemkompozicionális igekötős igéket az LFG lexikai komponensében, a kompozicionálisokat pedig a szintaktikai komponensben elemezzük, ha az utóbbiakat is lexikálisan próbáljuk kezelni, akkor elvileg szinte elkerülhetetlen, hogy a két típus elemzése több lényeges

mozzanatban egybeessen. Az alábbiakban bemutatom, hogy ebben az esetben ez jelentős mértékben valóban így van.

Elöljáróban megjegyzem, hogy annak a szintaktikai komplexpredikátumképzésnek, amely a korlátozó operátor alkalmazásával megy végbe Forst et al. (2010) és Laczkó–Rákosi (2011) megközelítésében, a valódi megfelelője a korlátozó operátorral végrehajtott komplex predikátumképzés lenne a lexikai komponensben. A folyamat egy morfológiailag összetett szón belüli, szószint alatti szerkezeteket és műveleteket foglalna magában. Ez az eljárás azonban éppen az ige és az igekötő szintaktikai önállósága miatt nem áll rendelkezésre. Ez a tény erős motivációt jelent arra, hogy a kompozicionális igekötős igék lexikai elemzésében a nemkompozicionálisok elemzésének néhány meghatározó mozzanatát alkalmazzuk. Ennek szellemében ebben az új megközelítésben a *ki* igekötőhöz például az alábbi lexikai formát rendelem.

(32) *ki* PRT
(↑PRT-FORM)=ki
(↑CHECK_PRT-VERB)=$_c$+
{ (↑FOCUS)
| (↑CHECK_VM)=$_c$+ }
((↑DIR)=out).

Ez egy közös lexikai forma a *ki* igekötő kezelésére mind a kompozicionális, mind a nemkompozicionális használatában. Lényeges jellemzője, hogy még a kompozicionális használatában sincs PRED jegye, hanem FORM jegye van, akárcsak a nemkompozicionális használatban, lásd (27)-et fentebb. Vessük összse (32)-t (21b)-vel, amelyet itt a könnyebb követhetőség érdekében (33)-ként megismétlek.

(33) *ki* PRT (↑PRED)='out <%ARG1(↑OBL)>'.

Ez a *ki* igekötőnek az a lexikai formája a korábbi elemzésben, amellyel a szintaktikai komplexpredikátum-képzésben vesz részt. Nem csupán az a helyzet, hogy PRED-jegye van, hanem ő az igekötős ige fő predikátuma, és ő veszi argumentumul az igekötős ige igéjét. Hatalmas tehát a kontraszt (32) és (33) között. Az igekötő másik (immár) egységes vonása mindkét használatban az, hogy igekötősigekonfigurációra van korlátozva, lásd a _PRT-VERB CHECK-jegyet a második sorban, és hasonlítsuk ezt össze a (27) és a (21b) reprezentációkkal. A fókusz annotáció és a VM CHECK-jegy közötti diszjunkciót, amellyel a fókuszált összetevők és a VM-ek komplementaritását modellálom a harmadik és negyedik

sorban, a 3. fejezetből emeltem át. Az opcionális (↑DIR)=out egyenlőség az, aminek a révén megragadom az igekötő kompozicionális és nemkompozicionális használata közötti különbséget ebben a megközelítésben. Az a megoldás lényege, hogy az igekötő kompozicionális használatában kifejezi ezt a térbeli irányultságot, és ezzel explicit módon hozzájárul a teljes igekötős ige jelentéséhez, a nemkompzicionális használatában viszont nincs ilyen szemantikai hozzájárulása. Ebben a teljesen lexikalista megközelítésben maga az igekötő nem rendelkezhet PRED-jeggyel, mert a szintaxisban nincs korlátozó operátor, amely az igét és az igekötőt komplex predikátummá alakítja úgy, hogy mindkettőnek van PRED-jegye. Itt az igekötő is és az ige is funkcionális fej annotációt kapnak, azaz funkcionális társfejek. Ebből a szempontból ugyanúgy kezelem őket, mint a nemkompozicionális igekötős igéket. Amint arra a 2. fejezetben rámutattam, az LFG elvszerűen megengedi, hogy egy összetevőnek egynél több funkcionális feje legyen, de szigorúan csak akkor, ha ezek közül mindig csak egy társfej annotációval ellátott elemnek van PRED-jegye.

A (30)-ban és a (31)-ben található két igének az alábbi lexikai formákat tulajdonítom.

(34) *fejez* V
(↑PRED)='%FN<(↑SUBJ)(↑OBJ)>'
(↑CHECK_PRT-VERB)=+
(↑PRT-FORM)=$_c$ki
~(↑DIR)
@(CONCAT(↑PRT-FORM)#stem %FN).

(35) *mászik* V
(↑PRED)='out <'crawl<(↑SUBJ) NULL>'(↑OBL)>'
(↑CHECK_PRT-VERB)=+
(↑PRT-FORM)=$_c$ki
(↑DIR)=$_c$out.

Nem meglepő módon az ige lexikai formája az igekötő nemkompozicionális használatában ebben az egységes megközelítésben nem sokat változott, vö. a fenti (26)-ot és (34)-et. Az egyetlen különbség az, hogy (34)-ben egy negatív egzisztenciális megkötést adtam hozzá a lexikai formához: az igekötő nem kódol irányultságot.

Nyilvánvaló okokból az ige lexikai formája az igekötő kompozicionális használatában ebben az egységes megközelítésben drámaian megváltozott, vö. a fenti (21a)-t és (35)-öt. A (35)-ben szereplő lexikai forma nagymértékben követi a (34)-beli nemkompozicionális mintát. Először is a teljes igekötős ige PRED-jegyét

kódolja. Az ige lexikai formája ebben a változatban (a nemkompozicionális típushoz hasonlóan) előírja az igekötős igei konfigurációt a PRT-VERB CHECK-jegy révén azzal a további megkötéssel, hogy az igekötő formája a *ki* kell, hogy legyen. A nemkompozicionális használatú igekötős igében szereplő igével ellentétben itt elő van írva az irányultság kifejezése, amely a (megfelelő formájú és szemantikai jegyű) igekötő hozzájárulása. A másik különbség a két lexikai forma között, hogy a kompozicionális változatban nincs (most sincs) CONCAT templátum. Ehelyett egy olyan PRED-jegyes reprezentációt alkalmazok, amelynek részletei megegyeznek Laczkó–Rákosi (2011) korlátozó operátoros szintaktikai komplexpredikátumképzési eljárásának azzal az eredményével, amely az igekötős igét tartalmazó mondat funkcionális szerkezetében a PRED-jegy értékeként megjelenik, lásd (35) második sorát, és hasonlítsuk ezt össze (21b) és (23) PRED-jegyével. Ahhoz, hogy ez a megoldás működjön, szükség van egy speciális lexikai redundanciaszabályra, amely a (35)-beli változatot létrehozza az igekötő nélküli ige közönséges lexikai formájából, amelyet (21a) ábrázol fentebb, és amelyet a könnyebb követhetőség érdekében itt (36)-ként megismétlek.[77]

(36) *mászik* V (↑PRED)='crawl<(↑SUBJ)(↑OBL)>'.

Ennek a szintaktikai korlátozó operátoros eljárás eredményét utánzó megközelítésnek van egy markáns vonása. A *ki* fölérendelt predikátumnak nincs olyan lexikai formája, amely bemenetként szolgálhatna ehhez a derivációs folyamathoz. Informálisan fogalmazva itt egy sajátos átalakítás megy végbe, amely szemantikailag egy olyan fölérendelt predikátumot vezet be, amelynek szinte teljesen kiüresedett morfológiai megjelenítője van: egy olyan önálló szó, amely önmagában nem rendelkezik PRED-jeggyel, és egyetlen jegyértéket kódol: az irányultság kifejezését. Fontos kiemelni, hogy az elemzésnek ez a jelölt vonása az igekötős igék azon jellemzőjének a következménye, hogy a két elemük, az ige és az igekötő, két különálló szintaktikai atom. Ez az oka annak, hogy itt nem lehet alkalmazni az eredeti szintaktikai korlátozó operátor lexikai korlátozó operátor megfelelőjét, amely jól működik más jelenségek LFG-s elemzésében.[78] A lexikai

[77] Emlékeztetek arra, hogy ebben az argumentmszerkezetben az oblikvuszi argumentum cél/irány szemantikájú, és a korlátozó operátoros elemzés ezt az argumentumot korlátozza ki, és a fő predikátum szerepű *ki* igekötő forrás/kiindulópont oblikvuszi argumentumát emeli be a komplex argumentumszerkezetbe.

[78] Itt csak felvillantom azt, hogy például a magyar produktív műveltetőige-képzés természetes módon kezelhető ilyen módon. Tekintsük a következő két mondatot. *János olvasta a könyvet.* – *Péter olvastatta a könyvet Jánossal.* Az *olvastat* ige lexikai formájában a PRED-jegy értékét előállíthatjuk úgy, hogy a *-tat* műveltető képző a fölérendelt predikátum, amely az *olvas* igét veszi magához szemantikai argumentumául az ő teljes argumentumszerkezetével, és a

korlátozó operátor egy komplex szón belül működik, és a két morféma egy szóbelseji folyamatban vesz részt. Az igekötős igék két eleme viszont önálló szintaktikai életet él. Esetükben ezért nem működhet a tényleges lexikai korlátozó operátoros eljárás.

A (35)-beli lexikai forma a Laczkó (2021)-beli elemzésemben található, benne a szintaktikai korlátozó operátoros eljárás eredményét lemásoló különleges PRED-jegyértékkel. Itt most arra hívom fel a figyelmet, hogy ebben a megközelítésben, amely a kompozicionális és a nemkompozicionális igekötős igéket egyöntetűen lexikai eljárással kezeli, elvileg még egy további egységesítési mozzanat is benne rejlik. Tekintettel arra, hogy a Laczkó (2021)-beli megközelítésemben az igekötő még a kompozicionális használatában is szinte teljesen kiüresedett elemként van kezelve (nincs PRED-jegye és csak irányultságot jelöl), a kompozicionális típus elemzését még jobban egybe lehet ejteni a nemkompozicionális típus elemzésével. Ennek szellemében a (35)-beli lexikai forma helyett az alábbi is alkalmazható.

(37) *mászik* V
(↑PRED)='%FN<(↑SUBJ)(↑OBL)>'
(↑CHECK_PRT-VERB)=+
(↑PRT-FORM)=$_c$ki
(↑DIR)=$_c$out
@(CONCAT(↑PRT-FORM)#stem%FN).

Itt a nemkompozicionálisok mintájára már csak egy „egyszerű" kétargumentumú predikátum van kódolva a PRED-jegyben, amelynek immár forrás/kiindulópont jelentésű oblikvuszi argumentuma van, és az egységes kezelésmód érdekében itt is a CONCAT predikátum „fűzi össze" formálisan a két elemet. A többi annotáció (35)-ben és (37)-ben azonos.

Elkerülhetetlenül felmerül egy potenciális probléma ezzel a megközelítéssel kapcsolatban: az igekötők kompozicionális használatukban lehetnek fókuszált összetevők vagy kontrasztív topikok. (38)-ban például a *ki* igekötőnek kontrasztív topik diskurzusfunkciója van.

(38) *Ki a rák mászott a folyóból.*

megfelelő grammatikaifunkció-leosztást a lexikai korlátozó operátor segítségével valósítjuk meg. Az a nagy különbség az igekötős igék és a műveltető igealakok között, hogy az utóbbiak szigorúan egy (komplex) szót, egyetlen szintaktikai atomot alkotnak, szemben a „kétatomos" igekötős igékkel.

Ezzel kapcsolatban az a kérdés merülhet fel, hogy ennek az új elemzésnek a szinte teljesen kiüresedett igekötőjéről feltehetjük-e, hogy önálló szintaktikai atomként ilyen diskurzusfunkciókat is hordoz. Először is vegyük észre, hogy a teljesen nemkompozicionális igekötős igék igekötői is előfordulhatnak önállóan, önmagukban, például rövid válaszokban, annak ellenére, hogy szemantikailag egyértelműen üresek, nincs PRED-jegyük. Tekintsük a következő párbeszédet.

(39) A: Ki fejezted a véleményedet?
B: Ki.

Természetesen egy összetevő kontrasztív topikként (vagy fókuszként) való használatához szükség van valamilyen szemantikai töltetre. Ebben az új megközelítésben az igekötő már nem a komplex predikátum fő predikátuma, sőt PRED-jegye sincs. Kompozicionális használatában azonban mégis van számottevő szemantikai természetű hozzájárulása: irányultságot kódol, és ez teremti meg a fókuszos vagy kontrasztív topikos használatának a lehetőségét. Ez a motivációja és az indoklása annak, hogy az igekötő lexikai formájában a DIR irányultságjegyet (DIR) alkalmazom.

A következő részben azt a kérdéskört járom körül, hogy egy LFG-s megközelítésben milyen érvek és megfontolások alapján választhatunk a kompozicionális igekötős igék szintaktikai és lexikai kezelésmódja között.

4.1.5 Komplexpredikátum-képzés: szintaktikai vagy lexikai?

Általános LFG-elméleti szinten az érvek és ellenérvek a következők. A szintaktikai elemzés egyik hátrányosnak tekinthető vonása, hogy feladja a klasszikus LFG-s modell ragaszkodását az erős lexikalista hipotézishez. Amint korábban már volt szó róla, e szerint a hipotézis szerint minden morfológiai folyamat lexikai természetű, legyen az szóképzés vagy inflexió. Ugyanakkor a szintaktikai kezelésmód révén elegánsan megragadható ezeknek az igekötős igéknek a különleges viselkedése: lehetővé válik a komplexpredikátum-képzés LFG-s modellezése a szintaxisban. Ezen túlmenően van egy rendkívül kedvező implementációs előnye is. Ezeket a kompozicionális (és produktív) igekötős igéket egy (megfelelően) implementált nyelvtan „menet közben" tudja elemezni a szintaktikai komponensében: ehhez egyáltalán nem kell támaszkodnia a lexikai komponenséből származó információkra. Forst et al. (2010) teljesen jogosan érvelnek úgy, hogy mindez igen jelentős mértékben csökkenti egy nagy méretű XLE-grammatika lexikai komponensének terhét. Ezzel szemben a kompozicionális

igekötős igék lexikai kezelése tiszteletben tartja a klasszikus LFG erős lexikalista hipotézisét. Alapvetően a nemkompozicionális igekötős igék kezelésmódját alkalmazza itt is annyi különbséggel, hogy egy speciális lexikai redundanciaszabállyal állítja elő a komplex predikátum PRED-jegyének az értékét. Implementációs hátránya, hogy minden egyes PVC generálását és tárolását a lexikai komponensben igényli, ami komoly akadálya lehet egy robusztus XLE nyelvtan kiépítésének.

Amint azt fentebb kifejtettem, én Laczkó (2021) alapján az igekötős igék egységes lexikai kezelését tartom a megfelelőbbnek egy LFG-s elméleti keretben. Megítélésem szerint az alább bemutatandó jelenségek erőteljes érvrendszert nyújtanak e kezelésmód mellett. Három különböző típusú és teljes mértékben produktív derivációs folyamatról van itt szó, amelyeknek mind a kompozicionális, mind a nemkompozicionális igekötős igék bemenetül szolgálhatnak: műveltetőige-képzés, eseménynominalizáció és igekötőkettőzés.[79]

4.1.5.1 Műveltetőige-képzés

Az igekötős igékből a közönséges igei predikátumokhoz hasonlóan produktívan képezhető a műveltető változatuk, lásd (40)-et és (41)-et. Az előbbi egy intranzitív kompozicionális igekötős igét és annak kauzatív megfelelőjét tartalmazza, az utóbbi pedig egy tranzitív nemkompozicionális igekötős igét és annak kauzatív változatát.

(40) a. A fiú ki mászott a folyóból.
b. János ki mászatta a fiút a folyóból.

(41) a. Az elnök ki fejezte az együttérzését.
b. János ki fejeztette az elnökkel az együttérzését.

Az intuitívan és empirikusan helyes általánosítás az, hogy az igekötős ige, tehát a teljes komplex predikátum, mindkét típusban a műveltetést kifejező morféma hatókörébe tartozik. Elméletileg a nemkompozicionális igekötős igék esetében ez megfelelően megragadható a Forst et al. (2010) és Laczkó–Rákosi (2011) által javasolt és itt is alkalmazott lexikai elemzéssel, amely a CONCAT templátumot is felhasználja. Az igekötős ige igéjének a lexikai formáját, amely a teljes igekötős ige PRED-jegyének az értékét kódolja, ugyanúgy kombinálhatjuk a műveltető képzővel, mint bármelyik közönséges ige lexikai alakját. Az így létrehozott

[79] Ilyen jelenségekkel és azok relevanciájával Forst et al. (2010) és Laczkó–Rákosi (2011) nem foglalkoznak, és a jövőbeli kutatásokra bízzák vizsgálatukat.

kauzatív predikátum pedig örökli a bemenetül szolgáló igető minden lényeges jellemzőjét: a CONCAT templátumot és a releváns PRT-FORM megszorítást.

Ha a kompozicionális igekötős igéket is a nemkompozicionálisokhoz hasonlóan lexikailag kezeljük, alapvetően ugyanúgy, ahogyan azt az előző részben bemutattam, akkor a műveltetés modellezése is ugyanazt a mintát követheti, és így az intuitívan és empirikusan indokolt egységes kezelésmód megvalósítható. A korlátozó operátort alkalmazó szintaktikai komplexpredikátum-képző megközelítés számára viszont a műveltetés kezelése kivitelezhetetlennek tűnik a következő okból. A magyarban a műveltető igeképző szigorúan kötött morféma: derivációs szuffixum. Következésképpen ebben a szintaktikai megközelítésben az igekötős ige igéjének a lexikonban kell kombinálódnia a képzővel, aminek eredménye egy kauzatív lexikai forma lesz. Ezután a szintaktikai elemzés előírásainak megfelelően ennek a műveltető képzős igealaknak kell az ő PRED-jegyértékével komplex predikátumot (vagyis igekötős igét) alkotnia az igekötővel a szintaxisban. Így a kauzatív ige lesz az igekötő, vagyis a fölérendelt predikátum, első argumentuma, másképpen fogalmazva: a kauzatív ige az igekötő hatókörébe kerül, lásd (42)-t. Ez azért kifejezetten problematikus, mert a szemantikai hatóköri viszonyok ezzel homlokegyenesen ellentétesek: a teljes igekötős igének kell(ene) a műveltető képző hatókörében lennie.

(42)

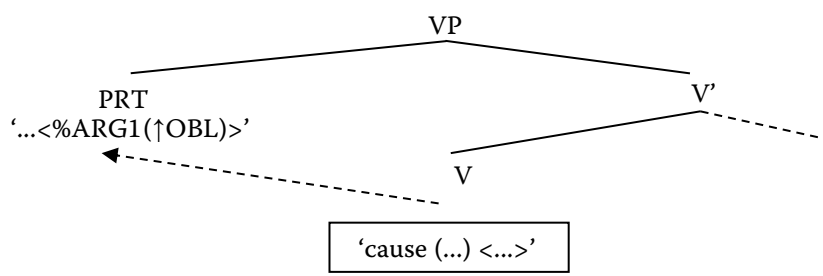

Úgy gondolom, hogy ez komoly probléma a szintaktikai elemzés számára, és ezt még súlyosabbá teszi az a tény, hogy akár több teljesen produktív derivációs folyamat is követheti egymást, ahogyan azt (43) szemlélteti.

(43) A fiú ki mászatgatása a folyóból.

A probléma az, hogy a teljes igekötős igét úgy kell(ene) értelmezni, hogy az *-at* kauzatív képző hatókörébe tartozik, és ez a komplexum a *-gat* gyakorító képző hatókörébe tartozik, és ez az új kombináció az *-ás* deverbális főnévképző hatókörébe tartozik. A szintaktikai megközelítésben azonban morfológiailag az igető veszi fel egymás után, hierarchikusan a három képzőt, és ez a morfológiai

komplexum kombinálódik a korlátozó operátoros eljárás során az igekötővel. Csakúgy mint a (40b)-beli egyszerűbb konstrukcióban, itt is óhatatlanul helytelenül állnak össze a hatóköri viszonyok. Az igekötős igének kellene a műveltető képző hatókörében lennie, e kettő kombinációjának a gyakorító képző hatókörében, és végül a főnévképző hatókörében kellene lennie ennek a hármas kombinációnak. Ez a probléma a szintaktikai megközelítést meglehetősen hiteltelenné teszi. Egy lehetséges kiutat az jelenthetne, ha lehetővé tennénk, hogy a közönséges szóképzési folyamatok is (mint például a műveltetés vagy a nominalizáció) a szintaktikai komponensben menjenek végbe. Ez azonban még komolyabb mértékben ásná alá a klasszikus LFG-nek a morfológiára vonatkozó nézetét egy másik szempontból: lehetővé tenné, hogy kötött morfémák önálló szintaktikai életet éljenek, ahogyan azt több chomskyánus modell is elvszerűen megengedi.

4.1.5.2 Az igekötős igék nominalizálása

Ackerman (2003) egyik központi érve a maga szigorúan lexikalista keretében a magyar igekötős igék lexikai kezelése mellett az, hogy azok bemenetül szolgálhatnak a produktív *-Ás*[80] képzős eseménynominalizáció számára.[81] Az alapvető általánosítása a következő. „A frázis szintű predikátumok általában szintetikus morfológiai entitásokká válnak, amikor kategóriaváltoztató képzési folyamaton mennek keresztül" (2003: 9).[82] Tekintsük (40a)-nak, egyik korábbi példánknak a nominalizált megfelelőjét (44)-ben.

(44) a fiú ki mászása a folyóból

Mielőtt az igekötős igék nominalizációjának a részleteit tárgyalnám, rámutatok arra, hogy az én megközelítésem ugyanazt az általános lexikai szemléletet követi, mint Ackermané. Egyrészt a nemkompozicionális igekötős igék esetében átveszem Forst et al. (2010) és Laczkó–Rákosi (2011) lexikai kezelésmódját, másrészt a kompozicionális igekötős igék esetében szintén (az előzőhöz hasonló) lexikai eljárást alkalmazok szemben Forst et al. (2010) és Laczkó–Rákosi (2011)

[80] A hazai generatív morfológiai konvenció szerint az *-Ás* írásmód az *-ás/-és* reprezentánsa. A nagybetűs magánhangzó azt jelzi, hogy a hangrendi illeszkedésnek megfelelően egynél több magánhangzó is előfordulhat az adott morféma megvalósult alakjaiban (allomorfjaiban). Íme két további példa: *-hOz*, *-(O)n*.

[81] Az eseménynominalizáció deverbális főnévképzési folyamat, amelynek eredménye az ige által jelölt eseményt főnévként fejezi ki. Erről bővebben lásd a 6. fejezetet.

[82] Phrasal predicates generally become synthetic morphological entities when they undergo category changing derivation.

szintaktikai kezelésmódjával, lásd fentebb. Az is lényeges mozzanat ugyanakkor, hogy az igekötős igék nominalizációjának elemzésében az egyik sarkalatos feltevésem az, hogy ezek az „eseménynominalizált" alakok nem szintetikus morfológiai egységek – Ackerman felfogásával ellentétben. Laczkó (2000a, 2003) alapján azt teszem fel, hogy a magyar DP-k a következő alapszerkezettel rendelkeznek.[83]

(45)

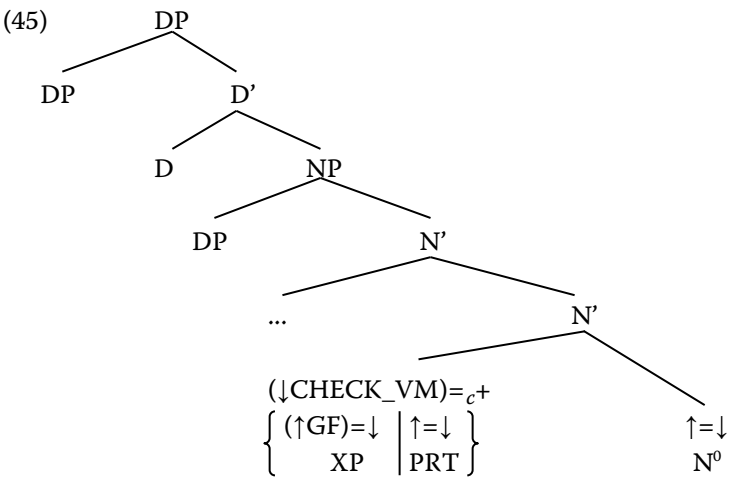

Az itt a kulcsfontosságú részlet, hogy az alsó N' alá egy speciális pozíciót illesztek be, amelyet a DP tartományban az igei tartománybeli Spec,VP pozíció közvetlen megfelelőjének tekintek. Következésképpen felteszem, hogy ebben az N' alatti kitüntetett pozícióban megjelenhet azoknak az összetevőknek a túlnyomó része, amelyek az igei tartományban a Spec,VP-t foglalják el semleges mondatokban. Ezt kódolja a VM CHECK-jegy (45)-ben. Másképpen fogalmazva: ez a pozíció a főnévi csoporton belüli VM pozíció. Amint az szintén látható (45)-ben, megközelítésemben ezt a poziciót kitölthetik a funkcionális fej annotációval rendelkező igekötők (PRT) és azok a grammatikai funkcióval rendelkező argumentumok, amelyeket a nominalizáció bemenetéül szolgáló igék VM státuszúvá tesznek. A fő motivációm erre a szerkezeti ábrázolásra az, hogy ezek között a VM státuszú argumentumok között egyértelműen vannak maximális frázis szintű kiterjesztések (XP-k), és ezek között akár referenciális DP-k lehetnek. Ennek fényében Ackerman nézete, amely szerint az ilyen nominalizált konstrukciók egyetlen szintetikus morfológiai egységet alkotnak, tarthatatlannak minősíthető.

[83] Mindezt részletesen bemutatom a 6. fejezetben.

Vessünk egy pillantást Ackerman egyik saját példapárjára (2003: 28).

(46) a. szabályszerűvé válik
b. szabályszerűvé válás

A *válik* ige a *-vé* ragos melléknevet veszi magához VM-ként (46a)-ban. Ackerman felfogásában a nominalizáció ebben az esetben is a VM elem betagozódását (inkorporációját) eredményezi, vagyis nála a (46b)-beli nominalizált változat szintetikus morfológiai egységgé válik (akárcsak az igekötős igék nominalizációja esetében). Figyeljünk fel azonban arra, hogy a *szabályszerű* melléknév módosítható egy határozószóval, aminek az eredménye egy melléknévi frázis (AP) lesz, például *meglepően szabályszerű*. Ez jelentősen gyengíti a lexikai inkorporációs elemzés tarthatóságát, mert nem tűnik védhető eljárásnak, hogy lényegében végtelen számú véletlenszerű határozó + melléknév kombinációt lexikalizáljunk. Ráadásul a (46a)-beli igei predikátum egy teljes, esetragos, referenciális DP-t is argumentumul vehet, lásd a (47)-beli példákat.

(47) a. Pál Éva barátjává vált.
b. Pálnak az Éva barátjává válása

Egyértelműnek tekinthető, hogy még valószínűtlenebb lenne azt feltenni, hogy az esetragos, referenciális birtokos DP (*Éva barátjává*) a nominalizáció eredményeként egy szintetikus morfológiai entitás részévé válik.

Ez a jelenség egy nagyon régi problémát testesít meg a VM-ekkel kapcsolatos olyan megközelítések számára, amelyek az összes ilyen elem egységes elemzésére törekednek (tekintettel komplementaritásukra és alapvetően hasonló szintaktikai viselkedésükre a semleges, fókuszált és negatív tagmondatokban). Az imént megmutattam, hogy az egységes lexikonbeli morfológiai kezelés nem megvalósítható. A másik logikus lehetőség az egységes kezelés szellemében az, hogy az összes VM-et és igei, illetve nominalizált predikátumaikat következetesen önálló szintaktikai atomokként kezeljük. Megközelítésemben én pontosan így járok el.

Most következzenek a (44)-ben szemléltetett konstrukciótípus elemzésének a részletei. A (45)-ben szereplő két VM-változat közül itt értelemszerűen az igekötős (PRT) változat alkalmazandó. Tekintettel arra, hogy a kompozicionális igekötős igék új lexikai elemzésében is a nemkompozicionálisokéhoz hasonlóan a CONCAT templátumot használom, az igekötőnek ugyanazt a (32)-ben

szereplő lexikai formát tulajdonítom,[84] amelyet itt a könnyebb követhetőség érdekében (48)-ként megismétlek.

(48) *ki* PRT
(↑PRT-FORM)=ki
(↑CHECK_PRT-VERB)=$_c$+
{ (↑FOCUS)
| (↑CHECK_VM)=$_c$+ }
((↑DIR)=out).

Az igekötős ige lexikai alakjában tehát itt a CONCAT templátumot alkalmazom. Vessük össze (49)-et (26)-tal és (35)-tel.

(49) *mászik* V
(↑PRED)='%FN <(↑SUBJ)(↑OBL)>'
(↑CHECK_PRT-VERB)=+
(↑PRT-FORM)=$_c$ki
(↑DIR)
@(CONCAT(↑PRT-FORM)#stem%FN).

Az ige (49)-ben látható lexikai alakjából egy lexikai redundanciaszabály létrehozza az eseménynominalizációs megfelelőjét. Megváltoztatja a predikátum szintaktikai kategóriáját (V→N), és az ige első argumentumának alanyi (SUBJ) grammatikai funkcióját birtokos (POSS) funkcióra cseréli.

(50) *mászás* N
(↑PRED)='crawl <(↑POSS)(↑OBL)>'
(↑CHECK_PRT-VERB)=+
(↑PRT-FORM)=$_c$ki
(↑DIR)=$_c$out.

(44) egyszerűsített összetevős szerkezeti ábrázolása (51)-ben látható. Itt minden indoklás nélkül felteszem, hogy a főnévi fejet követő oblikvuszi argumentum jobbról a teljes DP-hez van csatolva.[85]

[84] Emlékeztetőül: ebben a megközelítésben az egyetlen különbség az igekötő kompozicionális, illetve nemkompozicionális használata között az irányultságjegy megléte, illetve hiánya, lásd (48) utolsó egyenlőségét.

[85] Ennek a rövid indoklását lásd e könyv 6. fejezetében, részletesebben pedig Laczkó (2013)-ban.

(51)

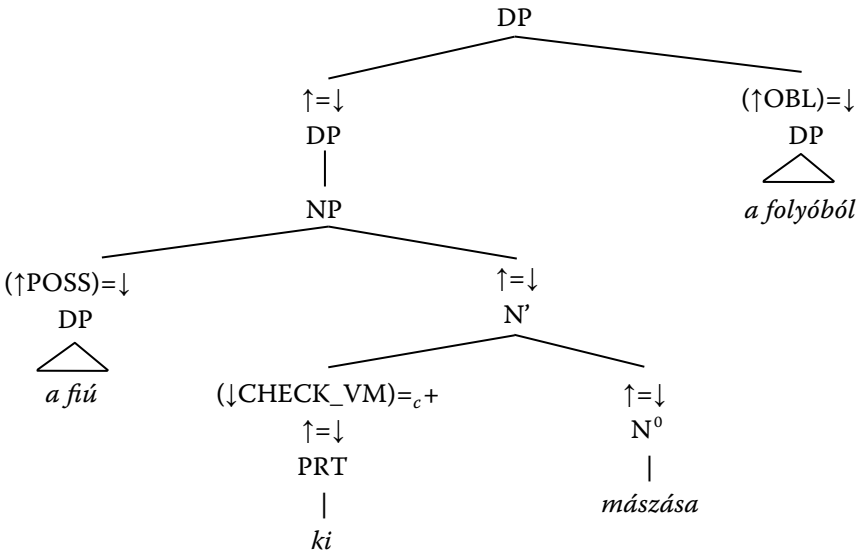

Ennek az alábbi (egyszerűsített) funkcionális szerkezet felel meg.

(52)

PRED	'ki#mászás <(↑POSS) (↑OBL)>'
POSS	[„a fiú"]
OBL	[„a folyóból"]
CHECK	[_PRT -VERB +]
PRT -FORM	ki

Két alapvető különbség van a VM-ek VP-beli és DP-beli pozíciói között. Egyrészt ez a pozíció nem rendelkezhet a (↑FOCUS) diskurzusfunkciós annotációval a DP-kben. Ennek az az oka, hogy a diskurzusfunkciós dimenzió a mondat és nem az egyes összetevők szintjén található. Másrészt az igekötőnek a DP-kben ezt a pozíciót kötelező elfoglalnia. Nem követheti a főnévi fejet, és nem célozhat meg semmilyen más, főnévi fej előtti pozíciót. Ezeket a tényeket egy LFG-s keretben DP-specifikus összetevős szerkezeti szabályok, funkcionális annotációk és az eseménynominalizációt szabályozó lexikai specifikációk segítségével lehet megragadni. Ennek a részleteit lásd Laczkó (2003, 2013)-ban.

4.1.5.3 Igekötőkettőzés

Az igekötő megkettőzése teljesen produktívan működik a kompozicionális és a nemkompozicionális típus esetében akkor, ha a folyamat feltételeit az adott igekötős ige kielégíti. Tekintsük két korábbi példánknak, (19)-nek és (20)-nak, a megkettőzött igekötőt tartalmazó változatát. (53) a kompozicionális, (54) pedig a nemkompozicionális típust szemlélteti.

(53) A rák ki-ki mászott a folyóból.

(54) Az elnök ki-ki fejezte az együttérzését.

Ackerman (2003) megközelítésében az igekötőkettőzés a következő aspektuális jellemzőt vezeti be: szakaszosan ismétlődő cselekvés (*intermittently repeated action*, IRA). Kiefer (1995/1996)-ra támaszkodva a következő általánosítást fogalmazza meg. Ez a folyamat szintetikus morfológiai egységet hoz létre. Kiefer és Ackerman fő tesztje a mondattagadás. A megkettőzött igekötő nem fordulhat elő az ige mögött akkor, amikor az igét tagadószó előzi meg, ami szabály szerint megtörténik a közönséges igekötős igék esetében.

Megítélésem szerint a fenti Kiefer–Ackerman általánosítás helytelen. Ennek az az oka, hogy ha ez a kombináció valóban egy szintetikus morfológiai egység és egyetlen szintaktikai atom lenne, akkor egy V^0 csomópont alá kellene beilleszteni, és közönséges igeként lehetne tagadni. Ez viszont nem működik, lásd (53) agrammatikus tagadott változatát (53')-ban.

(53')*A rák nem ki-ki mászott a folyóból.

Ezt a tényt Kiefer és Ackerman megközelítésében csak egy ad hoc megszorítással lehetne megragadni. Véleményem szerint az az empirikusan helyes és teljes körű általánosítás, hogy a megkettőzött igekötőre az a kikötés érvényes, hogy mindig egy Spec,VP pozíciót kell elfoglalnia. Ez az egyetlen kikötés elvszerűbben ragadja meg mindkét fent említett mondattagadási problémát, mint a Kiefer-Ackerman megközelítés, amely részben stipulatív kell, hogy legyen. Ráadásul további és ide kapcsolódó probléma, amely szerintem teljes mértékben tarthatatlanná teszi a szintetikus morfológiai egységet feltevő elemzést, az, hogy a megkettőzött igekötő elszakadhat és távolra is kerülhet az igéjétől, lásd a következő példát.

(55) A rák ki-ki akar mászni a folyóból.

Figyeljük meg, hogy ebben a mondatban a megkettőzött igekötő egy olyan VP Spec pozíciójában található, amelynek feje *(akar)* nem az igekötő saját igéje *(mászni)*. Ez megoldhatatlan probléma Kiefer és Ackerman szintetikus morfológiai egységet feltevő megközelítése számára, viszont elvszerűen kezelhető az én általános megszorításommal: a megkettőzött igekötőnek egy Spec,VP pozícóban kell előfordulnia, és ez a pozíció nem feltétlenül a saját igéjének a Spec,VP-je.

Ha Kieferrel és Ackermannal egyetértve feltennénk, hogy a megkettőzött igekötő és az ige egyetlen közönséges szintetikus igét alkot, amely a V^0 pozícióban található, akkor nem csupán arról nem tudnánk számot adni elvszerűen, hogy a tagadószó miért nem előzheti meg, lásd (53')-t, hanem az is rejtélyes lenne, hogy miért nem előzheti meg fókuszált összetevő sem, amely a szabály szerint a Spec,VP pozíciót foglalja (foglalná) el. Vessünk egy pillantást (56)-ra. Ez a konstrukciótípus azért megbízható teszt, mert a magyarban a *csak* szócskával módosított összetevők kötelezően a Spec,VP fókuszpozíciót célozzák meg.

(56) *Csak a rák ki-ki mászott a folyóból.

A *csak a rák* összetevő tehát garantáltan a Spec,VP-ben van (lenne), és ha Kiefer és Ackerman szerint a *ki-ki mászott* a V^0 pozíciót tölti ki, akkor (56) elfogadhatatlanságára nincs (sincs) nem stipulatív magyarázat. (56) agrammatikussága viszont szintén következik az én alternatív elemzésemből: nincs lehetőség fókuszálásra, mert a *csak*-összetevő által mindig megcélzott Spec,VP pozíciót a megkettőzött igekötő foglalja el.

Mindezek után a következő jogos kérdés merül fel az én elemzésemmel kapcsolatban. Miért korlátozódik a megkettőzött igekötők előfordulása a Spec,VP pozícióra? Jelenleg erre nincs teljesen kidolgozott válaszom; a kérdés további kutatást igényel. Egyelőre azt a tentatív feltevést tudom megfogalmazni, hogy a megkettőzött igekötők ebben a pozícióban képesek érvényesíteni az Ackerman által fentebb leírt aspektuális tartalmukat. Ebben az összefüggésben figyelemre méltó, hogy É. Kiss (1992) az ő GB-s keretrendszerében felteszi, hogy bizonyos (hangalak nélküli) aspektuális operátorok a Spec,VP pozíciót foglalják el.[86] Megjegyzem továbbá, hogy legalábbis egyes beszélők számára a megkettőzött igekötőnek az ige utáni előfordulása is elfogadható,[87] így az ő nyelvtanukban

[86] Például így ad számot arról, hogy a folyamatos aspektusú semleges mondatokban az igekötő miért nem előzi meg az igét.
(i) János tegnap (éppen) *ment le* a lépcsőn, amikor rosszul lett.
A válasz: ilyenkor a Spec,VP pozíciót a hangalak nélküli folyamatos aspektuális operátor (a PROG) foglalja el.

[87] Rákosi György, személyes közlés, 2013. július 14.

a megkettőzött igekötőt tartalmazó igekötős igék szintaktikai viselkedése még látványosabb bizonyítékot szolgáltat nem szintetikus természetükre.

A megkettőzött igekötőket tartalmazó igekötős igéket a következőképpen elemzem. Az ige lexikai formáját minimálisan kell módosítani: az igekötőnek nemcsak az egyszerű, hanem a megkettőzött alakját is meg kell adni alternatívaként egy diszjunkcióban: (↑PRT-FORM)=$_c${ki|ki-ki}. Vessük össze (35)-öt és (57)-et.

(57) *mászik,* V
(↑PRED)='out <'crawl<(↑SUBJ)NULL>'(↑OBL)>'
(↑CHECK_PRT-VERB)=+
(↑PRT-FORM)=$_c${ ki | ki-ki }
(↑DIR)=$_c$out.

Az igekötő esetében pedig egy lexikai redundanciaszabály létrehoz egy lexikai formát a megkettőzött változat számára. A FORM-jegy értékének nyilvánvaló megváltoztatásán túlmenően (*ki* → *ki-ki*) két további változást is előidéz a bemenetül szolgáló egyszerű igekötő lexikai formájához képest. Egyrészt megszünteti a kéttagú fókusz vs. VM diszjunkciót a (↑FOCUS) egzisztenciális annotáció eltávolításával, és ezzel a megkettőzött igekötőt egy VM, vagyis Spec,VP pozícióba kényszeríti. Másrészt bevezet egy speciális aspektuális jegyet, amelyet Ackerman (2003) nyomán a reprezentációban az IRA értékkel látok el: szakaszosan ismétlődő cselekvés. Hasonlítsuk össze a *ki* igekötő (48)-beli közönséges lexikai formáját, amelyet itt az egyszerűség kedvéért (58a)-ban megismétlek, a megkettőzött változatának a lexikai formájával (58b)-ben.

(58) a. *ki,* PRT
(↑PRT-FORM)=ki
(↑CHECK_PRT-VERB)=$_c$+
{ (↑FOCUS)
| (↑CHECK_VM)=$_c$+ }
((↑DIR)=out).
b. *ki-ki,* PRT
(↑PRT-FORM)=ki-ki
(↑ASPECT)=IRA
(↑CHECK_PRT-VERB)=$_c$+
(↑CHECK_VM)=+
((↑DIR)=out).

Végezetül még arra hívom fel a figyelmet, hogy Ackerman (2003) elveti Kiefer (1995/1996) azon állítását, miszerint megkettőzött igekötőket tartalmazó igekötős igék nem szolgálhatnak bemenetül kategóriaváltó szóképzési folyamatok számára. Igazat kell adnunk Ackermannak, hiszen például (53)-nak is van grammatikus nominalizált változata, lásd (59)-et.

(59) a rák ki-ki mászása a folyóból

4.2 Az igemódosítók átfogó elemzése

Ebben a részben először áttekintem a főbb VM-típusokat, majd bemutatom az általam javasolt elemzésüket.

4.2.1 A főbb VM-típusok

Ezeknek a típusoknak az alábbi áttekintése Komlósy (1985)-re támaszkodik. Részletesebb bemutatásukat további empirikus általánosításokkal lásd Komlósynál.

(60) igekötő:
Péter le ment a lépcsőn.

(61) puszta főnévi (redukált) argumentum alanyi, tárgyi vagy oblikvuszi funkcióban:
a. Péternek víz ment a szemébe.
b. Péter újságot olvasott.
c. Péter moziba ment.

(62) teljes kiterjesztésű, referenciális oblikvuszi argumentum (XP):
a. Péter a városunkba érkezett.
b. Péter az asztalra tette a poharat.

Az ige intranzitív (62a)-ban, és tranzitív (62b)-ben.

(63) XCOMP funkciójú, másodlagos predikátum szerepű argumentum:
Péter pirosra festette a kaput.

(64) idiómarész oblikvuszi funkcióban:
Péter palira vette Jánost.

Ahogyan arról korábban már többször is volt szó, az ige előtti komplementaritás lényege az, hogy a VM-et igénylő igetípusok esetében semleges mondatokban az ige által kijelölt VM-nek kell közvetlenül megelőznie az igét, fókuszos (nem semleges) mondatokban pedig a fókuszált összetevőnek. Azt is megmutattam korábban, hogy maga a kijelölt VM is lehet fókuszált összetevő. Vessük össze (60)-at (65a,b)-vel és (63)-at (66a,b)-vel. A (b) változatokban a VM a fókuszált összetevő.

(65) a. Péter A LÉPCSŐN ment le (és nem a létrán).
b. Péter LE ment a lépcsőn (és nem fel).

(66) a. Péter A KAPUT festette pirosra (és nem a kerítést).
b. Péter PIROSRA festette a kaput (és nem kékre).

Ha a VM rendelkezik szemantikai töltettel, akkor ő a szokásos fókuszértelmezést kapja: azonosítás kizárással. Ha nincs szemantikai töltete, és így kap fókuszhangsúlyt, akkor a korábban említett verum fókuszos lesz a mondat értelmezése. Vessük össze az alábbi két példapár két tagját. Az elsőben egy nemkompozicionális igekötős ige igekötője kap fókuszos nyomatékot (67b), a másodikban pedig egy idiómarész (68b). A fókusz mindkét esetben a mondat tartalmának az igazságát nyomatékosítja.

(67) a. Péter ki fejezte az együttérzését.
b. Péter KI fejezte az együttérzését.

(68) a. Péter palira vette Jánost.
b. Péter PALIRA vette Jánost.

Amint azt ebben a könyvben többször is hangsúlyozom, az a tény, hogy egy maximális projekció is szerepelhet VM-ként, megkérdőjelez minden olyan megközelítést bármilyen elméleti kereten belül, amely azt teszi fel, hogy a VM + ige kombinációk minden esetben és egységesen olyan összetett predikátumok, amelyek lexikai egységet alkotnak. A VM-típusok fenti áttekintéséből kiviláglik, hogy itt egy olyan skálával állunk szemben, amelynek az egyik végpontját a nemkompozicionális igekötős igék igekötői, a másik végpontját pedig a teljes projekciójú, referenciális XP-k képviselik. Az előbbiek minden kétséget kizáróan lexikai egységek, az utóbbiak pedig biztosan nem.

4.2.2 A VM-ek átfogó LFG-elemzésének alapvetése

Az alábbiakban abban a sorrendben vázolom az egyes VM-típusok általam kidolgozott elemzését, amelyben a típusokat jellemeztem és szemléltettem az előző részben.

4.2.2.1 Igekötők

A fenti, igekötős igékkel foglalkozó részben Laczkó (2013) alapján a műveltetés, az eseménynominalizáció és az igekötőkettőzés tényeinek elvszerű LFG-s elemzése érdekében egy olyan megközelítést körvonalaztam, amely a nemkompozicionális és a kompozicionális igekötős igéket egységesen a lexikai komponensben kezeli.[88]

4.2.2.2 Redukált argumentumok

Vessünk egy ismételt pillantást (61)-re, amelyet itt az egyszerűség kedvéért (69)-ként megismétlek.

(69) a. Péternek víz ment a szemébe.
b. Péter újságot olvasott.
c. Péter moziba ment.

Itt csak a (69b) típusra összpontosítok. Az elemzés lényege a következő. Egy olyan ige, mint az *olvas*, opcionálisan megengedi (vagy inkább megköveteli), hogy tárgyát semleges mondatokban puszta főnévvel fejezzük ki. Ezt egy ilyen predikátum lexikai formájában az alábbi opcionális annotációegyüttessel ragadhatjuk meg.

(70) *olvas*, V (↑PRED)='read <SUBJ,OBJ>'
((↑OBJ NUMBER)=SG
~(↑OBJ REF-INDEX)
{ (↑FOCUS)
| (↑OBJ CHECK_VM)=+ }).

Ezek az annotációk a következőket kódolják. A tárgyi argumentum morfológiai alakja kötelezően egyes számú: (↑OBJ NUMBER)=SG, de nem feltétlenül egyes

[88] Forst et al. (2010) és Laczkó–Rákosi (2011) megközelítésével szemben, amely a nemkompozicionálisokat a lexikai, a kompozicionálisakat pedig a szintaktikai komponensben kezeli.

számú az értelemezése, ebből következően nem referenciális. Ezt a ~(↑OBJ REF-INDEX) negatív egzisztenciális megkötéssel ragadjuk meg, amelyben a REF-INDEX a referenciális index rövidítése. Ennek a redukált argumentumnak a Spec,VP pozícióban kell előfordulnia: (↑OBJ CHECK_VM)=+, kivéve, ha a mondat tartalmaz fókuszált összetevőt, lásd a diszjunkció első, egzisztenciális tagját: (↑FOCUS). Ilyenkor a redukált argumentum a mondat egy tetszőleges pozíciójában fordulhat elő, de – ahogyan arra fentebb már rámutattam – ő maga is lehet a fókuszált összetevő.

4.2.2.3 Oblikvuszi argumentumok

Tekintsük (62a)-t, amelyet itt (71)-ként megismétlek, és az *érkezik* ige egyszerűsített lexikai formáját (72)-ben.

(71) Péter a városunkba érkezett.

(72) *érkezik,* V (↑PRED)='arrive <SUBJ,OBL>'
{ (↑FOCUS)
| ~(↑FOCUS)
(↑OBL CHECK_VM)=+ }.

Ennek a VM-típusnak az elemzése hasonló a redukált argumentum típuséhoz, a következő különbségekkel. Ebben az esetben semleges mondatokban kötelező a VM-megszorítás (a CHECK-jegy révén). Következésképpen az ige által kiválasztott oblikvuszi argumentumra vonatkozóan nincsenek további megkötések, mivel semleges mondatokban az ige előtti VM-pozíciót kell elfoglalnia. Amint azt már többször említettem, ez a VM-típus kérdőjelezi meg alapjaiban a VM-ek minden olyan elemzését, amelyek szerint a VM és az ige egy lexikai egységet alkot összetettpredikátum-képzés vagy inkorporáció eredményeként. Arra is rámutattam, hogy egy ilyen típusú VM-et kívánó ige lehet intranzitív, mint az *érkezik* fentebb, vagy tranzitív, lásd (62b)-t, amelyet itt (73)-ként megismétlek, és a példában szereplő *tesz* ige lexikai formáját (74)-ben.

(73) Péter az asztalra tette a poharat.

(74) *tesz,* V (↑PRED)='put <SUBJ,OBJ,OBL>'
{ (↑FOCUS)
| ~(↑FOCUS)
(↑OBL CHECK_VM)=+ }.

4.2.2.4 Másodlagos predikátum szerepű argumentumok

Tekintsük (63)-at, amelyet itt (75)-ként megismétlek.

(75) Péter pirosra festette a kaput.

Ebben a típusban az ige VM-ként egy XCOMP funkciójú, predikatív argumentumot igényel, amelyet egy esetragos AP fejez ki. Az ige lexikai formája jellegében megegyezik az előző típusban szereplő *tesz* ige lexikai formájával. Az a fő különbség, hogy a *fest* VM-jének a grammatikai funkciója XCOMP, a *tesz* VM-jéé pedig OBL. Hasonlítsuk össze (74)-et és (76)-ot.

(76) *fest,* V (↑PRED)='paint <SUBJ,OBJ,XCOMP>'
(↑OBJ)=(↑XCOMP SUBJ)
{ (↑FOCUS)
| ~(↑FOCUS)
(↑XCOMP CHECK_VM)=+ }.

4.2.2.5 Idiómaegységek

Tekintsük (64)-et, amelyet itt (77)-ként megismétlek, és a *vesz* ige (78)-beli lexikai formáját, amely ezt az idiomatikus használatát kódolja.

(77) Péter palira vette Jánost.

(78) *vesz,* V (↑PRED)='take <SUBJ,OBJ>OBL'
(↑OBL FORM)=PALIRA
{ (↑FOCUS)
| ~(↑FOCUS)
(↑XCOMP CHECK_VM)=+ }.

Az elemzés nagyon egyszerű és logikus. A *vesz* ebben az idiomatikus használatában a *tesz* igének a (74)-ben látható alapvető jellemzőit követi: ugyanazt a három grammatikai funkciót osztja ki (SUBJ, OBJ és OBL), a VM-jének szintén OBL a funkciója. Az az egyedüli, de lényeges különbség, hogy a *tesz* VM-je az ige szemantikai argumentuma, míg a *vesz* VM-je szemantikai töltet nélküli, formális oblikvusz. Az utóbbi lexikai formájában az OBL grammatikai funkció ezért van az argumentumszerkezetet reprezentáló csúcsos zárójeleken kívül.

4.3 Összegzés

Ebben a fejezetben részletesen bemutattam a magyar igemódosítók (VM-ek) általam kidolgozott LFG-s elemzését. A 3. fejezetben vázolt általános megközelítés talaján feltettem, hogy a fókuszált összetevők, az igemódosítók és az igét közvetlenül megelőző kérdőszavak kiegészítő eloszlásban vannak a Spec,VP-ben. Megmutattam, hogy a VM-ek is lehetnek fókuszáltak, és természetüktől függően kétféle fókuszt fejezhetnek ki: az azonosító fókuszt és a verum fókuszt. A VM-ek két fő típusát különböztettem meg: az igekötők tartoznak az egyik típusba, a többi VM pedig a másik típusba. Mind a kompozicionális, mind a nemkompozicionális igekötős igéket lexikálisan kezelem. Megközelítésemben az igéhez is és az igekötőhöz is külön lexikai formát rendelek. Ezek a lexikai reprezentációk sajátos funkcionális annotációkkal és kereszthivatkozásokkal vannak ellátva. Kiemelt szerepet kapnak a 3. fejezetben már bemutatott CHECK-jegyek. Az igekötőt és az igét mindkét típusban funkcionális társfejként elemzem. Az összes többi, saját grammatikai funkcióval rendelkező VM-ről felteszem, hogy azokat igei predikátumaik a saját lexikai formájukban egyedileg választják ki mint kitüntetett, VM státuszú argumentumaikat, amelyekre különböző jellegű megszorításokat róhatnak ki.

5. OPERÁTOROK AZ IGE ELŐTTI TARTOMÁNYBAN

Ebben a fejezetben a generatív megközelítésekben gyűjtőnéven operátoroknak nevezett elemek közül a következőknek az ige előtti nagy tartományban való előfordulását ragadom meg az elemzéseimben: kérdő kifejezések, fókuszált összetevők és univerzális kvantorok, illetve az utóbbi kettő tagadott változatai.

A fejezet Laczkó (2021) 4. fejezetének a rövidített magyar változata. Az angol nyelvű eredetit Mycock (2010) részletes kritikai tárgyalására alapoztam a következő okok miatt. Először is ez a tanulmány egy jelentős kísérletes kutatás eredményeit közli. A kutatás során magyar anyanyelvi beszélők irányított beszédprodukciójának műszeres vizsgálatát és kiértékelését végezték el. A szintaxis és a prozódia érintkezési területét vizsgálták a prominencia kódolásának szempontjából. Az eredmények megbízható alapot szolgáltatnak arra, hogy megfelelő empirikus általánosításokat fogalmazzunk meg a releváns szintaktikai jelenségekkel kapcsolatban, amelyekre a kidolgozandó elemzések támaszkodhatnak. Másodszor, a tanulmány részletes bemutatását és elvi alapú értékelését nyújtja a legfontosabb korábbi alternatív megközelítéseknek.[89] Terjedelmi okok miatt az angol nyelvű könyv fejezetét itt jelentősen lerövidítettem. Harmadszor, Mycock az érintett jelenségek széles körét tárgyalja, és azok elemzését LFG-s keretben végzi el. Negyedszer, bár alapvetően egyetértek Mycock megközelítésének általános irányvonalával, nem értek egyet bizonyos szerkezettípusok elemzésével. Ezen esetek többségében Mycock nézete több más kutató nézetével is egybeesik, így amikor ezeket a részleteket tárgyalom, lehetőségem nyílik arra, hogy Mycock megközelítésének bizonyos elemei ellen érvelve (és az én alternatíváimat felmutatva) általánosítva is érveljek a vonatkozó szakirodalomban található hasonló javaslatok ellen.

Tizenegy operátorokat tartalmazó szerkezetet tárgyalok. Először áttekintem a legfontosabb jellemzőiket Mycock (2010) kísérletes kutatási eredményeinek a felhasználásával, majd bemutatom a vizsgált konstrukcióknak a Mycock általi LFG-s elemzését kritikai megjegyzések kíséretében. Ezután részletesen ismertetem az én alternatív megközelítésemet.

[89] Selkirk (1984, 1986, 1995), Vogel (1988), Vogel & Kenesei (1987), É. Kiss (2002), Hunyadi (2002) és Szendrői (2003).

5.1 Mycock (2010) megközelítése

Ebben a részben először ismertetem Mycock megközelítésének általános jellemzőit, majd bemutatom azt, hogy hogyan elemzi az általa kísérletesen vizsgált szerkezettípusokat. Elemzéseihez kritikai megjegyzéseket fűzök.

5.1.1 Általános jellemzők

Mycock a műszeres kísérletek eredményeit, az intonációs mintázatokat az alább szemléltetett reprezentációs sémában mutatja be. A 2. ábra például (1) intonációs kontúrját ábrázolja. Ebben a mondatban *János*, a topik, a jellegzetes magas hangfekvést kapja (H),[90] míg a *mindenkit*, az univerzális kvantor (∀) a legerősebb H+L hangsúlykombinációt kapja, a mondat többi része, beleértve az *Annának* fókuszált összetevőt, hangsúlytalan, vagyis az intonációja alacsony szinten van (L). Amint azt a fejezet során látni fogjuk, az ilyen intonációs minták egyik fő funkciója a szemantikai hatóköri viszonyok kódolása.

(1) János mindenkit Annának mutatott be.

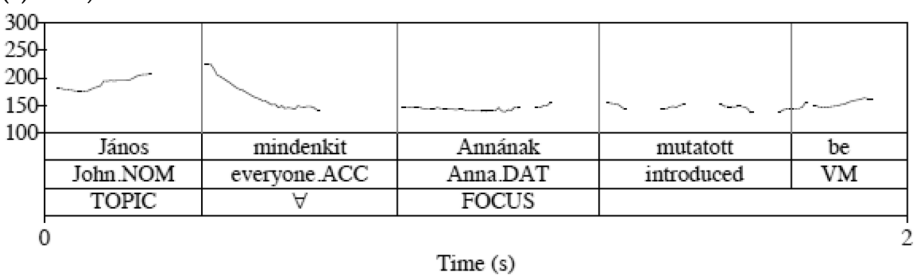

2. ábra. (1) intonációs mintázata, Mycock (2010: 278).

A fejezet további részében általában nem mutatom be az adott mondat ilyen intonációs mintázatát, ehelyett a példák fölött jelzem a kontúr meghatározó részleteit (H, H+L, L), lásd (1) ilyen reprezentációját (1')-ben.

(1') H H+L L

János mindenkit Annának mutatott be.

[90] H = *high* 'magas', L = *low* 'alacsony'.

Mycock (2010: 289) az alábbi alapvető intonációs mintázatot rendeli a nem semleges magyar mondatokhoz.

(2) (H) H+L L

Ebben az intonációs keretben a szemantikai hatókör és a prozódia viszonyával kapcsolatban Hunyadi (2002)-vel egyetértésben azt az általánosítást fogalmazza meg, hogy a legerőteljesebb nyomatékot (H+L) kapó összetevő *(α)* hatókörébe vonja a kisebb nyomatékot kapó (H vagy L) vagy nyomaték nélküli összetevőket *(β)*, lásd (3)-at.[91]

(3) PROZÓDIA–HATÓKÖR MEGFELELÉS

$$\begin{bmatrix} \mathrm{H} \\ \beta \end{bmatrix} \quad \beta^* \qquad \mathrm{H+L} \quad \alpha \qquad \beta^* \qquad \mathrm{L} \quad \beta$$

Ezt az általánosítást az LFG formalizmusában is modellálja egy fonológiai szerkezet – szemantikai szerkezet leképezési annotációval.

Hunyadi (2002)-től eltérően Mycock még egy szintaktikai szerkezet – szemantikai szerkezet megfeleltetési általánosítást is bevezet:

(4) SZINTAXIS–HATÓKÖR MEGFELELÉS

Ha egy α operátor lineárisan megelőzi β operátort, akkor α hatókörébe vonja β-t.

Kísérleti eredményei alapján megállapítja, hogy a két megfelelés a legtöbbször egybeesik. Ha pedig ellentétbe kerülnek, akkor (3) az erősebb. Az alábbiakban röviden bemutatom Mycock (2010) LFG-s megközelítésének számunkra releváns mozzanatait.

Mycock először is felteszi, hogy a VM-ige kombinációk egyetlen egységet alkotnak morfológiailag, fonológiailag és szemantikailag egyaránt. Nézete szerint a magyar helyesírási szabályok tükrözik is ezt a tényt: egy szóba írjuk az igekötős igéket. A 3. és a 4. fejezet tanúsága alapján megállapítható, hogy ez a szakirodalomban nem egyedülálló szemlélet.[92] Mycock a vizsgálati körét eleve leegyszerűsítette, és VM-eken lényegében csak az igekötőket érti. Ez már önmagában

[91] A konvenciónak megfelelően (3)-ban a zárójel opcionalitást fejez ki, a csillag (a szimbólum után) pedig tetszőleges számú elemet, de akár egyetlen elemet sem (β^*).

[92] Lásd például Ackerman (1987), Gazdik (2012) és Payne–Chisarik (2000) hasonló nézetét.

problematikus, mert korábban részletesen megmutattam, hogy a többi VM típusról teljességgel megalapozatlan feltenni, hogy azok (is) morfológiai egységet alkotnak az igével. Az előző fejezetek alapján pedig az is egyértelmű, hogy az igekötőkre vonatkoztatva sem helytálló az általánosítás: az igekötő és az ige akkor sem alkot morfológiai egységet, ha az előbbi közvetlenül megelőzi az utóbbit.

A széles körben elfogadott általánosítást átvéve Mycock is felteszi, hogy az igét közvetlenül megelőző pozíciót egy fókuszált összetevő foglalhatja el. Mivel nála az igekötő az igekötős ige morfológiai része, ehhez azt a kiegészítő megszorítást kell tennie, hogy abban az esetben, ha a fókuszpozíció ki van töltve, a VM (nála az igekötő) nem állhat a fókusz és főige között, annak az ige mögött kell előfordulnia. Könnyen belátható, hogy ez a megközelítés felettébb problematikus, hiszen az alapáltalánosítás szerint az igekötős ige (is) a V fej pozícióban van, annak a morfológiai része az igekötő, tehát elvileg az ő morfológiai helyzetét nem befolyásolhatná az, hogy a Spec,VP szintaktikai pozíció ki van-e töltve, vagy nincs. A megszorítás ezért teljes mértékben ad hoc jellegű.

Mycock következő általánosítása az, hogy az univerzális kvantorok soha nem foglalhatják el a Spec,VP fókuszpozíciót, ezért a VM (vagyis nála az igekötő) megmaradhat az ige előtt. Ez az általánosítás azért problematikus, mert nem világos, hogy miért viselkednek a nem fókuszpozícióban álló kvantorok és a fókuszált összetevők eltérő módon. Az utóbbiak „bele tudnak tekinteni" egy morfológiailag komplex szóba, és meg tudják változtatni annak a szerkezetét, az előbbiek pedig nem. Nyilvánvaló, hogy egy olyan megközelítés, amelyet a 4. fejezetben bemutattam, elvszerűen tudja kezelni ezt a szembenállást. Ha feltesszük, hogy a VM-ek (ide értve az igekötőket is) önálló szintaktikai elemek, és a fókuszált összetevőkkel vannak kiegészítő eloszlásban, akkor a Mycocknak gondot okozó szembenállás a kvantorok (QP-k) és a fókuszált összetevők között természetes magyarázatot nyer: QP VM V^0 vs. QP Foc V^0 VM. Tehát a kvantált kifejezés a VP-hez van balról csatolva, és a VM és a fókuszált összetevő a Spec,VP pozícióért verseng. Ha nincs fókuszált összetevő, a VM foglalja el a Spec,VP-t, ha van fókuszált összetevő, akkor a VM az ige mögé kényszerül.

Mycock (2010: 268) az alábbi mondatszerkezetet teszi fel.

(5) (topik*) $[$((neg) disztributív kvantor*) ((neg) fókusz) (neg) V (XP*)$]_{PRD}$

OPERÁTOR MEZŐ

Az az egyik alapáltalánosítása, hogy kijelentő mondatokban a Spec,VP fókuszpozíciót mindig csak egy összetevő foglalhatja el, míg kiegészítendő kérdések esetében egynél több is, pontosabban az összes ige előtti kérdő kifejezés

a Spec,VP-ben található. Mycock (2006) ezt a következő LFG-s összetevős szerkezeti szabályokkal írja le.

(6) VP → XP* V'
(↑GF*)=↓ ↑=↓
(↓PARAM)∈(↑ıFOCUS interrog)

(7) VP → XP V'
(↑GF)=↓ ↑=↓
(↓PARAM)∈(↑ıFOCUS non-interrog)

(6)-ban az XP* jelzi azt, hogy kérdő fókuszú mondatokban (FOCUS interrog) egynél több összetevő is előfordulhat, szemben a nem kérdő, közönséges fókuszú mondatokkal, amelyekben csak egy fókuszált összetevő lehetséges, lásd az XP-t (7)-ben. Mycock további általánosítása az, hogy kérdő és nem kérdő fókuszált kifejezések nem fordulhatnak elő együttesen a Spec,VP-ben, lásd Mycock példáit (8a,b)-ben[93] és az én példámat (8c)-ben.

(8) a. *[János]$_{\text{FOCUS}}$ [kit]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be Annának?
b. *[Kit]$_{\text{FOCUS}}$ [János]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be Annának?
c. [Kit]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be [János]focus Annának?

Ilyen esetekben a kérdő fókusz foglalja el a Spec,VP-t, és a nem kérdő fókusz az ige mögé kerül, lásd (8c)-t.

Mycock megközelítésében tehát a kérdő és nem kérdő fókuszoknak az ige előtti együttes előfordulása ki van zárva. Megítélésem szerint azonban van három olyan konstrukciótípus is, amelyek megsértik ezt az elvet, és ezáltal aláássák Mycock feltevését.

Az vitathatatlan tény, hogy közönséges körülmények között (8a) agrammatikus, ahogyan arra Mycock is helyesen rámutat. Képzeljünk el azonban egy olyan szituációt, amelyben több ismeretlen személy másoknak való bemutatása történt, és például Péter bemutatta Katit Annának. Ha a beszélő tudja, hogy János is bemutatott valakit Annának, és erre a személyre kíván rákérdezni, akkor ebben a beszédszituációban a (8a) kérdéstípust teljesen grammatikusan tudja használni, lásd (9)-et.

[93] Mycock példáit itt és a továbbiakban az eredeti formájukban idézem.

(9) Tudom, hogy Péter [kit]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be Annának, de [János]$_{\text{FOCUS}}$ [kit]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be neki?

(8a)-ban *János* kétségkívül a fókuszált összetevő. Egyrészt ő kapja a legerősebb nyomatékot (H+L), „ellopva" azt az ige előtt álló kérdőszótól. Másrészt bizonyosan nem topik, mert nem vegyülhet a topikok és a mondathatározók közé. (8a)-ban például a *tegnap* vagy *a parkban* határozók nem illeszthetők be *János* és *kit* közé. Mycock rámutat, hogy a közönséges körülmények között elfogadhatatlan (8a) helyes változata (10), amelyben a mindig fókuszált kérdőszó kifejezés előzi meg az igét, és a nem kérdő fókuszált összetevő követi őt.

(10) [Kit]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be Annának János?

Bár Mycock fenti elfogadhatósági általánosítása összhangban van a szakirodalomban található általános nézettel, úgy vélem, hogy a tényleges helyzet lényegesen más. Szerintem (8a)-nak és (10)-nek megegyezik az elfogadhatósági vagy grammatikalitási státusza, mert (10)-nek is szüksége van ugyanolyan jellegű beszédszituációra, mint (8a)-nak. Megítélésem szerint (8a) és (10) viszonya ebből a szempontból teljesen hasonló a (11)-ben és (12)-ben szereplő mondatpár tagjainak a viszonyához, amelyek egy univerzális kvantort és egy fókuszált összetevőt tartalmaznak.

(11) Mindenki Jánost hívta fel.

(12) Jánost hívta fel mindenki.

(11) az alapszerkezet-típus, amelyben az univerzális kvantor megelőzi és hatókörébe vonja a fókuszált összetevőt, és Mycock (2010) kísérletes eredményei alapján tudjuk, hogy ilyenkor a kvantor prozódiailag is a legprominensebb, ő kapja a H+L nyomatékot (ezt kiskapitálissal jelzem a példában). Amikor a kvantor az ige után áll, két alternatíva van. (i) Nem kap nagy hatókör felvételére feljogosító prozódiai prominenciát (H+L-t), és így a fókuszált, H+L prominenciával rendelkező összetevő hatókörébe kerül, amely még lineárisan is megelőzi. Ilyenkor tehát a fókuszált összetevő a prozódiai és a szintaktikai kódolás szempontjából is a hatókörébe keríti a kvantort. A mondat értelmezése a következő: Jánosra (és csak Jánosra) igaz, hogy mindenki felhívta. (ii) A kvantor H+L nyomatékot, ezáltal prozódiai prominenciát kap, és a hatókörébe vonja az őt lineárisan megelőző fókuszált összetevőt. Ekkor a mondat értelmezése

megegyezik (11) értelmezésével. Ezt az alternatívát fejezi ki az, hogy (12)-ben kiskapitálissal szerepel a kvantor. Ez a változat egyúttal alátámasztja Mycocknak azt a fentebb említett általánosítását is, amely szerint abban az esetben, ha a hatókör kódolásakor a prozódiai prominencia és a szintaktikai prominencia összeütközésbe kerül, akkor az előbbi lesz az erősebb.

Arra is érdemes felhívni a figyelmet, hogy (11)-nek is van egy olyan változata, amelyben nem a kvantor, hanem a fókuszált összetevő kapja a prozódiai prominenciát, lásd (13)-at.

(13) Mindenki JÁNOST hívta fel.

Ez a mondat az eltérő intonációs mintázata miatt lényegesen másképpen elemzendő. Könnyen kimutatható és belátható, hogy a kvantor nem a VP-hez csatolt kvantorpozícióban van, hanem a topik mezőben, kontrasztív topik értelmezést kap, és a kontrasztív topikok általános tulajdonsága alapján a fókuszált összetevő hatókörébe kerül. Ez a konstrukció egyúttal újabb megerősítését nyújtja Mycock általánosításának: a prozódiai és a szintaktikai prominencia konfliktusa esetében az előbbi az erősebb.

A (8a) szerkezettípus egy nem kérdő és egy kérdő fókusz kombinációját tartalmazza, és ezt szigorúan tiltják Mycock általánosításai. Amint azt fentebb megmutattam, megfelelő kontextus szükséges ahhoz, hogy használni lehessen. Ezzel együtt is azonban fontos leszögezni két tényt. Egyrészt, amint azt fentebb szintén láttuk, vannak olyan egyéb konstrukciók is, amelyeket lényegében minden megközelítés grammatikusnak ítél, és akként elemez, ám ezeknek is szükségük van megfelelő kontextusra, hogy elfogadható legyen a használatuk. Másrészt ha egy konstrukció megfelelő kontextualitással grammatikus, akkor arról bármilyen megközelítésnek (minél elvszerűbb) magyarázatot kell adnia. Úgy tűnik, az adott esetben Mycock megközelítése számára ez a követelmény csak erőteljesen stipulatív módon lenne kielégíthető. Az általam kidolgozott elemzés bemutatásakor egyebek között azt is szemléltetem majd, hogy az én rendszerem megfelelő formai keretet biztosít ennek a konstrukciótípusnak a kezeléséhez.

A második hasonló természetű probléma Mycock azon általánosítása számára, hogy egy kérdő és egy nem kérdő fókusz nem fordulhat elő együtt, a következő. Mycock Horvath (1995)-re, Koopman–Szabolcsi (2000)-re és Kenesei (2009)-re hivatkozva rámutat arra, hogy amikor egy nem kérdő fókusz tagadva szerepel a Spec,VP-ben, akkor egy másik fókusz is megelőzheti, és ez a fókusz kérdő és nem kérdő egyaránt lehet. Mycock (14)-beli példájában egy kérdő fókusz előzi meg a tagadott nem kérdő fókuszt, és ez egy teljes mértékben produktív konstrukciótípus.

(14) $[\text{Kit}]_{\text{FOCUS}}$ nem $[\text{János}]_{\text{FOCUS}}$ hívott fel?

A kérdő és nem kérdő fókusz együttes előfordulásának a tilalmát ez a típus is határozottan megsérti, hiszen egy tagadott nem kérdő fókusz is nem kérdő fókusz. Mycock bemutatja és szemlélteti ezt a konstrukciót, de nem úgy tálalja, hogy problematikus lenne a megközelítése számára, és így nem is foglalkozik ezzel a kérdéssel. Amikor elővezetem az én elemzésemet, hangsúlyozni fogom Mycock kísérletes eredményeinek a fontosságát. (14)-gyel kapcsolatban például azt találta, hogy két intonációs mintázata is van. Rámutatok majd, hogy ez a kettősség további érvet szolgáltat a megközelítésem mellett.

Érdemes felfigyelni arra, hogy az a két itt tárgyalt szerkezettípus, amelyek megsértik Mycock tiltó általánosítását, egymás tükörképei: nem kérdő fókusz + kérdő fókusz ↔ kérdő fókusz + tagadott nem kérdő fókusz.

Vessünk egy pillantást a következő példára.

(15) Péter miért Annát hívta fel?

A *miért* az egyetlen olyan kérdőszó,[94] amely nem tagadott nem kérdő fókusszal is állhat. Ez a konstrukció tehát a (14)-beli típus kivételes (egyetlen kérdőszóra jellemző) altípusa.

A Mycock (2010)-ből származó 8. táblázat összefoglalóan bemutatja azokat az intonációs mintákat, amelyek a kísérleti eredmények alapján álltak össze. A jobb szélső oszlopban azoknak a példamondatoknak a betűjelei szerepelnek, amelyekkel az egyes típusokat szemléltetem, és amelyek az itteni tárgyalás példaanyagát is alkotják.[95]

[94] A kérdőszó kétértelmű: (i) mi okból (ii) mi célból.
(i) Miért tört be az ablak?
(ii) Miért vetted elő ezeket a szerszámokat?
A (15)-beli konstrukciótípusban a *miért* az (i) jelentésben használatos.

[95] Azért használom itt a betűjeles megkülönböztetést, mert így a tárgyalás során jóval könnyebb lesz a szerkezettípusoknak és a példáknak az azonosítása, összekapcsolása.

5.1.2 Mycock (2010) elemzésének a részletei

7. táblázat. Általános intonációs mintázatok, Mycock (2010: 285).

Predikatív egység					
Operátor mező			ige	ige utáni tartomány	Példa
QP	fókusz				
–	fókusz		*ige*	*VM DO LOC*	(A)
–	neg + fókusz		*ige*	*VM*	(B)
–	egyetlen Q-frázis		*ige*	*VM DO*	(C)
∀	–		*vm + ige*	*SUBJ*	(D)
∀	–		*neg + ige*	*DO*	(E)
neg+∀	–		*ige*	*VM SUBJ*	(F)
∀	fókusz		*ige*	*VM*	(G)
–	**Q1**	utolsó Q	*ige*	*VM DO*	(H)
–	**Q1 Q2**	utolsó Q	*ige*	*VM*	(I)
–	**Q1**	neg + fókusz	*ige*	*VM*	(Ja)
–	**Q1**	neg + fókusz	*ige*	*VM*	(Jb)

–	kitöltetlen pozíció
xxx	prozódiai prominencia (H+L)
xxx	a prominenciát követő alacsony hangfekvés (L)
xxx	a prominenciát megelőző magas hangfekvés (H)
QP	kvantált frázis
DO	közvetlen tárgy
LOC	helyhatározó
∀	univerzális kvantor
NEG	tagadószó
Q	kérdő kifejezés

Az alábbiakban vegyük sorra a fenti táblázatban jelzett példákat első megközelítésben.

(A) FOC V

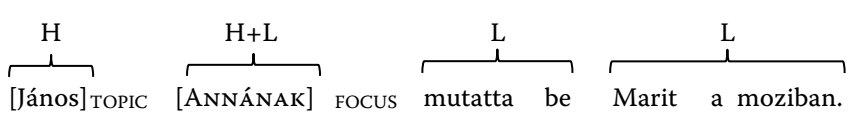

Itt a szintaktikai és a prozódiai prominencia egybeesik: a Spec,VP pozíciót elfoglaló fókuszált összetevő a H+L nyomatékot kapja. Emlékeztetőül megjegyzem ugyanakkor, hogy fentebb rámutattam, hogy Mycock (2010) rendszere nem képes elvi alapon nyugvó magyarázatot adni arra, hogy ebben a konstrukciótípusban az igekötőnek miért kell az ige mögött megjelennie. Ennek az az oka, hogy nála az igekötő és az ige egyetlen (komplex) morfológiai egységet és egyetlen szintaktikai egységet (atomot) alkot. Következésképpen ad hoc megszorításra van szükség annak biztosításához, hogy az igekötő az ige mögé kerüljön.

(B) NEG FOC V

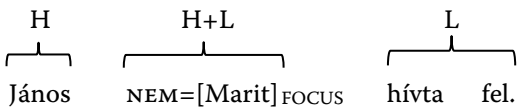

Ez az összetevőtagadás mintázata. Egy tagadott összetevőnek kötelező jelleggel a Spec,VP pozíciót kell elfoglalnia. Amint azt a (B)-beli reprezentáció mutatja, ez a konstrukció az (A)-beli közönséges fókuszos szerkezet szintaktikai és a prozódiai prominencia jellemzőit osztja.

(C) Q V

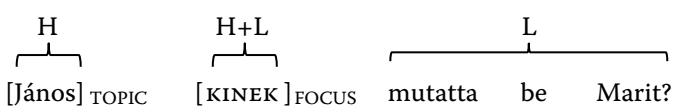

Ez is egy teljesen egyértelmű mintázat szintaktikai és prozódiai szempontból egyaránt. Amikor csak egyetlen kérdő kifejezés található egy kiegészítendő kérdésben, akkor az vitathatatlanul a Spec,VP pozíciót foglalja el, és ugyanolyan szintaktikai és prozódiai prominenciás jellemzői vannak, mint a nem kérdő fókuszált összetevőknek, vö. (C)-t és (A)-t.

(D) ∀ VM V

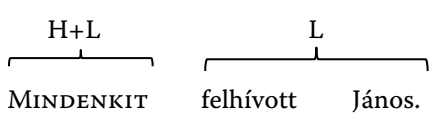

Ebben a szerkezettípusban univerzális kvantor található, és az igekötő VM megelőzi az igét. Ahogyan arra ennek a résznek az elején és az (A)-beli típussal kapcsolatban rámutattam, Mycock felteszi, hogy az igekötő és az ige (ebben a sorrendben) egyetlen morfológiai és szintaktikai szót alkot, és így a V^0 pozíciót

foglalja el. Ezt Mycocknak a 7. táblázatban látható reprezentációja is tükrözi: a kvantor a szokásos operátor pozíciót foglalja el, a Spec,VP pozíció kitöltetlen, és az igekötő-ige komplexum a V^0 alatt található. Az igekötős ige ilyen kezelésmódját fentebb már részletesen bíráltam. A 7. táblázat tanúsága szerint Mycock elemzésében a Spec,VP pozíció is az operátor mező része. Ebben a konstrukcióban nincs fókuszált összetevő, és az igekötő az igével egy morfológiai és szintaktikai egységet alkot a V^0 alatt.

(E) ∀ NEG V

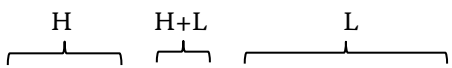

A 7. táblázat tanúsága szerint Mycock az univerzális kvantort az általa feltett QP pozícióba helyezi. Ez nem a megfelelő kezelésmód, mert (E) a fenti (13)-beli konstrukció mintázatát követi, és az utóbbival kapcsolatban megmutattam, hogy a kvantor nem az operátor mezőben, hanem a topik tartományban található, és ezen belül a kontrasztív topikokra jellemző prozódiát és értelmezést kapja. Ebből következően kötelezően a prozódiailag prominens, tagadott, nem kérdő fókusz hatókörébe kerül. Szigorúan véve tehát ez a konstrukció kívül esne Mycock vizsgálati területén, mivel ő a topik tartománnyal nem foglalkozik.

(F) NEG ∀ V

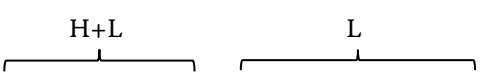

Ez a konstrukció tagadott univerzális kvantort tartalmaz, és nincs benne (további) fókuszált összetevő. A tagadott univerzális kvantor szintaktikai és prozódiai jellemzői teljes mértékben megegyeznek a közönséges tagadott összetevők ilyen jellemzőivel. Ezek a tagadott mondatrészek kizárólag a Spec,VP pozícióban fordulhatnak elő, és a prozódiai prominenciát kódoló nyomatékot (H+L) kapnak. Laczkó (2021)-nek a tagadással foglalkozó fejezetében felteszem, hogy az univerzális kvantor tagadása az összetevőtagadásnak egy különleges alesete, mert a tagadott kvantor a standard Spec,VP pozíción kívül a saját kvantor pozícióját is elfoglalhatja, de csak akkor, ha a Spec,VP ki van töltve egy másik (fókuszált) összetevővel, amely tagadott összetevő is lehet, lásd (16a)-t, vagy csak egyszerűen magával a tagadószóval, lásd (16b)-t.

(16) a. Nem mindenkit (nem) János hívott fel.
b. Nem mindenkit nem hívott fel János.

Van egy további erős érv annak feltevése mellett, hogy az igét közvetlenül megelőző tagadott univerzális kvantor a Spec,VP pozíciót foglalja el, lásd az én elemzésemet, és nem a szokásos, VP-hez csatolt kvantor pozíciót, lásd Mycock reprezentációját a 7. táblázatban. Az a tény, hogy ilyenkor a VM-nek (ide értve az igekötőt is), az ige mögött kell megjelennie, szemben azzal az esettel, amikor nem tagadjuk a kvantort. Vessük össze (D)- t és (F)-et, amelyeket itt a könnyebb követhetőség érdekében az intonációs mintázat jelölése nélkül ismétlek meg.

(D) Mindenkit felhívott János.

(F) Nem mindenkit hívott fel János.

A következő konstrukciótípusban egy nem tagadott univerzális kvantor és egy fókuszált összetevő szerepel együttesen, lásd (G)-t.

(G) ∀ FOC V

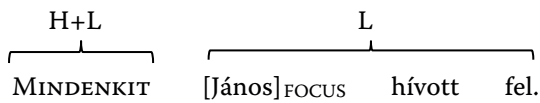

Ez a konstrukció az itt bemutatandó elemzésem számára két egymással összefüggő szempontból is kiemelten fontos. (i) (G) összevetendő (D)-vel, amelyben egy VM előzi meg közvetlenül az igét. (ii) (G) két operátort tartalmaz a Mycock által feltett operátor mezőben, és az univerzális kvantor ellopja a szokásos prozódiai prominenciát a fókuszált összetevőtől. Következésképpen (D)-ben is és (G)-ben is az univerzális kvantor kapja a H+L nyomatékot.

Laczkó (2021)-ben amellett érvelek, hogy (i) és (ii) további támogatást nyújtanak az elemzésemhez a következő formában. (i) Amint azt a 3. és a 4. fejezetben kifejtettem, felteszem, hogy a Spec,VP pozíciót fókuszált összetevők és VM-ek is elfoglalhatják kiegészítő eloszlásban, és mindkét típus előfordulhat a VP-hez balról csatolt nem tagadott univerzális kvantorral. (ii) Megkülönböztetek két nagy mondattartományt: a predikatív egységet *(predicate)* és az állítmányt *(predication).* A predikatív egység a VP, amelynek az élén a Spec,VP áll. Az állítmány a kvantor mező (egy vagy több operátor) és a predikatív egység együttesen, tehát az állítmány a nagyobb egység, és tartalmazza a teljes VP-t. Az állítmány élén a VP-hez csatolt legbaloldalibb

operátor áll.[96] Ennek a szerkezeti tagolásnak a talaján a prozódiai prominenciára vonatkozóan azt az általánosítást fogalmazom meg Mycock kísérletes eredményei alapján, hogy az állítmány bal éle (a legbaloldalibb csatolt kvantor) és a predikatív egység bal éle (a Spec,V) egyaránt hordozója lehet a prozódiai prominenciának. (G) az előbbit, egy közönséges fókuszált összetevős konstrukció, például (A), az utóbbit testesíti meg. Az alábbiakban majd rámutatok, és szemléltetem is, hogy a két változat közötti választást részben az érintett összetevők lexikai tulajdonságai, részben a megcélzott hatóköri viszonyok szabályozzák.

A tárgyalásnak ebben a szakaszában táblázatos formában áttekintem, hogy a teljes ige előtti mondattartományban hogyan fordulhatnak és nem fordulhatnak elő együttesen a következő operátorok: az univerzális kvantor (∀), a fókusz (Foc) és a tagadószó (NEG). Érdemes összevetni az én 8. táblázatomat Mycock (2010) 7. táblázatának releváns soraival.

8. táblázat. ∀*, Foc és* NEG *megoszlása az ige előtti tartományban.*

topik mező	*operátor mező*	*Spec,VP*	*V*	*ige utáni tartomány*
a)	∀	VM	V	
b)		NEG-∀	V	VM
c) ∀		NEG	V	VM
d) *NEG-∀	NEG	NEG	V	VM
e)	∀	Foc	V	VM
f)	*∀	NEG-Foc	V	VM
g)	*∀	NEG	V	VM
h)	NEG-∀	Foc	V	VM
i)	NEG-∀	NEG-Foc	V	VM
j)	NEG-∀	NEG	V	VM

A táblázat alapján a következő általánosítások fogalmazhatók meg. Bizonyos kombinációk elfogadhatatlansága hatóköri megszorításoknak tudható be.

– Egy semleges mondatban egy univerzális kvantor megelőzi az ige előtti VM-et: (a).
– Egy semleges mondatban egy tagadott univerzális kvantor megelőzi az igét, és egy VM-nek az ige mögött kell előfordulnia: (b).
– Egy univerzális kvantor lehet a tagadás hatókörében (mint kontrasztív topik), de egy tagadott univerzális kvantor nem lehet: (c) –(d).

[96] Az 5.2.1 részben a 12. táblázat meg is mutatja mindezt.

– Egy univerzális kvantornak lehet fókusz a hatókörében: (e), de nem lehet tagadás a hatókörében: (f) – (g).
– Egy tagadott univerzális kvantornak fókusz és tagadás is lehet a hatókörében: (h)-(j).

A (H)-beli és (I)-beli példák ugyanazt a szerkezettípust mutatják: a magyar kiegészítendő kérdésekben több kérdőszó is közvetlenül megelőzheti az igét (pontosabban fogalmazva: ha egy mondatban több kérdőszó van, azoknak egyetlen megszakítatlan lineáris egységként közvetlenül meg kell előzniük az igét).

(H) Q Q V

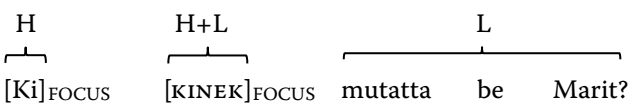

(I) Q Q Q V

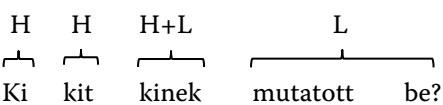

Mycock javaslatának lényege erről a konstrukciótípusról a következő. A főhangsúlyt viselő összetevő valamilyen egység jobb szélét jelöli, amelyet az őt megelőző, H hangfekvésű összetevőkkel alkot. Konkrétan fogalmazva: nekik együttesen egyetlen predikátuméli összetevői státuszuk van. Ennek az összetevőnek a jobb szélét jelöli a H+L erős nyomaték. Mycock Varga (2002: 37–38) nyomán felteszi, hogy ezekben a magyar mondatokban a H-hangfekvés az őt közvetlenül követő H+L nyomaték felé mutat, mert csak ez utóbbinak van jelentősége prozódiai szempontból. Azt teszi fel, hogy a lineárisan utolsó kérdőszó jellegzetes intonációs mintázatával azt kódolja, hogy a kérdő operátorok lineáris egységének a hatóköre a legszélesebb a mondatban.

Mycock (2010) 7. táblázatában (J) az utolsó konstrukciótípus.

(J) Q NEG FOC V

[János]TOPIC [kinek]FOCUS NEM [Marit]FOCUS mutatta be?

A 7. táblázatban ennek a mondatnak az esetében két szám van feltüntetve: (Ja) és (Jb). Ez annak köszönhető, hogy a mondatnak két, részben eltérő intonációs mintázata is lehet, amint azt a táblázatban a H+L nyomatékot jelző árnyékolás mutatja, és amint azt a 3. ábrán a hangfekvések reprezentációi kifejezik (Mycock 2010: 284).

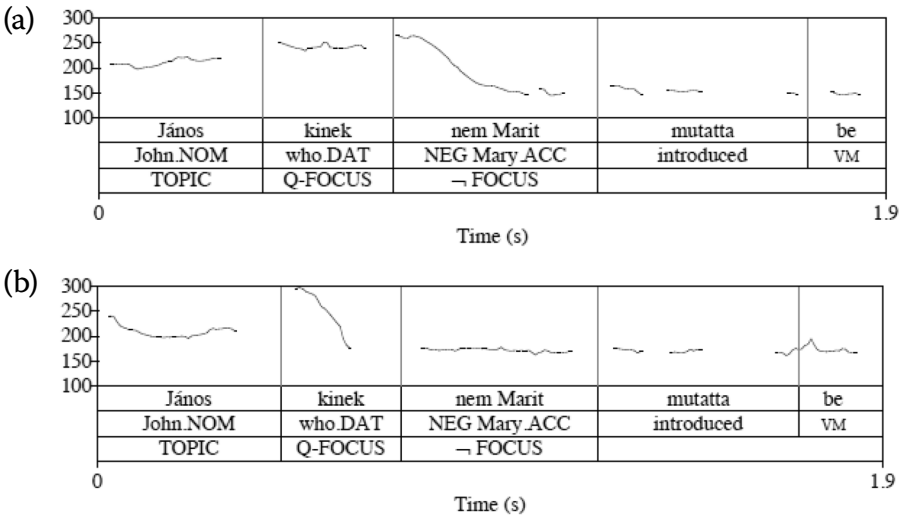

3. ábra. (43) két intonációs mintázata.

Amikor Mycock elemzésének általános szempontjait tárgyaltam az 5.1.1 részben, rámutattam, hogy annak egyik sarokköve az az alapáltalánosítás, hogy egy nem kérdő fókuszált összetevő és egy vagy több kérdő fókuszált összetevő (kérdő kifejezés) szigorúan komplementer eloszlásban van: nem fordulhatnak elő együtt vagy nem keveredhetnek egymással. Ennek az általánosításnak a számára két konstrukciótípus is jelentős gondot okoz.

Az egyik gond az, hogy Mycock maga is bemutat egy olyan szerkezettípust, amelyben van nem kérdő fókusz + kérdő fókusz kombináció, lásd (9)-et és annak tárgyalását. Ezt a problémát Mycock azzal véli elhanyagolhatónak, hogy a konstrukció elfogadhatóságához speciális kontextus szükséges. Ehhez fentebb azt a megjegyzést fűztem, hogy még így is bármely megközelítésnek kezelni kell tudnia ezt a konstrukciót is, és úgy tűnik, hogy ez a fent említett szigorú komplementaritási általánosítás miatt komoly kihívást jelent Mycock számára.

A másik gondot a (J)-ben szereplő szerkezettípus jelenti. Ez a konstrukció teljes mértékben grammatikus. Mycock tárgyalja, sőt jellemzi is; azonban nem tér ki arra, hogy az alapáltalánosításának ellentmond, hiszen egy kérdő fókusz és egy tagadott nem kérdő fókusz fordul elő benne együttesen. Az elemzésem bemutatásakor ismételten hangsúlyozom majd Mycock kísérletes kutatási eredményeinek a jelentőségét. (J)-nek két prozódiai mintázatát is kimutatta, lásd a 3. ábrát. Kifejtem majd, hogy ez a két mintázat független megerősítést nyújt a megközelítésem számára.

5.2 Az alternatív megközelítésem

Ebben a részben először keretrendszerem azon aspektusait emelem ki, amelyek relevánsak az ebben a fejezetben tárgyalt konstrukciók kezelése szempontjából (5.2.1). Ezután kidolgozom a tizenegy, operátorokat tartalmazó konstrukciótípus elemzését (5.2.2–5.2.12). Végül összefoglalom a megközelítésem meghatározó elemeit (5.2.13).

5.2.1 Megközelítésem főbb szempontjai

A 3. fejezetben az alábbi általánosított mondatszerkezetet vezettem be.

(17)

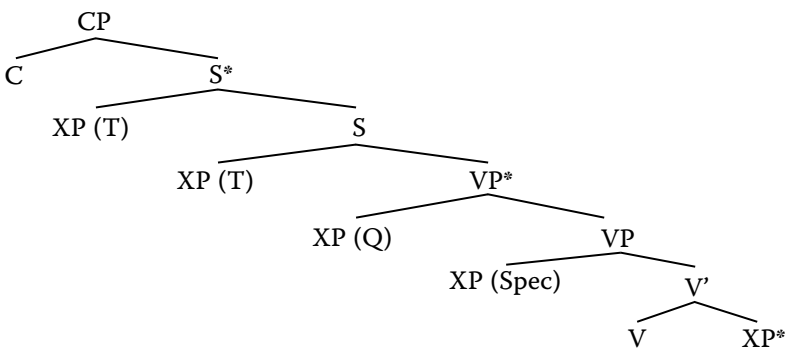

A következő funkcionális annotációkat társítottam az összetevőkhöz a topik mezőben, az operátor mezőben és a Spec,VP-ben.

9. táblázat. Alapvető funkcionális annotációk az ige előtti tartományban.

[T] **topik** **mondathatározó**	**[Q]** **kvantor** **kérdőszó**	**[Spec]** **fókusz** **kérdőszó** **VM**
{ (↑GF)=↓ { ↓∈(↑TOPIC) | ↓∈(↑CONTR-TOPIC) } | ↓∈(↑ADJUNCT) (↓ADV-TYPE)=$_c$SENT }	(↑GF)=↓ { (↓CHECK_QP)=$_c$+ | (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+ }	{ (↑GF)=↓ (↑FOCUS)=↓ | (↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ | { (↑GF)=↓ | ↑=↓ } (↓CHECK_VM)=$_c$+ }

Az eddig kidolgozott elemzés két fontos szempontból is hiányos. Egyrészt csak a legalapvetőbb szerkezettípusokra terjed ki, és azt mutatja be, hogy ezek hogyan elemezhetők LFG-keretben. Másrészt, még ezen a korlátozott területen sem foglalkozik olyan konstrukcióváltozatokkal, amelyeknek az elfogadhatatlansága nagy valószínűséggel bizonyos operátortípusok általános összeegyeztethetetlenségével magyarázható. Következésképpen az elemzés jelenlegi formájában jelentős mértékben túlgenerál, vagyis agrammatikus szerkezeteket is létrehoz. Az alább kidolgozandó elemzésváltozat célja az, hogy mindkét szempontból átfogóbb és adekvátabb legyen.

Alapvetően én is a Mycock (2006, 2010) által használt általános LFG-s keretrendszerben dolgozom, és teljes mértékben egyetértek azzal a formalizmussal is, amellyel a szintaxis–prozódia kapcsolatrendszert kezeli. Az ebben a fejezetben tárgyalt konstrukciótípusok közül azonban többel kapcsolatban is jelentősen különböznek az én feltevéseim Mycockéitól. Elemzéseink bizonyos kulcsfontosságú mozzanatai ezért gyökeresen eltérnek egymástól.

Tekintsük a 10. táblázatot, amely összefoglalja a hasonlóságokat és a különbségeket Mycock (2010) nézete és az én Laczkó (2021)-beli alternatív felfogásom között a vizsgált szerkezetek alapvető szintaktikai tulajdonságait illetően.[97]

10. táblázat. Operátorok Mycock (2010) és Laczkó (2021) elemzésében.

Mycock (2010: 285)				Laczkó (2021: 203)			
Predikatív egység				Állítmány			
Operátor mező			V	Operátor mező	Predikatív egység		
QP	FOCUS			QP	Spec, VP	V	
–	fókusz		V	–	fókusz	V	(A)
–	NEG+fókusz		V	–	neg+fókusz	V	(B)
–	egyetlen Q-frázis		V	–	egyetlen Q-frázis	V	(C)
∀	–		VM+V	∀	VM	V	(D)
∀	–		NEG+V	– (!)	NEG	V	(E)
NEG+∀	–		V	–	NEG+∀	V	(F)
∀	fókusz		V	∀	fókusz	V	(G)
–	**Q1**	utolsó Q	V	**Q1**	utolsó Q	V	(H)
–	**Q1 Q2**	utolsó Q	V	**Q1 Q2**	utolsó Q	V	(I)
–	**Q1**	NEG+fókusz	V	**Q1**	NEG+fókusz	V	(Ja)
–	Q1	NEG+ fókusz	V	Q1	NEG+fókusz	V	(Jb)

[97] A táblázatban a QP a kvantorpozíciót jelöli, a Q(-frázis) pedig a kérdő kifejezéseket.

Általános bevezető megjegyzésem az, hogy Mycock a 11. táblázatban látható alapvető mondatartikulációt fogadja el. Ebben egy olyan VP van, amelynek a Spec,VP pozícióját foglalja el a fókusz, és az ige mögötti tartományt a V' csomópont uralja. Arról nem nyilatkozik Mycock, hogy nála a kvantorok a VP-hez vannak-e csatolva balról, vagy szerkezetileg a VP testvércsomópontjai-e.

11. táblázat. Mycock (2010) mondattagolása.

TOPIK MEZŐ	PREDIKATÍV EGYSÉG			
	operátor mező		ige	ige utáni tartomány
	kvantorok	fókusz		

Ezzel szemben én az alábbi alternatív artikulációt teszem fel.

12. táblázat. Laczkó (2021) mondattagolása.

TOPIK MEZŐ	ÁLLÍTMÁNY			
	operátor mező kvantorok	*predikatív egység*		
		± fókusz	ige	ige utáni tartomány

A fókusz véleményem szerint is a Spec,VP pozíciót foglalja el. Ugyanakkor, amint azt a 3. és a 4. fejezetben részletesen bemutattam, én minden VM-et is ebbe a pozícióba teszek kiegészítő eloszlásban (Mycock felfogásától eltérően), ezért van a ± szimbólum a fókusz előtt a 12. táblázatban. Ezenkívül az én megközelítésemben az operátormezőben található összetevők balról hozzá vannak csatolva a VP-hez.

Hasonlítsuk most össze Mycock (2010) megközelítését és az én megközelítésemet a 10. táblázat alapján a kilenc vizsgált szerkezettípusra vonatkozóan.

(A) FOC V

A két elemzés megegyezik: a prozódiai prominenciát kapó összetevők a szintaktikai prominencia számára kijelölt Spec,VP fókuszpozícióban vannak.

(B) NEG FOC V

A két elemzés megegyezik: a prozódiai prominenciát kapó összetevők a szintaktikai prominencia számára kijelölt Spec,VP fókuszpozícióban vannak.

(C) Q V

A két elemzés megegyezik: a prozódiai prominenciát kapó összetevők a szintaktikai prominencia számára kijelölt Spec,VP fókuszpozícióban vannak.

(D) ∀ VM V

a. Mycock: a kvantor a QP-ben van; a Spec,VP pozíció, amely az ő megközelítésében a fókuszált összetevőknek van fenntartva, üres; a VM morfológiailag egyesül az igével (azaz mindkét elem a V^0 (szó szintű) fej csomópont alatt van).
b. Laczkó: a kvantor itt is a QP-ben van; a VM a Spec,VP pozíciót foglalja el, hiszen a fókusz és a VM ezért a pozícióért verseng nálam, és csak az ige van a V^0 alatt.

(E) ∀ NEG V

a. Mycock: a kvantor a QP-ben van; a Spec,VP pozíció, amely az ő megközelítésében a fókuszált összetevőknek van fenntartva, üres; és a tagadószó a V^0 alatti igéhez simul.
b. Laczkó: a kvantor itt nem a QP-ben van, hanem, ahogyan arra fentebb rámutattam, a QP-t megelőző (kontrasztív) topik pozícióban. A 10. táblázatban ezt jelzi a „––(!)" ábrázolás. Az én megközelítésemben a Spec,VP pozícióért nemcsak a VM, a fókusz és a kérdőszó verseng, hanem a mondattagadást kifejező tagadószó is. Következésképpen ebben a konstrukciótípusban nálam a tagadószó (NEG) a Spec,VP-ben van, és csak az ige található a V^0 alatt.

(F) NEG ∀ V

a. Mycock: a tagadott univerzális kvantor a standard QP pozícióban van; a Spec,VP üres; és az ige a V^0 alatt található.
b. Laczkó: a tagadott univerzális kvantor a Spec,VP-ben van, mint a közönséges tagadott összetevők, amelyek számára ez az egyetlen kijelölt pozíció;[98] az ige pedig szokás szerint a V^0 alatt van. Amint arra már utaltam fentebb, egy tagadott univerzális kvantor csak akkor foglalhatja el a neki rendszeresített QP pozíciót, ha a Spec,VP pozíciót egy nem tagadott fókuszált összetevő tölti be.

[98] A Spec,VP pozíció tehát kétféleképpen is szerepet játszik tagadás esetén. (i) A tagadószó foglalja el mondattagadás esetében (ilyenkor a VM az ige mögött kénytelen megjelenni): *János nem jött ki*. (ii) Egy (közönséges) tagadott összetevő számára ez az egyetlen kijelölt pozíció: *Nem János jött ki, hanem Pali*.

(G) ∀ FOC V

A két elemzés megegyezik: a H+L prozódiai prominenciát kapó univerzális kvantor a QP pozícióban van; a fókuszált összetevő a szokásos Spec,VP pozícióban található, de ezúttal a szokásos H+L hangsúly nélkül; az ige pedig a V^0 pozícót foglalja el.

(H) Q Q V

a. Mycock: az összes kérdőszó (kérdő kifejezés)[99] egyetlen nagy szekvenciát alkot, amely a Spec,VP fókuszpozíciót foglalja el. Formálisabban fogalmazva: egymás szerkezeti testvéreiként illesztődnek be a Spec,VP-be.
b. Laczkó: mindig az utolsó (közvetlenül az ige előtti) kérdőszó az, amely a Spec,VP pozíciót foglalja el; és az összes többi (vagyis nem utolsó) kérdőszó az operátor mezőben van, a VP-hez (binárisan) csatolt kvantor (QP) pozícióban.

(I) Q Q Q V

a. Mycock: lásd (Ha)-t.
b. Laczkó: lásd (Hb)-t.

(J) Q NEG FOC V

a. Mycock: a (nem közvetlenül ige előtti) kérdőszó és az ige előtti tagadott (nem kérdő) fókusz egy szekvenciát alkot, amely a Spec,VP pozíciót foglalja el (formálisabban: egymásnak testvércsomópontjai a Spec,VP-ben).
b. Laczkó: csak a tagadott (nem kérdő) fókusz van a Spec,VP-ben; a (nem közvetlenül ige előtti) kérdőszó a VP-hez (binárisan) csatolt kvantor (QP) pozícióban található. A (Ja) és a (Jb) változatok közötti eltérés abban áll, hogy két különböző, ige előtti összetevő kapja a H+L nyomatékkal kifejezett prozódiai prominenciát.

A következőkben az új (módosított és kibővített) megközelítésemet mutatom be. Egyaránt elemzem az alapvető konstrukciótípusokat és azokat a speciális típusokat, amelyek kihívást jelentenek bármely generatív modell számára. A könnyebb összehasonlíthatóság kedvéért először az alapvető konstrukciótípusokat elemzem abban a sorrendben, ahogyan azok Mycock 7. táblázatában szerepelnek, és ez után térek rá a speciális konstrukciók elemzésére.

[99] Az egyszerűség kedvéért a továbbiakban a *kérdőszó* szót 'kérdő kifejezés' értelemben is használom.

5.2.2 A FOC V típus

(A) [János]$_{\text{TOPIC}}$ [Annának]$_{\text{TOPIC}}$ mutatta be Marit a moziban.

A *János* összetevő elemzése a korábban bevezetett módon történik, megkapja a szokásos alanyi grammatikai funkciós és a közönséges topik funkciós annotációit. Ebben a példában nincs konstituens az operátor mezőben. Az oblikvuszi argumentum, *Annának* a fókuszált összetevő a Spec,VP pozícióban. A 13. táblázatban a korábbi, 3. fejezetbeli és az itteni, új elemzésemben szereplő annotációkat mutatom be.

13. táblázat. A fókusz funkcionális annotációi a Spec,VP-ben.

a 3. fejezetben	itt
Spec,VP	Spec,VP
(↑GF)=↓ (↑FOCUS)=↓ *template:* @(FOCUS)	(↑GF)=↓ (↑VM-FOCUS)=↓ { (↓VM-FOCUS-TYPE)=exh [↗=↙,ρ:erad] | (↓VM-FOCUS-TYPE)=id [↗=↙,ρ:level] | (↓VM-FOCUS-TYPE)=pres { [↗=↙,ρ:level] | [↗=↙,ρ:erad] } } *template:* @(VM-FOCUS)

A (↑GF)=↓ mindkét elemzésben az általánosított grammatikaifunkció-jelölés. Az előző elemzésben szereplő (↑FOCUS)=↓ annotáció itt radikálisan kibővül. Ennek az az oka, hogy az előző, alapmegközelítésben csak egy fókusztípust modelleztem ebben az egyetlen kijelölt Spec,VP pozícióban, a standard fókuszt, „mindenki fókuszát", amelyet sokan kimerítő fókusznak neveznek: azonosítás kizárással. Az itteni új, részletesebb és átfogóbb megközelítésemben (amely továbbra is a magyar mondatokban a preverbális tartományra koncentrál) egy olyan szerkezettípust is kezelek, amelyben egy fókuszált összetevő az operátor mezőben, a VP-hez csatolt kvantor (QP) pozícióban fordul elő, megelőzve egy kérdőszót, amely a Spec,VP-t foglalja el. Következésképpen meg kell különböztetni a két fókuszt: a Spec,VP-beli standard fókuszt és ezt a másikat ebben a speciális konstrukcióban. A megoldásom az, hogy a standard fókuszt a VM-FOCUS funkcionális címkével látom el, a fókuszok minden más előfordulását pedig (akár az ige előtti, akár az ige mögötti tartományban) egyszerűen a FOCUS

címkével. A standard fókusz esetében azért használom a „VM" előtagot a funkciócímkében, hogy jelezzem, hogy a fókuszált összetevő a kijelölt Spec,VP pozícióért (egyebek között) a VM-ekkel verseng.[100]

Részben Kálmán et al. (1984), Kálmán (1985, 2001) és Gazdik (2012) nyomán háromféle fókusztípust különböztetek meg: közönséges kimerítő fókusz *(exh),* prezentációs fókusz *(pres),* valamint azonosító fókusz *(id),*[101] a harmadik nagyjából megfelel Kálmán (2001) és Gazdik (2012) „hókuszának". Felteszem, hogy a Spec,VP-ben mindhárom fókusztípus kifejezhető.[102]

Kálmán et al. (1984), Kálmán (1985, 2001) és Gazdik (2012) szerint a semleges mondatoknak lapos prozódiájuk van, a nem semleges mondatoknak irtó hangsúlyos prozódiájuk. Tekintettel arra, hogy az ezek által a szerzők által hókusznak nevezett (egyfajta identifikációs funkcióval bíró) összetevő lapos prozódiájú mondatokban fordul elő, felteszik, hogy a hókusz a semleges mondatok tartományába tartozik. Ezzel szemben számomra a helyes szintaktikai elemzés kialakítása szempontjából az alapvető szórendi tulajdonságok meghatározóbb szerepűek, mint a prozódiai jellemzők. Konkrétabban fogalmazva: ha egy mondattípusra az jellemző, hogy ha van (lenne) benne VM, akkor az az ige után fordul(na) elő, akkor én azt az intonációs mintázatától függetlenül nem semlegesnek tekintem. Mindhárom fent említett fókusztípus előfordul az általam nemsemlegesnek definiált mondatokban. A kimerítő fókuszt tartalmazó mondatok az irtó hangsúlyos prozódiai mintát követik, míg a hókuszt tartalmazók a lapos hangsúlyos mintát, lásd többek között Kálmán et al. (1984)-et és Kálmán (1985, 2001)-et. Ennek egyszerű oka van: mivel mindkét fókusztípus szigorúan megköveteli azt, hogy az őket tartalmazó mondatokban a VM az ige után forduljon elő, a két típus az eltérő prozódiai jellemzőik alapján különböztethető meg. Az (A)-ban szereplő mondatban az *Annának* összetevő kimerítő fókuszként és hókuszként egyaránt értelmezhető, attól függően, hogy az aktuálisan elhangzó mondat melyik prozódiai mintát követi. A kettő közötti választást pedig a kontextus és a beszélő szándéka határozza meg. Ami a prezentációs fókusz prozódiáját illeti, nincs tudomásom idevágó empirikus kutatási eredményekről. Saját intuícióm szerint ez a típus mindkét prozódiai mintával összeegyeztethető.

[100] Amint azt a 4. fejezetben bemutattam, egy VM maga is lehet fókuszált összetevő.

[101] Az angol rövidítések feloldása: *exh* = *exhaustive* (kimerítő), *pres* = *presentational* (prezentációs), id = *identificational* (azonosító).

[102] Amint azt a 4. fejezetben megmutattam, van egy speciális, további fókusztípus is, amelyet gyakran verum-fókusznak (vagy VP-fókusznak) neveznek, és amelynek funkciója az adott mondat igazságértékének a megerősítése. Ennek a fókusztípusnak az esetében a H+L nyomaték szintén a Spec,VP-ben lévő összetevőre esik, ha van összetevő abban a pozícióban. Ha nincs kitöltve a Spec,VP, akkor az ige kapja a H+L nyomatékot, mert ebben az esetben az ige a VP bal szélén lévő első elem.

A 13. táblázatban (és az azt követő táblázatokban) az új elemzésem részleteinek bemutatásakor a prozódiai tulajdonságok kifejezésére Mycock (2006) formalizmusát használom: a ↗=↙ annotáció az összetevős szerkezet és a prozódiai (más néven: fonológiai) szerkezet közötti leképezési viszonyt jelöli, a ρ szimbólum pedig az adott prozódiai értékeket vezeti be. A *level* (lapos) és az *erad* (irtó) értékek az adott pozícióban lévő összetevő prozódiai tulajdonságait jelölik.

A 3. fejezetben bevezettem az LFG-XLE-s templátumokat. Például a (↑GF)=↓ és (↑FOCUS)=↓ annotációs pár esetében a @(FOCUS) templátumot használtam, lásd a 13. táblázat bal oldali oszlopát. Amint azt a 13. táblázat jobb oldali oszlopa előre jelzi, ebben a fejezetben az új annotációegyüttesek egyre (és egyre) összetettebbek lesznek. Ezért itt még nagyobb szükség lesz templátumok használatára. Itt első lépésként a @(VM-FOCUS) templátumot alkalmazom az új funkcionális annotációk együttesének reprezentálására a 13. táblázat jobb oldali oszlopában.

5.2.3 A NEG FOC V típus

(B) János NEM [Marit]$_{\text{FOCUS}}$ hívta fel.

Ebben a konstrukciótípusban összetevő-tagadás van. Felteszem, hogy a tagadott mondatrész a Spec,VP fókuszpozíciót foglalja el. Laczkó (2021) 5. fejezetében kidolgozom a tagadás LFG-XLE-s elemzését, amely ezt a tagadástípust is kezeli (5.1.4.1.). Egy olyan összetevős szerkezeti reprezentációt vezetek be, amelyben a tagadószó (NEG címkével) ADJUNCT funkcionális annotációval balról van hozzácsatolva a tagadott mondatrészhez, és ehhez a kiterjesztett összetevőhöz a FOCUS diskurzusfunkciót társítom. A további részleteket és reprezentációkat lásd Laczkó (2021)-ben. Számunkra itt most csak az a lényeges, hogy a fentebb bevezetett három VM-beli fókusztípusból itt a kimerítő *(exh)* szerepel, tehát ennek a tagadásos konstrukciónak az annotációit a [↗=↙,ρ:erad] prozódiai annotációval kell kiegészíteni, lásd a fenti 13. táblázat jobb oldali oszlopát.

5.2.4 A Q V típus

(C) [János]$_{\text{TOPIC}}$ [KINEK]$_{\text{FOCUS}}$ mutatta be Marit?

A 3. fejezetben a 14. táblázatban látható annotációkat és a hozzájuk tartozó templátumot használtam. Emlékezzünk vissza, hogy az első CHECK-jegyes annotáció azt kódolja, hogy ha egyetlen kérdőszó van a mondatban, annak

a Spec,VP pozíciót kell elfoglalnia. A második CHECK-jegyes annotációra az egynél több kérdőszót tartalmazó mondatok kezeléséhez van szükség, lásd a 2. fejezetet és e fejezet 5.2.9 részét. Az egyetlen különbség a korábbi és a mostani elemzésem között az, hogy az utóbbiban a kimerítő fókusztípus irtó hangsúlyos prozódiai annotációját is hozzárendelem a kérdőszóhoz. Következésképpen a @(VM-INTER_2) templátum, amelyet a továbbiakban használni fogok, ezt a prozódiai kódolást is tartalmazza, lásd a 14. táblázat jobb oldali oszlopát.

Annak érdekében, hogy a módosított templátumok egy-egy változatának tartalma a továbbiakban azonosítható legyen, a templátumcímkéket sorszámozom: @(TEMPLATE), @(TEMPLATE_2), @(TEMPLATE_3) stb., lásd a 14. táblázatban található két VM-INTER templátumcímkét.

14. táblázat. Funkcionális annotációk a Spec,VP-ben álló egyedüli kérdőszóhoz rendelve.

3. fejezet	**Ez a fejezet**
Spec,VP	*Spec,VP*
(↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ *template:* @(VM-INTER)	(↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ [↗=↙,ρ:erad] *template:* @(VM-INTER_2)

5.2.5 A ∀ VM V típus

(D) Mindenkit felhívott János.

Emlékezzünk vissza arra, hogy ez Mycock (2010) példája. Ő az igekötő+ige kombinációt egyetlen szóként ábrázolja; és emlékezzünk arra is, hogy az én megközelítésemben az igekötő önálló szó, amely a Spec,VP pozíciót foglalja el, akárcsak a többi VM típus. A *mindenki* univerzális kvantor mind Mycock elemzésében, mind az én elemzésemben az operátor mezőben van. Az én általános VM-es megközelítésemet és az igekötős igék elemzésének általam kidolgozott legújabb változatát lásd a 4. fejezetben.

Vessük össze a 3. és a 4. fejezetben a Spec,VP-ben szereplő VM-konstituenshez társított annotációimat az itt kiegészített annotációimmal a 15. táblázatban. Ugyancsak vessük össze a 3. és a 4. fejezetben a VP-hez csatolt (XP) pozícióban lévő univerzális kvantorhoz társított annotációimat az itt kiegészített annotációimmal a 16. táblázatban.

15. táblázat. Funkcionális annotációk a Spec,VP-ben álló VM-hez rendelve.

3. és 4. fejezet	Ez a fejezet
Spec,VP	Spec,VP
{ (↑GF)=↓ | ↑=↓ } (↓CHECK_VM)=$_c$+ *template:* @(VM)	{ (↑GF)=↓ | ↑=↓ } (↓CHECK_VM)=$_c$+ [↗=↙,ρ:level] *template:* @(VM_2)

Emlékezzünk vissza arra, hogy az előző elemzésemben a megszorító CHECK-jegy garantálja, hogy csak a lexikailag VM-ként megjelölt elemek foglalhatják el ezt a pozíciót egy semleges mondatban. A ↑=↓ funkcionális fej annotáció az igekötőkhöz társul, a (↑GF)=↓ annotáció pedig az összes többi VM-típushoz. Ezeket az annotációkat megtartom az új elemzésemben is. Itt azonban a VM-ek jellegzetes (lapos) prozódiai tulajdonságát is kódolom semleges mondatbeli előfordulásuk esetében.

16. táblázat. Funkcionális annotációk az XP,VP pozícióban álló univerzális kvantorokhoz rendelve.

3. és 4. fejezet	Ez a fejezet
(↑GF)=↓ (↓CHECK_QP)=$_c$+ *template:* @(QP)	(↑GF)=↓ (↓CHECK_QP)=$_c$+ [↗=↙,ρ:erad] *template:* @(QP_2)

Az előző elemzésemben az annotációk nagyon egyszerűek. Az univerzális kvantornak (vagy az univerzális kvantort tartalmazó összetevőnek) van valamilyen grammatikai funkciója: (↑GF)=↓, és a megszorító CHECK-jegy biztosítja, hogy csak a lexikai formájukban megfelelően megjelölt (kvantor)elemek jelenhetnek meg ebben a pozícióban. Itteni elemzésemben mindezt kiegészítem a kvantor prozódiai jellemzőjével: [↗=↙,ρ:erad], lásd a 16. táblázat jobb oldali oszlopát. Ez a kódolás azt jelzi, hogy az univerzális kvantor ebben a VM-et tartalmazó, semleges mondattípusban megkapja a H+L prominenciát. A (G)-beli konstrukciótípus elemzésének tárgyalásakor az 5.2.8 részben megismétlem azt az empirikus általánosítást, hogy még akkor is, ha az univerzális kvantort fókusz követi, az előbbi kapja a H+L hangsúlyt.

5.2.6 A ∀ NEG V típus

(E) Mindenki NEM dicsérte Annát.

Emlékezzünk vissza az 5.2.1 részből arra, hogy Mycock (2010) felteszi, hogy egyrészt (E)-ben az univerzális kvantor az operátormezőben van, másrészt a tagadószót fonológiailag és morfológiailag az igével kombinálja: a nem=V komplexumot a V^0 alá helyezi. Ezzel szemben én azt állítom, hogy itt egyrészt az univerzális kvantor a kontrasztív topikok minden meghatározó tulajdonságával rendelkezik, és így a topik mezőben foglal helyet, másrészt a tagadószó a Spec,VP pozícióban van.

Ez a konstrukció predikátumtagadást (más szóval mondattagadást) fejez ki. Laczkó (2021) 5. fejezetében ennek a tagadástípusnak is részletes LFG-XLE elemzését nyújtom. Felteszem, hogy a tagadószó (NEG) a Spec,VP pozícióban van. A fő érvem e mellett a nézet mellett az, hogy ez az elem kiegészítő eloszlásban van az ezért a pozícióért versengő többi elemmel: a fókuszált összetevőkkel, a kérdőszókkal és a VM-ekkel. Következésképpen a Spec,VP pozíciót megcélzó másik három elemtípus diszjunktív annotációegyüttesébe az eddigi három tag mellé egy negyediket is beillesztek, amely a 17. táblázatban látható annotációkat tartalmazza.

17. táblázat. A NEG funkcionális annotációi.

Spec,VP
↓∈(↑ADJUNCT) (↓ADJUNCT-TYPE)=neg (↑VM-FOCUS)=↓ (↓VM-FOCUS-TYPE)=neg [↗=↙,ρ:erad] *template*: @(VM-NEG)

Ami a tagadószó kezelését illeti, az a központi gondolat, hogy ugyanazokkal a specifikációkkal rendelkezik, akár összetevőtagadásban szerepel (lásd a fenti 5.2.3 részt), akár predikátumtagadásban vesz részt. Vagy az összetevőt módosítja tagadó adjunktumként (lásd a 5.2.3 részt), vagy a predikátumot módosítja ugyanígy, lásd a 17. táblázatot. A táblázat azt is mutatja, hogy elemzésemben így a VM-fókusztípusok köre is bővül: (↓VM-FOCUS-TYPE)=neg. Két érvem van amellett, hogy a tagadószót ebben Spec,VP-ben fókuszált elemnek tekintsem. Egyrészt a prozódiája megegyezik egy közönséges fókuszált összetevő

prozódiájával, amint azt Mycock (2010) empirikus eredményei tanúsítják. Másrészt ily módon a tagadószó és a VM komplementaritása egyetlen nagy általánosításba illeszthető: a VM a Spec,VP pozíciót célozza meg, feltéve, hogy azt nem foglalja el egy fókuszált elem. És immár a fókuszált elemek köre természetes módon bővül: közönséges fókusz, kérdőszó *és* a tagadószó. A releváns annotációkat még ki kell egészíteni a prozódiai információk kódolásával. Mivel a tagadószó, mint említettem, ugyanazt a mintát követi, mint a standard kimerítő *(exh)* fókusz, ebben az esetben is a [↗=↙,ρ:erad] annotáció a megfelelő, lásd a 17. táblázatot.

5.2.7 A NEG ∀ V típus

(F) Nem mindenkit hívott fel János.

Emlékezzünk vissza az 5.2.1 részből arra, hogy Mycock felteszi, hogy (F) esetében a tagadott univerzális kvantor a szokásos QP pozíciójában van, a fókuszpozíció üres, de ennek ellenére a VM az ige mögött áll. Ezzel szemben az én állításom az, hogy egy tagadott univerzális kvantor akkor és csak akkor foglalhatja el a kanonikus QP-pozícióját, ha a Spec,VP pozíciót egy nem tagadott fókuszált összetevő tölti be. Mivel (F)-ben nincs (más) fókuszált konstituens, azt kell feltennünk, hogy a tagadott kvantor a közönséges tagadott összetevőkhöz hasonlóan a Spec,VP-t foglalja el. Ez azonnal megmagyarázza a VM ige mögötti előfordulását. Mycock elemzésében a tagadott univerzális kvantor a kanonikus pozíciójában kapja a szintaktikai prominenciával összhangban álló prominens prozódiai H+L hangsúlyt. Az én elemzésemben pedig azért kapja ezt a hangsúlyt, mert fókuszpozícióban lévő tagadott összetevő, és ezért társul hozzá a [↗=↙,ρ:erad] annotáció. Ebből az is következik, hogy az én megközelítésemben a *nem mindenkit* (F)-ben pontosan ugyanúgy elemzendő, mint a *nem Marit* (B)-ben az 5.2.3 részben.

5.2.8 A ∀ FOC V típus

(G) Mindenkit [János]$_{\text{FOCUS}}$ hívott fel.

Mycock (2010) és én szintaktikailag ugyanúgy elemezzük ezt a szerkezetet. Amint fentebb már többször rámutattam, ennek a konstrukciótípusnak az a különleges prozódiai tulajdonsága, hogy az univerzális kvantor „ellopja" a H+L prominens hangsúlyt a kimerítő fókusztól. Ez az én rendszeremben a következőképpen ragadható meg. Biztosítani kell, hogy a két érintett összetevő „lássa egymást" a saját pozíciójából. A reprezentációs stratégia ugyanaz, mint

a többszörös kérdések kezelése esetében: CHECK-jegy-párokat alkalmazok. Az alapötlet itt az, hogy a kvantorpozícióban lévő CHECK-jegyet, amely biztosítja (megszorítja), hogy csak (univerzális) kvantorok fordulhatnak elő az adott pozícióban, (↓CHECK_QP)=$_c$+, kiegészítem egy felfelé mutató nyilat tartalmazó, meghatározó CHECK-jeggyel, (↑CHECK_QP)=+, amelynek korlátozó megfelelője, a (↑CHECK_QP)=$_c$+, a Spec,VP-ben a kimerítő fókuszhoz kapcsolódik.[103]

18. táblázat. Annotációk XP,VP-hez rendelve a prozódia kódolására univerzális kvantor és Spec,VP-beli fókusz együttes előfordulása esetén.

(↑GF)=↓ (↓CHECK_QP)=$_c$+ [↗=↙,ρ:erad] *template:* @(QP_2)	→	(↑GF)=↓ (↓CHECK_QP)=$_c$+ (↑CHECK_QP)=+ [↗=↙,ρ:erad] *template:* @(QP_3)

A Spec,VP-beli kimerítő fókuszhoz társított megszorító CHECK-jegy, a (↑CHECK_QP)=$_c$+, egy [↗=↙,ρ:erad] diszjunkcióba van beépítve, lásd az alábbi táblázatot. Ez az annotációegyüttes azt kódolja, hogy jelöletlen esetben a kimerítő *(exh)* fókusz kapja a H+L főhangsúlyt, lásd a diszjunkció első tagját, de nem kapja ezt meg, ha van univerzális kvantor a VP-hez csatolva: (↑CHECK_QP)=$_c$+. Ez utóbbi esetben az univerzális kvantor lesz a prominens összetevő, lásd a 18. táblázatot.

19. táblázat. Annotációk Spec,VP-hez rendelve a prozódia kódolására univerzális kvantor és Spec,VP-beli fókusz együttes előfordulása esetén.

(↑GF)=↓ (↑VM-FOCUS)=↓ (↓VM-FOCUS-TYPE)=exh [↗=↙,ρ:erad]	→	(↑GF)=↓ (↑VM-FOCUS)=↓ (↓VM-FOCUS-TYPE)=exh { [↗=↙,ρ:erad] | ~[↗=↙,ρ:erad] (↑CHECK_QP)=$_c$+ }

A fenti annotációs módosításokat beépítem a két releváns templátumba. A kvantor esetében lásd a @(QP_3) templátumot a 18. táblázat jobb oldali oszlopában. A Spec,VP kimerítő fókuszú összetevője esetében az 19. táblázat jobb oldali

[103] Többszörös kiegészítendő kérdések esetében a Spec,VP-ben közvetlenül az ige előtti kérdőszó az, amely hasonló CHECK-jegypárt kap: (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ és (↑CHECK_VM-INTER)=+. Az utóbbi további kérdőszavakat engedélyez a kvantorpozícióban, lásd a harmadik fejezetet, valamint a 20. táblázatot a következő részben (5.2.9).

oszlopában szereplő új diszjunkciót a 13. táblázatban szereplő @(VM-FOCUS) templátum VM-FOCUS-TYPE)=exh diszjunkciós tagjába foglalom, és az így kiegészített tartalommal az új templátumcímke @(VM-FOCUS_2) lesz.

5.2.9 A Q* + Q V típus

(H) [Ki]$_{\text{FOCUS}}$ [kinek]$_{\text{FOCUS}}$ mutatta be Marit?

(I) [Ki]$_{\text{FOCUS}}$ [kit]$_{\text{FOCUS}}$ [kinek]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be?

Emlékeztetőül: Mycock (2010) és én markánsan eltérő módon elemezzük az egynél több kérdőszót tartalmazó mondatokat. Az alapvető különbség az, hogy Mycock azt teszi fel, hogy az összes kérdőszó egyetlen nagy szekvenciát alkotva a Spec,VP fókuszpozíciót foglalja el, lásd a FOCUS funkcionális címkéket az ő (H)-beli és (J)-beli példáiban. Nálam viszont kizárólag az igét közvetlenül megelőző kérdőszó áll a Spec,VP-ben, és az összes többi (őt megelőző) kérdőszó a VP-hez (iteratív módon) balról csatolt kvantorpozícióban van. Az egyetlen Spec,VP-beli kérdőszó kapja meg a H+L főhangsúlyt. Ennek szellemében a Spec,VP-ben szereplő kérdőszó annotációit ki kell egészíteni a kimerítő fókuszra jellemző szokásos prozódiai információval: [↗=↙,ρ:erad], lásd a 14. táblázatnak jobb oldali oszlopát, amelyet alább a 20. táblázatban megismétlek.

20. táblázat. Alapvető funkcionális annotációk többszörös kérdések kezelésére.

VP,VP	Spec,VP
(↑GF)=↓ (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+ *template:* @(QP-INTER)	(↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ [↗=↙,ρ:erad] *template:* @(VM-INTER_2)

5.2.10 A Q NEG FOC V típus

(J) [János]$_{\text{TOPIC}}$ [kinek]$_{\text{FOCUS}}$ NEM [Marit]$_{\text{FOCUS}}$ mutatta be?

Amint arra fentebb már rámutattam, bár Mycock részletesen foglalkozik ezzel a konstrukciótípussal, nem említi, hogy ez ellentmond megközelítése azon sarokkövének, hogy a Spec,VP pozíciót vagy egyetlen fókuszált nem kérdőszó összetevő,

vagy egy vagy több fókuszált kérdőszó foglalhatja el. Nála tehát a két fókusztípus szigorúan kiegészítő eloszlásban van. Ez az alapelv itt nyilvánvalóan sérül.

Az én megközelítésem általános keretei között ez a konstrukciótípus a következőképpen kezelhető. Alapvetően a kérdőszó speciális előfordulását kell kódolni azok között az annotációk között, amelyek a többszörös kiegészítendő kérdő mondatokban a kvantorpozíciót elfoglaló kérdőszókhoz vannak társítva, lásd a 21. táblázatot.

21. táblázat. Az XP,VP-ben álló kérdő kifejezésekhez rendelt funkcionális annotációk módosítása.

(↑GF)=↓ →	(↑GF)=↓
(↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+	{ (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+
(↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+	(↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+
template:	| (↑CHECK_QP-INTER)=$_c$+
@(QP-INTER)	(↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+
	(↑VM-FOCUS-TYPE)=$_c$exh
	(↑VM-FOCUS ADJUNCT-TYPE)=$_c$neg
	{ [↗=↙,ρ:erad]
	~(↑ρ VM-FOCUS [↗=↙, ρ])=erad
	| ~[↗=↙,ρ:erad]
	(↑ρ VM-FOCUS [↗=↙, ρ])=erad } }
	template:
	@(QP-INTER_2)

A több kérdőszót tartalmazó mondatok kezelésére eddig a fenti táblázat bal oldali oszlopában látható annotációkat használtam a VP-hez csatolt kvantorpozícióban álló kérdőszavakhoz társítva. A két korlátozó CHECK-jegy biztosítja, hogy ebben a kvantorpozícióban akkor fordulhat elő kérdőszó: (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+, ha a Spec,VP pozíciót egy másik kérdőszó foglalja el: (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+. Ahhoz, hogy a (J)-ben szereplő speciális szerkezettípust lefedjük, ezt a reprezentációt ki kell egészíteni a táblázat jobb oldali oszlopában látható diszjunkcióval. A diszjunkció első tagja a többszörös kérdésekre vonatkozó korábbi annotációk együttese (lásd ismét a bal oldali oszlopot). A második tag pedig a speciális konstrukciót kezeli.[104] Az annotációs stratégia alapvetően itt is ugyanolyan természetű. A kérdőszónak a kvantorpozícióban való előfordulását

[104] A könnyebb áttekinthetőség érdekében a táblázat jobb oldali oszlopában diszjunkciós reprezentációs megoldást alkalmazok. Ennek egy egyszerűbb (és ilyen esetekben gyakrabban használt) alternatívája, hogy a diszjunkció első tagja az annotációegyüttes kötelező része, a diszjunkció második tagja pedig az első diszjunkció tartalmának kivételével zárójelek közé kerül, vagyis opcionális alternatívaként szerepel.

akkor engedélyezzük: (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+, ha a Spec,VP pozíciót egy meghatározott összetevőtípus foglalja el. Itt ez a kijelölt összetevő a kimerítő fókusz: (↑VM-FOCUS-TYPE)=$_c$exh. Ennek a fókusznak továbbá tagadottnak kell lennie: (↑VM-FOCUS ADJUNCT-TYPE)=$_c$neg. A diszjunkció második tagjában található prozódiai diszjunkció formalizáltan megragadja Mycock (2010) kísérletes eredményeken alapuló megállapításait: vagy a kvantorpozícióban lévő kérdőszó (lásd a prozódiai diszjunkció első tagját), vagy a Spec,VP-ben álló tagadott kimerítő fókusz kapja a H+L prominenciát (irtó hangsúlyt).

A fenti XP,VP-beli annotációs változtatásokat, kiegészítéseket a Spec,VP-t elfoglaló, a kimerítő fókuszhoz kapcsolódó annotációk módosításával kell párosítani. Emlékezzünk vissza arra, hogy jelöletlen esetben a kimerítő fókusz kapja a prominens H+L hangsúlyt. Ez alól az a kivétel, ha ezt a fókuszt egy univerzális kvantor előzi meg az XP,VP pozícióban. Ilyenkor az univerzális kvantor kapja meg a prozódiai prominenciát. Ezt rögzítették a fenti 19. táblázatban szereplő módosított annotációk. Az alábbi 22. táblázatban tovább módosítom ezeket az annotációkat, hogy a kérdőszó + tagadott kimerítő fókusz konstrukció prozódiai viselkedését is lefedjék.

22. táblázat. A Spec,VP-hez rendelt prozódiai annotációk, amikor XP,VP-beli univerzális kvantor vagy kérdőszó előzi meg a kimerítő fókuszt.

(↑GF)=↓ (↑VM-FOCUS)=↓ (↓VM-FOCUS-TYPE)=exh { [↗=↙,ρ:erad] | (↑CHECK_QP)=$_c$+ }	→	(↑GF)=↓ (↑VM-FOCUS)=↓ (↓VM-FOCUS-TYPE)=exh { [↗=↙,ρ:erad] | (↑CHECK_QP)=+ (↑CHECK_QP-INTER)=+ }

Az univerzális kvantor + fókusz konstrukciótípus esetében azt, hogy a két elem „látja egymást", úgy kódoltam formálisan, hogy az univerzális kvantorhoz egy felfelé mutató nyíllal ellátott, meghatározó CHECK-jegyet társítottam: (↑CHECK_QP)=+, és ennek a korlátozó CHECK-jegy megfelelőjét a kimerítő fókuszhoz rendeltem. Ha az általuk kifejezett feltétel teljesül, akkor a fókusznak nincs H+L hangsúlya (és a kvantornak a szokásos módon megvan ez a hangsúlya), lásd a 22. táblázat bal oldali oszlopában a diszjunkció második tagját. A kérdőszó + tagadott fókusz konstrukció esetében a Spec,VP-ben a fókuszhoz a következő meghatározó CHECK-jegyet rendelem: (↑CHECK_QP-INTER)=+. Ennek a korlátozó megfelelője, a (↑CHECK_QP-INTER)=$_c$+ a kvantorpozícóban lévő kérdőszóhoz van társítva. A forgatókönyv ugyanaz: a fókusznak nincs H+L hangsúlya, ha az XP,VP pozíciót egy kérdőszó tölti ki. A H+L hangsúlyt (pontosabban annak a lehetséges váltakozását) a 21. táblázat jobb oldali oszlopában a kérdőmondathoz

kapcsolódó annotációk kódolják. A 22. táblázatban szereplő, Spec,VP-beli annotációs alternatívát az 5.2.8 részben bevezetett @(VM-FOCUS_2) templátumba építem be, és az új, bővített változatot a @(VM-FOCUS_3) címkével jelölöm.

Vegyük észre, hogy az eddig kidolgozott elemzés egy fontos szempontból hiányos: nem ragadja meg azt a tényt, hogy a nem kérdő fókuszált összetevőnek tagadottnak kell lennie ahhoz, hogy engedélyezni tudja egy kérdőszó előfordulását a VP-hez csatolt kvantorpozícióban. Ezt én a kérdőszavak lexikai formájában kódolom. Vessünk egy pillantást a kérdőszavak (18)-beli általánosított lexikai reprezentációjára a 3. fejezetből.

(18) L (wh-word) …
(↑PRON-TYPE)=interrogative
((GF*↑) STMT-TYPE)=wh-interrogative
{ ((GF*↑) CHECK_VM-INTER)=+
| ((GF*↑) CHECK_QP-INTER)=+ }.

A diszjunkcióban az első (meghatározó) CHECK-jegy azt kódolja, hogy a Spec,VP pozícióba be lehet illeszteni egy kérdőszót, mivel a korlátozó megfelelője a Spec,VP pozícióhoz társított annotációs diszjunkció egyik tagjában található. A diszjunkció második (szintén meghatározó) CHECK-jegye ugyanezt fejezi ki a kérdőszónak a VP-hez kapcsolt kvantor pozícióba való beilleszthetőségét illetően. A VP-hez kapcsolt pozícióban lévő kérdőszó és a Spec,VP pozícióban lévő kérdőszó vagy kimerítő fókusz szükséges együttes előfordulását az e két kijelölt pozícióhoz tartozó CHECK-jegyes annotációk kódolják, lásd a 21. és a 22. táblázatokat. Az a tény, hogy a kimerítő fókusznak negatívnak kell lennie, egyszerűen kódolható a kérdőszavak lexikai formáiban található negatív polaritáskényszerrel, lásd a diszjunkció második tagjához hozzáadott ((GF*↑) VM-FOCUS POL)=$_c$neg annotációt (19)-ben.

(19) L (wh-word) …
(↑PRON-TYPE)=interrogative
((GF*↑) STMT-TYPE)=wh-interrogative
{ ((GF*↑) CHECK_VM-INTER)=+
| ((GF*↑) CHECK_QP-INTER)=+
((GF*↑) VM-FOCUS POL)=$_c$neg }.

Ez volt az utolsó szerkezettípus, amelyet Mycock (2010) vizsgált empirikus tanulmányában. Az alábbi két részben két további, ehhez a jelenségkörhöz kapcsolódó konstrukciót tárgyalok és elemzek, amelyek különböző mértékű

problémákat vetnek fel a generatív megközelítések számára általában, és meglehetősen leküzdhetetlen problémákat jelentenek Mycock megközelítése számára különösen.

5.2.11 A *miért* FOC V típusa

Ez a szerkezettípus nagyon közel áll az előző részben tárgyalt típushoz. Itt megismétlem a korábbi releváns példát.

(15) Péter miért ANNÁT hívta fel?

A magyarban a *miért* az egyetlen olyan kérdőszó, amely megelőzhet egy nem tagadott fókuszált összetevőt is amellett, hogy az összes többi kérdőszóhoz hasonlóan a tagadott fókusszal is kompatibilis: *miért* + (nem) tagadott fókusz. Nyilvánvaló okokból ez a speciális konstrukció, amely egyetlen kérdőszót érint, pontosan ugyanazt az alapvető problémát veti fel Mycock megközelítése számára, mint a fentebb tárgyalt általános kérdőszó + tagadott fókusz konstrukció. Az is nyilvánvaló, hogy ez a *miért*-konstrukció kivételes kezelést igényel bármely megközelítésben.

Ennek a speciális szerkezettípusnak az elemzése az itt bemutatott LFG-s megközelítésemben nagyon egyszerű, és a lehető legminimálisabb módosítást igényli a korábbiakhoz képest. Azt az elemzést, amellyel az előző részben a Q NEG FOC V típust kezeltem, itt is alkalmazhatom, és mindössze annyit kell tennem, hogy a *miért* lexikai formájában kódolom, hogy amikor az XP,VP kvantorpozícióban van, nem vet ki polaritásbeli megszorítást a Spec,VP-ben álló kimerítő fókuszra, vagyis nem írja elő, hogy annak tagadottnak kell lennie. Tehát az összes többi kérdőszó lexikai alakjában megjelenő negatív polaritáskényszer helyett, lásd (19) utolsó annotációját, a *miért* lexikai formájában csak egy egzisztenciális kényszerre van szükség: egyszerűen megköveteli a fókusz jelenlétét, függetlenül annak polaritásától, lásd (20) utolsó annotációját. A fókusz kimerítő típusát a Spec,VP-hez társított megfelelő annotáció kódolja, lásd a 21. táblázatot.

(20) *miért …*
(↑PRON-TYPE)=interrogative
((GF*↑) STMT-TYPE)=wh-interrogative
{ ((GF*↑) CHECK_VM-INTER)=+
| ((GF*↑) CHECK_QP-INTER)=+
((GF*↑) VM-FOCUS) }.

5.2.12 A FOC Q V típus

Tekintsük a korábbi példát, amelyet itt az egyszerűség kedvéért megismétlek.

(9) a. Tudom, hogy Péter [kit]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be Annának,
b. de [János]$_{\text{FOCUS}}$ [kit]$_{\text{FOCUS}}$ mutatott be neki?

Emlékezzünk vissza az 5.1 részben leírtakból arra, hogy Mycock (2010) a szakirodalomban meglehetősen általános nézet alapján úgy tartja, hogy a (9b) által példázott konstrukciótípus nem grammatikus az azt engedélyező speciális kontextus nélkül, lásd (9a)-t. Én magam is egyetértettem azzal, hogy ennek a konstrukciónak speciális kontextusra van szüksége. Ugyanakkor rámutattam, hogy az a megfelelője, amelyben a fókuszált összetevő az ige után fordul elő, és amelyet minden elemző teljesen grammatikusnak tart *(de kit mutatott be neki János?)*, pontosan ugyanilyen mértékben kontextusfüggő. Ezért ha egy nyelvtan kezeli az utóbbi típust, akkor a (9b)-belit is kezelnie kell. A GB/MP irodalomban a fókusz ige utáni előfordulása is jelentős figyelmet kapott, lásd É. Kiss (1998b)-t például, és az ottani hivatkozásokat. Nincs tudomásom azonban a FOC Q V konstrukció teljesen kidolgozott GB-s vagy MP-s elemzéséről.[105]

Tekintettel arra, hogy Mycock (2010) kizárja ezt a konstrukciót a vizsgálatából, nem reflektál arra a potenciális problémára, amelyet az az ő általános megközelítése számára jelent. Az az elvi probléma, hogy itt is együtt fordulnak elő nem kérdő és kérdő fókuszok, ellentétben Mycock alapvető kiegészítő eloszlásos általánosításával. Amint arra az 5.1 részben rámutattam, ez a problematikus FOC Q V szerkezet a tükörképe a fent tárgyalt másik, hasonlóan problematikus típusnak: Q NEG FOC V.

Az én LFG-s megközelítésben ez a szerkezettípus a következőképpen elemezhető. A fókuszált összetevő XP,VP kvantorpozícióban van, a kérdőszó pedig Spec,VP pozícióban. Szükségünk van egy sor további, a fókuszált összetevőhöz társítandó diszjunktív annotációra, amelyek egyrészt lehetővé teszik, hogy az érintett összetevő elfoglalja a kvantorpozíciót, másrészt pedig ennek a pozíciónak az elfoglalását függővé teszik a Spec,VP-ben lévő kérdőszó jelenlététől, lásd a 23. táblázatot.

[105] A szerkezet bizonyos szintű tárgyalását lásd Bródy & Szendrői (2011)-ben és Horvath (2013)-ban.

23. táblázat. Fókuszannotációk XP,VP-ben.

↓∈(↑FOCUS) (↓FOCUS-TYPE)=exh (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ [↗=↙,ρ:erad] *template:* @(QP-FOCUS)

Az első annotáció egyszerűen bevezet egy általános fókusz funkciót: ↓∈(↑FOCUS). A második annotáció ennek a típusát kimerítő fókuszként határozza meg: (↓FOCUS-TYPE)=exh. Ennek a kombinációnak az alkalmazási feltétele az, hogy a Spec,VP-t egy kérdőszónak kell kitöltenie: (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+. Fókuszált elemként az XP,VP-beli összetevő kapja a H+L hangsúlyt: [↗=↙,ρ:erad]. A Spec,VP-beli kérdőszóhoz általában társított alapvető funkcionális annotációk nem igényelnek semmilyen módosítást vagy kiegészítést; azt azonban kódolni kell, hogy ebben a szerkezettípusban a kérdőszónak nincs prozódiai prominenciája. Emlékezzünk vissza arra, hogy eddig két olyan konstrukciót tárgyaltam és elemeztem, amelyben a Spec,VP-ben szereplő fókuszált összetevő nem kapja meg a szokásos H+L hangsúlyt. (A) Amikor egy közönséges fókuszált összetevő foglalja el a Spec,VP-t, és egy univerzális kvantor áll előtte, az előbbi soha nem kapja meg ezt a hangsúlyt. (B) Amikor kérdőszó van a Spec,VP-ben, és egy másik kérdőszó előzi meg az XP,VP-ben, akkor bármelyikük megkaphatja ezt a hangsúlyt. A vizsgált szerkezettípusban a helyzet ugyanaz, mint az (A) típusban. Amikor az XP,VP-beli (kontrasztív) fókusz megelőzi a Spec,VP-ben a kérdőszót, akkor ez utóbbi soha nem kap H+Lhangsúlyt (és az őt megelőző fókusznak a hatókörében van). Az én rendszeremben ez a 24. táblázatban látható módon ragadható meg.

24. táblázat. Módosított funkcionális annotációk a Spec,VP-beli kérdőszóhoz rendelve, amikor azt egy fókuszált összetevő előzi meg.

Spec,VP	→	Spec,VP
(↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ [↗=↙,ρ:erad] *template:* @(VM-INTER_2)		(↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ { [↗=↙,ρ:erad] | (↑FOCUS-TYPE)=$_c$exh } *template:* @(VM-INTER_3)

Itt ugyanazt a stratégiát követem, mint a fenti két speciális esetben. A H+L hangsúly prozódiai annotációját olyan diszjunkcióban szerepeltetem, amelynek második tagja megköveteli, hogy a mondatban legyen egy kimerítő fókusz. Ebben az esetben a kérdőszó nem kapja meg a szokásos prominens hangsúlyát, mert az XP,VP-ben lévő fókusz kapja meg azt. Ehhez még azt teszem hozzá, hogy a (↑FOCUS-TYPE)=$_c$exh annotáció garantálja, hogy a kimerítő fókusz nem a Spec,VP-ben, hanem más pozícióban lesz, például az XP,VP-ben, lásd a 23. táblázatot. Ez abból következik, hogy a Spec,VP-beli fókusz annotációja: VM-FOCUS. Vegyük észre továbbá azt is, hogy ez a megoldás a fókusz lehetséges ige utáni előfordulását is képes kezelni, mivel a 23. táblázatbeli annotációk választhatóan az ige után megjelenő összetevőkkel is társíthatók.

5.2.13 Az elemzésem összefoglalása

Kiindulásképpen a 25–31. táblázatokban áttekintést adok az 5.2.2–5.2.12 részekben bemutatott annotációs templátumokról. A táblázatokban a templátumcímkék alatt feltüntetem azoknak a részeknek a számát, amelyekben az adott templátumok bevezetésre kerültek, az újonnan hozzáadott annotációkat pedig félkövérrel jelölöm. Ezt követően összefoglalom a tizenegy operátorokat tartalmazó szerkezet általam kidolgozott LFG-XLE-s elemzésének lényeges alkotóelemeit. Végül egyetlen összetevős szerkezeti ábrázolásban bemutatom teljes diszjunkciós annotációs rendszeremet templátumos formátumban.

25. táblázat. @(VM-FOCUS) a Spec,VP-ben.

@(VM-FOCUS) [5.2.2]	(↑GF)=↓ (↑VM-FOCUS)=↓ { (↓VM-FOCUS-TYPE)=exh [↗=↙,ρ:erad] | (↓VM-FOCUS-TYPE)=id [↗=↙,ρ:level] | (↓VM-FOCUS-TYPE)=pres { [↗=↙,ρ:level] | [↗=↙,ρ:erad] } }
@(VM-FOCUS_2) [5.2.8]	(↑GF)=↓ (↑VM-FOCUS)=↓ { (↓VM-FOCUS-TYPE)=exh { [↗=↙,ρ:erad] **| ~[↗=↙,ρ:erad]** (↑CHECK_QP)=$_c$+ } | (↓VM-FOCUS-TYPE)=id [↗=↙,ρ:level] | (↓VM-FOCUS-TYPE)=pres { [↗=↙,ρ:level] | [↗=↙,ρ:erad] } }
@(VM-FOCUS_3) [5.2.10]	(↑GF)=↓ (↑VM-FOCUS)=↓ { (↓VM-FOCUS-TYPE)=exh { [↗=↙,ρ:erad] | ~[↗=↙,ρ:erad] | (↑CHECK_QP)=$_c$+ **| (↑CHECK_QP-INTER)=+}** | (↓VM-FOCUS-TYPE)=id [↗=↙,ρ:level] | (↓VM-FOCUS-TYPE)=pres { [↗=↙,ρ:level] | [↗=↙,ρ:erad] } }

26. táblázat. @(VM-INTER) a Spec,VP-ben.

@(VM-INTER) [2.3.2.1]	(↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+
@(VM-INTER_2) [5.2.4] [5.2.9]	(↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ **[↗=↙,ρ:erad]**
@(VM-INTER_3) [5.2.12]	(↑GF)=↓ (↓CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↑CHECK_VM-INTER)=+ { [↗=↙,ρ:erad] **| (↑FOCUS-TYPE)=$_c$exh }**

27. táblázat. @(VM) a Spec,VP-ben.

@(VM) [2.3.2.1]	{ (↑GF)=↓ | ↑=↓ } (↓CHECK_VM)=$_c$+
@(VM_2) [5.2.5]	{ (↑GF)=↓ | ↑=↓ } (↓CHECK_VM)=$_c$+ **[↗=↙,ρ:level]**

28. táblázat. @(VM-NEG) a Spec,VP-ben.

@(VM-NEG) [5.2.6]	↓∈(↑ADJUNCT) (↓ADJUNCT-TYPE)=neg (↑VM-FOCUS)=↓ (↓VM-FOCUS-TYPE)=neg [↗=↙,ρ:erad]

29. táblázat. @(QP) az XP,VP-ben.

@(QP) [2.3.2.1]	(↑GF)=↓ (↓CHECK_QP)=$_c$+
@(QP_2) [5.2.5]	(↑GF)=↓ (↓CHECK_QP)=$_c$+ **[↗=↙,ρ:erad]**
@(QP_3) [5.2.8]	(↑GF)=↓ (↓CHECK_QP)=$_c$+ **(↑CHECK_QP)=+** [↗=↙,ρ:erad]

30. táblázat. @(QP-INTER) az XP,VP-ben.

@(QP-INTER) [5.2.9]	(↑GF)=↓ (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+
@(QP-INTER_2) [5.2.10]	(↑GF)=↓ { (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ (↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+ **| (↑VM-FOCUS-TYPE)=$_c$exh** **(↑CHECK_QP-INTER)=$_c$+** **(↓CHECK_QP-INTER)=$_c$+** **{ [↗=↙,ρ:erad]** **~(↑ρ VM-FOCUS [↗=↙, ρ])=erad** **|** **~[↗=↙,ρ:erad]** **(↑ρ VM-FOCUS [↗=↙, ρ])=erad } }**

31. táblázat. @(QP-FOCUS) az XP,VP-ben.

@(QP-FOCUS) [5.2.12]	↓∈(↑FOCUS) (↓FOCUS-TYPE)=exh (↑CHECK_VM-INTER)=$_c$+ [↗=↙,ρ:erad]

Az összes szerkezet elemzésének általános jellemzője, hogy az annotációs rendszeremben a prozódiai tulajdonságaikat is modellezem.

(A) *FOC V.* Ennek a konstrukciótípusnak az elemzésében amellett érveltem, hogy legalább háromféle fókusztípust kell megkülönböztetni: (i) kimerítő, (ii) identifikációs, (iii) prezentációs. Ezt a @(VM-FOCUS) templátumban kódoltam, lásd a 25. táblázatot. A fókusz típusa ebben a konkrét konstrukcióban kimerítő.

(B) *NEG FOC V.* Ez a konstrukció összetevőtagadást fejez ki. A tagadott összetevő a kimerítő fókusz minden tulajdonságával rendelkezik, és a Spec,VP pozíciót foglalja el.

(C) *Q V.* Ez az egykérdőszavas mondattípus. A kérdőszó a Spec,VP pozícióban van, amit egy CHECK-jegy ír elő. Ugyanazokkal a prozódiai tulajdonságokkal rendelkezik, mint a kimerítő fókusz. Lásd a @(VM-INTER_2) templátumot a 26. táblázatban.

(D) ∀ *VM V.* CHECK-jegyekkel kódolom, hogy az univerzális kvantor a VP-hez balról van csatolva, lásd a @(QP_2) templátumot a 29. táblázatban. Az igemódosító a Spec,VP pozíciót foglalja el, lásd a @(VM_2) templátumot a 27. táblázatban.

(E) ∀ *NEG V.* Ez a konstrukció a predikátumtagadás egyik típusa. Elemzésemben a tagadószó a Spec,VP pozícióban van, és számos tulajdonsága megegyezik a kimerítő fókuszéival, beleértve a prozódiájukat is, lásd a @(VM-NEG) templátumot a 28. táblázatban.

(F) *NEG* ∀ *V.* Véleményem szerint ez az univerzális kvantor olyan tagadása, amely teljes mértékben megegyezik a közönséges összetevők tagadásával; ezért ugyanúgy elemzem, mint a NEG FOC V típust (vagyis a közönséges összetevőtagadást), lásd a fenti (B) pontot. Emlékezzünk vissza arra, hogy az univerzális kvantorok kiváltsága, hogy őket a saját XP,VP kvantorpozíciójukban is lehet tagadni, feltéve, hogy a Spec,VP pozíciót kimerítő fókusz tölti ki. Ez utóbbi konstrukció az alábbi, (G)-beli ∀ FOC V típusnak az a változata, amelyben az univerzális kvantor tagadva van.

(G) ∀ *FOC V.* Ebben a típusban az univerzális kvantor és a fókusz a standard pozícióikat, az XP,VP-t és a Spec,VP-t foglalják el. Megkapják a szokásos annotációikat, amelyek kiegészülnek annak a prozódiai ténynek a kódolásával, hogy itt az univerzális kvantor ellopja a H+L hagsúlyt a fókusztól, lásd a @(QP_3) templátumot a 29. táblázatban és a @(VM-FOCUS_2) templátumot a 25. táblázatban.

(H)-(I) *Q* + Q V.* Ez a többszörös kérdőmondat típusa. Elemzésemben az igét közvetlenül megelőző kérdőszó a Spec,VP-ben van, és az összes többi, őt megelőző kérdőszó a VP-hez csatolt kvantorpozíciókban. Ezeknek az összetevőknek az ilyen együttes előfordulását ebben a két kijelölt pozícióban CHECK-jegyek segítségével ragadom meg, lásd a @(QP-INTER) templátumot a 30. táblázatban és a @(VM-INTER_2) templátumot a 26. táblázatban.

(J) *Q NEG FOC V.* Ennek a konstrukciónak az a különleges tulajdonsága, hogy egy kérdőszó az XP,VP kvantorpozíciót foglalja el úgy, hogy a Spec,VP-ben nem egy másik kérdőszó található, mint a (H) típusban, hanem egy kötelezően tagadott fókuszált összetevő. Ebben az elemzésben is erőteljesen alkalmazom a CHECK-jegyes eljárásmódot. A két lehetséges intonációs mintát is megragadom formálisan: választhatóan a kérdőszó is és a tagadott fókusz is megkaphatja

a H+L prozódiai prominenciát. Lásd a @(QP-INTER_2) templátumot a 30. táblázatban és a @(VM-FOCUS_3) templátumot a 25. táblázatban.

(K) *MIÉRT FOC V.* Ez a kivételes konstrukciótípus csak a 'mi okból' jelentésben használt *miért* kérdőszónak áll a rendelkezésére. Ez a kérdőszó elfoglalhatja a VP-hez csatolt kvantorpozíciót, függetlenül attól, hogy a Spec,VP pozíciót egy tagadott fókuszált összetevő tölti be, mint a fenti (I) típusban, vagy egy nem tagadott fókusz. A *miért* lexikai formájában kódolom ennek a kérdőszónak ezt a különleges tulajdonságát. Az összetevős szerkezeti reprezentációban minden annotáció ugyanaz, mint az (I) típus elemzésében.

(L) *FOC Q V.* Ennek a másik kivételes szerkezettípusnak a kezeléséhez további annotációkat használok az XP,VP-hez társítva, lásd a @(QP-FOCUS) templátumot a 31. táblázatban, és egy diszjunkciós taggal egészítem ki a Spec,VP-hez társított annotációkat, lásd a @(VM-INTER_3) templátumot a 26. táblázatban.

(21)-ben bemutatom a tizenegy, operátorokat tartalmazó konstrukciótípus LFG-XLE-s elemzésében alkalmazott annotációs rendszerem templátumos formátumát.

(21)

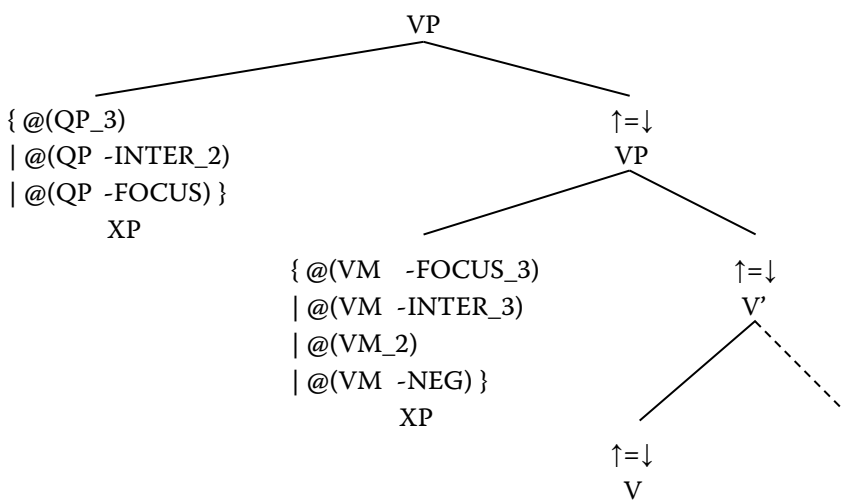

5.3 Összegzés

Ebben a fejezetben a generatív megközelítésekben gyűjtőnéven operátoroknak nevezett elemek közül a következőknek az ige előtti tartományokban való előfordulását ragadtam meg az elemzéseimben: kérdő kifejezések, fókuszált összetevők és univerzális kvantorok, illetve az utóbbi kettő tagadott változatai.

Tizenegy operátorokat tartalmazó szerkezetet tárgyaltam. Először áttekintettem a legfontosabb jellemzőiket Mycock (2010) kísérletes kutatási eredményeinek a felhasználásával, majd bemutattam a vizsgált konstrukcióknak a Mycock általi LFG-s elemzését kritikai megjegyzések kíséretében. Ezután részletesen ismertettem az én alternatív megközelítésemet.

Az elemzések alapvetését a harmadik fejezetben végeztem el. Itt további szerkezettípusokat vontam be a vizsgálatba, ami az alapelemzés kiterjesztését, további részelemekkel való bővítését és bizonyos formai részek módosítását eredményezte. Megközelítésemben a fókuszált elemek a Spec,VP pozíciót célozzák meg. Az univerzális kvantort tartalmazó kifejezések balról vannak hozzácsatolva a VP-hez. Ez az operátoroknak minősülő kvantált kifejezések természetes pozíciója az ige előtti tartományban. Ha egyetlen kérdő kifejezés van a mondatban, akkor az fókuszált összetevőként funkcionálva kötelezően a Spec,VP-be kerül. Egynél több kérdőszó együttes előfordulása esetén a lineárisan utolsó, az igét közvetlenül megelőző kérdőszó szintén a Spec,VP-t foglalja el, a többi (kérdő operátori minőségében) az univerzális kvantorokhoz hasonlóan szintén a VP-hez van csatolva. Ezekről a disztribúciós összefüggésekről az LFG formanyelvén szintén a jegyellenőrzési mechanizmussal adok számot. A megfelelő jegypárokat az összetevős szerkezetben található funkcionális annotációkban, illetve az érintett összetevők lexikai formájához társított funkcionális annotációkban tüntetem fel.

Megmutattam, hogy bizonyos operátorkombinációk elfogadhatatlansága hatóköri okokra vezethetők vissza. Az én megközelítésemben predikátumtagadás esetében a tagadószó a közönséges fókuszált összetevőkhöz hasonlóan (és azok prozódiai viselkedését követve) a Spec,VP pozíciót foglalja el. Az univerzális kvantor tagadásának két változatát modelláltam a következő általánosítás alapján. Ha nincs más fókuszált összetevő a mondatban, a tagadott univerzális kvantor a Spec,VP-ben van, amely a kötelező pozíció a közönséges tagadott összetevők számára. Ha pedig van más fókuszált összetevő a mondatban, akkor a tagadott univerzális kvantor a szokásos, VP-hez csatolt kvantorpozíciót tölti be. Az általában elemzett operátorkombinációkon kívül azoknak a típusoknak az elvszerű LFG-s elemzését is kidolgoztam, amelyek más megközelítések, például Mycock (2010) számára elvi problémákat jelentenek. (i) Kérdőszó az XP,VP kvantorpozícióban, amikor a Spec,VP-ben nem kérdőszó, hanem tagadott közönséges fókuszált összetevő található. Továbbá ennek egy speciális változata: a *miért* kérdőszó úgy is követni tudja ezt a mintát, hogy a fókuszált összetevőnek nem kell feltétlenül tagadva lennie. (ii) Kimerítő fókusz az XP,VP kvantorpozícióban úgy, hogy a Spec,VP-t egy kérdőszó foglalja el. Ezeket a jelenségeket az általános típusokra kidolgozott CHECK-jegyapparátusom megfelelő kiterjesztésével elemzem.

6. A FŐNÉVI CSOPORT SZERKEZETI ÉS FUNKCIONÁLIS JELLEMZŐI

Ennek a fejezetnek két sajátos jellemzője van. Először is nincs ilyen, a magyar főnévi csoporttal foglalkozó fejezet Laczkó (2021)-ben, amelynek a legfontosabb fejezetei ennek a könyvnek az alapját képezik. Itt bemutatom és értékelem a magyar főnévi csoport alapvető tulandonságainak és jelenségeinek a legmeghatározóbb elemzéseit a chomskyánus főirányon belül és az LFG-ben, és szintetizálom az én eddigi kutatási eredményeimet (6.1–6.3). Szerkezeti és funkcionális kérdéseket tárgyalok, különös tekintettel az eseménynominalizációs jelenségek jellemzésére. Másodszor az angol nyelvű könyvhöz képest ennek a könyvnek az is célja, hogy rendszerezett generatív vs. leíró nyelvészeti összevetést végezzen. A 2. fejezetben a generatív és a hagyományos magyar leíró nyelvészeti irányzatokat hasonlítottam össze szintaxisfelfogásuk szempontjából arra össszpontosítva, hogy milyen mondatelemzési elveik és formai apparátusuk van. A leíró nyelvtani irányzatot Keszler (2000) képviselte. Ebben a fejezetben elvégzem ugyanezt az összevetést a generatív irányzat és Keszler (2000) között (6.4.1). Ezen túlmenően azonban itt még az Alberti Gábor és Farkas Judit által kidolgozott generatív indíttatású modern leíró nyelvtani megközelítést is górcső alá veszem általános generatív nyelvészeti és LFG-specifikus szempontokból (6.4.2).

6.1 Az alapvető szerkezeti jellemzők

Ebben a fejezetben a magyar főnévi csoport legfontosabb szerkezettípusaira összpontosítok. Felvillantok néhány klasszikus generatív (chomskyánus és LFG-s) elemzést, és bemutatom az én LFG-s megközelítésemet. A fejezet végén pedig összevetem bizonyos főnévi csoportos jelenségek generatív és leíró nyelvtani kezelésmódját. A leíró nyelvtani blokkban két irányzattal is foglalkozom: egyrészt a 2. fejezetben mondattani szempontból már tárgyalt klasszikus leíró nyelvtannal, Keszler (2000)-rel, másrészt egy friss generatív indíttatású leíró nyelvtannal Alberti–Farkas (2018a,b) és Farkas–Alberti (2018a,b) alapján.

Vessünk egy pillantást az alábbi példákra (1)–(4)-ben.[106]

[106] Ezekben a példákban az igekötőt és az igét egybe írom, a helyesírási konvenciónak megfelelően.

(1) a. a két piros toll
b. a két János melletti piros toll
c. a két János mellett lévő piros toll
d. a két Jánosnál lévő piros toll
e. *a két Jánosnáli piros toll
f. a két piros toll János mellett
g. a két piros toll Jánosnál
h. *a két piros toll János melletti
i. *a két piros toll Jánosnál lévő

Amint azt (1a–d) szemlélteti, egy közönséges főnévi fejet tartalmazó főnévi csoport, amelyben nincs birtokos, a következő alapszórenddel bír: névelő – számnév – melléknévi vagy melléknévi igenévi módosító („jelző") – főnévi fej.[107] (1b–d) tanúsága szerint ha a módosító névutós kifejezés vagy esetragos főnévi csoport, akkor azt jelzősíteni kell. Az előbbi esetében magát a névutót jelzősíthetjük (melléknevesíthetjük) (1b) vagy a névutós kifejezést egy melléknévi igenévvel kombinálhatjuk (1c). Az utóbbi esetében csak a melléknévi igeneves kombináció áll rendelkezésre, vö. (1d)-t és (1e)-t. Viszonylag ritkán (és jól körülhatárolható esetekben) a módosítást végző névutós kifejezés vagy esetragos főnévi csoport a főnévi fej mögött is előfordulhat (1f,g), ám ilyenkor tilos a jelzősítés (1h,i).

(2) a. (a) János két piros tolla
b. az ő két piros tolla
c. *(a) Jánosnak két piros tolla
d. Jánosnak a két piros tolla
e. *János a két piros tolla
f. Jánosnak elveszett a két piros tolla.
g. *János elveszett a két piros tolla.

A magyar főnévi csoportban a birtokos nominatívuszban és datívuszban is állhat eltérő szintaktikai pozíciókban: a datívuszi megelőzi, a nominatívuszi követi a névelőt, lásd (2a–e)-t. A két birtokosváltozat nem fordulhat elő egyszerre ugyanabban a főnévi csoportban.[108] A birtokos a főnévi csoportján kívül is megjelenhet, de ilyenkor kötelezően datívuszban, vö. (2f)-et és (2g)-t.

[107] A további szórendváltozatokat a korábbi elemzések áttekintése során fogom bemutatni.

[108] Ez a formai lehetőség akkor lenne igazán hasznos, amikor a főnévi csoport feje egy tranzitív igéből képzett esemény jelentésű főnév, mert ilyenkor a képzés bemenetéül szolgáló ige alanyát és tárgyát a főnévi csoportban a két eltérő formájú birtokossal lehetne kifejezni, például:

(3) a. János gyorsan megoldotta a problémát.
b. a problémának a (János általi) gyors megoldása
c. a problémának a (János által való) gyors megoldása
d. a probléma / a problémának a gyors megoldása (János által)
e. *Jánosnak a probléma gyors megoldása
f. John's fast solving of the problem

Ha a produktív *-Ás* eseménynominalizáció bemenete tranzitív ige, akkor az ige tárgyi argumentumának megfelelő főnévi argumentumot kell birtokosként kifejezni (3b-d). Az alanynak megfelelő argumentumot választhatóan egy *által* névutós határozói funkciójú kifejezés jelenítheti meg a főnévi fej előtt jelzősített formában (3b,c), a fej után jelzősítés nélkül az általános módosító szabálynak megfelelően (3d). Azért szükséges az alanynak megfelelő argumentumot határozói funkcióban kifejezni, mert a magyarban (szemben az angollal) a két különböző birtokos forma nem használható egyszerre, lásd a 108. lábjegyzetet. Ezért elfogadhatatlan például (3e) a (3f)-beli grammatikus angol megfelelővel ellentétben.

(4) a. János váratlanul Debrecenbe érkezett.
b. János váratlan Debrecenbe érkezése
c. *János Debrecenbe váratlan érkezése
d. János váratlanul megérkezett Debrecenbe.
e. *János váratlan Debrecenbe megérkezése
f. János váratlan Debrecenbe való megérkezése
g. János Debrecenbe való váratlan megérkezése
h. János váratlan megérkezése Debrecenbe

Külön elemzési, elméleti problémát jelentenek azok az eseménynominalizációk, amelyeknek a bemenete olyan ige, amely igemódosítót vesz magához. Amint azt a 4. fejezetben megmutattam, például az *érkezik* ige egy cél jelentésű oblikvuszi argumentumot vesz kötelezően maga elé semleges mondatokban, lásd (4a)-t. A nominalizált változat ugyanezt teszi, ráadásul úgy, hogy az oblikvuszi argumentum nincs jelzősítve, és annak is közvetlenül meg kell előznie a fejet, vö. (4b)-t és (4c)-t. A *megérkezik* ige esetében a *meg* igekötőnek van igemódosító státusza,

*Az ellenség elpusztította a várost – *az ellenségnek a város elpusztítása*. Ezzel szemben az angolban szintén két formai megjelenítési lehetősége van a birtokviszonynak, az *'s* genitívusz és az *of* prepozíciós kifejezés, és ezek – a magyarral ellentétben – egyszerre is előfordulhatnak az angol főnévi csoportban: *The enemy destroyed the city – the enemy's destruction of the city.*

ezért a cél argumentumot csak úgy lehet kifejezni, mint a határozói módosítókat általában: a fej előtt jelzősítve, a fej mögött jelzősítés nélkül, lásd (4d–h)-t.

6.2 Főbb elemzéstípusok a chomskyánus főirányon belül

Öt megközelítést fogok itt áttekinteni azon jellemzőikre összpontosítva, amelyek közvetlenül relevánsak az én LFG-s perspektívám szempontjából. Szabolcsi (1994) nyújtja az első átfogó és nagy nemzetközi hatást is kiváltó GB-s elemzést. A további négy elemzés, Bartos (2000), É. Kiss (2002), Kenesei (2005) és Dékány (2021), már az MP keretrendszerében készült, és együttesen lefedik azokat a jelenségköröket, amelyekre én is összpontosítok az LFG-s megközelítésemben: a birtokos funkció természete, a főnévi csoport inflexiós jelenségei, eseménynominalizáció és szórendi viszonyok a DP-ben.

6.2.1 Szabolcsi (1994)

Szabolcsi Anna munkássága a magyar főnévi csoport elemzése terén nemzetközi generatív nyelvészeti szempontból is kimagasló és meghatározó szerepű volt. Elsőként dolgozott ki egy olyan elemzést a GB keretében, amely párhuzamot von a magyar birtokos főnévi csoport szerkezete és a GB-ben használatos általános mondatszerkezeti reprezentáció között[109] – a GB fejlődésének két különböző szakaszában. Mindezt Szabolcsi így szemlélteti (1994: 189).

(5) a.

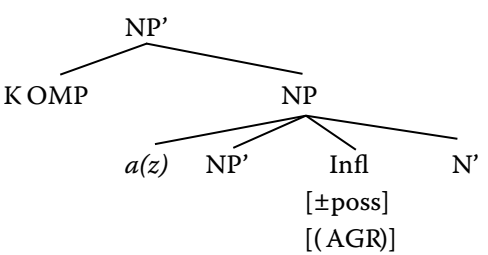

Szabolcsi (1981)

[109] Az angol főnévi csoport hasonló indíttatású elemzését, részben Szabolcsi javaslata által is motiválva, Abney (1986, 1987) dolgozta ki. A két megközelítés közötti hasonlóságokról és különbségekről lásd Szabolcsi (1994)-et.

b.

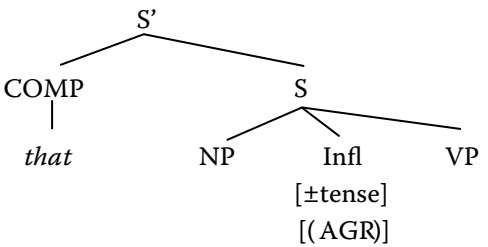

Chomsky (1981)

(6) a.

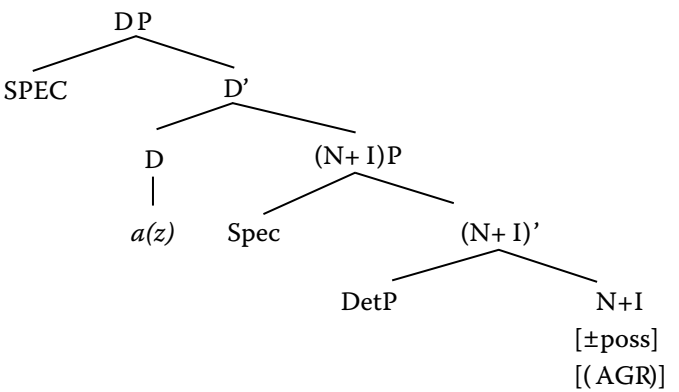

Szabolcsi (1986/1992)

b.

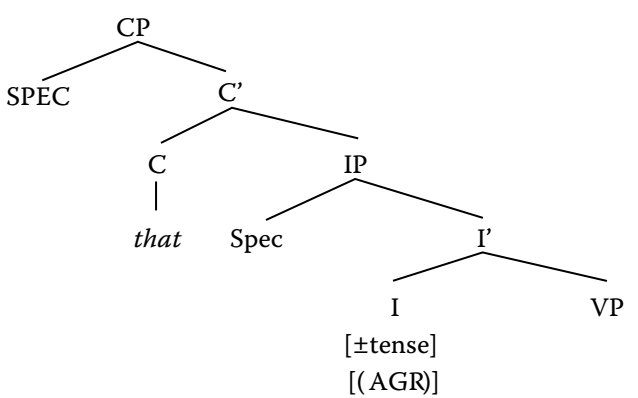

Chomsky (1986)

Az (5b)-beli mondatszerkezet a GB-nek azt az első változatát tükrözi, amelyben az X-vonás elmélet még nem volt elvszerűen kiterjesztve a mondatszerkezet szintjére. Az S és S' csomópontok már követték a vonásszámmal jelölt hierarchikus építkezés elvét, de itt a maximális kiterjesztés csak egy vonásszámú volt. Még nagyobb probléma volt, hogy az S esetében nem érvényesült az endocentrikusság elve, mivel az S-nek sem az Infl sem a VP nem volt kategoriálisan egyező feje. Szabolcsi (1981) (5a)-beli főnévi csoportos szerkezetével ugyanezek a problémák voltak. A GB kiforrott X-vonáselméleti mondatszerkezetét, amelyet a 2. fejezet 2.4 részében részletesebben tárgyaltam, (6b) szemlélteti. Ezt modellezi le Szabolcsi (1986/1992)[110] főnévi csoportos szerkezete. Szabolcsi meggyőző párhuzamokat von a mondatok és a főnévi csoportok funkcionális kategóriái között. Az I a mondat szintjén az igeidőt és az alany-ige egyeztetést kódolja, míg a főnévi csoportban a birtokoltságot és a birtokos–főnévi fej egyeztetést. A C mondatbevezető és a D határozott névelői determináns funkciója is hasonló: mindkettő argumentumot állít elő a mondatból, illetve a főnévi csoportból. Ugyancsak meggyőző a párhuzam a Spec,CP és a Spec,DP pozíciók között. Mindkét pozíció nem-argumentum (vagyis operátor) pozíció, és mindkettő vészkijáratként is szolgál a kimozgatott összetevők számára: jellemzően a kérdő kifejezések számára a CP-ből, és a datívuszi birtokos számára a DP-ből. Ez utóbbi részleteiről lásd (9a) elemzését (10)-ben alább. Szabolcsi megközelítésében az I-nek az a különlegessége, hogy az nem foglal el külön szintaktikai pozíciót, és ebből következően nincs frázisszintű kiterjesztése, hanem a főnévi fejjel lexikai egységet alkot. Ezt kódolja az N+I reprezentáció, amely jelölt megoldás a chomskyánus irányzatban, lásd majd például az alább tárgyalandó MP-s megközelítéseket, Bartos (2000)-et és Dékány (2021)-et. Mindkettőbben számos inflexiós funkcionális fej van, és azok saját kiterjesztéssel bírnak a szintaxisban. Szabolcsi N+I megoldása viszont sokkal természetesebb elméletfüggetlen, általános morfológiai megfontolások alapján, illetve az LFG feltevései és elvrendszere alapján, lásd az LFG bemutatását a 2. fejezet 2.4 részében, illetve az én LFG-s főnévicsoport-elemzésemet ebben a fejezetben.

Szabolcsi kétféle determináns kategóriát tesz fel: a D-t és a Det-et. Az előbbi, ahogyan arra fentebb rámutattam, a mondatbeli C-nek a főnévi csoportbeli megfelelője. Szabolcsinál a határozott névelő tartozik ide, és a [+spec] jegyet hordozza. A Det kategóriába olyan szavak tartoznak, mint a *minden, melyik, ezen, eme* stb., és ők a [±def] jegyet kódolják.[111] A hagyományos leíró felfogástól

[110] Az (1986/1992) évszámpáros azt jelzi, hogy a munka Szabolcsi 1986-os kandidátusi értekezése volt, amely 1992-ben jelent meg könyv alakban.

[111] [+spec] = [+*specific*] = [+specifikus]; [+def] = [+*definite*] = [+határozott].

eltérően Szabolcsi amellett érvel, hogy az *egy* szó se nem D, se nem Det, hanem a számnevek (Num) vagy a kvantorok (Q) közé sorolandó.

Az (N+I)P specifikálója a nominatívuszi birtokos számára, míg a DP specifikálója a datívuszi birtokos számára van fenntartva. Szabolcsi a két birtokos komplementaritásáról úgy ad számot, hogy felteszi, hogy a nominatívuszi birtokos a Spec,(N+I)P pozícióból a Spec,DP pozícióba mozog, és ott kapja meg a speciális, operátorjelölő datívuszi esetét. Ebben a megközelítésben például (7a)-nak és (7b)-nek az elemzését (8) mutatja.[112]

(7) a. Kati tolla
b. Katinak a tolla

(8)

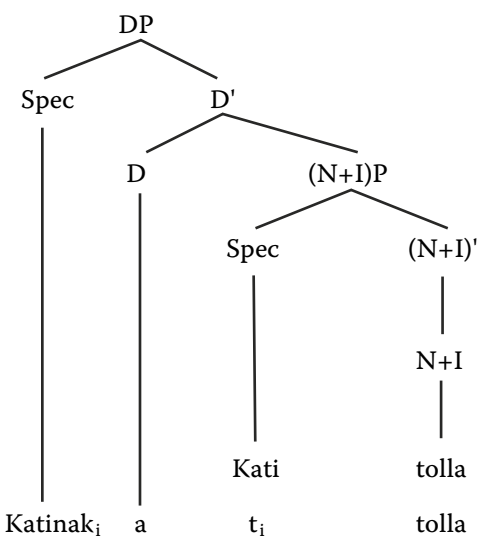

A birtokos a főnévi csoporton kívül is megjelenhet. Erről Szabolcsi úgy ad számot, hogy a Spec,DP pozíción keresztül kimozgatja a főnévi csoportból a birtokost, lásd (9a) elemzésének a lényegét (10)-ben.[113] Ez a megoldás elvszerű magyarázatot ad arra is, hogy a főnévi csoporton kívül miért nem jelenhet meg a birtokos nominatívuszi formában: a birtokos számára a vészkijárati pozíció a Spec,DP, és ott kötelezően datívuszt kell kapnia.

[112] A jól ismert ábrázolási eljárásnak megfelelően (8)-ban a *t* az elmozgatott összetevő hátrahagyott nyomát képviseli (*t* = *trace* = nyom). Az elmozgatott összetevő és a nyoma láncot alkot, amit a két elem összeindexelése jelöli.

[113] Az általam kidolgozott elemzésben olyan formai eszközöket alkalmazok, amelyek az LFG elveinek megfelelően kiküszöbölik az ilyen szintaktikai transzformációs megoldást, lásd a 6.3.3.3.2 részt.

(9) a. Katinak elveszett a tolla.
b. *Kati elveszett a tolla.

(10)

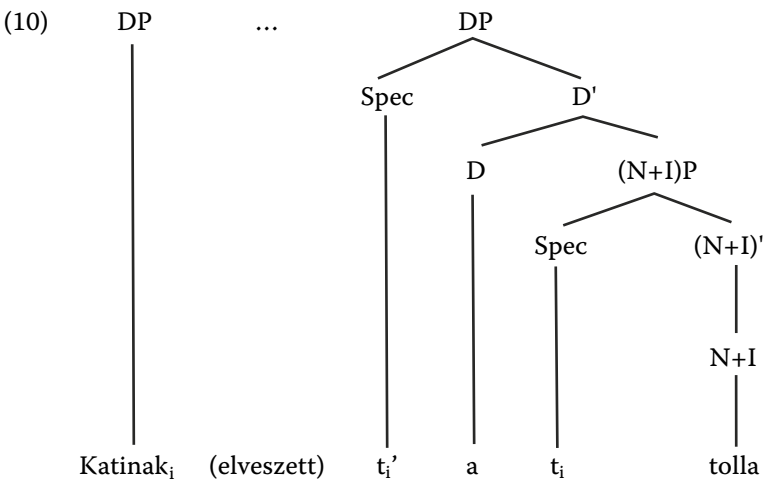

Szabolcsi (1986/1992, 1994) megközelítésének az az egyik sarokköve, hogy derivációs kapcsolatba hozza a magyar egzisztenciális mondatokat és a birtokos főnévi csoportokat. Az ilyen mondatokban az egzisztenciális értelmezésű létigének a birtokos főnévi csoport az alanya. Mivel ez az ige nemspecifikus alanyt kíván (lásd: *Vannak (*a) boszorkányok a Földön*), a birtokos főnévi csoportot nemspecifikussá kell tenni. Szabolcsi rendszerében ez úgy érhető el, hogy a birtokos ne legyen jelen a főnévi csoportban. Ezt Szabolcsi a fenti transzformációs művelettel biztosítja: (datívuszi formában) kimozgatja a birtokost a főnévi csoportból:

(11) *Van* [*János könyve*]. → *Van* [*Jánosnak könyve*]. → *Jánosnak van* [__ *könyve*].

Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy Laczkó (2021) 6. fejezetében kidolgozom a magyar létige öt alapfunkciójának az első átfogó LFG-s elemzését, és ott a lexikalista elvek szellemében felteszem, hogy a magyar létigének (legalább) öt lexikai formája van, és ezek közül az egyik az egzisztenciális változat, amely kétargumentumú predikátum (szemben Szabolcsi egyargumentumos és transzformációs megközelítésével).

Szabolcsi (1994) kidolgozta az *-Ás* deverbális főnévképzés első és nagy hatású GB-s elemzését is. Alább ismertetem megközelítésének kulcsfontosságú részleteit. Az ő példáit idézem, néhol minimális formai változtatással a könnyebb összevethetőség érdekében.

Az első általános kérdés a birtokos funkciójú összetevő státusza közönséges és deverbális főnévi fejek esetében. Az az elméletfüggetlennek tekinthető alapáltalánosítás, hogy ez az összetevő mindkét fejtípus esetében a fej argumentuma, hiszen egy birtokos inflexiót tartalmazó fej mellett kötelező egy hangalakilag kifejezett (vagy odaértett névmási) birtokos megléte. Ezt az általánosítást Szabolcsi a következőképpen ragadja meg. A GB-ben a predikátum-argumentum viszonyt a thétaelmélet nevű modul modellálja. A predikátum argumentumait annak argumentumszerkezete, GB-s terminussal: thétarácsa tartalmazza a lexikai formájában. Ezekhez az argumentumokhoz kell a predikátumnak szemantikai szerepet, GB-s terminussal: thétaszerepet kiosztania a mélyszerkezeti reprezentációban. Azokat a mélyszerkezeti mondatokat kizárja ez a modul, amelyekben ez nem lehetséges, mert (i) a predikátum nem tudja kiosztani az összes thétaszerepet, (ii) több szerepváromány van jelen, mint ahány szerepet a predikátum ki tud osztani. (i) a teljesség elvét, (ii) pedig a koherencia elvét sérti meg.[114] Szabolcsi felteszi, hogy olyan N+I főnévi fejek esetében, amelyek közönséges főnévi tövet tartalmaznak, az I elem viselkedik predikátumként, és ő rendel egy általánosított thétaszerepet a birtokoshoz. Így elégíti ki a thétaelmélet kívánalmát. E mellett szól az a jól ismert tény, hogy ilyenkor a szemantikai viszony a fej predikátum és a birtokos argumentum között teljesen tetszőleges lehet. Például a *János könyve* esetében János lehet a szerzője, témája, birtokosa a könyvnek, de sok más viszony is elképzelhető: az a könyv, amelyet János lektorált, amelyet János kedvel, amelyről János mindig beszél, amelyet János a villamoson felejtett stb. Olyan főnévi fejek esetében pedig, amelyek argumentumszerkezettel bíró deverbális főnévi tövet tartalmaznak (lásd lentebb), Szabolcsi azt teszi fel, hogy a tő (N) és az inflexiós elem (I) közösen osztja ki a thétaszerepet: az I a szokásos formális, általánosított szerepet rendeli a birtokoshoz, és az önmagában is predikátumként funkcionáló deverbális fej azzal a thétaszereppel „konkretizálja" ezt a formális szerepet, amelyet a képzés bemenetéül szolgáló igétől örökölt.

Szabolcsi átveszi Grimshaw (1990) alapáltalánosításait az angol deverbális főnévképzésről. Grimshaw felteszi, hogy sok nominalizált alak két- vagy többértelmű, és lehet komplex esemény, egyszerű esemény és eredmény jelentésük. Például az *announce* 'bejelent' igéből képzett *announcement* 'bejelentés' főnévnek komplex esemény és eredmény olvasata is lehet. Ezt Grimshaw több teszttel is bizonyítja. A legfontosabbak a következők. (i) Csak a komplex esemény értelmű

[114] A thétaelmélet e két tétele párhuzamba állítható az LFG két jólformáltsági feltételével, amelyekről a 2. fejezetben volt szó: a funkcionális szerkezet szintjén működő teljesség és koherencia feltételével.

announcement módosítható olyan aspektuális határozókkal, amelyekkel a kiinduló ige is módosítható, és ezek a határozók csak esemény jelentésű szavakat (igéket vagy főneveket) módosíthatnak.[115] (ii) Az *announcement* komplex esemény jelentésben (a többi komplex esemény jelentésű főnévhez hasonlóan) nem tehető többes számba, eredmény jelentésben viszont többesíthető.[116] (iii) A komplex esemény jelentésben (mindig) egyes számú *announcement* állhat determináns nélkül (szemben az eredmény értelmű használattal), viszont ha van determinánsa, akkor az csak a határozott névelő (a *the*) lehet.[117] Grimshaw legfontosabb általánosítása az, hogy a deverbális főnevek a komplex esemény jelentésükben öröklik a kiinduló ige argumentumszerkezetét. Annyi eltérés van csupán, hogy ha a kiinduló ige tárgyas, akkor annak az alanyi argumentumát (határozói funkcióban, *by* prepozíciós frázissal) nem kötelező kifejezni a deverbális főnév mellett.[118] Jól ismert tény, hogy az adott argumentum kifejezése ugyanígy működik a passziválás esetében is. Ennek megfelelően Grimshaw ugyanazt a megoldást alkalmazza a nominalizáció elemzése során, amely legközkeletűbb a GB-ben a passziválás kezelése során. Az elemzés lényege, hogy a passzív morféma elnyomja az ige külső („alanyi") argumentumát az argumentumszerkezetben (GB-s terminussal: thétarácsban), és így az nem illeszthető be (kötelezően) az alanyi pozícióba a mondat mélyszerkezetében. Ennek az elnyomott argumentumnak ily módon erőteljesen megváltozik a státusza: kötelező argumentumból választhatóan kifejezhető argumentum-adjunktum válik belőle.[119] Grimshaw felteszi, hogy a főnévképző morfémának is ugyanez az elnyomó funkciója van.[120]

[115] Vö.: *The speaker announced the news in an hour* (A szónok egy óra alatt jelentette be a hírt.) ~ *the speaker's announcement of the news in an hour* (a hírnek az egy óra alatt való bejelentése a szónok által).

[116] Vö.: **the speaker's announcements of the news in an hour* (*a hírnek az egy óra alatt való bejelentései a szónok által) ~ *the speaker's announcements* (a szónok bejelentései).

[117] *∅/the/*a/*that announcement of the news in an hour* ~ **∅/the/a/that announcement.*

[118] Grimshaw hangsúlyozza, hogy a képet az bonyolítja, hogy egy deverbális főnévnek eredmény olvasatban is lehet olyan alakú bővítménye, mint a komplex esemény olvasatúnak, ám szerinte ilyenkor ezek a bővítmények bizonyíthatóan nem argumentumok, hanem adjunktumok. A részleteket lásd Grimshaw (1990)-ben.

[119] Ez a speciális státuszt tükröző elnevezés annak a megragadására szolgál, hogy az adott argumentum továbbra is jelen van a thétarácsban ("argumentum"), hiszen ha nincs is megjelenítve, mindig odaértjük, de a kifejezése választható ("adjunktum").

[120] Alább majd látni fogjuk, hogy Szabolcsi (1994) ezt az elemzési mozzanatot nem veszi át Grimshaw-tól, és amellett érvel, hogy az adott argumentum nem elnyomott argumentum, hanem egy hangalak nélküli általános névmás, a GB PRO névmás képviseli az argumentumszerkezetben, amikor nincs kifejezve a főnévi csoportban.

Szabolcsi a magyar alapjelenségeket egyebek között az alábbi példák segítségével mutatja be.[121]

(12) a. A közgyűlés megfosztotta az elnököt a kiváltságoktól.
b. az elnöknek a kiváltságoktól való megfosztása a közgyűlés által
c. az elnöknek a kiváltságoktól való megfosztása
d. *az elnök megfosztása
e. *a kiváltságoktól való megfosztás

Amint azt (12a) szemlélteti, a *megfoszt* ige háromargumentumú predikátum, és a mondatban mindhárom argumentum kifejezése kötelező. Az igéből képzett, komplex esemény jelentésű *-Ás* főnév mellett az ige alanyi funkciójú (külső) argumentumának megfelelő argumentum kifejezése választható, lásd (12b,c)-t, míg a másik két argumentumot kötelező kifejezni, lásd (12d,e)-t.

Szabolcsi rámutat arra, hogy Grimshaw (1990) fenti komplex esemény tesztjei közül az (i) és a (ii) alkalmazható a magyar megfelelőkre is, lásd a 115. és a 116. lábjegyzetbeli megjegyzéseimet. Ezzel szemben a determinánsokkal való kompatibilitást vizsgáló (iii) teszt angolspecifikus. Ugyanakkor Szabolcsi kidolgozott egy olyan magyarspecifikus tesztet, amely a másik kettőnél még hatékonyabb: a *való*-tesztet. Ennek a lényege a következő. A magyar főnévi csoportban a főnévi fejet megelőző határozói bővítményeket jelzősíteni kell.[122] Jellemzően esetragos főnévi csoportoknak (DP-knek) és névutós frázisoknak (PP-knek) lehet határozói funkciójuk. A két alapvető jelzősítő elem, az *-i* és a *való* közül csak az utóbbi tudja jelzősíteni az esetragos DP-ket, míg a PP-ket mindkettő, vö.:

(13) a. a házban való beszélgetés
b. *a házbani beszélgetés
c. a ház előtt való beszélgetés
d. a ház előtti beszélgetés

Szabolcsi a következő általánosítást fogalmazza meg. Amikor az *-i* is és a *való* is használható jelzősítésre (értelemszerűen a PP-k esetében), akkor az *-i*-vel

[121] Bár ezt Szabolcsi nem említi, a Grimshaw-tól idézett *announcement* magyar megfelelőjének, a *bejelentés* deverbális főnévnek is van komplex esemény és eredmény olvasata is, ami igazolható Grimshaw általánosan használt tesztjei közül azokkal, amelyek a magyarban is működnek (lásd az angol példákat és a magyar megfelelőiket a 115. és a 116. lábjegyzetben), illetve Szabolcsi magyarspecifikus tesztjével, a *való* teszttel, lásd alább.

[122] Alant majd látni fogjuk, hogy ez alól a szabály alól van egy rendszerszerű kivétel, amikor nem feltétlenül szükséges vagy egyenesen tilos a jelzősítés.

jelzősített bővítményt tartalmazó főnévi csoport fejének komplex esemény és eredmény olvasata egyaránt lehet, míg a *való*s változat egyértelműen a komplex esemény olvasatot hívja elő. Tekintsük Szabolcsi alábbi példáit.

(14) a. A Mari elleni felszólalás értelmetlen volt.
b. A Mari ellen való felszólalás értelmetlen volt.
c. Szó szerint jegyezték a Mari elleni felszólalásokat.
d. *Szó szerint jegyezték a Mari ellen való felszólalás(oka)t.

(14a) kétértelmű: jelentheti egyrészt azt, hogy értelmetlen volt az a tény, cselekvés, hogy felszólaltak Mari ellen (komplex esemény), másrészt azt, hogy értelmetlen volt a beszéd (eredmény). Ezzel szemben (14b)-nek csak az első, a 'tény, cselekvés' komplex esemény olvasata lehetséges. (14c,d)-ben eredmény jelentésű a főnév. Ezt a mondat szemantikája is nyilvánvalóvá teszi, és ezt a főnév többes száma, többesíthetősége erőteljesen nyomatékosítja.

Szabolcsi a következő általánosításokat teszi a fenti tesztekkel beazonosítható magyar komplex esemény jelentésű deverbális főnevekről.

(A) A komplex esemény jelentésű főnevek teljes egészében öröklik a képzés bemenetéül szolgáló ige argumentumszerkezetét, lásd (12b)-t fentebb.

(B) Az intranzitív igék alanyi argumentuma a képzett főnév birtokosa lesz (15b), de bizonyos esetekben a birtokos kifejezetlen is maradhat (15c).

(15) a. Péter belezuhant a kútba.
b. Péternek a kútba való belezuhanása mindenkit megrémített.
c. A kútba való belezuhanás nagyon veszélyes lehet.

(C) Tranzitív kiinduló igék esetében a tárgyi argumentumból lesz birtokos a főnév mellett. Az ige alanyi argumentumát a főnév mellett egy *által* névutós frázis fejezheti ki (16b),[123] vagy az az argumentum nem jelenik meg a főnévi csoportban (16c).

(16) a. Mari megszégyenítette Pétert.
b. Péter Mari által való megszégyenítése mindenkit felháborított.
c. Péter megszégyenítése mindenkit felháborított.

[123] Ahogyan azt a 108. lábjegyzetben említettem, a magyarban nincs olyan formai lehetőség, hogy az alanyt is és a tárgyat is birtokos összetevő fejezze ki, bár ez elvileg elképzelhető volna mondjuk az angol megfelelők mintájára: *The speaker announced the news* ~ A szónok bejelentette a hírt – *the speaker's announcement of the news, the announcement of the news by the speaker* ~ *a szónoknak a hír bejelentése, a hír bejelentése a szónok által.

Fentebb rámutattam arra, hogy Grimshaw (1990) az angol tárgyas igékből képzett komplex esemény jelentésű főnevek esetében azt teszi fel, hogy a főnévképző (csakúgy, mint a passzív igealak képzője) elnyomja az ige alanyi (külső) argumentumát, amelyből ennek eredményeként argumentum-adjunktum lesz. Ezzel szemben Szabolcsi (1994) a magyar adatok alapján amellett érvel, hogy nem nyomódik el ez az argumentum, hanem amikor nincs egy *által*os PP által kifejezve, akkor egy GB-s hangalak nélküli, általánosított névmás, a PRO jeleníti meg. A PRO-ról a klasszikus GB azt teszi fel, hogy bizonyos konfigurációkban egy másik predikátum alanyi vagy tárgyi argumentuma kontrollálja (azonosítja referenciálisan), vagy ennek hiányában tetszőleges alanyi értelmezést kap (PROarb). Ez utóbbira az jellemző, hogy az így odaértett alany kötelezően a [+human] = [+humán/ember] szemantikai jeggyel bír.

Szabolcsi a következőképpen érvel. Ha a nominalizáció során a bemenetül szolgáló ige ágensi, alanyi (külső) argumentuma el lenne nyomva, ahogyan azt Grimshaw felteszi, akkor ennek a (PP-vel) ki nem fejezett argumentumnak szemantikailag kötetlen lenne az értelmezése: bármilyen ágens odaérthető lenne. Ha viszont a ki nem fejezett argumentum vagy kontrollált vagy [+human] értelmezést kap, akkor nem elnyomással, hanem PRO-beillesztéssel állunk szemben. A magyar adatok ez utóbbit igazolják. Vessünk egy pillantást Szabolcsi példáira.

(17) a. Péter elkezdte a vers felmondását.
b. Péternek árt a kocogás.
c. A növénynek árt a kiszáradás.

Ezekben a mondatokban a komplex esemény jelentésű főnevek ki nem fejezett birtokos argumentumának a referenciáját *Péter, Péternek* és *a növénynek* főnévi csoportok adják. A GB elvei alapján itt az argumentumot egy PRO jeleníti meg, amelyet a felsorolt DP-k kontrollálnak.

(18) a. Péter/az épület átvészelte a háborút.
b. Mi teszi lehetővé a háború átvészelését?

Az *átvészel* ige alanya lehet [+human] és [–human] szemantikai jegyű, lásd (18a)-t. Ha a belőle képzett komplex esemény jelentésű főnévnek nincs kifejezett birtokosa, és ha ez a ki nem fejezett birtokos nincs kontrollálva, akkor ennek az argumentumnak az értelmezése kötelezően [+human], tehát csak ember átvészelőkre gondolhatunk (18b).

(19) a. Marinak a méh által való megcsípése
b. Marinak a megcsípése bosszantotta Katit.

Amint azt (19a) szemlélteti, az *által* névutós frázis kifejezhet [–human] ágenst is. Ha viszont az ágens nincs megjelenítve, és nincs kontrollálva, az értelmezése szigorúan csak [+human] lehet (19b). Ugyanezt bizonyítja az alábbi példapár is (20)-ben.

(20) a. A mérnök elárasztotta a falut. A falu elárasztásának szörnyű következményei voltak.
b. A folyó elárasztotta a falut. *A falu elárasztásának szörnyű következményei voltak.

Itt a komplex esemény jelentésű főnév ki nem fejezett argumentuma nincs kontrollálva, mert sem a saját mondatában sem az előző mondatban nincs kontrollige. Következésképpen ez az argumentum csak a [+human] jegyet kaphatja. Az adott kontextusban a két mondatpár konkrét értelmezése természetes módon az, hogy a második mondatban a ki nem fejezett argumentuma referenciálisan megegyezik az első mondat alanyával, hiszen az első mondatban az *elárasztotta* ige szerepel, a másodikban pedig a komplex esemény jelentésű főnévi megfelelője *(elárasztás),* de nincs formális kontrollviszony a két argumentum között. A koreferenciális értelmezést erőteljesen alátámasztja a két mondat jelentése is. Szabolcsi rámutat, hogy (20b) elfogadhatatlanságáról úgy adhatunk számot elvszerűen, ha feltesszük, hogy a komplex esemény jelentésű *elárasztás* főnév fonológiailag ki nem fejezett argumentumát egy PROarb jeleníti meg, és annak kötelezően [+human] jegyűnek kell lennie. Ez megengedi a koreferenciális értelmezést (20a)-ban, hiszen *a mérnök* [+human], és kizárja (20b)-ben, hiszen *a folyó* [–human], „természeti erő". A Grimshaw (1990) által feltett elnyomásos elemzés nem tudná kezelni ezt a szemantikai szembenállást (20a) és (20b) között, mivel az elnyomott argumentumnak definíciószerűen nincs [+human] megszorítása.

Szabolcsi rámutat arra, hogy a GB feltevései szerint a PRO a mondatok szintaktikai szerkezetében mindig a legmagasabb, alanyi pozíciót foglalja el, és ez problematikus az általa javasolt PRO megközelítés szempontjából a főnévi csoport tartományában. Ennek a legfőbb oka az, hogy a magyar tranzitív igéből képzett komplex esemény jelentésű főnévi fejet tartalmazó DP-kben a legmagasabb szintaktikai pozíciót az ige tárgyi argumentumának megfelelő birtokos argumentum foglalja el, így a legmagasabb pozícióra pályázó ágensi PRO argumentum számára nincs elérhető szintaktikai pozíció. Emiatt Szabolcsi erőteljesen jelölt módon azt teszi fel, hogy ezeknek a főnévi predikátumoknak a szótári

komponensben is van hierarchikus szerkezetük (lexikai szerkezetük), és abban a PRO el tudja foglalni a legmagasabb szerkezeti pozíciót.

(21) a *futás* egyik lexikai szerkezete:

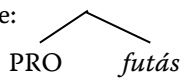

(22) a *megszégyenítés* egyik lexikai szerkezete:

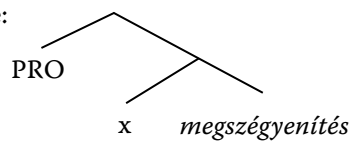

Amint azt fentebb (13) és (14) szemléltette, az az alapszabály, hogy a deverbális főnévi fejek előtt előforduló határozói argumentumokat és adjunktumokat közönséges körülmények között vagy az *-i* képzővel, vagy a *való* formaszóval jelzősíteni kell. Az esetragos DP-kkel kifejezett határozókat csak a *való*, míg a PP-kkel kifezetteket mindkét elem jelzősítheti. Emlékeztetőül itt megismétlem (13)-at.

(13) a. a házban való beszélgetés
b. *a házbani beszélgetés
c. a ház előtt való beszélgetés
d. a ház előtti beszélgetés

Szabolcsi Laczkó (1985)-re, Laczkó (1990)-re és Szabolcsi–Laczkó (1992)-re hivatkozva rámutat, hogy a fenti általános jelzősítési követelmény alól rendszerszerű kivételt jelent az, ha a főnévképzés bemenetéül szolgáló igéhez igemódosító, azaz VM kapcsolódik.[124] Ilyenkor a jelzősítés választhatóan elmaradhat, illetve kötelezően elmarad, lásd Szabolcsi példáit rendre (23)-ban és (24)-ben.

(23) a. a Pesten való tartózkodás
b. a Pesten tartózkodás

(24) a. *a le való ugrás
b. a leugrás

Szabolcsi az *-i* képzős jelzősítésről nem mond semmit. A *való* formaszóval történő jelzősítésről pedig azt mondja, hogy nem tud elfogadható elemzést nyújtani, és

[124] Lásd a 4. fejezet 4.2 részét.

további kutatások tárgyává teszi a jelenséget. Annyit jegyez meg csupán, hogy ha a komplex esemény főnévi predikátumoknak csak a határozói argumentumait kellene vagy lehetne jelzősíteni, akkor ezt formálisan nagyon jól lehetne jellemezni egy logikai-szemantikai keretben: a típusemelés műveletével. Egy ilyen megoldás azonban nem alkalmazható predikátum-adjunktum viszony esetében. Szabolcsinak tehát nincs javaslata a jelzősítés kezelésére sem a GB keretében, sem más keretben.[125]

A komplex predikátumok jelzősítetlenségéről Szabolcsi a következőképpen ad számot. Először is leszögezi, hogy a főnévképző ebben az esetben is csak az igetőhöz kapcsolódik morfológiailag, és ez a főnév az N fej alatt jelenik meg a GB felszíni szerkezeti reprezentációjában. A legfontosabb megfontolás e mellett a kezelésmód mellett az, hogy a deverbális főneveknek általában sem és itt sem lehet tárgyi argumentumuk. GB-s terminussal: nem tudnak absztrakt akkuzatívuszi esetet kiosztani.[126] Erre Szabolcsi az alábbi példákat szolgáltatja.

(25) a. megsérti Marit
b. *a Marit (való) megsértés
c. *a megsértés Marit

(26) a. újságot olvas
b. *újságot (való) olvasás

A (26)-beli példa azért relevánsabb itt, mert (26a) egy olyan konstrukciót tartalmaz, amelyben a VM egy puszta főnévvel kifejezett tárgy, és ez a tárgy sem jelzősített, sem jelzősítetlen formában nem jelenhet meg a főnévi csoportban, lásd (26b)-t.

A fenti megfontolások alapján Szabolcsi felteszi, hogy a felszíni szerkezetben a jelzősített és a jelzősítetlen változatok reprezentációja megegyezik. Ugyanakkor felteszi, hogy az utóbbi esetben a GB egy további, „láthatatlan" szintaktikai reprezentációs szintjén, a logikai formában a képző felmozog a szerkezetben úgy, hogy a hatókörébe vonja a komplex predikátumot. Az alábbiak Szabolcsi példái és reprezentációi (1994: 259).

[125] A fejezetnek egy későbbi pontján rámutatok arra, hogy tudomásom szerint még nem született részletesen kidolgozott elemzése a *való* formaszóval történő jelzősítésnek a chomskyánus főirány eszközrendszerével.

[126] Egyebek között ez alapján a tény alapján állapítja meg Szabolcsi, hogy ezek a magyar *-Ás* képzős alakok igazi főnevek, és nem (igei) gerundiumok, amelyeket az angolban találunk. Az alábbiak az én példáim.
(i) *John is reading two newspapers* (János két újságot olvas). ~ *John's reading two newspapers* (szó szerint: *János két újságot olvasása).

(27) felszíni szerkezet:

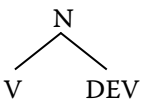

logikai forma:

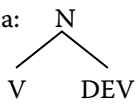

példa: *a Pestre való érkezés*

(28) felszíni szerkezet:

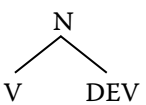

logikai forma:

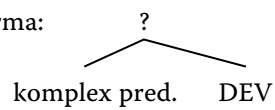

példa: *a Pestre érkezés*

Szabolcsi az alábbi általánosításokat fogalmazza meg a komplex predikátumokról (1994: 261).

(29) (a) A komplex predikátum egy igemódosítóból (VM-ből) és egy igetőből áll.
(b) A VM általában fejkategória, N, Adj, P, V, Adv; egy típusban PP.
(c) A VM nem referenciális: szemantikai egységet alkot az igével.
(d) Semleges szórendben a VM + V kombináció a klitikumos csoportokra jellemző fonológiai jellemzőkkel bír.[127]
(e) A fókusz és a nem-kontrasztív igetagadás kiegészítő eloszlásban vannak a VM-mel az időjeles ige előtti pozícióban; a fókuszált összetevő vagy a tagadószó jelenlétekor a VM az ige mögött jelenik meg.

Ezekhez a következő megjegyzéseket fűzöm. A (b), (d) és (e) megállapítások általánosan elfogadottak, és részét képezik minden generatív megközelítésnek.[128] Az (a) és (c) elsöprő általánosításokat hibásnak tartom. Ezek a chomskyánus főirány máig a legszélesebb körben elfogadott, legmarkánsabb feltevései, és a különböző elemzéseknek meghatározó formális rendezőelvei. Laczkó (2021) 3. fejezetében részletesen érvelek a tarthatlanságuk ellen. Ezt röviden ebben a könyvben is összefoglalom, lásd a 3.2 és a 4.1.2 részeket a 3. és a 4. fejezetekben. A lényeg a következő. A VM + V kombinációk bizonyos típusainak valóban helyes, elvszerű kezelésmódja,

[127] Ezt sokkal gyakrabban úgy szokták megfogalmazni, hogy a két elem egy fonológiai szót alkot.

[128] A (b)-beli általánosításhoz két apró észrevétel kívánkozik. (i) Szabolcsi ebben a munkájában a témák miatt egyáltalán nem foglalkozik a (határozói) esetragos főnévi csoportok kategoriális, formai elemzésével, reprezentációjával. A chomskyánus főirányban ezeket a frázisokat többféleképpen is ábrázolják: DP_{eset}, KP (itt a K az eset *(case)* megjelenítője, és azért nem C(P), mert a C már foglalt a mondatbevezető kategóriájára) és PP (ez a megközelítés a határozói esetragot és a névutót azonos kategóriájúnak, P-nek tekinti). Bár erről a kérdésről nincs konkrét információnk, (b)-ben Szabolcsi PP-s kategoriális általánosítását csak úgy érthetjük helyesen, ha feltesszük, hogy nála ez a határozói esetragos DP-ket is lefedi, hiszen az egyik saját PP-s példája a *Pestre*, lásd (28)-at. *(ii)* Bár a PP-n kívül valóban jellemzően fejkategóriák a VM-ek, ez nem feltétlenül van mindig így: *a kerítés rikítóan pirosra festése*. Itt a VM egy AP.

ha feltesszük, hogy valamilyen megfelelően definiált szempontból komplex predikátumot alkotnak. Egyértelműen ide sorolhatók az igekötős igék (pl. *kifejez, kimászik, meghal*), valamint azok az idiomatikus kifejezések, amelyekben az ige megköveteli, hogy semleges szórend esetén az idiómarész közvetlenül megelőzze, vagyis a kitüntetett VM pozíciót foglalja el (pl. *palira vesz, hidegre tesz, csőbe húz*).[129] Ezzel szemben kérdéses, hogy valóban ugyanilyen elemzést kívánnak-e az olyan VM + V kombinációk, amelyekben a VM bármilyen olyan szó lehet, amely kategoriálisan és szemantikailag összeegyeztethető az igével a megcélzott jelentésben, lásd Szabolcsi példáit: *pirosra fest, okosnak tart* és *Pestre érkezik*. A legnagyobb problémám a (c) általánosítással van: (b) szerint a VM PP is lehet, és amint azt fentebb megmutattam, Szabolcsi egyik saját példája a *Pestre érkezik*. Nem igazán tartható azt feltenni, hogy a *Pestre* itt nem referenciális.

A fentieken túlmenően egy másik általános problémám Szabolcsi elemzésével kapcsolatban az, hogy nagyon vázlatos. Továbbá alapvetően szemantikai síkra teszi át a jelenség kezelését, amikor a főnévképzőt a logikai formában felmozgatja, hogy nagyobb hatóköre legyen.[130] Megítélésem szerint ez még egy GB-s keretben is meglehetősen jelölt megoldás, ráadásul így nem tudja megragadni a jelenségnek a következő lényegi szintaktikai, kategoriális jellemzőit, amelyeket leíró szinten maga is megfogalmaz. (i) A VM legtöbbször szó szintű fejkategória (X^0), máskor teljes kiterjesztés (XP), Szabolcsinál PP. (ii) A VM és a főnévi fej közé nem ékelődhet semmilyen más elem. (iii) A VM nem jelzősíthető. Teljességgel hiányzik a releváns felszíni szerkezeti szórendi és kategoriális reprezentáció, és annak a formalizált leírása, hogy hogyan működik a szóban forgó konstrukció generálása.[131]

Szabolcsi (1994) megemlíti, hogy a komplex esemény jelentésű főnévi fejeket jelzősítetlenül követheti is egy-egy argumentum vagy adjunktum, de ezzel a konstrukciótípussal egyáltalán nem foglalkozik. Ugyancsak nem foglalkozik a közönséges főnévi fejek számneves, mellékneves és melléknévi igeneves módosításának jellemzésével.[132] Az ő megközelítésében a szövegbeli leírás alapján ezek az összetevők az (N+I)' csomópont alatt a DetP és az N+I fej között fordulnak elő. Itt is hiányzik a szintaktikai, kategoriális reprezentáció, amelyet ráadásul összhangba kellett volna hozni a jelzősítetlen VM-ek ábrázolásával.

[129] A 4.1 részben megmutattam, hogy a valódi komplex predikátumok bizonyos típusainak még ugyanabban az elméleti keretben (esetünkben az LFG-ben) is markánsan eltérő (szintaktikai vs. lexikai) elemzései lehetnek.

[130] És még ez is nagyon leegyszerűsítve történik, lásd a ? szimbólumot (28)-ban.

[131] Az általam javasolt LFG-s elemzésben teljes szintaktikai szerkezeti párhuzam van a VP-n belüli VM pozíció és az annak megfelelő NP-n belüli pozíció között oly módon, hogy az elmélet bevett eszközrendszerével a VM-et igénylő igétől a belőle képzett komplex esemény jelentésű főnév örökli ezt az igényt.

[132] Amint arra alább majd rámutatok, Dékány (2021)-nek pedig éppen ez az egyik fő csapásiránya, nagy erénye.

6.2.2 Bartos (2000)

Bartos dolgozza ki az első részletes és átfogó elemzését a magyar DP-nek MP-keretben. Morfológiai modellként Halle–Marantz (1993, 1994) Szétosztott Morfológiáját alkalmazza. Ebben a megközelítésben már teljes mértékben érvényesül az az MP-s alapelv, amely szerint az inflexiós elemek, vagyis a kötött morfémák önálló szintaktikai életet élhetnek: funkcionális kategóriák fejei lehetnek, és ilyenkor funkcionális frázisokat projektálnak. Emlékeztetőül: Szabolcsi (1994) DP-modelljében még csak egy inflexiós kategória van, az I, ráadásul az is lexikai természetű: a többi kötött morfémával együtt a szótári komponensben egyesül a főnévi tővel. Bartos felteszi, hogy a szintaktikai és a morfológiai folyamatok párhuzamosan működnek: a szintaktikai derivációt mindegyik mozzanatát követve a morfológia is végrehajtja az annak megfelelő műveletet. Baker (1985, 1988) tükörelve alapján (mintegy annak igazolásaként is) egy olyan elemzést mutat be, amelyben a szintaxis determinálja az inflexiós morfológiai szerkezeteket. Konkrétan fogalmazva: a kötött morfémáknak a tőhöz viszonyított sorrendjét a szintaktikai derivációs egyes lépéseinek a sorrendje határozza meg.

A fentiek szellemében Bartos az alábbi szintaktikai szerkezetet rendeli a magyar főnévi csoporthoz.

(30)

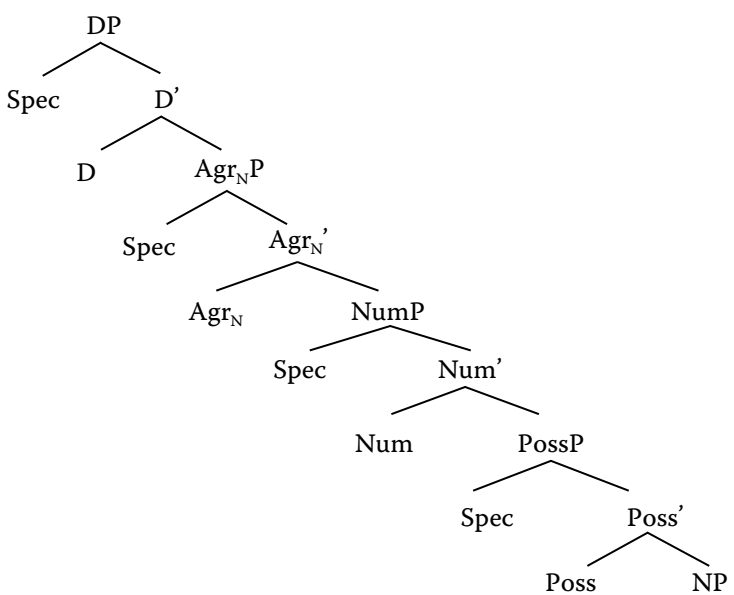

Ebben a megközelítésben minden főnévi inflexiós morfémának önálló funkcionális kategóriája és maximális kiterjesztése van, és mozgatások, valamint komplex morfoszintaktikai műveletek eredményeként épülnek ki az inflektált főnevek. Bartosnál három inflexiós elem van, mindegyik saját XP-s projekcióval: (i) a birtokoltságjel: Poss, (ii) a számjel (egyes vs. többes szám): Num, (iii) a főnévi (birtokos) egyeztetés ragja: Agr_N. Az alábbi egyszerűsített ábrán bemutatom, hogy Bartos hogyan elemezné az *az én karjaim* birtokos főnévi csoportot.

(31)

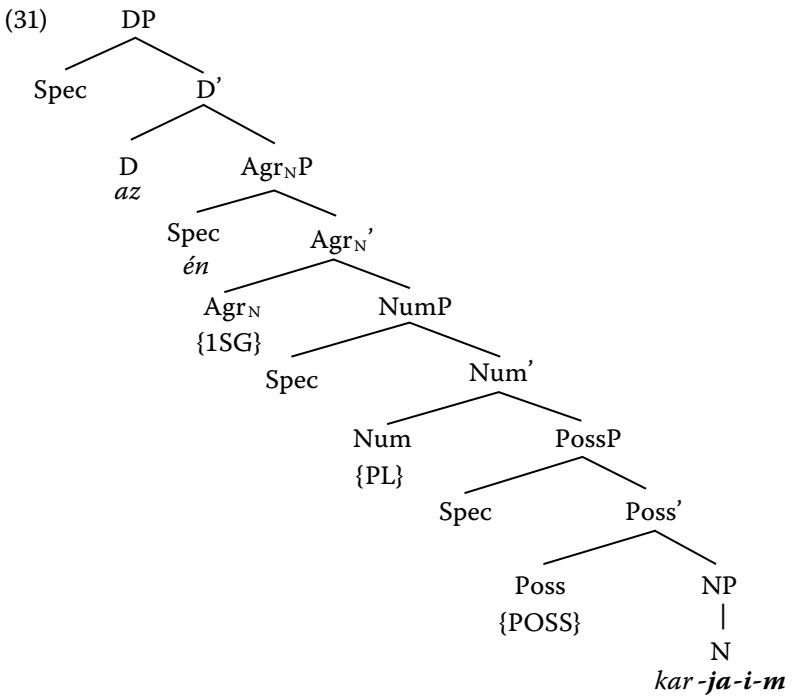

Ebben a példában a funkcionálisfej-pozíciókban a legmélyebben beágyazott felől haladva rendre a következő morfoszintaktikai jegyértékek találhatók: Poss (birtokoltság) - {POSS}, Num (birtok száma) – {PL} = többes szám, Agr_N (egyeztetés) – {1SG} = egyes szám, első személyű birtokos. A főnévi tő az N fej alá illeszkedik be, és ebben a pozícióban veszi magához a fenti jegyértékeket kódoló inflexiós elemeket olyan sorrendben, amilyenben azok az NP-től kiindulva a szintaktikai szerkezetben szerepelnek. Így érvényesül a fentebb említett tükörelv. Fontos hangsúlyozni, hogy Bartos megközelítésében tehát a főnévi fej nem mozog fel szakaszosan a többi (funkcionális) fejpozícióba, vagyis nem történik fejmozgatás. A jegyértékeknek

megfelelő morfokat a főnévi fej a bázisgenerált pozíciójában veszi fel.[133] Ennek a műveletnek a neve morfoszintaktikai egyesítés. Példánk teljesen áttetsző agglutinációs szempontból: mindegyik morfoszintaktikai jegynek megfelel egy morf ebben a szóalakban. Sok más paradigmahely estében csak két vagy egy morf képviseli a teljes morfoszintaktikai komplexumot,[134] például *kar-j-uk, hajó-i-m* (két morf), *kar-om, hajó-i* (egy morf). Bartos rendszerében ezeket a komplexebb funkciójú morfokat egy másik morfoszintaktikai művelet, a fúzió állítja elő.

Szabolcsi (1994) elemzésének a legsarkalatosabb részletét a saját megközelítésébe átültetve Bartos felteszi, hogy a nominatívuszi birtokos a Spec,Agr_NP pozíciót foglalja el (ez felel meg nála Szabolcsi Spec,NP pozíciójának), lásd az *én* névmást (31)-ben, a datívuszi birtokos pedig a Spec,DP pozíciót (csakúgy, mint Szabolcsinál).

Bartos (Szabolcsival ellentétben) nem foglalkozik az eseménynominalizációval, de (Szabolcsival szintén ellentétben) röviden tárgyalja azokat a főnévi szerkezeteket, amelyekben a főnévi fejet követi egy összetevő. Íme néhány típus és példa Bartostól.

(32) a. az a fiú, aki tegnap érkezett (vonatkozó mellékmondat)
b. az a hír, hogy Moszkva elesett (*hogy*-kötőszós, argumentumszerű mellékmondat)
c. a vita Péterrel (N utáni határozói esetű módosító)

Bartos amellett érvel, hogy a főnévi fej mögött megjelenő összetevők nem a fej „testvércsomópontjai" a szerkezetben, hanem a teljes DP-hez vannak jobbról csatolva. Ezt sematikusan a következőképpen ábrázolhatjuk.

(33)

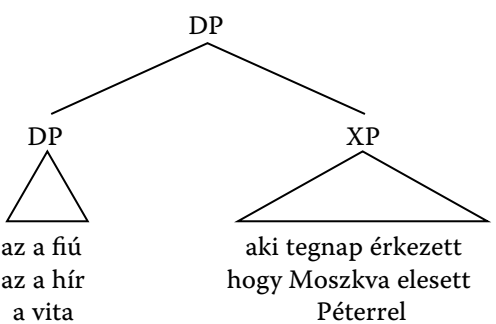

[133] Bartos rámutat, hogy itt azért nem lehet fejmozgatást feltenni a nyílt szintaxisban (a látható szerkezetben, amely a fonológiai komponens számára is bemenetül szolgál), mert a teljesen inflektált főnévi fejet megelőzik a saját jelzői módosítói, például: *az én fáradt, remegő karjaim*. Erről a szórendről csak úgy adhatunk számot, hogy feltesszük, hogy a teljes morfoszintaktikai folyamat során a főnévi fej mindvégig a bázisgenerált N pozíciójában marad.

[134] A birtok egyes száma például mindig jelöletlen morfológiailag, lásd a fenti *kar-j-uk* és *kar-om* alakokat szemben a *kar-ja-i-k* és *kar-ja-i-m* formákkal.

6.2.3 É. Kiss (2002)

É. Kiss átveszi Bartos (2000) MP-beli alapszerkezetét a magyar főnévi csoport ábrázolására, lásd (30)-at. Elveti Szabolcsi (1994)-nek azt a feltevését, hogy a morfológiailag jelöletlen birtokos nominatívuszban van,[135] és a datívuszos változat esetében a rag operátorjelölő funkciót tölt be. Amellett érvel, hogy a jelöletlen birtokosnak nincs (nominatívuszi) esete, hanem determináns státusza van. A Spec,PossP pozícióba illesztődik be, és az MP jegyellenőrzési mechanizmusának keretei között a Spec,DP pozícióba kell mozognia, hogy a [+determiner] jegye ellenőrzésre kerüljön. A datívuszos alak a fej más határozói bvítményeihez hasonlóan a fej mögött illesztődik be, és absztrakt (és morfológiailag is jelölt) esetét a birtokoltságjeltől abban a pozícióban kapja meg.[136] É. Kiss megközelítésében ez a birtokos a többi fej mögött bázisgenerált bővítményhez hasonlóan nem maradhat ebben a pozícióban. Ennek az az oka, hogy egy ott maradó, „közbeékelt" összetevő megakadályozná azt, hogy a DP fel tudja venni az esetragját. É. Kiss ezt egy esetmegszorító általánosítással ragadja meg, amelynek az a lényege, hogy a DP esetjelölőjének a DP jobb széléhez kell tapadnia, és a DP legutolsó elemének a jobb szélén nem lehet esetrag vagy névutó. A datívuszos birtokos tehát mindig elhagyja a fej mögötti pozícióját. É. Kiss feltevése szerint vagy a teljes DP-hez csatolódik balról, vagy kimozog a DP-ből.[137]

É. Kiss csak vázlatosan foglalkozik az eseménynominalizációs szerkezetekkel. Alapvetően átveszi Szabolcsi (1994) elemzését az argumentumszerkezet öröklését és a PRO használatát illetően. Azt is megemlíti, hogy Szabolcsi GB-s DP szerkezetében nincs alkalmas pozíció a PRO számára, ezért Szabolcsi a deverbális főnév lexikai szerkezetébe illeszti azt be. Ezután É. Kiss rámutat arra, hogy a Bartos (2000) által javasolt, a funkcionális kategóriák használata szempontjából

[135] Az elmélet terminológiájának megfelelően, szabatosabban fogalmazva: absztrakt Nominatívuszi esetet kap.

[136] Dikken (1999) elemzésében a birtokos (POSSESSOR) és a birtok (POSSESSUM) kis tagmondatos (small clause, SC) predikatív viszonyban vannak oly módon, hogy a datívuszi birtokos a predikátum és a birtok az argumentum: [$_{SC}$ POSSESSUM [$_{PP}$ P_{dat} POSSESSOR]]. Dikkennél a datívuszi esetnek két allomorfja van: a datívuszrag és a morfológiailag jelöletlen változat: P_{dat} és P_0. Figyeljünk fel arra, hogy Dikken a ragos DP-ket is PP-kként elemzi. Ez az általánosabban alkalmazott eljárás az MP-ben. Az alternatíva a KP kategória (K = *case* [eset]), lásd Bartos (2000)-et és É. Kiss (2002)-t.

[137] É. Kiss elfogadja Szabolcsi (1994) megközelítésének azt a sarkalatos mozzanatát, hogy a magyar birtokos mondatokban az egyargumentumú egzisztenciális létige van, és ennek az alanyi argumentuma a birtokos DP, amelyből a datívuszi birtokosnak kötelezően ki kell mozognia annak érdekében, hogy a létige kívánalmainak megfelelően a DP [–specifikus] jegyűvé váljon.

jóval artikuláltabb MP-keretben (lásd fentebb) van egy megfelelő szintaktikai pozíció a PRO részére: a Spec,AgrP, lásd (34)-et lentebb.[138]

Fentebb már említettem, hogy É. Kiss modelljében a fej határozói bővítményei (argumentumai és adjunktumai), a datívuszi birtokost is ide értve, a fej utáni pozícióba illesztődnek be, de nem maradhatnak ott az esetmegszorítás miatt. Vagy a fej elé kerülnek melléknévi módosítóként, vagy kimozognak a DP-ből, illetve a datívuszi birtokos balról csatolódik a teljes DP-hez. É. Kiss az alábbi példákat, egyszerűsített szerkezeti ábrázolásokat[139] és informális leírásokat nyújtja.

(34)-ben É. Kiss egyrészt azt szemlélteti, hogy hova helyezi az eseménynominalizációk PRO-ját, másrészt azt érzékelteti, hogy hogyan ábrázolja az olyan konstrukciókat, amelyekben a főnévi fej mögül a fej elé kerülő határozóragos főnévi csoportot a *való* igenévi alakú, melléknévi kategóriájúnak felfogott formaszó jelzősíti.

(34)

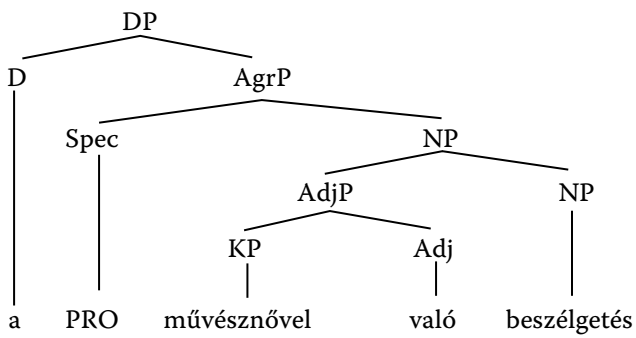

Amint azt a 6.2.1 részben részletesen tárgyaltam, a névutós szerkezetekkel kifejezett határozói bővítmények a *való* formaszón kívül az *-i* melléknévképzővel is jelzősíthetők úgy, hogy a képző szószinten a névutóhoz kapcsolódik.[140] Ezt formálisan a (35)-ben bemutatott módon kezeli É. Kiss. Az *-i* képző (kötött morféma létére) egy melléknévi frázist projektál, és a PP-t argumentumként veszi magához. (35) azt is megmutatja, hogy É. Kiss hogyan csatolja a teljes DP-hez a fej mögött bázisgenerált datívuszi birtokost. Ez az ábra egy közbülső pillanatfelvételnek tekinthető a teljes derivációs folyamatot illetően: a birtokos mozgatása már végbement, de a kötött morfoknak és a töveknek a morfoszintaktikai egyesítése (például Bartos (2000) szellemében) még nem történt meg.

[138] Bartos az AgrN(P), míg É. Kiss az Agr(P) funkcionális címkéket alkalmazza.

[139] Az is egyszerűsítés egyebek között, hogy mindkét példában két határozott névelőnek kellene szerepelnie: az egyik a teljes főnévi csoport D-je, a másik a jelzősített bővítményé, és a szabályok szerint ez utóbbi kötelezően törlődik. Erről lásd például Szabolcsi (1994)-et.

[140] Nem minden névutót lehet így melléknevesíteni. A cél jelentésű névutók például ki vannak ebből zárva: *a stadion melletti futkározás – a stadion mellőli elstartolás – *a stadion melléi megérkezés.*

(35)

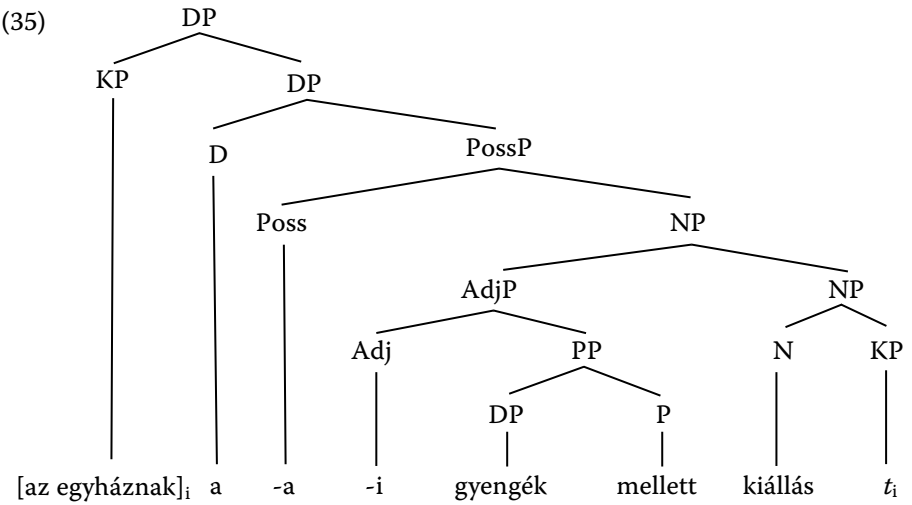

(34)-gyel és (35)-tel kapcsolatban a következő általános megjegyzéseim vannak. (i) Bár É. Kiss alapfeltevése az, hogy mind a közönséges, mind az esemény jelentésű képzett főnévi fej határozói bővítményei a fej utáni pozícióba illesztődnek be a mélyszerkezetben, és onnan mozognak ki az esetmegszorítás miatt, ez a jelzősített összetevők esetében sem (34)-ben, sem (35)-ben nincs feltüntetve. Konkrétan: *a művésznővel* és *a gyengék mellett* argumentumoknak a fej mögött hátra kellett volna hagyniuk a nyomukat, és a jelzősített pozíciójukban össze kellett volna indexelni őket a nyomukkal. (ii) Ha ez a formai mozzanat megvalósult volna, akkor megítélésem szerint valószínűtlenné vált volna, hogy a GB/MP általános mozgatási elveit tiszteletben tudta volna tartani ez a művelet. Nekem legalábbis nincs tudomásom olyan mozgatásról, amelynek eredményeképpen az elmozgatott összetevő egy másik összetevő komplementum pozíciójában landol. (iii) Még ha legitim is lenne egy ilyen mozgatás, annak a kiváltója az MP-ben valamilyen jegynek a leellenőrzése lenne. Enélkül az elemzés menthetetlenül hiányos. (iv) Az előző pontot általánosítva: ebben a fejezetben több helyen is rámutatok majd arra, hogy ismereteim szerint még nem született kielégítő elemzése ennek a jelzősítési jelenségnek GB-s vagy MP-s keretben, pedig már Szabolcsi (1994) jövőbeli kutatási célként jelölte meg.

É. Kiss nagyon röviden megemlíti azt a szerkezettípust is, amelyben egy határozói bővítmény jelzősítetlen formában előzi meg a főnévi fejet, és a következő példákat hozza.

(36) a. a piacra menés
b. az ágyban fekvés

A jelzősítetlenséget azzal magyarázza, hogy ilyenkor a szóban forgó argumentumok fejkategóriaként viselkednek, és a főnévképzést megelőzően inkorporálódnak az igébe (más szóval az ige bekebelezi őket), és ezeket az N+V komplex egységeket nominalizálja a főnévképző. Ez a nézet teljességgel tarthatatlan az alapján, amit a 4. fejezet 4.2 részében bemutattam az igemódosítókkal (VM-ekkel) kapcsolatban, illetve amit ennek a fejezetnek a 6.2.1 részben kifejtettem Szabolcsi (1994) elemzésének kritikájában.

6.2.4 Kenesei (2005)

A 6.2.2. részben bemutattam, hogy Bartos (2000) hogyan elemzi az MP elméleti keretében a magyar DP-k inflexiós jelenségeit. Ez jól szemléltette, hogy az MP-ben a szintaktikai és morfológiai inflexiós folyamatokat egységesen és párhuzamos módon a szintaktikai komponensben kezelik, lásd a Szétosztott Morfológia modult és a tükörelvet Bartosnál. E fejezet témája szempontjából ugyancsak lényeges, hogy Kenesei a magyar eseménynominalizációt szintén teljes egészében szintaktikai, transzformációs eszközökkel ragadja meg a maga MP-s megközelítésében. Ez azt is példázza tehát, hogy az MP-ben nem csupán az inflexiós, hanem a derivációs jelenségek is komplex szintaktikai kezelésmódot kapnak.

Kenesei két korábbi MP-s megközelítés formai apparátusára támaszkodik. Egyrészt átveszi a magyar DP-nek a Dikken (1999) által kidolgozott elemzését, másrészt felhasználja annak az elemzésnek a sarkalatos elemeit, amelyet Hout–Roeper (1998) javasoltak az angol *-er* és *-tion/-ing* nominalizációs jelenségek kezelésére.

Dikken (1999) DP-s alapszerkezete a következő.

(37)

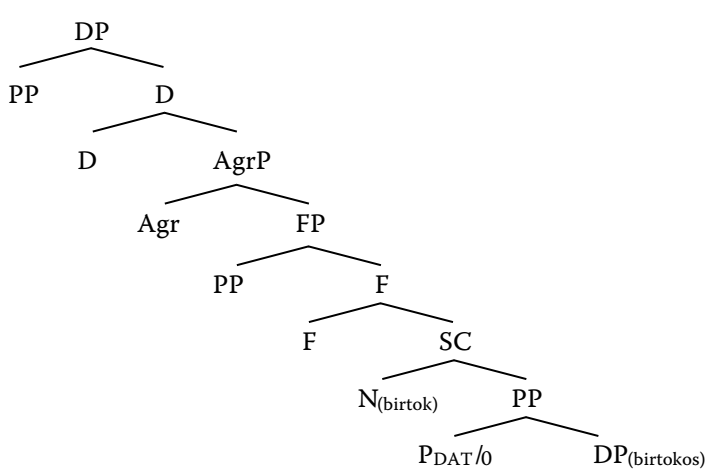

Ahogyan arra a birtokos összetevők esetjelölésével kapcsolatban a 138. lábjegyzetben rámutattam, Dikken a magyar birtokos szerkezeteknek (az angol kettős tárgyas mondatszerkezethez hasonlóan) egy kis tagmondatos (SC = *small clause*) elemzését dolgozta ki, amelyben a birtokos a predikátum és a birtok az alany. Említettem azt is, hogy nála a datívuszi rag kategóriája P, és névutóként ő ad absztrakt esetet a birtokos DP-nek. Ennek a P-nek két allomorfja van: a datívusz és a zéró alak ($P_{DAT/0}$). Az előbbi állítja elő a datívuszi birtokost (vagyis a datívuszi birtokos PP-t), az utóbbi a jelöletlen (sok más megközelítésben: nominatívuszi) birtokost (vagyis a jelöletlen birtokos PP-t). Az előbbit (a PP_{DAT}-ot) Dikken a szokásos Spec,DP pozícióba mozgatja, az utóbbit (a PP_0-t) a Spec,FP-be. Nála az FP egy általánosított funkcionális frázis *(Functional Phrase),* amelyről Kenesei megállapítja, hogy alternatív elemzések PossP-jének feleltethető meg.

Hout–Roeper (1998) angol nominalizációs alapszerkezete pedig a következő.[141]

(38)

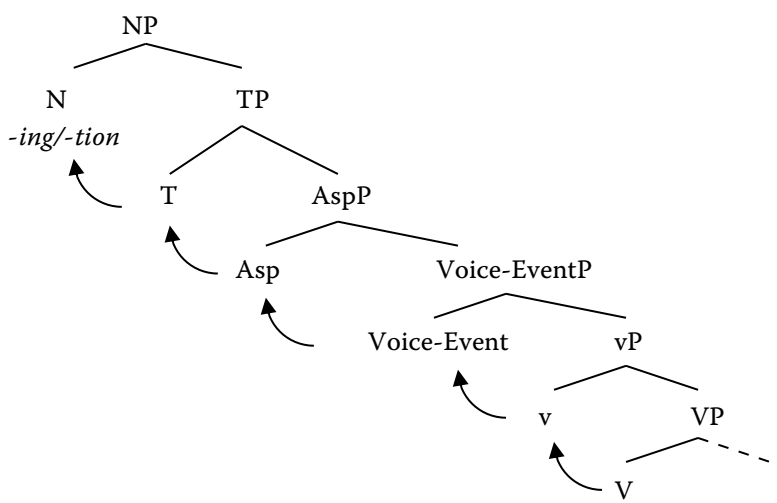

Ennek a megközelítésnek a meghatározó jellemzője az, hogy egy teljesen kiépített, „kiinduló" mondatot nominalizál a főnévképző. A főnévi fej a teljes mondatot (a TP-t) veszi magához komplementumként, és a V alá beillesztett igető fejmozgatások sorozata után felmozog a főnévképzőt tartalmazó főnévi fej pozíciójába, és morfológailag ott egyesül a két elem.

[141] Az ábrán szerepel egy ebben a könyvben még nem használt angol funkcionális címke: Voice-EventP = igenem-esemény frázis. Figyeljünk fel arra is, hogy az MP-ben több lexikai és funkcionális kategória frázis szintű kiterjesztése is kaphat egy plusz felső réteget (a „kisbetűs" héjat), lásd a vP-t a VP fölött.

A fenti két megközelítés együttes keretrendszerében Kenesei a következőképpen elemzi az olyan eseménynominalizációt, amelynek bemenete egy tárgyas igét tartalmazó mondat.

(39)

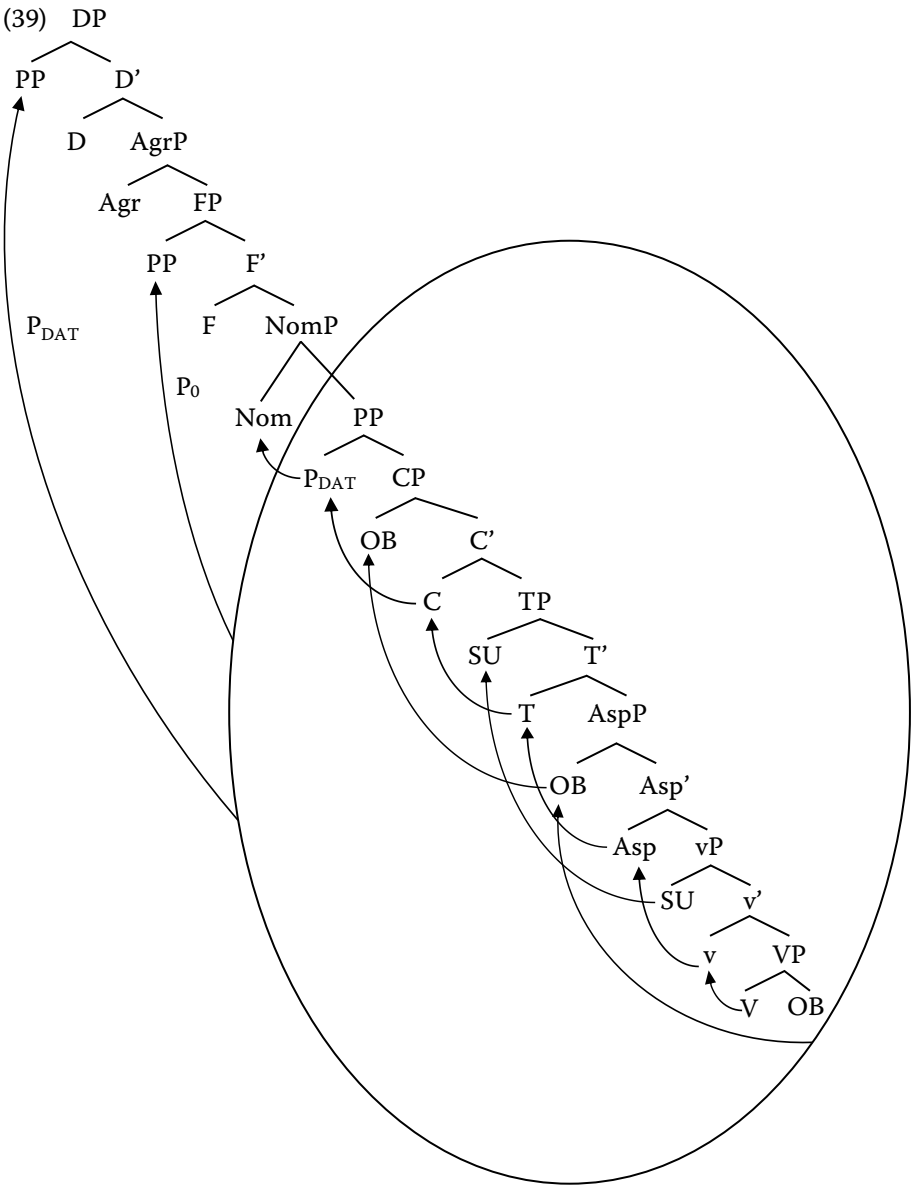

Példája a következő DP: *a fiúk lerajzolása*. Az alábbi transzformációkat alkalmazza.

(40) 1. V → v
2. V → Asp (*le-rajzol*)
3. Object DP → Spec,AspP
4. V+Asp → T
5. Subject DP → Spec,TP
6. V+Asp+T → C
7. Spec,AspP → Spec,CP (= Object DP → Spec of CP)
8. V+Asp+T+C → P
9. V+Asp+T+C+P → Nom (= *lerajzol-ás*)
10.1. PP_0 → Spec,FP (“nominatívuszi birtokos”) vagy
10.2. PP_{DAT} → Spec,DP vagy kimozog a DP-ből (“datívuszi birtokos”)

Kenesei ezeket a mozgatásokat a következőképpen szemlélteti címkézett zárójelezéses szerkezeti reprezentációban.

(41) a. $[_{DP}$ *a* $[_{AgrP}[_{Agr}$*-ja*$]$ $[_{FP}$ $[_{PP}P_{Ø}$ $[_{DP}$ *a fiúk*$]_k$ $[_{TP}$ PRO_j $[t_i[_{AspP}$ t_k $[t_i$ $[_{vP}$ t_j $[v$ $[_{VP}$ $t_i]]]]]]]_m$
F $[_{NomP}$ $[_V$ *le-rajzol*$]_i$ *-ás* $[_{PP}$ $t_m]]]]$
b. $[_{DP}$ $[_{PP}P_{DAT}$ $[_{DP}$ *a fiúk*$]_k$ $[_{TP}$ PRO_j $[t_i[_{AspP}$ t_k $[t_i$ $[_{vP}$ t_j $[v$ $[_{VP}$ $t_i]]]]]]]_m$ *a* $[_{AgrP}[_{Agr}$*-ja*$]$ $[_{FP}$
F $[_{NomP}$ $[_V$ *le-rajzol*$]_i$ *-ás* $[_{PP}$ $t_m]]]]$

A vP összetevő standard igei héj a VP fölött az MP-ben. A tranzitív ige patiensi argumentuma a VP komplementumaként a tárgyi pozícióba (OB = *object* ‘tárgy’) kerül beillesztésre a mélyszerkezetben, míg az alanyi argumentum a vP specifikálójába, az alanyi pozícióba (SU = *subject* ‘alany’). Kenesei egy aspektus projekciót is használ (AspP), és ennek a fej pozíciójába helyezi a perfektiváló igekötőket.[142] A GB és az MP kiterjesztett projekciós elvét *(Extended Projection Principle)* is ki kell elégíteni, ezért Kenesei egy TP frázist is generál. Felteszi továbbá, hogy a $P_{DAT/0}$ tagmodatos komplementumában csak egy olyan pozíció van, amelyben egy DP absztrakt Esetet tud kapni: a Spec,CP. Mivel egy tranzitív igének két olyan argumentuma van, amelynek hangalakos formában szerkezeti esetet kell kapnia, a (külső) ágensi argumentum számára lehetőség van arra, hogy PRO-ként fejeződjön ki, mivel a PRO nem kap(hat) Esetet, és így a (tárgyi) patiensi argumentum felmozoghat a Spec,CP-be, hogy Esetet kapjon. Ennek az argumentumnak a datívuszi, illetve

[142] Felteszi, hogy a komplexesemény-nominalizáció teljes mértékben produktív a befejezett aspektusú igekötős igék esetében.

jelöletlen ("nominatívuszi") alakja a $P_{DAT/0}$ természetétől függ Dikken rendszerében, amelyet Kenesei is átvesz, lásd fentebb. Maga az ige sorozatos fejmozgatások eredményeként (az igekötőt is "felvéve") a Nom fejpozícióba kerül, és ott morfológiailag egyesül az *-Ás* főnévképzővel.

Laczkó (2009)-ben részletesen ismertetem Kenesei elemzését, elhelyezem azt a chomskyánus főirány fejlődési vonalában. Ezután megfogalmazom kritikai észrevételeimet az én lexikalista alapállásomból, bemutatom az alternatív LFG-s elemzésemet, és a sarkalatos pontok kiemelésével összevetem a két merőben eltérő megközelítést.

6.2.5 Dékány (2021)

Dékány gazdagon adatolt, mikroszkopikusan részletes MP-s elemzését dolgozza ki a magyar DP szórendi, szerkezeti jellemzőinek, és gondosan beilleszti azt más nyelvek főnévi csoportjai MP-elemzésének a fősodrába. Még az MP-keretekben szokásosnál is jóval több funkcionális kategóriát használ, és ezek sorrendjének és hierarchiájának a modellezését hajtja végre.[143] Itt csak az általános szerkezeti reprezentációit van módom bemutatni néhány megjegyzés kíséretében.

Dékány a főnévi csoport szerkezetének legalsó részét a következőképpen ábrázolja (2021: 83).

(42)

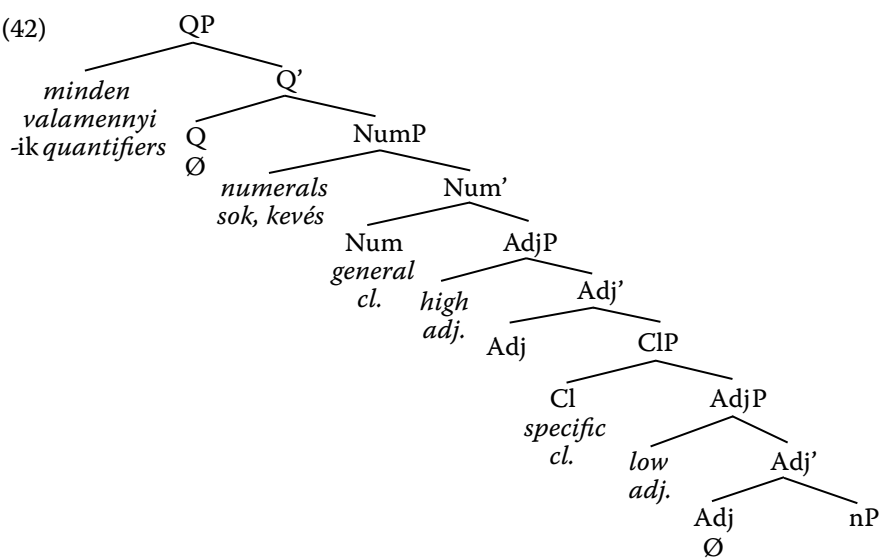

[143] Ezt a célkitűzést már a könyv címe is világosan megfogalmazza: *The Hungarian Nominal Functional Sequence* (A magyar főnévi funkcionális sorrend).

Az NP „mag" fölé az MP gyakorlatának megfelelően egy nP héjat helyez. Innen kiindulva a következő funkcionális projekciókat állítja hierarchikus viszonyba. AdjP (melléknévi frázis), tehát nála az Adj funkcionális kategória is,[144] ClP (klasszifikáló frázis), NumP (számnévi frázis) és QP (kvantor frázis). A klasszifikálóknak két típusát különbözteti meg: általános klasszifikálók *(general classifiers),* például *darab (kenyér)* és specifikus klasszifikálók *(specific classifiers),* például *szelet (kenyér).* A mellékneveknek a következő szemantikai alapú sorrendjét állítja fel: sorszámnév > tőszámnév > méret > hossz > magasság > súly > specifikus klasszifikálók > hőmérséklet > nedvesség > kor > forma > szín > eredet > anyag. A számneveket tehát a melléknevek közé sorolja. Amellett érvel, hogy a melléknevek sorozatát a specifikus klasszifikálók kettéválasztják, és így megkülönböztet alacsony és magas beillesztésű mellékneveket. A két sorozat között található a ClP frázis, amelynek a specifikálójába illesztődnek be a specifikus klasszifikálók. Ezzel szemben a NumP fejpozíciójába helyezi az általános klasszifikálókat, és a NumP specifikálójába teszi a *sok* típusú számneveket. A legfelső projekció pedig a kvantor frázis (QP), amelynek a specifikálójában találhatók a *minden* és *valamennyi* típusú kvantorok. Az Adj és a Q fejeknek nincs hangzós változatuk.

Dékány a QP fölött az alábbi funkcionális szerkezeti hierarchiát építi ki (2021: 148).[145]

(43)

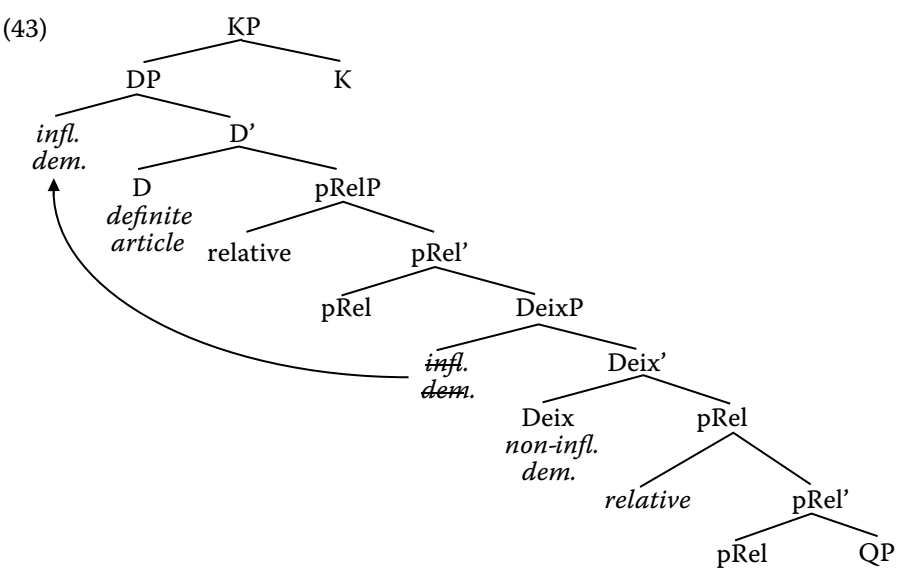

[144] Egy melléknévi frázis az AdjP kiterjesztés specifikálójába kerül beillesztésre.

[145] Az ábrán szereplő angol kifejezések magyar megfelelői a következők: *infl. dem.* = *inflecting demonstrative* = ragozható mutatónévmás, *definite article* = határozott névelő, *relative* = vonatkozó (módosító), *non-infl. dem.* = *non-inflecting demonstrative* = nem ragozható mutatónévmás.

Amint azt fentebb már említettem, a K az eset (*case*) reprezentánsa. Dékány a nominatívuszi és az akkuzatívuszi (szerkezeti) esetben álló főnévi csoportokat címkézi KP-ként. A határozói esetragos főnévi csoportokat (ide értve a datívuszi birtokost is) és a névutós frázisokat PP-knek tekinti. A pRelP az igenévi (vonatkozó mellékmondatszerű) módosítókat tartalmazza, és két helyen is beilleszthető a szerkezetbe. A DeixP-ben pedig a mutatónévmási elemek találhatók. Ismeretes, hogy ezeknek két típusuk van: a ragozható *ez* és *az (ezt a könyvet, arról az autóról)* és a nem ragozható, például *e* és *ama (e könyvet, ama autóról).* Az utóbbiakat Dékány a DeixP fejpozíciójába, az előbbieket pedig a DeixP specifikálójába helyezi, és azok onnan felmozognak a DP specifikálójába.

A birtokost is tartalmazó DP-k szerkezete a következőképpen módosul. Dékány nem tesz fel Agr_NP projekciót azon az alapon, hogy Bartos (2000) meggyőzően érvel amellett, hogy a lexikális (vagyis nem névmási) birtokosok esetében nincs egyeztető morféma a szerkezetben. Az Agr_NP helyett a Poss2P funkcionális címkét alkalmazza a PossP mellett. A PossP-t az alsó beillesztésű AdjP komplementumába teszi, lásd a (42)-beli szerkezet legalsó frázisát: tehát ilyenkor az nP komplementum helyett PossP komplementumot tartalmaz az alsó AdjP. A PossP alatt pedig az alábbi szerkezet található.[146]

(44)

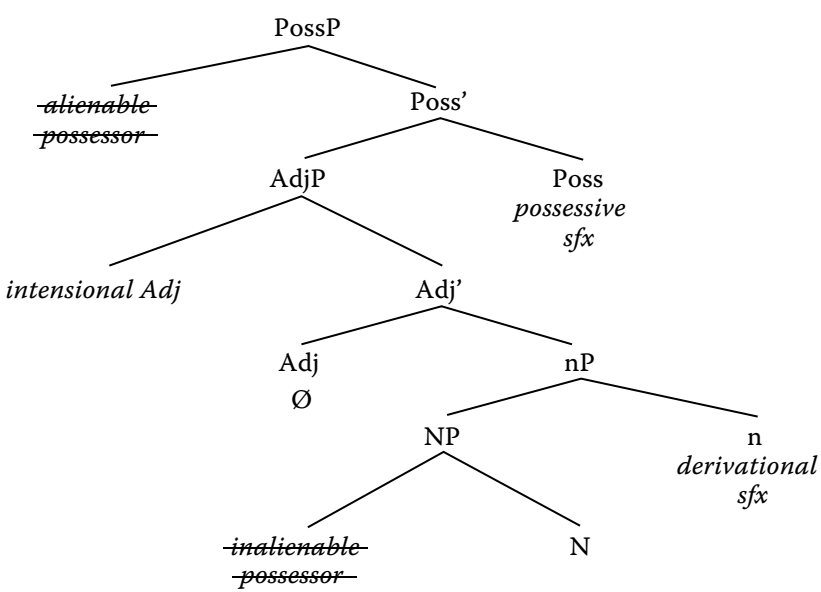

[146] Az ábrán szereplő angol kifejezések magyar megfelelői a következők: *alienable possessor* = elidegeníthető birtokos, *intensional Adj* = intenzionális Adj, *possessive sfx* = birtokos szuffixum (birtokoltságjel), *inalienable possessor* = elidegeníthetetlen birtokos, *derivational sfx* = derivációs szuffixum (képző).

Dékánynak szórendi érvei vannak amellett, hogy a korábban bevezetett felső és alsó AdjP-k mellett van egy harmadik, mélyebben található AdjP frázis is az ún. intenzionális melléknevek számára (pl. *egykori, korábbi* stb.). A PossP fejpozíciójában a birtokoltságjel szerepel, és Dékány az nP fejpozíciójába teszi a főnévképzőket, például a komplex események *-Ás* képzőjét. Az elidegeníthetetlen birtokosokat (pl. *János keze, Kati szomszédja*) az nP specifikálójában generálja, míg az elidegeníthetőket a PossP specifikálójában (pl. *János háza, Kati autója*).

Dékánynak a QP fölötti funkcionális szerkezete a következőképpen fest a második birtokos projekció, a Poss2P bevonása után.[147]

(45)

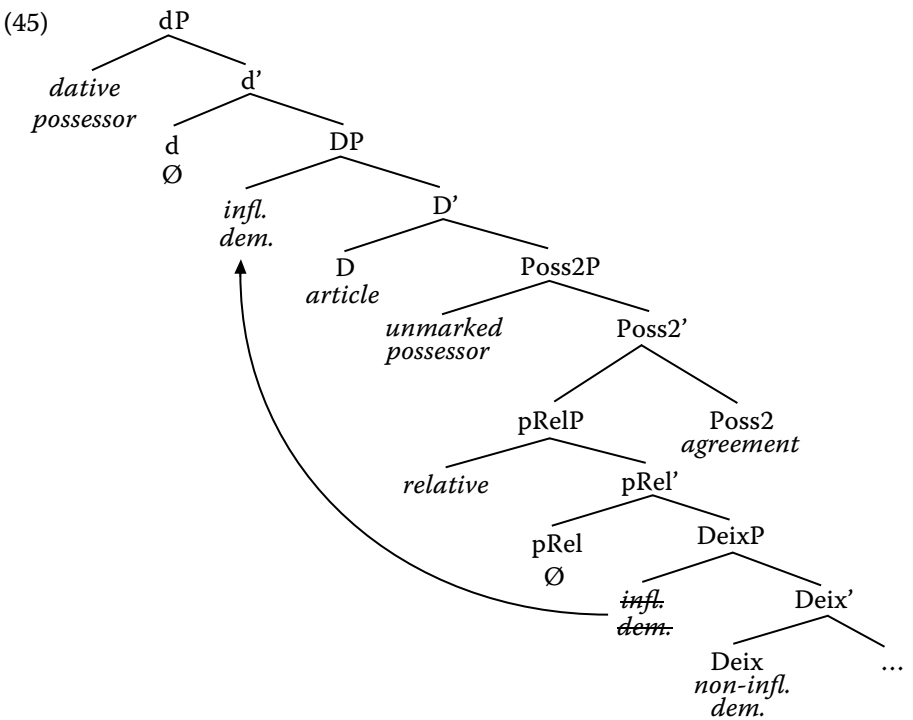

Fentebb már rámutattam, hogy Dékány a magyar főnévi csoportban az Agr_NP helyett a Poss2P funkcionális projekciót használja, és azt a DP komplementumaként illeszti be a szerkezetbe. Bartos (2000) nyomán felteszi, hogy a lexikai (nem névmási) birtokosok esetében nincs egyeztető morféma a főnévi csoportban

[147] Az ábrán szereplő, korábban még nem lefordított angol kifejezések magyar megfelelői a következők: *dative possessor* = datívuszi birtokos, *article* = névelő, *unmarked possessor* = jelöletlen birtokos, *agreement* = egyeztetés.

(ezért nem alkalmazza az Agr_NP-t). Névmási birtokosok esetében viszont van, és ezek az egyeztetési jegyek (és morfok) a Poss2 fejpozíciójába kerülnek. É. Kiss (2002)-höz hasonlóan Dékány is felteszi, hogy a jelöletlen birtokosnak nincs esete. A DP fölé kiépít egy *d*P héjat. Ennek a segítségével tudja modellálni azt a nyelvváltozatot, amelyben a főnévi csoport élén álló datívuszi birtokos és az őt követő ragozható mutatónévmás együttesen is előfordulhat, például *Jánosnak ezt a nagy hibáját*. Az előbbit a Spec,*d*P-be mozgatja, az utóbbit (továbbra is) a Spec,DP-be. Hozzáteszi, hogy azoknak a nyelvhasználóknak a főnévi csoportos szerkezetében, akiknél a két elem kiegészítő eloszlásban van, feltehetőleg nem épül ki a *d*P, és ezért ezek az elemek ugyanazért a Spec,DP pozícióért versengenek: *Jánosnak a nagy hibáját – ezt a nagy hibát – *Jánosnak ezt a nagy hibáját*.

Dékány kinyilvánítja, hogy ebben a könyvében nem foglalkozik komplexeseménynominalizációval. Csupán annyit jegyez meg, hogy nézete szerint ezek a konstrukciók vegyes projekciók. Egy igei tagmondat van egy hierarchikus főnévi funkcionális projekcióba beágyazva. Dékány felteszi, hogy a nominalizált predikátum argumentumai az igei tartományba kerülnek beillesztésre, és azok az igetőhöz hasonlóan felmozognak a főnévi szerkezeti tartományba. Ez a felfogás Kenesei (2005) megközelítésével rokonítható.

Dékány megemlíti, hogy Farkas–Alberti (2016) kimutatják, hogy a főnévi csoport élén álló datívuszi birtokost megelőzhetik olyan oblikvuszi összetevők, amelyek kvantort tartalmaznak, például: *mindhárom városba ugyanannak a futárnak az elküldése* (az ábrán *oblique modifier* = oblikvuszi módosító). Ezért egy további (iterálható) projekciót javasolnak a *d*P fölé: a ωNonPosP-t.

(46)

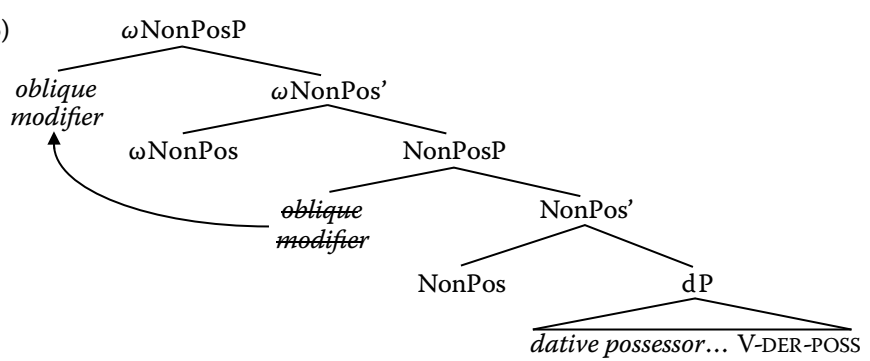

Dékány megjegyzi, hogy nincs feltétlenül szükség egy újabb funkcionális címkére e jelenség kezelésére annak természete miatt. Mivel kvantált kifejezésekre korlátozódik az előfordulása, természetes módon leírható azzal az eszközzel, amely már a GB korszaka óta a rendelkezésre áll. Feltehetjük, hogy ez

a transzformáció a nyílt szintaxisban működő kvantoremelés, és a felmozgatott kvantált összetevők iteratív módon a *d*P-hez vannak balról hozzácsatolva. A kvantormozgatás célja akár a nyílt, akár a fedett (logikaiformabeli) szintaxisban az, hogy a kvantált kifejezés a szemantikai hatókörébe vonhassa az őt követő összetevőket.

6.2.6 Általános megjegyzések a chomskyánus főiránybeli megközelítésekről

A chomskyánus generatív grammatikai irányzatnak három nagy szakaszát szokás megkülönböztetni: (i) a Standard Elméletet (ST = *Standard Theory*) és különböző módosított, továbbfejlesztett változatait, (ii) a gyökeresen eltérő Kormányzás és Kötés Elméletet (GB = *Government and Binding Theory*), (iii) a GB-ből szervesen kinövő Minimalista Programot (MP = *Minimalist Program*). A három nagy elméleti vonulatban a morfológia, a szintaktikai komponens és a lexikai komponens viszonyrendszere alapvetően a következőképpen alakult. Az ST-ben minden morfológiai folyamat a szintaktikai komponensben ment végbe (a szükséges fonológiai „rásegítéssel"): inflexió és deriváció egyaránt. Például az angol nyelvre kidolgozott klasszikus passziválási transzformációnak az ige morfológiai alakváltása is szerves része volt, vagy a *the destruction of the city by the enemy* 'a városnak az ellenség általi elpusztítása' (mai terminológiával) komplex esemény típusú főnévi csoportokat egy teljes kiinduló tagmondatból állították elő transzformációs eljárással. A GB-ben az inflexiós morfológiai folyamatok a szintaktikai komponensben mentek végbe, míg a derivációs jelenségeket a lexikai komponensben kezelték,[148] például a *destruction* főnevet a *destroy* igéből lexikai eljárással képezték. Az MP teljesen más elvi alapon és formai eszközrendszerrel visszatért az ST alapállásához. Mind az inflexiós, mind a derivációs jelenségeket (újra) egységesen a szintaktikai komponensben kezelik (megfelelő fonológiai támogatással), lásd például a magyar főnévi csoport inflexiós folyamatainak Bartos (2000) által kidolgozott elemzését, vagy Kenesei (2005) komplexeseménynominalizációját teljes beágyazott tagmondatból kiindulva. Ezekről a kérdésekről Laczkó (2009)-ben adok egy jóval részletesebb és tágabb horizontú áttekintést.

Amint azt a 2. fejezetben részletesen kifejtettem, a klasszikus LFG alapelvei szerint minden morfológiai folyamat lexikai természetű.[149] Ugyanakkor a 4. fejezetben arra is mutattam példát, hogy az LFG-n belül is vannak olyan elemzési

[148] Egy ilyen megközelítésről az a széles körben elfogadott általánosítás, hogy a gyenge lexikai hipotézis elvét követi.

[149] Egy ilyen megközelítés pedig az általános jellemzés szerint az erős lexikai hipotézis elvét követi.

javaslatok, amelyek bizonyos produktív szóképzési jelenségeket szintaktikai eljárással (szintaktikai komplexpredikátum-képzéssel) ragadnak meg.[150]

Az itt körvonalazott általános generatív elméleti irányultságok fényében az alábbiakban röviden összefoglalom a fenti részekben ismertetett GB-s és MP-s elemzéseknek azokat a jellemzőit, amelyek lényegesek ennek a fejezetnek a témája szempontjából.

Szabolcsi (1994) nagy hatású, klasszikus GB-s elemzése jól megalapozott párhuzamot von a CP és a DP szerkezetek között, és ennek eredményeként a magyar főnévi csoportot DP kategóriájúként elemzi. A nominatívuszi és a datívuszi birtokos kiegészítő eloszlásáról úgy ad számot, hogy az előbbi a Spec,NP pozícióból felmozog a Spec,DP pozícióba, és ott felveszi az operátorjelölő datívuszt. A GB alapváltozatában ekkor még csak az I és a C funkcionális kategóriák és azok projekciói léteznek mondatszinten, és ezeknek a főnévi tartományban az I és a D felel meg. Szabolcsi az általános gyakorlattól eltérően a főnévicsoportbeli I-t nem a szintaxisba helyezi, hanem a lexikai komponensben állítja elő az N+I morfológiai komplexumot. A komplexesemény-nominalizációt úgy elemzi, hogy annak során az igéből képzett főnév teljes mértékben örökli a kinduló ige argumentumszerkezetét, és amikor az ige külső (jellemzően ágensi szemantikai szerepű) argumentuma nincs hangalakilag kifejezve a főnévi predikátum mellett, akkor azt egy PRO képviseli a predikátum lexikai szerkezetében. A nominalizált predikátumok oblikvuszi argumentumainak és adjunktumainak az elemzésével bevallottan gondjai vannak Szabolcsinak. Ezeknek a bővítményeknek a fej előtti, alapesetben kötelező melléknevesítését (jelzősítését) nem tudja a GB eszközrendszerével megragadni. Azt a különleges típust is, amelyben elmarad a főnév előtti melléknevesítés meglehetősen megkérdőjelezhető módon kezeli: azt teszi fel, hogy a főnévképző a fedett szintaxisban (a logikai formában) felemelkedik, hogy szemantikai hatókörébe vonja az igemódosító szerepű argumentum + ige komplexumot. Egyáltalán nem ad számot ennek a típusnak a tényleges szintaktikai jellemzőiről, nem szolgál szerkezeti reprezentációval. Megemlíti ugyan, hogy az oblikvuszi bővítmények és adjunktumok megjelenhetnek a főnévi fej mögött is kötelezően melléknevesítés nélkül, de ennek a formai részleteire egyáltalán nem tér ki. Mindezeken túlmenően és általánosabb elméleti megfontolások alapján nem kapunk választ azokra az alapkérdésekre, amelyeknek a megválaszolása a chomskyánus megközelítésekben megkerülhetetlen. (i) Milyen szerkezeti pozíciókba illesztődnek be a főnévi predikátum bővítményei?

[150] Emlékeztetőül: vannak olyan elemzések, amelyek a produktív igekötősige-képzést a magyarban szintaktikai eszközökkel ragadják meg, ugyanakkor (saját korábbi ilyen szemléletű elemzésemet is felülvizsgálva) amellett érveltem a 4. fejezetben, hogy ezt a képzést is helytállóbb lexikai eszközökkel kezelni.

(ii) Milyen formai eljárással (esetleg mozgatással) történik a melléknevesítés a *való* formaszóval és az *-i* képzővel? (iii) Hogyan kerülhetnek a bővítmények a főnévi fej mögé? Bár erről Szabolcsi konkrétan nem nyilatkozik, valószínűsíthetően valamilyen „hátravetést" tesz fel, és nem a főnévi fej mögött generálja ezeket a bővítményeket, mint például É. Kiss (2002), lásd lentebb.

Bartos (2000) MP-keretben és annak a Szétosztott Morfológia modulját alkamazva kidolgozza a magyar DP inflexiós jelenségeinek az átfogó elemzését oly módon, hogy az egyúttal érvényesíti az elmélet keretei között kifejlesztett tükörelvet, amely a szintaktikai és az inflexiós morfológiai folyamatok párhuzamos működését írja elő. Itt tehát ezek a morfológiai folyamatok a szintaktikai komponensben mennek végbe olyan műveletek segítségével, mint a morfoszintaktikai egyesítés vagy a fúzió. Bartosnál már jelentős mértékben kiépül a funkcionális kategóriák hierarchiája a szintaktikai reprezentációban, ami teljesen érthető, ha egy erősen agglutináló (ragozó és jelező) nyelv modellálása során az egyik cél a tükörelv érvényesítése. Bartos átülteti a saját rendszerébe a két birtokosnak a Szabolcsi (1994) által kidolgozott kezelését. Nála a nominatívuszi birtokos a Spec,Agr_NP-ben van (Szabolcsinál a Spec,NP-ben), a datívuszi pedig a Spec,DP-ben (csakúgy, mint Szabolcsinál). Bartos a főnévi fej mögött megjelenő bővítményeket jobbról hozzácsatolja a teljes DP-hez.

É. Kiss (2002) alapvetően átveszi Bartos (2000) szerkezetét – a következő fontosabb eltérésekkel. Nála a jelöletlen birtokosnak nincs absztrakt esete, hanem determinánsként funkcionál, és az MP elveinek megfelelően a Spec,DP-be kell mozognia jegyellenőrzés végett. A datívuszi birtokost pedig É. Kiss vagy a teljes DP-hez csatolja balról, vagy kimozgatja a DP-ből. Szabolcsi (1994) és Bartos (2000) nézetével szemben felteszi, hogy a főnévi predikátum bővítményei a fej mögött generálódnak, de onnan kötelező elmozogniuk az É. Kiss által bevezetett esetszűrő miatt vagy a fej elé vagy ki a DP-ből. É. Kiss csupán egy kategoriális szerkezeti reprezentációját adja a főnévi fej előtti melléknevesített bővítményeknek: egy *-i* vagy *való* fejű AdjP komplementum pozíciójába vannak beillesztve. Itt egyáltalán nem kapunk megfelelő, az MP elveit alkalmazó elemzést (ahogyan Szabolcsinál (1994) sem), a részletes kritikai észrevételeimet lásd a 6.2.3. részben. További problematikus vonása É. Kiss megközelítésének az, hogy a fej előtti jelzősítetlen bővítményt tartalmazó konstrukciókról azt teszi fel, hogy azok igemódosító fejkategóriaként inkorporálódnak az igébe, és a főnévképző ezt a morfológiai komplexumot nominalizálja. Ez teljességgel tarthatatlan nézet. A további részleteket lásd a 6.2.3 részben.

Kenesei (2005) Hout–Roeper (1998) és Dikken (1999) MP-s megközelítéseinek formai eszközrendszerét felhasználva a magyar komplexesemény-nominalizációnak olyan elemzését javasolja, amelyben a főnévképző egy teljes beágyazott

mondatot nominalizál oly módon, hogy a mondat összetevői, az ige és bővítményei ciklikus mozgatás eredményeként felemelkednek a mondat fölé kiépülő DP megfelelő pozícióiba. Ez a megoldás jól szemlélteti azt a tényt, hogy az MP-ben nem csupán az inflexiós jelenségeket kezelik a szintaktikai komponensben, lásd Bartos (2000)-et, hanem a derivációs jelenségeket is.

A magyar DP Dékány (2021) által kidolgozott elemzésében még az MP-ben szokásos nagyszámú funkcionális kategóriánál is jóval több funkcionális kategória szerepel. Ez azonnal nyilvánvalóvá válik, ha összevetjük Bartos (2000) vagy É. Kiss (2002) szerkezeteit Dékányéival. Ennek egyik fő oka az, hogy Dékány megközelítésében még a hagyományosan lexikai kategoriák projekciói is funkcionális köntösbe öltöznek. Például egy melléknévi frázis egy Adj funkcionális kategória projekciójának, egy AdjP-nek a specifikálójába kerül beillesztésre, vagy az igenévi összetevők egy pRel funkcionális kategória projekciójának, egy pRelP-nek a specifikálójába kerülnek. Dékány elemzésének egyik erőssége, hogy a korábban kevésbé vizsgált klasszifikálóknak is részletes és szabatos szórendi kezelését nyújtja, és általában is aprólékosan feltárja és modellálja a magyar DP bonyolult szórendi sajátosságait. É. Kiss (2002)-vel egyetértve ő is felteszi, hogy a jelöletlen birtokosnak nincs esete. A jelöletlen birtokost a Spec,PossP-be teszi (mármint oda mozgatja), és a *d*P/DP osztat nyújtotta lehetőséget kihasználva egy két nyelvváltozat közötti különbséget is elegánsan meg tud ragadni: a datívuszi birtokost (nyelvváltozattól függően) vagy a Spec,DP-be, vagy a Spec,*d*P-be helyezi (mozgatja). Az eseménynominalizációhoz kapcsolódó jelenségkörrel nem foglalkozik. Csupán annyit jelent ki, hogy ezt a nominalizációt úgy fogja fel, hogy egy vegyes kategoriális szerkezetben egy beágyazott tagmondatból emelkednek fel az argumentumok a fölöttes DP tartományba, és válnak birtokosokká. Ez a részletek nélkül megemlített nézet értelemszerűen Kenesei (2005) elemzésével rokonítható.

A fent jellemzett elemzésekről összefoglalóan a következők állapíthatók meg, a következő „elemzési fejlődéstörténet" rajzolódik ki. Szabolcsi (1994) klasszikus elemzése a GB keretében született. A főnévi csoport általa javasolt DP-s elemzése meghatározó hatással volt a későbbi megközelítésekre. A két birtokos szerkezeti ábrázolását is átvették, beépítették a saját rendszerükbe. A birtokosok természetének a kezelése viszont érdekes irányokat vett. Szabolcsinál a jelöletlen birtokosnak nominatívuszi esete van, a datívuszos birtokoson viszont a rag csupán az operátor funkció jelölője. É. Kiss (2002) és Dékány (2021) szerint a jelöletlen birtokosnak nincs esete, csak a datívuszinak van. Dikken (1999) megközelítésében viszont mindkét birtokos olyan PP, amelynek a feje két allomorffal rendelkezik: vagy maga a datívusz rag, vagy hangalak nélküli elem, és ez a $\textsc{Pdat}/_0$ fej ad absztrakt esetet a DP komplementumának.

Szabolcsi elemzésében a GB klasszikus korszakának megfelelően csupán két funkcionális kategória van: a D és az I. Viszont nála (a szokásos kezelésmódtól eltérően) az I nem szintaktikai természetű: a szótári komponensben egyesül a főnévi tővel. Továbbá a deriváció (például az eseménynominalizáció) is lexikai folyamatként van kezelve. Következésképpen ez a DP-modell lexikalistának tekinthető a releváns morfológiai folyamatok kezelését illetően. A magyar DP inflexiós jelenségeinek Bartos (2000) által kidolgozott elemzése már az MP funkcionáliskategória-rendszerében született, és itt már az adott morfológiai elemeknek megfelelő funkcionális projekciók épültek ki a szintaktikai szerkezetben. É. Kiss (2002) alapvetően átveszi ezt a modellváltozatot. Dékány (2021) megközelítése pedig már a funkcionális kategóriák hatalmas tárházát alkalmazza. A két véglet tehát Szabolcsi két GB-s funkcionális kategóriája és Dékány MP-s megközelítésének funkcionáliskategória-komplexitása.

Mint láttuk, Szabolcsinál az eseménynominalizáció lexikai természetű, és ezt átveszi Bartos is és É. Kiss is. Kenesei és Dékány viszont vegyes projekciók keretében beágyazott tagmondatokat nominalizálnak a szintaxisban. Bármilyen megközelítésben alapvető elméleti kérdés, hogy egy predikátum, esetünkben egy esemény jelentésű főnévi predikátum argumentumai hova kerülnek beillesztésre a szintaktikai szerkezetben. Az bizonyosan megállapítható, hogy Szabolcsi és Bartos nem a főnévi fej mögött generálják ezeket a bővítményeket, de az általuk feltett konkrét beillesztési mechanizmusról nem nyilatkoznak. É. Kiss viszont a főnévi predikátum mögé illeszti be az összes bővítményt. Kenesei és Dékány pedig értelemszerűen a beágyazott mondat megfelelő argumentumpozícióiban generálják őket. Amint arra fentebb már rámutattam, az itt tárgyalt GB-s és MP-s megközelítések egyike sem szolgál kidolgozott, koherens elemzéssel azzal kapcsolatban, hogy a főnévi fej előtti tartományban hogyan állnak elő a melléknevesített (jelzősített) alakjaik a bővítményeknek, illetve nem kielégítő az, ahogyan saját rendszerükben a fej előtti jelzősítetlen bővítményeket tartalmazó konstrukciókat kezelik. Ehhez azt teszem most hozzá, hogy az itt bemutatott megközelítéseken túlmenően sincs tudomásom ezeknek a jelenségeknek részletes és elvszerű elemzéséről chomskyánus modellekben. Ez visszatérő megállapításom lesz a továbbiakban is.

A fejezet következő nagy részében (a 6.3 részben) bemutatom, hogy a magyar főnévi csoportnak a fentiekben számba vett jelenségei hogyan kezelhetők LFG-keretben. Alapvetően korábbi idevágó elemzéseim szintézisét nyújtom néhány új mozzanattal kiegészítve és – ahol erre lehetőség van – alternatív LFG-s kezelésmódokkal összevetve. LFG-s alapállásomból következően megközelítésem meghatározó jellemzői az alábbiak lesznek.

(A) Bár az LFG szerkezeti ábrázolási elvei parametrikusan megengedik az endocentrikus és az exocentrikus építkezést is, a főnévi csoport esetében az előbbit alkalmazom.[151] Átveszem és „LFG-sítem" Szabolcsi (1994) DP szerkezetét.

(B) Az LFG alapfeltevéseinek megfelelően a D az egyetlen funkcionális kategória az én főnévi csoportomban. Amint arra fentebb rámutattam, ehhez értelemszerűen Szabolcsi (1994) GB-s megközelítése áll a lehető legközelebb, amelyben csak a D szintaktikai funkcionális kategória, és nála az I lexikai természetű.

(C) Mivel nálam nincs többszörös hierarchikus építkezés a nagyszámú funkcionális kategória miatt, a szerkezeti reprezentációm is eredendően egyszerűbb. Ráadásul az LFG szerkezeti ábrázolási elvei természetes módon megengedik azt, hogy egy csomópont alatt ne csupán kétfelé ágazás *(binary branching)* legyen, ami a chomskyánus főirányban már jó ideje alapkövetelmény, hanem potenciálisan sokfelé ágazás *(multiple branching)*. Ezt én is maximálisan kihasználom, és így a szerkezeteim még „laposabbak".

(D) A főnévi csoport morfoszintaktikai jelenségeit az LFG általános elveinek megfelelően a lexikai komponensben, megfelelő funkcionális annotációs eszközrendszerrel ragadom meg, szemben a Bartos (2000)-től egyeduralkodó szintaktikai kezelésmóddal a chomskyánus főirány MP modelljében.

(E) Szintén az LFG elveiből egyenesen következően az eseménynominalizációt is (az összes képzési folyamathoz hasonlóan) a lexikai komponensben kezelem – szemben az immár szintén egyeduralkodóvá vált szintaktikai eljárásmóddal az MP-ben, lásd Kenesei (2005)-öt és Dékány (2021)-et.

(F) A chomskyánus elemzések fenti bemutatásából kiviláglik, hogy a jelöletlen és a datívuszi birtokosok elemzésekor ebben az irányzatban az alapvető elméleti kérdés az, hogy ezek az összetevők milyen absztrakt esettel és/vagy jeggyel rendelkeznek. Megmutattam, hogy a különböző megközelítések merőben eltérő megoldásokat dolgoztak ki ezen a téren. Az LFG formalizmusában pedig a grammatikai funkciók, grammatikai relációk az elsődleges elméleti kategóriák, ezért magának a birtokos (POSS) funkciónak a természete a meghatározó kérdés. Ez különösen fontos az eseménynominalizációval kapcsolatban, lásd a következő pontot.

(G) Az eseménynominalizációt Szabolcsi (1994)-hez hasonlóan úgy fogom fel, hogy a komplex esemény jelentésű deverbális főnév örökli a kiinduló ige argumentumszerkezetét. Egy LFG-s elemzésnek azt az elméleti kérdést kell megválaszolnia, hogy milyen lexikai mechanizmus szabályozza azt, hogy azok

[151] Emlékeztetőül: a magyar mondat szerkezetét viszont exocentrikusan ábrázolom, lásd a 3. fejezetet.

az argumentumok, amelyek az igétől SUBJ, OBJ és OBL grammatikai funkciókat kapnak, a komplex főnévi predikátumtól POSS és OBL funkciókat kapnak.

(H) Részletesen kidolgozok egy olyan LFG-s megközelítést, amely megfelelő formai eszközökkel adekvát leírását nyújtja a deverbális főnévi predikátumok oblikvuszi argumentumai jellegzetes viselkedésének: a fej előtti jelzősítésnek és a jelzősítés elmaradásának egyaránt.

(I) Ahogyan azt Szabolcsi (1994) és É. Kiss (2002) elemzésének áttekintése során felvillantottam, további általános elméleti kihívás a komplex esemény fejű főnévi csoportok kontrollviszonyainak a kielégítő formális megragadása. Ennek is kidolgozom az LFG-s változatát.

6.3 A magyar főnévi csoport LFG-s elemzése

Ebben a részben korábbi elemzéseim szintézisét mutatom be. Külön kitérek az elemzésváltozatok történetiségére, megmagyarázom a módosítások motivációját és előnyeit, illetve egy-két esetben további módosításokat is teszek.[152] Ha egy adott jelenségnek van mások által kidolgozott alternatív LFG-s elemzése, azt is ismertetem, és összevetem az én megoldásommal. A következő jelenségekről lesz szó az alábbiakban: szerkezeti kérdések (6.3.1), morfoszintaktikai jelenségek (6.3.2), eseménynominalizáció (6.3.3), kontrollviszonyok (6.3.4) és az oblikvuszi és adjunktumi bővítmények kifejezése (6.3.5).

6.3.1 Szerkezeti kérdések

Amint azt a 2. fejezet 2.4 részében hangsúlyoztam, az LFG szerkezeti reprezentációs elvei parametrikusan megengedik az endocentrikus és az exocentrikus építkezést is, aminek a mondatok ábrázolása szempontjából van jelentősége. Arra is rámutattam, hogy az elmélet összesen három endocentrikus funkcionális kategóriát használ: az I(P)-t és a C(P)-t a mondat szintjén és a D(P)-t a főnévi csoport szintjén, és azok használatát egy nyelv leírásakor attól teszi függővé,

[152] A magyar főnévi csoport átfogó LFG-s elemzését Laczkó (1995)-ben dolgozom ki. Az ehhez a jelenségkörhöz kapcsolódó további munkáimban ezt a megközelítést egészítem ki (például a szerkezeti reprezentációt illetően), illetve több ponton is módosítom vagy teljesen megváltoztatom a korábbi elemzéseket. Az utóbbira a legjobb példa az, hogy Laczkó (1995)-ben az eseménynominalizáció esetében a jelzősítetlen oblikvuszi argumentumokat tartalmazó konstrukciókat lexikai eljárással kezelem, a későbbiekben viszont az eredeti szempontok felülvizsgálata és újabb szempontok bevonás alapján amellett érvelek, hogy egy LFG-s keretben is célszerűbb és elvszerűbb egy lexikai eszközökkel támogatott szintaktikai kezelésmód alkalmazása.

hogy az adott nyelvben van-e empirikus alapja egy bizonyos funkcionális kategória bevezetésének. Én a 3. fejezet 3.4 részében ilyen megfontolásokból érveltem amellett, hogy a magyar mondat nem az endocentrikus IP, hanem az exocentrikus S mintázatot követi egy fölöttes CP-héjjal, szemben például az angollal, amelyben a modális segédigék (és más, velük kiegészítő eloszlásban álló segédigei elemek) vitathatatlanul I kategóriájúak, és IP-s mondatszerkezetet projektálnak. A főnévi csoport esetében a D(P) használatának a szükséges, de nem feltétlenül elégséges feltétele, hogy legyen olyan nyelvi elem az adott nyelvben, amelyhez – viselkedése alapján – egyértelműen a D kategória rendelhető. Ez jellemzően a névelő szokott lenni. Én Laczkó (1995)-tel kezdődően következetesen DP-s elemzését adom a magyar főnévi csoportnak LFG-s keretben, alapvetően Szabolcsi (1994) GB-beli DP-s elemzésétől motiváltan. Ugyanakkor Chisarik–Payne (2003) a maguk LFG-s rendszerében szoros szerkezeti párhuzamot vonnak az angol és a magyar birtokos főnévi csoportok között, és annak ellenére, hogy mindkét nyelvben vannak (határozott) névelők, amelyeket ők is D kategóriájúaknak tekintenek, az ő elemzésükben az angol és a magyar főnévi csoportok NP-k és nem DP-k. Az alábbiakban először ezt a megközelítést mutatom be részletesebben, és néhány kritikai megjegyzést fűzök hozzá.

Chisarik–Payne (2003) a (47)-ben és (49)-ben szereplő angol példáknak rendre a (48)-ban és (50)-ben bemutatott összetevős szerkezeti elemzését adják (2003: 186–187). (47)-ben a birtokviszonyt a birtokos összetevőhöz kapcsolódó genitívuszi esetrag fejezi ki, míg (49)-ben az *of* prepozíció.

(47) *the* *king's* *daughter*
a király'GEN lány
'a király lánya'

(48)

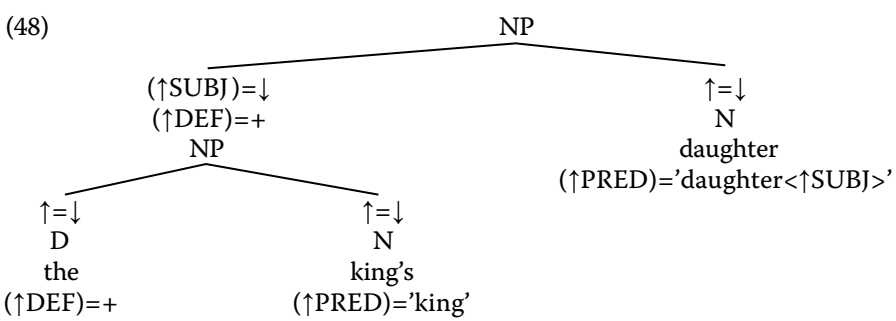

A birtokos összetevő SUBJ grammatikai funkciós annotációjáról és a *daughter* főnévi fej argumentumszerkezetéről a 6.3.3 részben lesz szó. A szerzők egy

annotációval közvetlenül a szerkezeti reprezentációba kódolják bele azt, hogy a birtokos összetevő jelenléte határozottá teszi a teljes főnévi csoportot: (↑DEF)=+.

(49) *the* *daughter* *of* *the* *king*
a lány poss a király
'a király lánya'

(50)

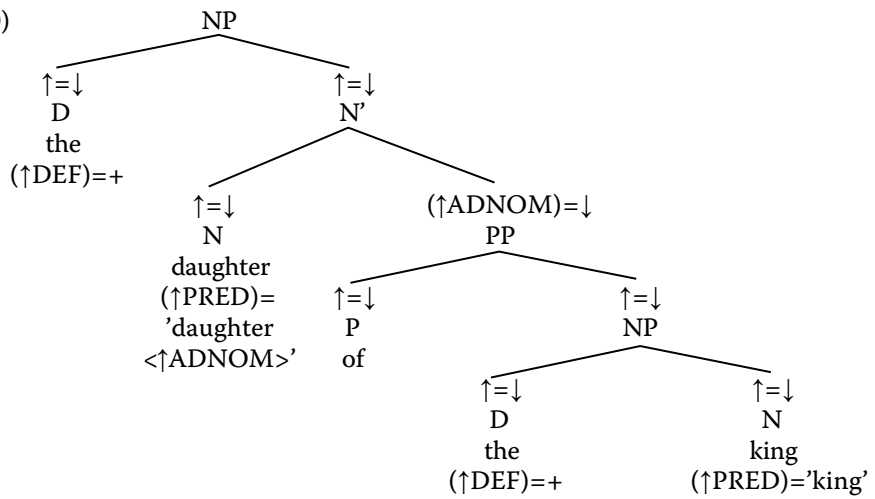

Itt a főnévi csoport élén álló, D kategóriájú határozott névelő teszi határozottá a teljes főnévi csoportot. Ez az LFG-s elveknek megfelelően úgy valósul meg, hogy a névelő és a főnévi csoport N' összetevője egyaránt funkcionális fej annotációt kapnak, vagyis mindketten hozzájárulnak a teljes főnévi csoport funkcionális szerkezetéhez. A névelő csupán a határozottsági jegyet adja, az N' pedig a funkcionális fejes annotációk közvetítésével a beágyazott főnévi fej révén a PRED-jegy értékét.[153] A D itt tehát szószintű funkcionális kategória, és nincs DP kiterjesztése. Az egyébként az LFG által is széles körben elfogadott X-vonás elméleti elvekkel ellenkezik, hogy egy szó szintű kategória foglaljon el egy jellemzően frázis szintű összetevőt kívánó specifikáló pozíciót, ahogyan azt (50)-ben látjuk: Spec,NP. Ráadásul, amint azt Chisarik–Payne (2003) általánosításai és reprezentációi is nyilvánvalóvá teszik, a D kategóriájú névelő az angol főnévi csoportban komplementer eloszlásban van a frázis szintű, genitívuszi birtokos összetevővel. Ezzel kapcsolatban megemlítendő azonban, hogy más magyar

[153] A birtokost kifejező PP ADNOM grammatikai funkcióról, amelyet Chisarik–Payne (2003) vezetnek be, a 6.3.3. részben lesz szó.

jelenségek esetében később születtek olyan elemzések, amelyek hasonló megoldást alkalmaztak. Például Laczkó–Rákosi (2011)-ben és Rákosi–Laczkó (2011)-ben az igekötőket kezeljük úgy, hogy azok nem projektálódó, PRT kategóriájú elemekként a Spec,VP pozíciót foglalják el. Laczkó (2021)-ben átveszem ezt a megközelítést, bár egyéb tekintetben alternatív elemzést dolgozok ki, lásd a 4. fejezet 4.1.4 részét.[154] Chisarik–Payne (2003) tehát úgy ragadják meg a névelő és a birtokos összetevő komplementaritását, hogy felteszik, hogy ezek az elemek ugyanazért a szintaktikai pozícióért versengenek, bár az előbbi szó szintű, míg az utóbbi frázis szintű kategória. Az alternatív megoldás az lenne, hogy ők is alkalmazzák a DP-s megközelítést, és ekkor a névelő a (természetszerűleg szó szintű) D fej pozíciót foglalná el, és a birtokos összetevő a Spec,DP frázis szintű pozíciót, például Szabolcsi (1994) mintájára. Akkor viszont arról kellene az LFG elv- és eszközrendszerében számot adni, hogy a két pozíció miért nem lehet egyszerre kitöltve. Ezt a kérdést én itt nyitva hagyom, hiszen nem az angol jelenségek elemzésével foglalkozom, viszont jelezni kívánom, hogy Chisarik–Payne (2003)-ból teljességgel hiányzik a reflektálás a fenti potenciális elméletspecifikus problémákra.

Chisarik–Payne (2003) az alábbi szerkezeteket rendelik a magyar nominatívuszi és a datívuszi birtokost tartalmazó főnévi csoportokhoz.

(51) a király lánya

(52)

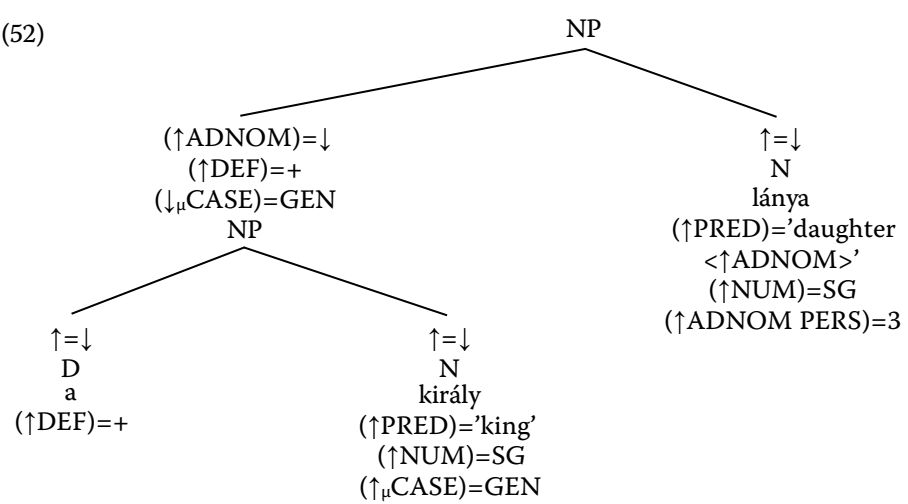

[154] Egy újabb előadásomban (Laczkó 2023)-ban viszont amellett érvelek, hogy bizonyos kontrolljelenségek elvszerűbben kezelhetők, ha feltesszük, hogy az igekötők maximális projekciók, AdvP-k, és a korábbi elemzések releváns részei sarkalatos módosításra szorulnak.

Maga a szerkezeti ábrázolás teljesen közönségesnek tekinthető egy LFG-s keretben. A szerzők itt is az NP (és nem a DP) kategóriát rendelik a főnévi csoporthoz, és a takarékossági elveknek megfelelően ebben a szerkezetben nem alkalmaznak fölösleges X-vonásos szintet annak érdekében, hogy a nominatívuszi birtokost egy N' szintű összetevő testvéreként a Spec,NP specifikáló pozícióba helyezzék. Az viszont elemzésüknek igen sajátos mozzanata, hogy egy korábbi előadásukra alapozva[155] azt teszik fel, hogy ennek a birtokosnak az esete nem nominatívusz, hanem genitívusz, lásd a GEN esetannotációt (52)-ben. Ezt az esetet az ebben a használatban funkcióváltó határozott névelő fejezi ki, amely a cikkben idézett előadás érvelése szerint itt már nem hordozza a [+DEF] határozottsági jegyet.[156] A birtokos összetevőhöz társított ADNOM grammatikai funkcióról a 6.3.3 részben fejtem ki a véleményemet.

(53) a királynak a lánya

(54)

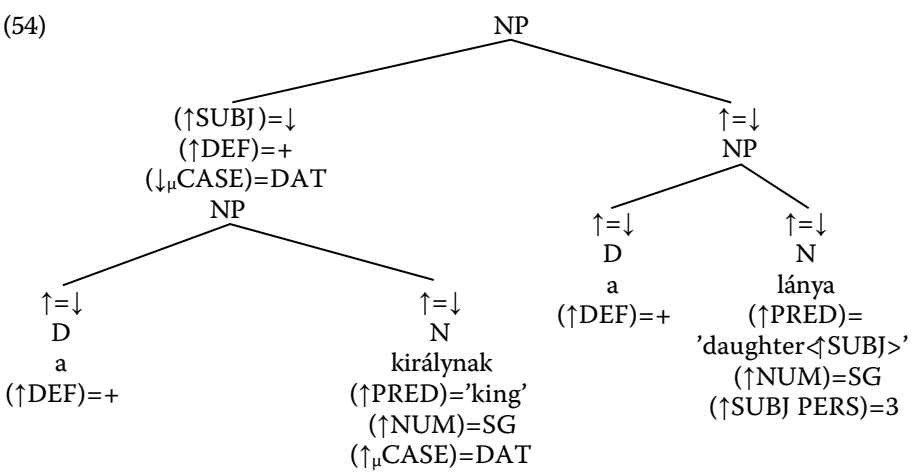

[155] Payne–Chisarik (2001).

[156] A szerzők Payne–Chisarik (2001) alapján kifejtik, hogy a magyar nyelv releváns általános jellemzői miatt meglehetősen jelölt feltevés, hogy egy olyan nyelvben, amelyben a főnévi fejet esetragok és névutók követik, egy fejet (illetve egy frázist) megelőző elem kódol esetet. Arra hivatkoznak, hogy ilyen jellegű feszültség, rendhagyóság máshol is megfigyelhető. Például a perzsa nyelvben prepozíciók töltik be ezt a funkciót, de van egy kivétel: a közvetlen tárgy jelölője a *ra* névutó. Egyébként a fentiek fényében az (52)-beli reprezentáció következetlen abból a szempontból, hogy a D kategóriájú határozott névelőhöz mégiscsak hozzárendeli a (↑DEF)=+ annotációt.

A magyar főnévi csoport generatív modellekben kidolgozott elemzései közül tudomásom szerint egyedül Chisarik–Payne (2003) megközelítése nem használja a DP kategóriát még abban az esetben sem, amikor datívuszi birtokos előzi meg a határozott névelőt. Az LFG rugalmas összetevős szerkezeti ábrázolási elvei megengedik az (54)-beli NP-s elemzést is. Ugyanakkor az is tény, hogy egy DP-s reprezentációban jóval megalapozottabbnak számít a datívuszi birtokos Spec,DP pozíciója, mint egy maximális kiterjesztésű NP-hez hozzácsatolt datívuszi birtokos pozíció. Ennek fő oka az, hogy a datívuszi birtokos argumentum státuszú összetevő, és a Spec,DP pozíció az LFG-ben egy kanonikus argumentum pozíció, egy hozzácsatolt pozíció ehhez képest sokkal kevésbé az. Chisarik–Payne (2003) egyáltalán nem indokolják meg, hogy miért nem a széles körben alkalmazott, Szabolcsi-féle DP-s reprezentációt választották. Elképzelhetőnek tartom a következő részleges magyarázatot. Az angol esetében kevésbé látták motiváltnak a DP alkalmazását, és mivel arra törekedtek, hogy a lehető legteljesebb szerkezeti és funkcionális[157] párhuzamot állítsák fel az angol és a magyar főnévi csoportok között, egy egységes NP-s elemzést dolgoztak ki. A datívuszi birtokos SUBJ funkciójáról a 6.3.3 részben lesz szó.

Amint arra fentebb rámutattam, én Laczkó (1995)-tel kezdődően minden releváns munkámban Szabolcsi (1994) GB-beli DP-s megközelítését használom a magyar főnévi csoport szerkezetének modellálására – természetesen a megfelelő LFG-s formai apparátussal. Laczkó (1995: 113) alapján például az alábbi funkcionálisan annotált szerkezet rendelhető az (55)-beli, nominatívuszi és a datívuszi birtokost tartalmazó főnévi csoportokhoz.[158]

(55) a. János Londonba való megérkezése
b. Jánosnak a Londonba való megérkezése

[157] Erről lásd a 6.3.3 részt.

[158] Laczkó (1995)-ben csak a nominatívuszos konstrukció reprezentációját adom meg. Itt (56a)-ban annak egy olyan módosított változatát mutatom be, amely jobban illeszkedik az itteni gondolatmenetemhez, és amelyet a továbbiakban is fel tudok majd használni szemléltetési célokra. Ugyanilyen megfontolásokból megadom a datívuszi változat szerkezeti ábrázolását is (56b)-ben.

(56) a.

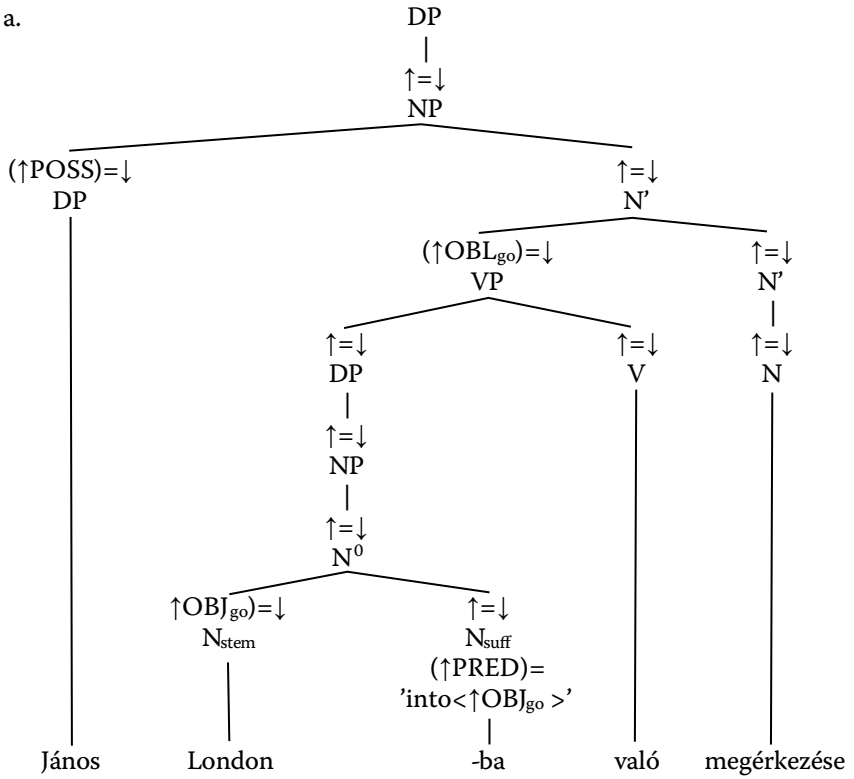
DP
↑=↓
NP
(↑POSS)=↓
DP
↑=↓
N'
(↑OBL$_{go}$)=↓
VP
↑=↓
N'
↑=↓
DP
↑=↓
V
↑=↓
N
↑=↓
NP
↑=↓
N^0
↑OBJ$_{go}$)=↓
N$_{stem}$
↑=↓
N$_{suff}$
(↑PRED)=
'into<↑OBJ$_{go}$ >'
János
London
-ba
való
megérkezése

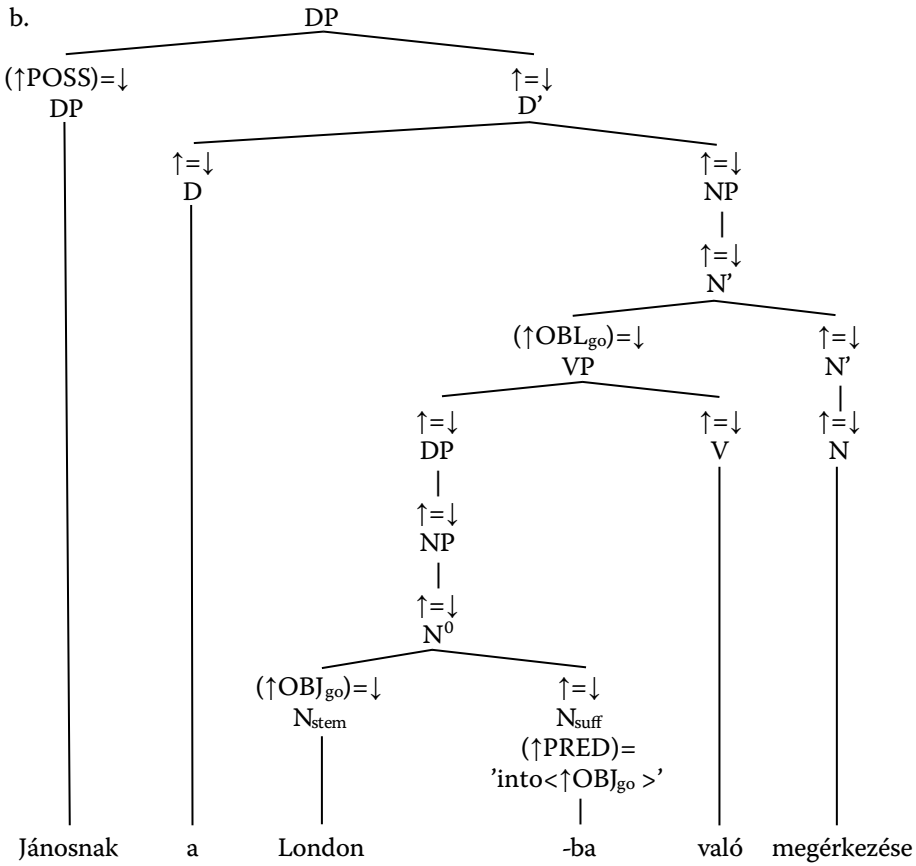

Emlékeztetőül: Szabolcsi (1994) az (55b) szerkezettípust az (55a) típusból állítja elő úgy, hogy a nominatívuszi birtokost közönséges módon a Spec,NP-be illeszti be, és ezzel létrehozza az (55a) típust. Onnan pedig a Spec,DP-be mozgatja, ahol az felveszi az operátorjelölő datívuszi ragját. Ez az elemzés egyúttal arra is természetes magyarázatot ad a saját rendszerében, hogy miért van a nominatívuszi és a datívuszi birtokos kiegészítő eloszlásban a magyar főnévi csoportban. Az LFG elvei azonban szigorúan tiltják az ilyen szintaktikai transzformációs eljárásokat. Következésképpen én (55a)-t és (55b)-t egymástól függetlenül generálom. Ahogyan azt (56)-ban a (↑POSS)=↓ annotációk Spec,NP-ben és Spec,DP-ben kifejezik, azt teszem fel, hogy a két alakilag különböző, és eltérő pozíciót elfoglaló birtokos ugyanazt a POSS funkciót hordozza. Mivel azonban én (55b)-t nem (55a)-ból származtatom transzformációsan, nekem másképpen, „LFG-sen" kell számot adnom a két birtokos forma komplementaritásáról. Erről a POSS funkció tárgyalása során lesz szó

a 6.3.2.2 részben. A *Londonba való* összetevőt a *megérkezés* eseménynominalizációs predikátum OBL funkciójú argumentumának tekintem. A funkcionális annotációs részleteket az oblikvuszi argumentumok kezelésével foglalkozó 6.3.5 részben taglalom. Itt csupán arra hívom fel a figyelmet, hogy az LFG reprezentációs elveivel egyáltalán nem ellenkezik az, hogy egy argumentum egy X' szintű csomóponthoz csatolódik, akár adjunktumok testvércsomópontjaként,[159] ami erősen jelölt megoldásnak számít a chomskyánus főirány X-vonás alelméletében.[160] A Laczkó (1995)-beli elemzésemben tehát nincs LFG-s elvi probléma azzal, hogy a jelzősített oblikvuszi argumentumokat és az adjunktumokat egy N' csomóponthoz csatolom. Ugyanakkor nem nyilatkozom arról, hogy mi indokolja egy ilyen csomópont alkalmazását, vagyis milyen összetevővel kombinálódik a főnévi fej az N' alatt. Azért sarkalatos ez a kérdés, mert az LFG reprezentációs rendszere megengedne egy lapos, X-vonás nélküli NP szerkezetet is (amely fölé szintén kiépülhet egy X-vonásos DP-héj). Ez pedig annál inkább problematikus, mert a Laczkó (1995)-beli megközelítésemben a jelzősítetlen oblikvuszi argumentumot tartalmazó konstrukciókat, ahogyan arra röviden már rámutattam fentebb, úgy elemzem, hogy az ige és a kitüntetett oblikvuszi argumentum morfológiailag egyesülnek, és ezt a komplex alakot nominalizálja az *-Ás* képző az LFG lexikai komponensében. Ennek eredményeként tehát a teljes nominalizált alakulat az N^0 fej alá illesztődik be. A 6.3.5.3 részben bemutatom, hogy a későbbiekben ezt az elemzést megváltoztattam, és most már a szintaktikai komponensben kombinálom a nominalizált igét és a kitüntetett oblikvuszi argumentumot. Ebből kifolyólag motiválttá válik az N' csomópont bevezetése, mert ez uralhatja a jelzősítetlen argumentum és a fej kombinációját.

Laczkó (1995)-ben nem foglalkozom annak a rendszerszerű modellálásával, hogy a Spec,NP és a főnévi fej (N^0) közötti tartományban milyen kategóriák fordulhatnak elő, és milyen sorrendben. Szintén nem foglalkozom azzal a szerkezettípussal, amelyben egy (vagy több) argumentum vagy adjunktum (kötelezően jelzősítetlen alakban) követi a főnévi fejet. Csupán annyit szögezek le (1995: 47, 15. lábjegyzet), hogy nézetem szerint ezek a bővítmények egy meglehetősen jelölt és erősen korlátozott előfordulási jellemzőkkel bíró konfigurációban jobbról vannak a teljes főnévi csoporthoz (DP-hez) hozzácsatolva. Az LFG elveiből

[159] Teljesen lapos (potenciálisan sokfelé ágazó) szerkezetben, vagy bináris iteratív X'-hozzácsatolással.

[160] Szabolcsi (1994) nem ad szerkezeti reprezentációt olyan főnévi csoportokról, amelyekben argumentumok vagy adjunktumok módosítják a főnévi fejet, így csak valószínűsíthető, hogy nála ezek az (N+I)' csomópont alatt, a DetP testvéreiként helyezkednek el. Ez megfelel a chomskyánus főirány azon feltevésének, hogy az argumentumok az (első) X' alatt találhatók, viszont az adjunktumoknak az ugyanerre a szintre helyezése jelölt megoldásnak számít. Az pedig további jelöltséget jelent a chomskyánus paradigmában, hogy Szabolcsi nagy valószínűséggel egy teljesen lapos (tehát pontenciálisan akár sokfelé ágazó) belső szerkezetet tesz fel az (N+I)' számára.

következően nem transzformációs eljárással kerülnek oda, hanem a frázisstruktúra-szabályok a DP mögé is generálnak ilyen pozíciókat.

A magyar főnévi csoport általános szerkezeti ábrázolásának alapkérdéseit LFG-s szempontból és chomskyánus összevetéssel Laczkó (2002a)-ban tárgyalom. Korábbi elemzéseim alapján a következő sematikus szerkezetet tulajdonítom a magyar DP-nek (itt most funkcionális annotációk nélkül).

(57)

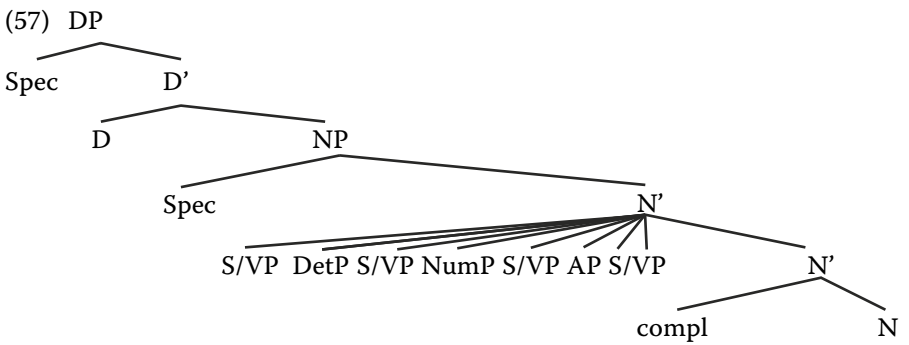

A DP-héjról és a kitüntetett Spec,DP és Spec,NP birtokos pozíciókról fentebb már részletesen volt szó. Amint azt lentebb tüzetesen bemutatom, újabb elemzéseimben a komplex esemény jelentésű főnévi fej testvéreként az N' alá helyezem ennek a főnévi predikátumnak a VM argumentumát, ebben a reprezentációban a *compl* („komplementum") címkével. Az N' szintű tartományban az LFG-ben gyakori lapos szerkezetes reprezentációt alkalmazok. A DetP már ismerős fentebbről, az S/VP szimbólumok különböző kiterjesztettségű igenévi konstrukciókat uralnak, a NumP számnévi frázist jelöl, az AP pedig szokás szerint a melléknévi frázist. Ezen a szinten találhatók a jelzői (adjunktumi) státuszú módosítók, valamint a komplex esemény jelentésű főnévi predikátumok jelzősített adjunktumai és oblikvuszi argumentumai. Laczkó (2002a)-ban csak felvillantom azt, hogy Laczkó (1995)-ben hogyan kezelem a jelzősített összetevőket. Ami az N' tartományban található összetevők sorrendjét illeti, a fenti sematikus reprezentáció a következő általánosítást fejezi ki. A DetP, a NumP és az AP sorrendje kötött, és az igenévi összetevők bárhol előfordulhatnak. El kell ismernem, hogy ezeknek az összetevőknek a sorrendi jellemzőivel tüzetesebben soha nem foglalkoztam. Ezzel kapcsolatban emlékeztetek arra, hogy Dékány (2021) modelljének éppen ez a sorrendi vizsgálat és annak az aprólékosan kidolgozott MP-s elemzése az egyik legnagyobb erénye, lásd a 6.2.5 részt. Láthattuk, hogy Dékány az elméleti keretének elvei szerint és annak eszköztárát kreatívan felhasználva szigorúan hierarchikus szerkezeti ábrázolást alkalmaz, tekintélyes számú

funkcionális kategória bevezetésével. Arra is emlékeztetek, hogy az LFG viszont a kezdetektől fogva roppant erőteljesen korlátozza a funkcionális kategóriák számát. Következésképpen egy részletesen kidolgozott LFG-s elemzés alapjául továbbra is egy olyan lapos szerkezet szolgálhatna, amilyet (57) szemléltet, de Dékány empirikus általánosításai alapján bonyolultabb kategoriális viszonyokat kellene modellálni benne. Például – amint láttuk – Dékány jól megalapozottan megkülönböztet alsó és felső melléknévi frázisokat. Ezt és a többi sorrendi megkülönböztetést az LFG formanyelvén ellenőrző (CHECK) jegyek alkalmazásával lehet kódolni, amire jó példát nyújtanak a 3. és 4. fejezetek elemzéseinek releváns részletei. Ennek az elvégzését egy jövőbeli feladatnak tekintem.

Laczkó (2002a)-ban részletesen foglalkozom azzal a generatív elméleti alapkérdéssel, hogy a komplex esemény jelentésű főnévi predikátumok argumentumai milyen szerkezeti pozíciókba illesztődnek be, illetve azzal a kapcsolódó kérdéssel, hogy a különböző formájú és pozíciójú argumentumrealizációk hogyan viszonyulnak egymáshoz.[161] A chomskyánus irányzatból négy elemzést mutatok be. É. Kiss (2000) és Medve (2001) felteszik, hogy ezeknek az argumentumoknak a kanonikus, bázisgenerált pozíciójuk a főnévi fej mögött van, és azok onnan mozognak el más pozíciókba.[162] Részletesen bírálom ezt a megközelítést, és kimutatom, hogy alapvetően azért problematikus, mert az adott elméleti keretben a többi argumentumkifejezési változatot transzformációsan kellene előállítani, és ez nem látszik elvszerűen megvalósíthatónak. A főnévi fej előtti jelzősítetlen és jelzősített alternatívák létrehozása egyaránt komoly elméleten belüli kérdéseket és kihívásokat hordoz. Ezekre nem kapunk válaszokat, illetve elemzési megoldásokat. Szabolcsi (1994) csak megemlíti, hogy bizonyos esetekben egy oblikvuszi argumentum vagy adjunktum a főnévi fej mögött is előfordulhat, de nem ad szerkezeti reprezentációt. Bartos (2000) pedig azt teszi fel, hogy ha ezek az összetevők a főnévi fej mögött jelennek meg, akkor azok a teljes DP-hez vannak jobbról hozzácsatolva. Laczkó (2002a)-ban én is ezt a nézetet vallom. Az argumentumrealizáció-változatokkal kapcsolatban bemutatom, hogy mindhárom típusra van elvszerű és formálisan kellően kidolgozott LFG-s elemzésem, és az elmélet szellemének megfelelően nincs (nem lehet) transzformációs viszony közöttük. Bartos (2000) a központi témái miatt egyáltalán nem foglalkozik a nominalizáció és az ahhoz tartozó oblikvuszi argumentumrealizáció formai részleteivel. Szabolcsi (1994)-gyel kapcsolatban pedig a 6.2.1 részben rámutattam, hogy a szerző bevallottan nem tud kielégítő formális elemzést nyújtani a saját

[161] A 6.2.6 részben a chomskyánus megközelítésekre vonatkozó kritikai észrevételeimnek egy része ezen a tanulmányomon alapul.

[162] A 6.2.3 részben megmutattam, hogy É. Kiss (2002) hasonló szellemű elemzést ad.

elméleti keretében a nominalizált predikátum jelzősített bővítményeiről. Továbbá az a megoldás, amelyet a fej előtt jelzősítetlen argumentumok kezelésére javasol, felvet néhány alapvető elméletspecifikus problémát. A 6.2.6 részben elmondottak és a fenti észrevételeim alapján ebben a fejezetben visszatérő megjegyzésem lesz az, hogy ismereteim szerint a chomskyánus főirányon belül még nem született olyan egységes, átfogó és elvi-formai szempontból kellő részletességgel kidolgozott elemzés, amely a három argumentumrealizáció-típust az elmélet keretrendszerében problémamentesen kezelni tudná.

6.3.2 Morfoszintaktikai jelenségek

Mint ismeretes, a magyar birtokos főnévi csoportok fejei gazdag agglutinációs tulajdonságokkal bírnak. A szokásos főnévi toldalékokon (többes szám, eset) túlmenően a birtokviszony kódolásához szükséges további inflexiós elemekkel is rendelkeznek, lásd az alábbi példát.

(58) ház-a-i-nk-ban

Egy agglutinációs szempontból teljesen áttetsző alakban[163] a főnévi tőhöz az itt bemutatott típusú morfémák kapcsolódnak ebben a sorrendben: birtokoltságjel *(-a),* birtoktöbbesítőjel *(-i),* a birtokos szám és személy szerinti egyeztető morfémája *(-nk),* mindegyik egy-egy saját morffal kifejezve, valamint az esetrag *(-ban).*

Laczkó (1995)-ben az egyeztető morféma viselkedésének modellálásával nem foglalkozom, ezt későbbi munkáimban teszem meg, lásd alább. A többesjel *(-i)* kezelése pedig triviális: ennek a (mindig jelen lévő, egy alakú) morfémának a lexikai formájához a következő annotáció társul: (↑NUM)=PL. Ez azt kódolja, hogy a birtokolt főnév (és ezáltal a teljes birtokos DP) többes számú. A birtokos DP-k elemzésének az elméleti alapkérdése az, hogy hogyan ragadjuk meg formálisan azt a tényt, hogy a fentebb szemléltetett birtokos inflexiós elemek jelenlétekor egy közönséges főnévi fej esetében mindig kötelező egy birtokos jelenléte, vagyis az inflektált főnévi fej és a birtokos között predikátum–argumentum viszony van. Tehát létrejön egy olyan argumentumszerkezet, amelyben a birtokos szerepel. Egyszerűen fogalmazva: egy közönséges főnévnek nincs argumentumszerkezete, egy birtokviszonyosan inflektáltnak viszont kötelezően keletkezik

[163] Bizonyos paradigmahelyek esetében nincs minden releváns absztrakt morfoszintaktikai jegy (morféma) külön morffal kifejezve. Például a *hajó-i-nk-ban* alakban csak két olyan morf van, amelyek a birtokviszonnyal kapcsolatosak (*-i*, *-nk*), a *hajó-i-ban* pedig csak egy (*-i*).

egy argumentumszerkezete.[164] Laczkó (1995)-ben az ilyen konstrukciók lehetséges LFG-s elemzésének az alábbi két változatát vázolom fel.

(A) Feltehetjük azt, hogy maga a birtokoltságjel (amelyet hagyományosan Px-ként jelölnek) egy kétargumentumú predikátum, amely egyik „belső" argumentumaként a főnévi fejet (a birtokot) veszi magához, másik argumentumaként pedig a birtokost. Ennek a predikátumnak a nagyon általánosított szemantikája informálisan kifejezve a következő: a birtokos valamilyen (tetszőleges) viszonyban áll a birtokkal.[165] Ezt a következő leegyszerűsített lexikai formákkal ragadhatjuk meg.

(59) a. kalap, N 'KALAP'
b. kalap-Px, N 'X SZEMANTIKAI VISZONYBAN Y-NAL <KALAP, POSS>'
X Y

(B) Feltehetjük, hogy egy LFG-s lexikai redundanciaszabállyal egy argumentumszerkezet nélküli közönséges főnévből konverziós eljárással[166] egy olyan predikátumot hozunk létre, amelynek szemantikai szerkezete megegyezik az előző elemzésben feltett szemantikai szerkezettel, viszont az argumentumszerkezete csak egy argumentumot tartalmaz.

(60) a. kalap, N 'KALAP'
b. kalap, N 'KALAP SZEMANTIKAI VISZONYBAN Y-NAL < POSS>'
Y

[164] Az eseménynominalizációs fejeket tartalmazó birtokos DP-k esetében egy kézenfekvő megoldás azt feltenni, hogy a képzett főnév örökli a kiinduló ige argumentumszerkezetét, és ebben az egyik argumentumot birtokosként kell kifejezni, lásd a 6.3.3.1 részt.

[165] Erről részletesebben lásd Szabolcsi (1994)-et. Az itt a lényeg, hogy például egy olyan DP, mint *Péter kalapja* számtalan tetszőleges olvasatot megenged: a kalap, amelyet Péter készített; amely Péter tulajdona; amelyet Péter vett meg; amelyet Péter a legjobban szeret; amelyről Péter mindig beszél; amelyet Péter elhagyott stb.

[166] A konverzió olyan morfológiai folyamat, amely úgy hoz létre egy új szót, hogy nem használ derivációs morfémát. Ennek számos produktív típusa van az angolban. Például a *bottle* (palack) főnévből előállítható a *bottle* (palackoz) ige. Ez a példapár egyúttal azt is szemlélteti, hogy a konverzió eredményeként létrejött angol szavaknak a magyarban gyakran képzett szavak felelnek meg. Egy még relevánsabb példa a következő. Az angolban a *give* ige és a hasonló szemantikájú igék (*send* 'küld', *show* 'mutat', *tell* 'mond' stb.) két különböző vonzatszerkezettel állhatnak: (i) *give something to somebody* (ii) *give somebody something* – a magyarban mindkettőnek ez felel meg: *ad valamit valakinek*. Az LFG ezt a jelenséget konverziós eljárással kezeli. Azt teszi fel, hogy egy lexikai rendundanciaszabály a $give_1$ lexikai formájából (konverzióval) előállítja a $give_2$ lexikai formát, amelynek a szemantikája és argumentumszerkezete megegyezik a bemenetül szolgáló ige szemantikájával és argumentumszerkezetével, de részben más grammatikai funkciókat rendel ugyanazokhoz az argumentumokhoz, vagyis részben eltérő vonzaszerkezettel rendelkezik. A (60)-beli elemzés ehhez hasonló konverziós eljárást alkalmaz.

Laczkó (1995)-ben úgy fogalmazok, hogy a magyar típus természete erőteljesebben motiválja az (A) elemzésváltozatot, mert egy fonológiailag kifejezett kötött morféma megjelenéséhez köthetjük az argumentumszerkezet létrejöttét, míg az angol típus esetében a (B) változat tekinthető motiváltabbnak. Bresnan (2001) egyébként így is elemzi az angol birtokos főnévi csoportok fejeit, tehát nála (60) angol megfelelője (61) lenne.

(61) a. *hat*, N 'HAT'
b. *hat*, N 'HAT RELATED TO Y < POSS>'
Y

Hozzáteszem, hogy ha egységes elemzést kívánnánk alkalmazni a két nyelv ezen jelenségeire, akkor elvileg (formailag) a kettő közül bármelyik kiterjeszthető arra a nyelvre is, amely erre kevesebb motivációt szolgáltat. Ugyanakkor nyitva hagyom ezt a kérdést, és nem török lándzsát egyik megoldás mellett sem. Arra hivatkozom, hogy ebben a munkámban az eseménynominalizációs birtokos főnévi csoportokra összpontosítok, és azok esetében az argumentumszerkezetet a képzett főnév a bemenetül szolgáló igétől örökli. Most viszont mindehhez azt a megjegyzést fűzöm, hogy megítélésem szerint a magyar típus (A) szerinti elemzésének motivációját jelentős mértékben gyengíti, hogy a birtokoltságjel morfémát gyakran nem kódolja a *-(j)a/-(j)e* morfváltozatok egyike sem, például: *kar-om, kar-ja-i-m, kar-unk, kar-ja-i-nk, hajó-ja, hajó-i.* Tehát emiatt a magyarban is meg kell(ene) engedni, hogy a Px predikátum hangalak nélkül egyesüljön a főnévi tővel, ami az angolban a kötelező eljárás.[167] Ha viszont a sokkal jobban

[167] A teljesség kedvéért megemlítem, hogy Laczkó (2010)-ben is kidolgoztam egy olyan elemzést, amelyben a Px morfémát (egyargumentumú) predikátumnak tekintem, amely az argumentumához a POSS funkciót rendeli. Annak az elemzésnek az a sajátossága, hogy egy közönséges (argumentumszerkezet nélküli) főnévből (pl. *kalap*) konverzióval egy olyan predikátumot állítok elő, amely az "emelő" igék argumentuszerkezeti jellemzőivel rendelkezik. Egy (propozicionális) szemantikai argumentuma van, amelyhez az XCOMP funkciót társítja, és az alanyi emelő igékhez hasonlóan kioszt még egy nemthematikus POSS funkciót: *kalap,* N <(XCOMP)>(POSS). Az XCOMP predikátuma a Px morféma. A főnév nemthematikus POSS funkcióját és a Px thematikus POSS funkcióját a szokásos LFG-s kontrollviszonyba állítom. A relációs főneveknek (pl. *húg*) eredendően is van argumentumszerkezetük, amelyben az argumentum a POSS funkciót hordozza, és a konverzió ebbe az argumentumszerkezetbe illeszt be egy propozicionális argumentumot, amelyhez a kanonikus XCOMP funkciót társítja. Ennek az XCOMPnak is a Px morféma a predikátuma. Ily módon a konverzió eredménye ebben az esetben egy "azonossági törlő" predikátum lesz: *húg,* N <(POSS)(XCOMP)>. Az összetevős szerkezeti és a funkcionális szerkezeti ábrázolásokat és a további részleteket lásd Laczkó (2010)-ben. Ezzel az elemzéssel kapcsolatban most meg kell jegyeznem, hogy az a tény, hogy a Px nem mindig van hangalakilag kifejezve, súlyos következményekkel jár. A közönséges főneves ("emelő") típus esetében ilyenkor van egy olyan összetevő, amely a POSS argumentumfunkciót kapja, ám ebben a konstrukció-változatban nincs jelen az a predikátum (a Px),

motivált konverziós eljárást alkalmazzuk az angolra, akkor ez az imént mondottak alapján természetesebben terjeszthető ki a magyar megfelelőkre.

A Px morféma tehát nincs mindig kifejezve a magyar birtokos DP-ben, ezért nem kellően megalapozott azt feltenni, hogy minden esetben ő és csak ő funkcionál a releváns predikátumként. Az LFG jól ismert „amit látsz, azt kapod" elve alapján kézenfekvő olyan alternatív kezelésmódban gondolkodni, amely kiküszöböli ezt a nehézséget. Laczkó (2001)-ben kidolgozok egy ilyen elemzést. Az a lényege, hogy a birtokos paradigmában szereplő morfémákat megjelenítő morfok a lexikai tételükben diszjunktív funkcionális annotációkat kapnak, és ezek alapján mindig az adott konstrukcióban jelen lévő morfok egyike hordozza a predikatív funkciót. Például az áttetsző, teljesen agglutinatív *toll-a-i-m* alakban az *-a* morf hozza be a szóba a predikatív funkciót, az *-i* csupán a birtok többességét kódolja, az *-m* pedig a birtok szám és személy szerinti egyezését fejezi ki a birtokossal. Ezzel szemben a *hajó-i-m* alakban az *-i* a szokásos birtoktöbbesítésen kívül a predikatív funkció bevezetését is elvégzi, az *-m* pedig továbbra is az egyeztető morf szerepét tölti be. A *hajó-i* alakban pedig az *-i* morfnak mind a három morfoszintaktikai szerepet be kell töltenie: bevezeti a predikatív funkciót, kifejezi a birtok többességét, és kódolja az egyes szám, harmadik személyű egyeztető jegyeket. Mindebből az következik, hogy például az *-i* morf lexikai formájában kódolni kell mindhárom szerepét (szerepegyüttesét) alternatív funkcionális annotációkkal. Ezt leegyszerűsítve így ábrázolhatjuk.

(62) *-i:* [N__], (↑ NUM)=PL
((↑ PRED)='…<(POSS)>')
((↑ POSS PERS)=3
(↑ POSS NUM)=SG)

A (↑ NUM)=PL annotáció kötelező, mindig jelen van. A PRED annotáció és az egyeztető annotációk választhatók. Az LFG általános annotációs elvei gondoskodnak arról, hogy az adott szóalakban megjelenő morfok a megfelelő annotációikkal szerepeljenek. Például a *toll-a-i-m* alakban az *-i* csak az alapannotációját hordozhatja. Azért nem hozhatja magával a PRED annotációt, mert azt az *-a* hozza be a szóba, és az LFG elvei nem engedik meg, hogy két funkcionális fejként szolgáló elemnek is legyen PRED jegye. Az *-i* a választható egyeztető jegyeit pedig azért nem hozhatja magával ebbe a szóba, mert az *-m* morf kötelező szerepében az egyes szám első személyű jegyeket kódolja. Ha az *-i* is hozná a maga

amely őt szemantikai argumentumul venné (hiszen a konvertált közönséges főnévi predikátum ugyan szintén kioszt egy POSS funkciót, de az nem thematikus, vagyis az adott POSS funkciójú összetevő nem szemantikai argumentuma a konvertált predikátumnak). Ez a konstrukcióváltozat így megsérti az LFG egyik jólformáltsági elvét, a koherencia feltételét.

egyeztető jegyeit, akkor az jegyütközéshez vezetne, vagyis megsértené az ellentmondásmentesség jólformáltsági elvét.

Laczkó (2001)-ben mindezt az alábbi általános morfológiaelméleti kontextusba helyezem. Spencer (1991) alapján kifejtem, a morfológiai elméletek alapvetően három nagy csoportba sorolhatók. Az első típus az *Item and Arrangement (IA)* 'elem és elrendezés'. Ez egy-az-egyhez megfelelést tesz fel a morfológiai elemek és az általuk hordozott morfoszintaktikai információs egységek között. Ez a megközelítés tiszta formában csak egy teljes mértékben agglutinatív nyelv morfológiai rendszerét tudja leírni, hiszen egy kumulatív morf esetében már nem áll fenn az egy-az-egyhez viszony, mivel egyetlen elem két vagy több információs egységet hordoz. Ezek jellemzéséhez és általában véve is a flektáló nyelvek leírásához egy másik megközelítéstípusra is szükség van, amelynek a neve *Item and Process (IP)* 'elem és folyamat'. Ez az eljárásmód elfogadja az IA alapelvét, de megengedi, hogy ez az elv csak a kiinduló morfológiai szerkezetben érvényesüljön kötelező érvénnyel, és ezen a szerkezeten bizonyos folyamatok jelentős változtatásokat hajtsanak végre. E változtatások legfontosabbika az, hogy két vagy több információs egységet a „felszíni morfológiai szerkezetben" egyetlen morfológiai elem jelenít meg. A morfológiai megközelítések harmadik nagy típusa a *Word and Paradigm* (WP) 'szó és paradigma'. Ez a megközelítés azt modellálja, hogy egy adott paradigma helyeit milyen (összetételű) szóalakok töltik ki. Itt tehát a szavak (természetesen az alkotóelemeik, vagyis a bennük található affixumok által kifejezett részinformációk segítségével) mintegy „globálisan" hordozzák az egy-egy paradigmahely kitöltéséhez szükséges jegyeket.

Laczkó (2001)-ben összehasonlítom a saját elemzésemet Bartos (1999) MP-beli szintaktikai elemzésével és Kiefer (2000) lexikalista kezelésmódjával. Az az alapáltalánosításom, hogy Bartos az IP morfológiai modellt alkalmazza, Kiefer az IA modellt, én pedig a WP megközelítést, lásd (63)-at (2001: 75).

(63)

modell / jellemző vonás	Bartos (1999)	Kiefer (2000)	Laczkó (2001)
alapmodelltípus	IP	IA	WP
kötött morfémák önálló szintaktikai objektumok	+	–	–
morfoszintaktikai egyesítés	+	–	–
fúzió	+	–	–
zéró morfok	+	+	–

Kiragadott példaként bemutatom, hogy a három modell hogyan elemzi a *házunk* alakot (2001: 75–76).

(64)

Bartos (1999)	tő	Poss	AgrN (T1)	morfémák
	ház	*unk*		fúzió utáni morf

Bartos az MP elveinek megfelelően a szintaktikai komponensen belüli műveletként alkalmazza a fúziót.[168]

(65)

Kiefer (2000)	tő	Poss	AgrN (T1)	morfémák
	ház	∅	*unk*	morfok

Ebben a lexikalista reprezentációban Kiefer zéró morfokat is használ, és ezáltal tudja a nem teljesen áttetsző (nem tisztán agglutinatív) szóalakok esetében is érvényesíteni az IP morfológia elveit.

(66)

Laczkó (2001)	tő	Poss, AgrN (T1)	
	ház	*unk*	morf

Nálam egyszerűen az *-unk* komplex jegyű morf tölti be az adott paradigmahelyet a WP megközelítés szellemében.

Ezt a WP szemléletű megközelítést Laczkó (2018)-ban viszem következetesen végig, és ott egy olyan eljárásmódot körvonalazok, amelyben az egyes paradigmahelyeket komplex morfok is betölthetik (megfelelő allomorfhalmazokkal). Lásd például az alábbi táblázatot (2018: 244).

(67)

{POSS; NUM; AGR}	TŐ	MORF
{POSS; PL; 1SG}:	*tő*	*im, aim, eim, jaim, jeim*
{POSS; PL; 2SG}:		*id, aid, eid, jaid, jeid*
{POSS; PL; 3SG}:		*i, ai, ei, jai, jei*
{POSS; PL; 1PL}:		*ink, aink, eink, jaink, jeink*
{POSS; PL; 2PL}:		*itok, itek, aitok, eitek, jaitok, jeitek*
{POSS; PL; 3PL}:		*ik, aik, eik, jaik, jeik*

Itt tehát például az *i, ai, ei, jai, jei* allomorfhalmaznak egyetlen lexikai formája van, amely a szokásos funkcionális annotációkkal kódolja az adott paradigmahelyhez tartozó jegyegyüttest, és az allomorfváltozatok használatát az általános morfofonológiai szabályok vezérlik. Laczkó (2018)-ban rámutatok, hogy egy ilyen

[168] A további részleteket lásd a 6.2.2 részben. Ott Bartos (2000) elemzését mutattam be, amely Bartos (1999) nyomtatásban megjelent változata.

eljárás különösen hatékony implementációs szempontból. Az implementált nyelvtan sokkal gyorsabban lesz képes előállítani és elemezni az adott szóalakokat.

6.3.3 Eseménynominalizáció

A komplex esemény jelentésű főnevek létrehozása, azok jellemzése, valamint azoknak a kontstrukcióknak az elemzése, amelyekben ezek a főnévi predikátumok előfordulnak, számos alapvető elvi problémát vetnek fel bármilyen generatív indíttatású megközelítés számára. Erre a 6.2.6 részben már rávilágítottam a chomskyánus főirány szempontjából. Az alábbiakban ugyanezt teszem az LFG perspektívájából alapvetően az én elemzéseimnek a bemutatásával magyarázó és értékelő megjegyzések kíséretében. A következő jelenségekre összpontosítok ebben a nagyobb részben: argumentumszerkezet-öröklés (6.3.3.1), a POSS funkció természete (6.3.3.2), argumentumrealizáció (6.3.3.3). Egy külön részben foglalkozom a kontrollviszonyok kezelésének a problematikájával (6.3.4), és egy másik nagy részben az oblikvuszi és az adjunktumi bővítmények kifejezésével kapcsolatos elméleti kihívásokkal (6.3.5). Tekintettel arra, hogy a magyar főnévi csoport szintaxisának első átfogó LFG-s elemzését Laczkó (1995)-ben dolgoztam ki, az alábbiakban minden jelenség tárgyalását azzal kezdem, hogy kritikus szemlélettel bemutatom, hogy abban a munkában milyen megközelítést alkalmazok. Ezzel szembesítem későbbi elemzéseimet, valamint mások LFG-s elemzési javaslatait, ha vannak ilyenek.

6.3.3.1 Argumentumszerkezet-öröklés

Laczkó (1995)-ben átveszem Szabolcsi (1994)-nek a Grimshaw (1990)-en alapuló alapfeltevését, mely szerint a komplex esemény jelentésű deverbális főnevek öröklik a képzés bemenetéül szolgáló ige argumentumszerkezetét. Abban is egyetértek Szabolcsival, hogy a magyar jelenségek azt az elemzésváltozatot motiválják, hogy ha egy főnévi predikátum mellett nem jelenik meg a kiinduló ige külső argumentuma, akkor az nem kiiktatódik (elnyomódik), hanem egy hangalak nélküli PRO fejezi ki. Ezeknek az alapfeltevéseknek a talaján dolgozom ki az alternatív LFG-s elemzésemet, amelynek legfontosabb elemeit az alábbi részekben ismertetem.

Későbbi munkáimban is ezt az általános megközelítést alkalmazom. A legátfogóbb és legrészletesebb elemzésváltozatot Laczkó (2000a)-ban dolgozom ki. Tüzetesen összevetem a deverbális főnevek három típusát: (i) komplex esemény,

(ii) egyszerű esemény, (iii) eredmény. Megmutatom, hogy bizonyos főnévi alakok mindhárom olvasatot megengedik (2000a: 315).

(68) a. A szerződésnek az elnök által való aláírása ünnepélyes külsőségek között történik majd. ('komplex esemény')
b. Az elnök ezt a tollat csak aláírásra használja. ('egyszerű esemény')
c. Az elnök aláírása nagyon elmosódott ezen a szerződésen. ('eredmény')

(69) a. Már nagyon unalmas ez a Chomskyra való állandó hivatkozás. ('komplex esemény')
b. A pontos hivatkozás alapvető követelmény minden tudományos cikk írásakor. ('egyszerű esemény')
c. Ezek a hivatkozások tele vannak gépelési hibákkal. ('eredmény')

Amellett is érvelek, hogy a komplex esemény jelentésű főnévi predikátumokon kívül bizonyos egyszerű esemény jelentésű főnevek is képesek részleges argumentumszerkezet-öröklésre: nekik is lehet kötelezően kifejezendő (vagy kontextuálisan odaértendő) oblikvuszi argumentumuk. Az alábbi példasorokat használom (2000a: 322–323).

(70) a. Péter átrepült a híd alatt.
b. Péternek a híd alatt való átrepülése mindenkit megijesztett.
c. Péter felkészült a híd alatt való átrepülésre.
d. *Péter átrepülése mindenkit megijesztett. (megfelelő kontextus hiányában)
e. *a hónap híd alatt való átrepülése
f. ??Péternek a híd alatt való átrepülései mindenkit megijesztettek.

Ezek alapján a példák alapján rámutatok, hogy az *átrepülés* egyértelműen és kizárólag komplex esemény jelentésű főnévi predikátum. Ezt bizonyítja (i) Szabolcsi (1994) *való* tesztje (70b,c) (ii) az oblikvuszi argumentum kifejezésének a kényszere (70d) (iii) az a tény, hogy a birtokos összetevő csak az ágensi argumentumot fejezheti ki, vö. (70b) vs. (70e) (iv) az a tény, hogy ez a főnév rosszul tűri a többesítést: (70f).

A gondolatmenetet a következőképpen folytatom. Képzeljünk el egy olyan helyzetet, amelyben a légierőnél olyan speciális ügyességi versenyt rendeznek, amelyben az a feladat, hogy a versenyszabályokban előírt manőverekkel át kell repülni egy folyó felett átívelő hidak alatt. Ebben a kontextusban az *átrepülés*

komplex esemény jelentésű főnév konverzióval felveheti az 'egyszerű esemény' ('intézményesült esemény') jelentést. Tekintsük a másik példasort.

(71) a. A zsűri eddig 34 híd alatti átrepülést értékelt.
b. Most várhatók a legérdekesebb átrepülések.
c. Ez volt a nap legjobb híd alatti átrepülése.
d. ??A zsűri eddig 34 híd alatt való átrepülést értékelt.
e. ??Ez volt a nap legjobb híd alatt való átrepülése.

Ezek a példák az *átrepülés* egyszerű eseményként való használatát igazolják a következők miatt. (i) A megszámlálhatóság és a többesíthetőség az egyszerű esemény jelentésű főnevek jellemzője (71a,b). (ii) A birtokos összetevőnek nem kell feltétlenül a cselekvőt kifejeznie, lásd (71c)-t (bár azt is kifejezheti: *Ez volt Péter legjobb híd alatti átrepülése*). *(iii)* A *való* teszt most negatív eredményt ad (71d,e). Ugyanakkor az oblikvuszi argumentum kötelezően kifejezendő (71a), vagy – ennek hiányában – kontextuálisan odaértendő (71b). A fentiek alapján Laczkó (2000a)-ban azt az általánosítást fogalmazom meg, hogy bizonyos komplex esemény főnevekből konvertált egyszerű esemény főnévi predikátumok örökölhetik az ige, majd a komplex esemény főnév oblikvuszi argumentumát. Ez viszont mindig csak részleges argumentum(szerkezet)-öröklés lehet, lásd a birtokos összetevő viselkedését: (70e) vs. (71c).

Az a végső általánosításom, hogy a komplex események teljes mértékben öröklik a bemenetül szolgáló ige argumentumszerkezetét, az egyszerű események részlegesen örökölnek, és az eredmények nem örökölnek. Most viszont már úgy látom, hogy helyesebb azt feltenni, hogy az eredmények is örökölhetnek részlegesen. Például a Laczkó (2000a)-ból származó (69c)-nek a következő változatában a *Chomskyra való* összetevő felfogható az eredmény főnév argumentumának: *Ezek a Chomskyra való hivatkozások tele vannak gépelési hibákkal*. Mindezt a következő nagy általánosításba helyezhetjük bele: nem csupán az eseményt kifejező igékből képzett főnevek mindhárom típusáról tehetjük fel, hogy argumentumuk is lehet. Például a *független* melléknévnek a 'valamitől/valakitől' bővítménye egyértelműen oblikvuszi argumentumként kezelhető, és természetes módon feltehető, hogy az ebből a melléknévből képzett *függetlenség* főnév örökli ezt az argumentumot például a következő kifejezésben: *a nagyhatalmak befolyásától való függetlenség*.[169]

[169] Megjegyzem ugyanakkor, hogy az újabb generatív szakirodalomban erőteljesen megjelent az a nézet is, hogy empirikus és elvi megfontolások alapján nem célszerű megtartani a klasszikus, szigorúan vett argumentum vs. adjunktum dichotómiát, mert az nem kivitelezhető elvszerűen, lásd például Przepiórkowski (2016)-ot. Még ennek a fényében is úgy gondolom, hogy a fenti

6.3.3.2 A POSS funkció természete

Az LFG-ben az elmélet első változatának a megjelenése óta alapvető elvi kérdés az, hogy a birtokos főnévi csoportokban a POSS grammatikai funkció szemantikailag korlátozatlan-e vagy korlátozott. A klasszikus LFG-s rendszerben az igei tartományban előforduló funkciók besorolása a következő volt. A SUBJ, OBJ és OBJ2 argumentumfunkciók szemantikailag korlátozatlanok, míg az OBL, COMP és XCOMP argumentumfunkciók szemantikailag korlátozottak. Rappaport (1983) erőteljesen érvelt amellett, hogy az angolban a genitívuszi (*'s*) alakú birtokos összetevőnek POSS funkciója van, és az *of* PP-vel kifejezett birtokos összetevő OBL funkciót hordoz, és nemcsak az OBL, hanem a POSS is szemantikailag korlátozott, annak ellenére, hogy az utóbbinak – főleg közönséges főnévi fejeket tartamazó főnévi csoportokban – figyelemre méltó szemantikai szabadsága van. Ezzel szemben Laczkó (1995)-ben amellett török lándzsát, hogy a magyar birtokos DP-ben a POSS szemantikailag korlátozatlan. Ezen túlmenően – a hasonló japán jelenségek javasolt elemzéseinek mintájára – azt is felvetem, hogy az angol birtokos főnévi csoport esetében sem motiválatlan feltenni, hogy azon túlmenően, hogy az *'s* birtokos POSS funkciójú, az *of* PP-k nemcsak az OBL funkciót hordozzák, hanem kifejezhetik a POSS-t is. Egy ilyen keretben pedig érvelhetünk úgy, hogy a POSS az angolban is korlátozatlan. Ennek az a kedvező következménye is lehetne, hogy az az elemzés, amelyet a magyar komplex esemény jelentésű főnevek argumentumainak grammatikai funkciós kifejezésére dolgozok ki, természetes módon kiterjeszthető lenne az angolra, lásd a 6.3.3.2 részt alább.

Az LFG-s szakirodalom alapvetően azt teszi fel, hogy a nominatívuszi birtokos és a datívuszi birtokos a magyar birtokos főnévi csoportokban ugyanazt a grammatikai funkciót hordozza. Ezzel szemben Chisarik & Payne (2003) amellett érvelnek, hogy a nominatívuszinak egyedi, főnévi csoporton belüli funkciója van (NCOMP), míg a datívuszi az alanyi funkciót hordozza (SUBJ)), lásd az összetevős szerkezeti ábrázolásukat (49)-ben és (50)-ben a 6.3.1 részben. Ugyanezt a kettősséget teszik fel az angol esetében is: *'s:* SUBJ, *of*-PP: NCOMP. Ennek a részleteiről a 6.3.3.3.1 részben lesz szó. Itt most csak az fontos számunkra, hogy a szerzők szerint az angol és a magyar főnévi csoportokban nem is egy, hanem két szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkció is rendelkezésre áll. Ehhez még hozzáteszem azt, hogy későbbi elemzéseimben én magam is két

általánosításom fenntartható, hiszen annak az a lényege, hogy ha mondjuk *a Chomskyra való hivatkozás* kifejezésben a *Chomskyra való* összetevőt argumentumnak tekintjük a komplex esemény olvasatban, akkor ugyancsak argumentumnak kell tekinteni az egyszerű esemény és az eredmény olvasatban is. Az itt említett újabb nézet szellemében pedig ez úgy fogalmazható át, hogy a *Chomskyra való* bővítmény státusza változatlan mindhárom olvasatban.

szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkciót használok a magyar főnévi csoportban: a SUBJ és a POSS funkciót, de nálam mindkettőt kifejezheti a nominatívuszi és a datívuszi birtokos egyaránt. Erre a megközelítésre a fő motivációt a kontrollviszonyok egységes és elvszerű LFG-beli kezelésének az igénye szolgáltatta, lásd a 6.3.4 részt.

6.3.3.3 Argumentumrealizáció

Az LFG klasszikus változatában a predikátumok a szótári komponensben rendelték a grammatikai funkciókat az argumentumaikhoz. Az elmélet így zárta ki elvszerűen azt, hogy szintaktikai transzformációk változtathassák meg egy argumentum kezdeti grammatikai funkcióját, ami a chomskyánus megközelítés egyik sarokköve. Az elv neve ez volt: a közvetlen szintaktikai kódolás elve *(the principle of direct syntactic encoding).* Bresnan (1982b) rámutat arra, hogy ez az elv az LFG kidolgozásakor követett két általános elv egyikének a kielégítését szolgálja. Az egyik általános elv nyelvelméleti elv: az univerzalitás elve.[170] A másik elv számítógépes implementációs elv: a monotonicitás elve. Ez utóbbi azt a megszorítást jelenti, hogy egy konstrukció generálása vagy elemzése során folyamatosan hozzáadódhatnak információk a már bevezetettekhez, meglévőkhöz, ám egy hozzáadott információ nem mondhat ellent egy már meglévő információnak. Ez utóbbi általános elvet elégíti ki a közvetlen szintaktikai kódolás elve. Bresnan példája a passziválás kezelése. A klasszikus chomskyánus megközelítésben egy főnévi csoport a tárgyi pozícióba illesztődik be a mélyszerkezetben, és transzformációs úton az alanyi pozícióba kerül, vagyis tárgyból alany lesz a szintaxisban. Ily módon megsérti a monotonicitás elvét. A klasszikus LFG ezzel szemben azt az eljárást alkalmazta a passziválásra, hogy egy aktív tranzitív ige lexikai formájából egy lexikai redundanciaszabállyal létrehozta az ige passzív (igenévi) megfelelőjét, és ez utóbbi a saját lexikai formájában ugyanabban az argumentumszerkezetben ugyanahhoz a két argumentumhoz más grammatikai funkciókat rendelt. Ezáltal a passzív mondat alanya eleve

[170] Ennek szellemében olyan elméleti keret kidolgozására kell törekedni, amely képes különböző nyelvtípusok hasonló jelenségeit egységes elvek és eszközrendszer révén modellálni. Bresnan (1982b) részletesen érvel amellett, hogy például az LFG passzív megközelítése ebből a szempontból univerzálisabbnak tekintendő a chomskyánus főirány passzív megközelítésénél, mivel az előbbi elvszerűen képes kezelni a passziválást az olyan kötött szórendű nyelvekben, mint az angol, és az olyan szabad szórendű nyelvekben, mint a malajálam (Indiában beszélt dravida nyelv). Az angolban az alanyi és a tárgyi grammatikai funkciókat kitüntetett szintaktikai pozíciók kódolják, míg a malajálamban (a magyarhoz hasonlóan) morfológiai jelölők. Bresnan fő állítása az, hogy a passziválás (univerzális) lényege a jól ismert grammatikaifunkció-változtatás, és nem a szintaktikai transzformáció.

alanyként került be a szintaxisba, tiszteletben tartva a közvetlen szintaktikai kódolás elvét.[171] Az elmélet művelői hamar rájöttek azonban arra, hogy ez az eljárás csak a szintaxisban biztosítja a monotonicitás kielégítését, hiszen a lexikai formák szintjén a lexikai redundanciaszabályok működésének az eredményeként az érintett argumentumok grammatikai funkciói megváltoznak. Például az az argumentum, amely az aktív tranzitív predikátumtól az OBJ funkciót kapta, a passzív igenévtől a SUBJ funkciót kapja. Általánosabban fogalmazva: a chomskyánus főirány passzív megközelítése a szintaktikai komponensben sérti meg a monotonicitást, a klasszikus LFG pedig a lexikai komponensben. Ez utóbbi kiküszöbölésének az érdekében az LFG-be bekerült egy új alelmélet, a Lexikai Leképezési Elmélet, amely a grammatikai funkcióknak az argumentumokhoz való hozzárendelését teljesen új alapokra helyezi. Ezt az alelméletet a következő részben mutatom be. Erre azért van szükség, mert az eseménynominalizáció modellezéséhez elengedhetetlen ezen alelmélet megfelelő alkalmazásának a kidolgozása. Ezt először Laczkó (1995)-ben végeztem el, és a későbbiek során jelentősen módosítottam azon az elemzésen, lásd a 6.3.3.3.2 részt.

6.3.3.3.1 A Lexikai Leképezési Elmélet (LLE)

Az LLE kidolgozásának a motivációját és az alelmélet elveinek és működésének a bemutatását az angol, valamint a kichaga és a chichewa (bantu) nyelvek bizonyos konstrukciótípusainak párhuzamos elemzése révén lásd Bresnan–Zaenen (1990)-ben. A motivációról az előző rész végén már szót ejtettem: az LFG a szótári komponensben zajló folyamatok esetében is arra törekszik, hogy tiszteletben tartsa a monotonicitás elvét: a lexikai szabályok sem legyenek képesek megváltoztatni egy argumentum grammatikai funkcióját (például a passziválás során). Alább Laczkó (2000b) megfelelő részeinek a felhasználásával magyar igei predikátumos példák segítségével mutatom be az LLE alapműködését.

Az LLE kiemelten fontos jellemzője, hogy a grammatikai funkciókat nem atomi kategóriáknak, hanem bizonyos szintaktikai jegyek segítségével tovább bonthatóknak tekinti. A két jegypár a következő.

(72) a. [–r] = szemantikailag szabad, *nem* restriktált
b. [+r] = szemantikailag korlátozott, restriktált
c. [–o] = *nem* tárgyi ('object') jellegű
d. [+o] = tárgyi ('object') jellegű

[171] A további részleteket és példákat lásd a következő részben.

A [–r] jegyű funkciók szemantikai szabadsága azt jelenti, hogy szinte bármilyen szemantikai szerepű argumentumhoz hozzárendelhetők, sőt bizonyos predikátumok még olyan elemhez is hozzárendelhetnek egy ilyen funkciót, amely nem szemantikai argumentumuk. Tekintsük az alábbi példát.

(73) Mari Jánost okosnak gondolja.

A *gondol* predikátum (73)-ban nem csak a két szemantikai argumentumához (*Mari*, *okosnak*) rendel grammatikai funkciókat, hanem egy harmadik elemhez is, a *Jánost* főnévhez, nevezetesen a tárgyi funkciót, annak ellenére, hogy *János* nem az ő szemantikai argumentuma, hanem az *okos* predikátumé.

Csak az alanyi (SUBJ) és az elsődleges tárgyi (OBJ) funkciók [–r] jegyűek. A [+r] jegyű funkciók viszont csak olyan argumentumokhoz rendelhetők hozzá, amelyeknek a szemantikai szerepe összeegyeztethető a funkció meghatározott szemantikai jellemzőivel. Ilyen jegyűek a különböző oblikvuszi (OBL_Θ) funkciók, amelyek jelölésében a Θ arra utal, hogy minden ilyen funkció egy bizonyos szemantikai szerepű argumentummal társítható, és a másodlagos tárgyi funkciók: (OBJ_Θ). A Θ itt is azt jelzi, hogy az ilyen tárgyi funkciók mindegyike egy-egy szemantikai szerephez kötődik. Több más nyelvvel, például az angollal ellentétben, a magyar igék nem tudnak OBJ_Θ funkciót rendelni argumentumaikhoz. Azoknak a névutói kifejezéseknek és esetragos főnévi csoportoknak az esetében, amelyek úgy értelmezendők, hogy bennük a névutó, illetve az esetrag predikátumként funkcionál, feltehetjük, hogy ezek a főnévi csoportot, illetve a főnévi csoport többi részét argumentumként veszik magukhoz, és ennek az argumentumnak OBJ_Θ funkciója van. A [–o] jegyű funkciók értelemszerűen a nem tárgyi funkciók: az alanyi és a határozói funkciók ilyenek. Az elsődleges tárgyi és a másodlagos tárgyi funkciók pedig [+o] jegyűek. A négy alapvető funkciót a két jegypár segítségével a következőképpen jellemezhetjük:

32. táblázat.

	–o	+o
–r	SUBJ	OBJ
+r	OBL_Θ	OBJ_Θ

Az argumentumszerkezetben minden argumentumnak van szemantikai szerepe. Ezek a szemantikai szerepek hierarchiát alkotnak, amely meghatározza az argumentumok sorrendjét az argumentumszerkezetben. Bresnan–Kanerva (1989) alapján a következő hierarchiát teszem fel (csak az itteni tárgyalás szempontjából lényeges szerepek bemutatására szorítkozva).

(74) ágens > experiens/végpont > instrumentum > patiens/jellemzett > lokális

A megközelítés felteszi továbbá, hogy a szemantikai szerepe alapján minden argumentumhoz hozzárendelendő egy szintaktikai jegy az alábbi elvek szerint:[172]

(75) a. patiens jellegű szerepek: $\Theta_{[-r]}$
b. szemantikailag kötött patiens jellegű szerepek: $\Theta_{[+o]}$
c. egyéb szerepek: $\Theta_{[-o]}$

Ezzel a kötelező jegykiosztással behatároljuk azt, hogy az adott argumentumhoz melyik két grammatikai funkció rendelhető. Például a [–r] jegyűhöz csak az alanyi vagy az elsődleges tárgyi funkció, mert azoknak van ilyen jegyük, míg a határozóinak és a másodlagos tárgyinak [+r] jegyük van. Mindez abból az alapelvből következik ebben a keretben, hogy egy argumentumhoz csak úgy rendelhetünk grammatikai funkciót, hogy tiszteletben tartjuk a monotonicitás elvét: az elsődlegesen kiosztott jegyhez csak egy olyan további jegy társítható, amely nem kerül vele összeütközésbe. Tehát például a [–r] jegyű patiensi argumentum nem kaphat [+r] jegyet.

A grammatikai funkcióknak az argumentumokhoz való hozzárendelése az alábbi általános szabályok szerint történik.

(76) Az alanyi funkció kiosztása:
a. a hierarchia csúcsán álló $\Theta_{[-o]}$ argumentumhoz rendeljük a SUBJ funkciót,
egyéb esetben:
b. a $\Theta_{[-r]}$ argumentumhoz rendeljük a SUBJ funkciót.

(76a)-nak a hatására a [–o] jegyű argumentumhoz a [–r] jegyet társítjuk, (76b) hatására pedig a [–r] jegyűhöz a [–o] jegyet. A végeredmény mindkét esetben ugyanaz: a [–o], [–r] jegypárból a SUBJ funkció áll össze.

[172] A hagyományos szemantikai szerepek alkalmazhatóságát többen erőteljesen kétségbe vonták. Dowty (1991) például az argumentumokhoz nem különálló szemantikai szerepeket, hanem proto-ágensi és proto-patiensi jegyegyütteseket rendel. Zaenen (1993) kimutatja, hogy az LFG lexikai leképezési elmélete természetes módon összeegyeztethető az argumentumok szemantikai jellemzésének Dowty-féle modelljével.

A többi argumentumhoz az alábbi hierarchiában jobbról balra haladva rendeljük hozzá az első olyan funkciót, amelynek a kiosztása nem sérti meg a monotonicitás elvét.

(77) SUBJ < OBJ/$OBL_{\ominus}$ < $OBJ_{\ominus}$

Tehát például a [–o] elsődleges jegyű argumentumhoz jobbról balra haladva elsőként az oblikvuszi ($OBL_{\ominus}$) funkció rendelhető, a [–r] jegyűhöz az elsődleges tárgyi (OBJ), míg a [+o] jegyűhöz a másodlagos tárgyi ($OBJ_{\ominus}$). A hierarchia egyébként jelöltségi hierarchia. Az $OBJ_{\ominus}$ funkció a legjelöltebb, mert két [+] jegye van. Az OBJ és az $OBL_{\ominus}$ funkciók azonos szinten vannak egy [+] és egy [–] jeggyel, míg az ALANY funkció a legjelöletlenebb két [–] jeggyel. A funkciókiosztásra vonatkozó általánosítás lényege ezek alapján az, hogy a SUBJ funkció kiosztása után a többi argumentumhoz a monotonicitás elve által megengedett legjelöltebb funkciót kell egy argumentumhoz hozzárendelni.

A fenti szabályszerűségeken túlmenően a mondatoknak az alábbi négy jólformáltsági feltételt is ki kell elégíteniük.[173]

(78) *A) A teljesség feltétele*: ha egy predikátumnak *n* számú argumentuma van, akkor az összes (*n*) argumentumát ki kell fejezni a mondatban.
B) A koherencia feltétele: ha egy összetevő kimutathatóan argumentumként funkcionál egy mondatban, akkor a mondatban egy olyan predikátumnak kell szerepelnie, amelynek a szóban forgó összetevő az argumentuma.
C) A kölcsönösen egyértelmű megfelelés feltétele: ugyanabban az argumentumszerkezetben egyazon argumentum csak egy grammatikai funkciót kaphat, és egyazon grammatikai funkció csak egy argumentumhoz rendelhető hozzá.
D) Alanyfeltétel: minden (igei) predikátumnak ki kell osztania a SUBJ funkciót.

A helytelen mondat (79a)-ban például az A) feltételt sérti meg, mert hiányzik belőle a *függ* predikátum egyik argumentuma, vö. (79a)-t (79b)-vel.

(79) a. *A győzelem függ.
b. A győzelem a bátorságunktól függ.

[173] Az első három feltételről már volt szó a 2. fejezetben. Emlékeztetőül megjegyzem, hogy az LFG ezeknek a feltételeknek a teljesülését a funkcionális szerkezetben ellenőrzi.

(80a) pedig azért elfogadhatatlan, mert nem tartalmaz olyan predikátumot, amely *a szakadékba* összetevőt argumentumként magához vehetné (hiszen a *meghal* egyargumentumú predikátum), és így megsérti a B) feltételt, vö. (80a)-t és (80b)-t.

(80) a. *János meghalt a szakadékba.
b. János beleesett a szakadékba.

A C) feltétel lényegét sematikusan a következőképpen szemléltethetjük:

(81) a. * < Θ Θ >

b. *< Θ , Θ >

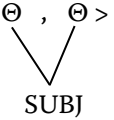

(81a) azért elfogadhatatlan funkciókiosztás, mert a második argumentumhoz két grammatikai funkciót is hozzárendel. Ezt az alábbi helytelen példa illusztrálja.

(82) *János segítette Pétertnek.

A *segít* ige az OBJ és az OBL$_\Theta$ funkciót is ki tudja osztani a második argumentumának: *segít valakit* és *segít valakinek*. (82)-ban azonban a morfológia tanúságtétele alapján mindkettőt ki szeretné osztani egyszerre ugyanannak az argumentumnak.

(81b)-ben pedig az alanyi funkciót két argumentumhoz is hozzárendeljük. Egy grammatikailag elfogadhatatlan példa erre is:

(83) *János ismeri Péter.

Itteni témánk szempontjából különösen fontos a D) feltétel. Egyebek között ennek a segítségével szűrhetünk ki olyan funkciókiosztásokat, amelyeket az argumentumok elsődleges jegyei még megengednének, ám mégis helytelen konstrukciókat eredményeznének. Ez a feltétel annyira fontos, hogy közvetlen módon be is épült a grammatikai funkciók hozzárendelési szabályrendszerébe, lásd (76)-ot és (78d)-t. Például a patiens argumentumú intranzitív igék esetében az argumentum elsődleges jegye [–r], és elvileg az alanyi és a tárgyi funkcióval is

összeegyeztethető. Ilyenkor a D) feltétel biztosítja azt, hogy végül ez az argumentum nem tárgyként, hanem alanyként fog funkcionálni, vö.:

(84) a. *Jánost meghalt.
b. János meghalt.

Ezek után lássuk, hogyan működik a grammatikai funkciók kiosztása. A következő három alapvető predikátumtípust vesszük szemügyre. A) *Patiens alanyú intranzitív igék*, rövidítve: *PAI igék*, például: *megsárgul, meghal, összeomlik* stb. Az intranzitív ige alanyi funkciójú argumentumának patiens szemantikai szerepe van. B) *Ágens alanyú intranzitív igék*, rövidítve: *ÁAI igék*, például: *dolgozik, kocog, síel* stb. Az intranzitív ige alanyi funkciójú argumentumának ágens szemantikai szerepe van.[174] C) *Tranzitív igék* (tipikusan ágens szerepű alanyi funkciójú és patiens szerepű tárgyi funkciójú argumentummal).

A) PAI igék: V {patient}.

(85) a. A levél megsárgult. ~ *megsárgul,* V { patient }
[–r]
SUBJ/OBJ
(76b): SUBJ

A [–r] jegyű argumentum, amely az alanyi és a tárgyi funkcióval egyaránt összeegyeztethető, (76b)-nek megfelelően az alanyi funkciót kapja. Ha nem így járnánk el, megsértenénk a D) feltételt.

B) ÁAI igék: V {agent}.

(86) a. A fiú kiabált. ~ *kiabál,* V { agent }
[–o]
SUBJ/$OBL_{\ominus}$
(76a): SUBJ

Itt az ágensi argumentum, [–o] jegye alapján, elvileg az alanyi és a határozói funkciót is megkaphatná, de (76a) eredményeként az alanyi funkciót rendeljük hozzá. Egyébként megsértenénk a D) feltételt.

[174] Amint azt majd a 6.3.3.3.2 részben bemutatom, az intranzitív igék e két típusának a megkülönböztetése szükségszerű a nominalizációra vonatkozó szabály megfogalmazásához.

C) Tranzitív igék: V {agent, patient}.

(87) A fiú elégette a füzetet. ~ *eléget,* V	{ agent ,	patient }
	[–o]	[–r]
	SUBJ/*OBL*$_{\ominus}$	*SUBJ*/*OBJ*
(76a):	SUBJ	
C) feltétel:		OBJ

Az ágens itt is ugyanolyan módon kapja meg az alanyi funkciót, mint az ÁAI típus esetében. A patienshez pedig csak a tárgyi funkció rendelhető, mert ha ahhoz is az alanyi funkciót rendelnénk, megsértenénk a C) jólformáltsági feltételt, lásd (81b)-t.

Az LLE működésének ismeretében most lássuk, hogyan használható annak az alapproblémának a megoldására, amely (további kapcsolódó megfontolások kíséretében) a kidolgozását szükségessé tette. Emlékeztetőül: az LFG eredeti passzív megközelítése, amelyben a lexikai redundanciaszabály alapján a passzív igenév más grammatikai funkciókat rendelt az aktív igenévtől örökölt argumentumszerkezetben található argumentumokhoz, megsértette a monotonicitás elvét. Az LLE-ben viszont a predikátumok immár nem funkciókat, hanem csupán az egyes funkciókat alkotó jegypárok egyik elemét rendelik az argumentumaikhoz, és ezáltal potenciálisan minden kiinduló jegy két másik jeggyel társítható monoton módon. Következésképpen egy olyan lexikai folyamat, mint a passziválás nem egy teljes grammatikai funkciót változtat meg, hanem monoton módon azt váltja ki, hogy az adott argumentum a kiinduló jegye mellé a másik lehetséges jegyet kapja, és ezáltal az aktív predikátum argumentumáétól eltérő (a másik elvi lehetőséget megvalósító) funkció rendelődjön hozzá. Az első megoldást LLE-keretben Joan Bresnan vázolta fel egy egyetemi előadásában a kaliforniai Stanford Egyetemen 1987-ben. Ennek a lényege a következő. Amikor a redundanciaszabály létrehozza a passzív igenevet, akkor ezzel azt is előírja, hogy az ágensi (külső) argumentum az elsődleges[–o] jegyéhez a [+r] jegyet kapja. Ez a jegykombináció pedig az OBL funkciót hozza létre, tehát az argumentum az aktív ige melletti SUBJ ([–o] [–r]) helyett ezt a másik szóba jöhető funkciót kapja. Ebből viszont az következik, hogy a fenti D) kikötés (az Alanyfeltétel) miatt a [–r] elsődleges jegyű patiensi argumentumnak a [–o] másodlagos jegyet kell kapnia, így lesz végül is SUBJ funkciója. Ezzel szemben a későbbiekben az lett a jóval szélesebb körben (de nem kivétel nélkül) elfogadott kezelésmód, hogy a passziválás nem a [+r] jegyet rendeli az ágensi argumentumhoz, hanem elnyomja, kiiktatja azt az argumentumot. Így ez az argumentum (szemantikailag az argumentumszerkezethez kötött) adjunktummá, alternatív megközelítésekben: argumentum-adjunktummá válik. Bresnan–Zaenen (1990) már ezt az elemzés-

változatot mutatják be. Az elnyomásos eljárást a GB-ben dolgozták ki először, és abban a keretben a későbbiek folyamán egyeduralkodóvá vált.

6.3.3.3.2 Eseménynominalizáció és a Lexikai Leképezési Elmélet

Laczkó (1995)-ben amellett érvelek, hogy a POSS funkció a magyar birtokos DP-ben szemantikailag korlátozatlan, tehát [–r] jegyű a közönséges főnévi fejek és a komplex esemény jelentésű deverbális főnévi fejek esetében egyaránt. Felteszem továbbá, hogy a főnévi csoportban nem rendelhetők a SUBJ és OBJ szemantikailag korlátozatlan funkciók a főnévi predikátumok argumentumaihoz. Úgy fogalmazok, hogy a főnévi tartományban a POSS a SUBJ és az OBJ egyenértékese, és az alábbi táblázatot mutatom be (1995: 57).

33. táblázat.

	–o	+o
–r	POSS	POSS
+r	OBL_{Θ}	–

Visszatekintve meg kell állapítanom, hogy ez a reprezentáció téves a következő ok miatt. Azt fejezi ki formálisan, hogy a főnévi csoportban két POSS funkció van – POSS1: [–r, –o] és POSS2: [–r, +o]. Ez pedig helytelen empirikus és elvi okokból egyaránt. Egyrészt magyarázatot kellene adni arra, hogy ha két POSS van a főnévi tartományban, miért nem fordulhatnak elő egyszerre. Másrészt nincs semmilyen formális jele annak, hogy a hipotetikus POSS2 valóban tárgyi jellemzőkkel bírna. Fontos azt is látni, hogy az is járhatatlan út lenne, ha a táblázat [–r] sorában a két cellát „összenyitnánk", és egy cella lenne a két oszlop alatt, és abban csak egy POSS lenne. Ekkor ugyanis ez a funkció hármas és ellentmondó jegyegyüttessel rendelkezne: [–r, –o, +o]. A hármasság és az ellentmondás különkülön is kizáró tényező lenne. A helyes reprezentáció, amelyet a későbbiek folyamán alkalmazok, az, amelyben nincs (második) POSS a +o oszlopban.

34. táblázat.

	–o	+o
–r	POSS	–
+r	OBL_{Θ}	–

Ezt Laczkó (2000c)-ben így egyszerűsítettem.

35. táblázat.

	−o
−r	POSS
+r	OBL_{Θ}

További független motivációt szolgáltat ezen osztályozás számára, hogy Laczkó (1995)-ben az eseménynominalizáció LLE-beli elemzésében azt teszem fel, hogy a POSS a főnévi tartományban az igei tartománybeli SUBJ teljes értékű megfelelője. Ebben odáig megyek, hogy az LFG igei tartománybeli Alanyfeltételének a mintájára *(SUBJ Condition)* a birtokos főnévi tartományban a Birtokosfeltételt vezetem be *(POSS Condition).*

Laczkó (1995)-ben felteszem tehát, hogy a birtokos főnévi tartományban a szemantikailag korlátozatlan POSS grammatikai funkció és a szemantikailag korlátozott OBL funkció áll a főnévi predikátumok argumentumainak a rendelkezésére. A POSS funkció kiosztása pedig éppen úgy kötelező, mint a SUBJ funkció kiosztása az igei tartományban. Ennek szellemében az alábbi példákkal szemléltetem az LLE megközelítésemet (1995: 58–61).[175]

(88) kalap, N ’KALAP SZEMANTIKAI VISZONYBAN Y-NAL < ___ >’
[–r]

Ha egy közönséges főnév birtokos inflexiót kap, akkor azt teszem fel, hogy az így létrejött argumentumszerkezetében az argumentum a [–r] elsődleges jegyet kapja, és ehhez a [–o] jegy társulhat, aminek eredményeképpen az argumentumot a POSS funkcióra képezzük le. A [+o] jegy eleve ki van zárva, lásd a fenti tárgyalást, a [+r] pedig önellentmondáshoz vezetne. Ezzel egyúttal a Birtokosfeltétel is automatikusan kielégül. Laczkó (1995)-ben megjegyzem, hogy formai szempontból feltehető lenne, hogy az igei predikátumok és a belőlük képzett főnévi predikátumok ágensi argumentumaihoz hasonlóan a [–o] az elsődlegesen társítandó jegy. Ez elvileg kompatibilis lenne mind a POSS, mind az OBL jegypárjával, de a Birtokosfeltétel a [–r] másodlagos jegy társítását igényli. A [–r] elsődleges társítása azonban intuitív szempontból nagyobb összhangban van azzal

[175] A reprezentációkat a könnyebb követhetőség érdekében a szükséges mértékben magyarítom, és kiegészítem a leképezési folyamat további részleteivel.

az empirikus alapáltalánosítással, hogy közönséges főnévi fejek esetében a formális birtokviszony valóban tetszőleges szemantikai viszonyokat hordoz.

(89) a. Feri kocogott.
b. kocog, V 'KOCOG < agent>'
[–o]
[–r]
c. leképezés: SUBJ

(90) a. Feri kocogása
b. kocogás, N 'KOCOGÁS < agent>'
[–o]
[–r]
c. leképezés: POSS

Itt az ige ágensi alanyú intranzitív predikátum, és az LLE szabályai szerint az argumentuma a [–o] elsődleges jegyet kapja, és a SUBJ feltétel kielégítése érdekében a [–r] másodlagos jegy társul hozzá, létrehozva a SUBJ funkciót.[176] Az ebből az igéből képzett főnév örökli az ige argumentumszerkezetét az argumentumával és annak az elsődleges jegyével együtt, és a Laczkó (1995)-ben bevezetett Birtokosfeltétel kielégítése érdekében itt is a [–r] jegy társul az elsődleges [–o] jegyhez, létrehozva a POSS funkciót.[177]

(91) a. Feri összeesett.
b. összeesik, V 'ÖSSZEESIK < patient>'
[–r]
[–o]
c. leképezés: SUBJ

(92) a. Feri összeesése
b. összeesés, N 'ÖSSZEESÉS < patient>'
[–r]
[–o]
c. leképezés: POSS

[176] Ha a vele szintén kompatibilis [+r] másodlagos jegy társulna hozzá, akkor az argumentum az OBL_{θ} funkcióra képeződne le, és ez megsértené az Alanyfeltételt.

[177] A [+r] másodlagos jegy társítása az OBL_{θ} funkciót eredményezné, és itt a Birtokosfeltétel sérülne.

Itt az ige patiensi alanyú intranzitív predikátum, és az LLE szabályai szerint az argumentuma a [–r] elsődleges jegyet kapja, és az Alanyfeltétel kielégítése érdekében a [–o] másodlagos jegy társul hozzá, létrehozva a SUBJ funkciót.[178] Az ebből az igéből képzett főnév örökli az ige argumentumszerkezetét az argumentumával és annak az elsődleges jegyével együtt, és a Laczkó (1995)-ben bevezetett Birtokosfeltétel kielégítése érdekében itt is a [–o] jegy társul az elsődleges [–r] jegyhez, létrehozva a POSS funkciót.[179]

(93) a. Feri összetörte a vázát.

b. összetör, V ’ÖSSZETÖR	< agent ,	patient >’
	[–o]	[–r]
	[–r]	[+o]
c. leképezés:	SUBJ	OBJ

(76a) szerint a szemantikai szerepek hierarchiájában legmagasabban álló, [–o] elsődleges jegyű ágenst kell leképezni a SUBJ funkcióra, ezért ez az argumentum kapja meg a [–r] másodlagos jegyet. A [–r] elsődleges jegyű patiensi argumentum, amely szintén pályázhatna a SUBJ funkcióra, nem kaphatja meg a [–o] másodlagos jegyet, mert akkor az ágens is és a patiens is a SUBJ funkcióra képeződne le, és ez megsértené 78C-t, a *kölcsönösen egyértelmű megfelelés feltételét,* amely részben azt mondja ki, hogy egyazon argumentumszerkezetben ugyanaz a grammatikai funkció nem társítható egynél több argumentumhoz. Következésképpen a patiensnek a másik elérhető jegyet, a [+o]-t kell másodlagosként megkapnia, és ennek eredményeként az OBJ funkcióra képeződik le.

(94) a. a váza (Feri általi) összetörése

b. összetörés, N ’ÖSSZETÖRÉS	< agent ,	patient >’
	[–o]	[–r]
	[+r]	[–o]
c. leképezés:	(OBL)	POSS

Mivel a főnévi tartományban csak egy szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkció, a POSS található, és a patiens elsődleges jegye [–r], ennek az argumentumnak kell a POSS-ra leképeződnie. Laczkó (1995)-ben ezt úgy biztosítom, hogy felteszem, hogy az eseménynominalizációs redundanciaszabály a [+r]

[178] Ha a vele szintén kompatibilis [+o] másodlagos jegy társulna hozzá, akkor az argumentum az OBJ funkcióra képeződne le, és ez megsértené a SUBJ feltételt.

[179] A főnévi predikátum esetében a [+o] másodlagos jegy nem is jöhet számításba, mert egyáltalán nem elérhetők a [±o] jegyek a főnévi tartományban, lásd 34. és 35. táblázatokat.

másodlagos jegyet társítja az ágensi argumentumhoz. Ennek a társításnak az eredményeként az ágens az OBL funkcióra képeződik le. Az LFG-s reprezentációban a funkció zárójeles jelölése azt kódolja, hogy az argumentum kifejezése a mondatban nem kötelező (a passzív szerkezetekhez hasonlóan). Ezzel a leképezési eljárással kapcsolatban Laczkó (1995)-ben rámutatok, hogy az LLE keretében a passziválás újabb kezelésmódjához hasonlóan a redundanciaszabályunkkal elvileg itt is kiiktathatnánk, elnyomhatnánk az ágensi argumentumot (lásd fentebb), és az adjunktummá (vagy argumentum-adjunktummá válna). Ennek eredményeként csak a [–r] elsődleges jegyű patiensi argumentum maradna az LLE célpontjaként, és ennek kellene kielégítenie az alelmélet kívánalmait, és értelemszerűen a Birtokosfeltétel ebben az esetben is azt írná elő, hogy a [–o] másodlagos jegyet, mint a főnévi tartományban az egyetlen szóba jöhető jegyet társítsuk hozzá. A két elemzésváltozat közül az alábbi, Szabolcsi (1990) (95)-beli példáinak és Rappaport (1983) klasszikus LFG-beli általánosításainak a részleges felhasználásával az elsőt választom.

(95) a. A folyó/mérnök elárasztotta a falut.
b. a folyó által elárasztott falu
c. *a falunak a folyó általi elárasztása
d. a falunak a mérnök általi elárasztása

Ezekkel a példákkal kapcsolatban idézem Rappaport (1983) LFG-beli (és még LLE előtti) általánosításait. (i) A főnévi tartományban a főnévi predikátumok csak szemantikailag korlátozott grammatikai funkciókat oszthatnak ki, Rappaportnál: POSS és OBL_{Θ}. (ii) Az OBL_{Θ} funkció a főnévi tartományban még korlátozottabban használható, mint az igei tartományban. Ezt Rappaport a főnévi tartományban a thematikus[180] állandóság elvének nevezi, én a thematikus áttetszőség kifejezést használom. A fenti 6.3.3.2 részben kifejtettem, hogy főképpen a magyarra vonatkoztatva az (i)-beli általánosítással Laczkó (1995)-ben nem értek egyet, és ez így van későbbi megközelítéseimben is: nálam a POSS szemantikailag korlátozatlan. Viszont Rappaport (ii)-beli általánosítását, amelyet több releváns angol konstrukciótípus szembeállítására alapoz, meggyőzőnek találom, és amellett érvelek Laczkó (1995)-ben, hogy a (95b-d)-beli magyar példákról is ennek a segítségével adhatunk számot. Feltehetjük, hogy az *által* névutós kifejezés az OBL_{agent} grammatikai funkciót hordozza, tehát közvetlenül és természetes módon egy ágensi argumentummal társítható. Rappaport (ii)-beli általánosítását felhasználva úgy

[180] Emlékeztetőül: a hazai generativista szóhasználatnak megfelelően az angol *thematic* és *theta* szavak magyar megfelelőit *th*-val írom: thematikus és théta.

adhatunk számot a (95c) és (95d) közötti grammatikalitásbeli szembenállásról, hogy (95c) megsérti a thematikus állandóság (vagy áttetszőség) megszorítást a főnévi tartományban. Ebben a példában az *által* PP egy természeti erő szemantikai szerepű argumentumhoz van hozzárendelve *(folyó),* és nem egy ágenshez. (95d)-ben viszont kielégül ez a kikötés, mivel ágensi az argumentum *(mérnök).* (95b) grammatikalitása is természetesen következik Rappaport (ii)-beli általánosításából, mert az igei (esetünkben igenévi) tartományban az OBL_{agent} funkció természeti erő szemantikájú külső argumentumhoz is hozzárendelhető.

A fentiekkel kapcsolatban itt még a következő lényeges mozzanatra hívom fel a figyelmet. A 6.2.1 részben megmutattam, hogy Szabolcsi (1994) amellett érvel, hogy a magyarban az eseménynominalizáció nem elnyomja (kiiktatja) az aktív tranzitív ige külső argumentumát, hanem – amikor nincs hangzósan kifejezve ez az argumentum – egy GB-s PRO képviseli. Ily módon Szabolcsi elveti Grimshaw (1990)-nek az angol eseménynominalizációra javasolt elnyomásos elemzését. Példákkal igazolja, hogy a hangalakkal ki nem fejezett argumentum kétségkívül a PRO tulajdonságaival bír: funkcionális kontroll célpontja lehet, illetve kontroll hiányában PRO_{arb}-ként értelmezendő, és ilyenkor szigorúan a [+human], vagyis [+ember], szemantikai jeggyel kell rendelkeznie. Ez az én megközelítésem szempontjából azért fontos adalék, vagyis támogató tényező, mert – bár erről a saját témájának a fókusza miatt Szabolcsi nem emlékezik meg – az ő rendszeréből is az vezethető le, hogy ha ezekben a magyar konstrukciókban megjelenik az *által* PP-vel kifejezett összetevő, akkor annak, mivel nincs elnyomás, „belsővé tett argumentum" státusza van, tehát nem adjunktum vagy argumentum-adjunktum. Ez tehát megegyezik azzal a Laczkó (1995)-beli LFG-s elemzéssel, amely szerint az *által* PP-vel kifejezett összetevő argumentum, és az OBL_{agent} grammatikai funkciót kapja.

6.3.4 Kontrollviszonyok

A különböző generatív megközelítéseknek sajátos rendszereik vannak annak modellálására, hogy egy hangalakilag ki nem fejezett argumentumot egy másik, kifejezett argumentummal azonosítunk. Az ilyen viszonyokat kontrollviszonyoknak nevezzük. Az LFG a kontrollviszonynak két válfaját különbözteti meg: a funkcionális kontrollt és az anaforikus kontrollt. Az előbbit angol példák révén a 2. fejezet 2.2 részében bemutattam. Ebben a típusban az a meghatározó jellemző, hogy a kontolláló és a kontrollált funkcionális szerkezete teljes mértékben megegyezik, egybeesik, ezért is nevezik ezt a viszonyt funkcionális kontrollnak. Ilyenkor a hangalakilag ki nem fejezett argumentum a mátrix predikátum nyitott XCOMP funkciójú propozicionális argumentumának az alanya, és a kontrolláló a mátrix

predikátum (formális vagy szemantikai) alanya vagy tárgya.[181] Az anaforikus kontroll esetében viszont egy predikátumnak van egy hangalakilag kifejezett névmási (pro) argumentuma, vagy egy hangalakilag ki nem fejezett névmási (pro) argumentuma. Egy ilyen predikátum nem hordozhatja az XCOMP nyitott funkciót, hanem valamilyen zárt funkciót kell hordoznia, amely lehet például COMP, OBJ vagy OBL. A kontolláló lehet a mátrix predikátum alanya, tárgya vagy oblikvuszi argumentuma. A kontrollviszony pedig referenciális: a két összetevőt referenciálisan azonosítjuk, formálisan összeindexeljük. Fontos hangsúlyozni, hogy az LFG-ben az olyan anaforikus kontroll esetében, amelyben a kontrollált hangalakilag ki nem fejezett pro, ez a pro nem jelenik meg az összetevős szerkezetben, és nem foglal ott el egy szintaktikai pozíciót, hanem csak az adott predikátum aktuális lexikai formájában és ez alapján a mondat funkcionális szerkezetében jelenik meg. Az alábbiakban magyar példákat használok a jelenségek szemléltetésére.

A funkcionális kontroll esetében az LFG keretei között az XCOMP funkciójú propozicionális argumentumot az angolban is és a magyarban is főnévi igeneves szerkezetek fejezik ki, mivel azok VP kategóriájúak. A komplex esemény jelentésű deverbális főnevek viszont, DP kategóriájúakként nem kaphatnak ilyen funkciót, hanem a szokásos nominális funkciókat: SUBJ, OBJ, OBL. Ebből egyenesen következik, hogy az utóbbiak ki nem fejezett (pro) argumentumai csakis anaforikus kontrollviszonyban állhatnak. Vessük össze az alábbi két példát és azok funkcionális szerkezeti reprezentációját.[182]

(96) János elkezdett kocogni.

(97)
PRED	'ELKEZD <SUBJ, XCOMP>'	
TENSE	past	
SUBJ	["János"]	
XCOMP	PRED	'KOCOG <SUBJ>'
	SUBJ	

[181] Emlékeztetőül: ez így négy típust jelent, amelyeket a *tell* 'mond', *believe* 'hisz', *want* 'akar' és *seem* 'látszik' angol igék releváns használatával érzékeltettem. Ezen predikátumok XCOMP funkciójú propozicionális argumentumának a hangalakilag ki nem fejezett alanyi szemantikai argumentumát a következő összetevők kontrollálják funkcionálisan: a *tell* szemantikai tárgya, a *believe* formális tárgya, a *want* szemantikai alanya és a *seem* formális alanya. Az általánosan használt generatív terminológia szerint ha formális a kontrolláló, akkor emelő szerkezetekkel állunk szemben, ha szemantikai, akkor azonosító törlő szerkezetekkel.

[182] Amikor az LFG funkcionális szerkezeti ábrázolásában egy egységnek a belső funkcionális szerkezete nem releváns az adott tárgyalásban, az a konvencionális eljárás, hogy az egységet a központi elemével képviseltetjük idézőjelek között. Például (97)-ben az alany attribútum komplex funkcionális szerkezeti értékét ["János"] reprezentálja.

A *kocog* predikátum alanyának és az *elkezd* predikátum alanyának megegyezik a funkcionális szerkezete. Ezt kódolja a két alany összekapcsolása a mondat funkcionális szerkezetében.

(98) János elkezdte a kocogást.

(99)
$$\begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'ELKEZD <SUBJ, OBJ>'} \\ \text{SUBJ} & [\text{“János”}]_i \\ \text{OBJ} & \begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'KOCOGÁS <POSS>'} \\ \text{POSS} & [\text{“pro”}]_i \end{bmatrix} \end{bmatrix}$$

Mivel itt a *kocogás* komplex esemény jelentésű főnévi predikátum, és az OBJ zárt funkciót hordozza, az ő kötelező (hangalakilag ki nem fejezett) argumentumát, amelyet természetes módon POSS funkciójúnak tekinthetünk,[183] az LFG elvei alapján pro-ként kell megjelenítenünk a mondat funkcionális szerkezetében, és ezt a pro-t kell anaforikusan kontrolláltatnunk, összeindexelnünk az *elkezd* mátrix predikátum alanyával.

Amikor a főnévi predikátumot intranzitív igéből képezzük, az elemzés teljes mértékben problémamentes, lásd (99)-et. Amikor viszont a kiinduló ige tranzitív, komoly elméleti probléma keletkezik. Először is vessük össze az alábbi példákat.

(100) János elkezdte énekelni a dalt.

(101) János elkezdte a dal éneklését.

Könnyű belátni, hogy (100) elemzése nem jelent semmilyen elméleti gondot, hiszen az *énekelni a dalt* VP megkapja a szokásos XCOMP funkciót, az *a dalt* DP az *énekelni* főnévi igenév tárgyi funkciójú argumentuma, és az igenév hangalakilag ki nem fejezett alanyát a szokásos módon tudja funkcionálisan kontrollálni az *elkezd* predikátum alanya, *János*. (101) esetében viszont az a nehézség adódik, hogy az *éneklés* főnévi predikátum kifejezett, „tárgyi” argumentuma megkapja a POSS funkciót, és itt a ki nem fejezett „éneklő” argumentumot kellene anaforikusan kontrolláltatni. Ezzel kapcsolatban emlékeztetek arra, hogy a 6.2.1 részben rámutattam, hogy Szabolcsi (1994) GB-s megközelítése számára is gondot jelent ez a konstrukciótípus, és ő egy erőteljesen jelölt megoldáshoz folyamodik a saját elméleti keretrendszerében: felteszi, hogy a ki nem fejezett, GB-s PRO argumentum nem egy szokásos

[183] Vö.: János kocogása.

szintaktikai pozíciót foglal el, hanem a releváns predikátum lexikai szerkezetébe van beillesztve, és ott van kontrollálva. Ennek a megoldásnak részletes bírálatát nyújtom Laczkó (1995)-ben, és felhívom a figyelmet azokra a mozzanatokra, amelyek kifejezetten rendhagyóvá teszik a GB felépítése és elvrendszere alapján. Ezután viszont azt is megállapítom, hogy az én LFG-s megközelítésem számára is hasonló jellegű, elméletspecifikus problémát jelent ez a szerkezettípus. Az alapvető gond a következő. Mivel a kiinduló ige tárgyi argumentuma kapja meg a POSS funkciót a deverbális főnévi predikátum mellett, a kontrollálandó pro argumentum számára nem marad kioszthatóan grammatikai funkció. Két megoldást vázolok fel.

A) Feltehetjük azt, hogy a nominatívuszi vagy datívuszi birtokos összetevő nem egy, hanem két különböző grammatikai funkciót képes kifejezni a magyar DP-ben: a kézenfekvő POSS-t és – jelölt módon – az angol *of*-PP egyenértékeseként az OBL_{th} funkciót. Ennek a megközelítésnek a lényegét az alábbi példákkal érzékeltetem itt.

(102) a. János kocogása
b. János elkezdte a kocogást. (= 98)
c. a dal (János általi) éneklése
d. János elkezdte a dal éneklését. (= 101)

Először is szükség van arra a (magától értetődő) általánosításra a kontrollal kapcsolatban, hogy a főnévi tartományban a kontrollált (hangalak nélküli) pro POSS funkciójú. (102a)-ban a *kocogás* ágensi argumentuma, *János* kapja a POSS funkciót. (102b)-ben a tárgyi funkciójú *kocogást* predikátum hangalakilag ki nem fejezett ágensi argumentuma egy POSS pro, amelyet az LFG elvei alapján anaforikusan kontrollál az *elkezdte* mátrix predikátum alanyi argumentuma, *János*. (102c)-ben az *éneklés* predikátum patiensi, más terminussal théma argumentuma (a formailag birtokosként kifejezett) OBL_{th} funkciót kapja, míg a választhatóan megjeleníthető ágensi argumentum az OBL_{ag} funkciót. (102d)-ben a patiensi argumentumhoz ugyanaz az OBL_{th} funkció rendelődik, és így lehetőség nyílik arra, hogy feltegyük, hogy a hangalakilag ki nem fejezett ágensi argumentuma egy ugyanolyan POSS funkciójú pro, mint (102b) esetében, és ezt a pro-t ugyanolyan módon anaforikusan kontrollálja az *elkezdte* mátrix predikátum alanyi argumentuma, *János*. Laczkó (1995)-ben rámutatok arra, hogy az nem jelentene itt elvi problémát, hogy egy főnévi csoport ugyanabban az esetragos formában két eltérő funkciót is hordozhat, mert például a japán eseménynominalizáció esetében is ez történik (Laczkó 1995: 86):

(103) *Roomajin-no* *machi-no* *hakai*
rómaiak-GEN város-GEN elpusztítás
'a városnak a rómaiak általi elpusztítása'

Hangsúlyozom ugyanakkor, hogy – amint ez a példa is szemlélteti – a japán főnévi csoportban ugyanaz a birtokos alak kétszer is megjelenhet. Ez közvetlenül motiválja, pontosabban fogalmazva az LFG egyik jólformáltsági megszorítása egyenesen előírja, hogy a két alakhoz eltérő grammatikai funkciókat társítsunk.[184] A magyar főnévi csoportban viszont mindig csak egy birtokos jelenhet meg akár nominatívuszi, akár datívuszi formában, és ez jelentős mértékben gyengíti a kettős funkciós megoldást.[185]

B) A fenti megfontolások miatt Laczkó (1995)-ben – meglehetősen vázlatosan, mondhatni programmatikusan – a következő alternatív megoldást vázolom fel. Az intranzitív igékből képzett komplex esemény jelentésű főnévi predikátumok esetében továbbra is a standardnak tekinthető eljárást alkalmazzuk: anaforikusan kontrollált POSS-pro ágensi argumentum (102b)-ben. A tranzitív igékből képzett komplex esemény jelentésű főnévi predikátumok esetében viszont feltesszük, hogy a hangalak nélküli ágensi argumentumot egy olyan pro fejezi ki, amelyet a predikátum argumentumszerkezetébe grammatikai funkció nélkül illesztünk be, és ezt a „funkciótlan" pro-t kontrollálja anaforikusan a mátrix ige alanya (102d)-ben.[186] Laczkó (1995)-ben hangsúlyozom, hogy ez a javaslat még további kutatást igényel, és az elemzés formai részleteinek a kidolgozását. Ehhez most a következőket teszem hozzá.

[184] (78C): a *kölcsönösen egyértelmű megfelelés feltétele* – ugyanabban az argumentumszerkezetben egyazon argumentum csak egy grammatikai funkciót kaphat, és egyazon grammatikai funkció csak egy argumentumhoz rendelhető hozzá. Ha mindkét genitívuszi összetevő ugyanazt a funkciót kapná, a feltétel második fele sérülne.

[185] Az pedig egy további, kapcsolódó elvi, hipotetikus kérdés, hogy ha egy nyelvnek rendelkezésére áll két birtokosi forma, amelyek morfológiai és szintaktikai (szórendi) szempontból egyaránt különböznek, és ha két eltérő funkció párhuzamos kifejezése lenne a cél, akkor az adott nyelv miért nem használja ki ezt a formai lehetőséget. Ennek szellemében például a (103)-beli japán konstrukciónak a következő agrammatikus változat lehetne a magyar megfelelője: **a rómaiaknak a város elpusztítása*. Továbbá értelemszerűen az alábbi angol megfelelő elégít ki minden funkcionális és formai kettősségi kívánalmat teljesen áttetsző módon (a birtokos összetevők mögött jelölöm az LFG-ben általánosan feltett funkciókat): *the Romans'* (POSS) *destruction of the city* (OBL_{th}). Ahogyan azt a 6.3.3.2 részben említettem, az LFG-s megközelítések közül egyedül Chisarik–Payne (2003) elemzése teszi fel, hogy a nominatívuszi és a datívuszi birtokosok két eltérő grammatikai funkciót hordoznak, és ez erősen megkérdőjelezhető kezelésmód empirikus szempontból.

[186] Williams (1987) GB-beli megoldására és Kroeger (1993) LFG-beli javaslatára hivatkozom. Az előbbi egy angol konstrukciótípus, az utóbbi pedig egy tagalog konstrukciótípus esetében teszi fel, hogy a szokásos "szintaktikai" kontrollviszonyokon kívül az anaforikus kontrollnak van egy olyan válfaja is, amelyben egy grammatikai funkció nélküli implicit argumentum válik kontrolálttá. Az is említésre érdemes ezzel kapcsolatban, hogy Szabolcsi (1994) elemzésében a PRO-nak a lexikai szerkezetbe történő beillesztése hasonló szellemű (és Szabolcsi GB keretében szintén erősen jelölt) megoldásnak tekinthető.

Egyrészt az LFG nem ismeri a grammatikai funkció nélküli pro fogalmát. A ki nem fejezett argumentumokat jellemzően egzisztenciálisan lekötött argumentumokként kezeli. Például ha a tranzitív *eszik* igének a tárgy nélküli (intranzitív) használatát modellálja (*eszik valamit* vs. *eszik*), felteszi, hogy egy lexikai redundanciaszabály egy olyan (intranzitív) lexikai formát hoz létre a tranzitív *eszik* lexikai formából, amelynek a szemantikája és argumentumszerkezete ugyanaz marad, de a patiensi (eredetileg tárgyi funkciót kapó) argumentuma egzisztenciálisan lekötődik: nem kap grammatikai funkciót, de prototipikus tárgyként mindig odaértődik.[187] A klasszikus LFG ugyanilyen egzisztenciálisan lekötött argumentumként kezelte a passzivált predikátumok ki nem fejezett ágensi argumentumát: *The bird was killed* (A madár megöletett), hiszen az ágens mindig odaértődik.[188]

Másrészt az LFG-ben az anaforikus viszonyokat standard módon a koreferenciális elemek funkcionális szerkezetének az összeindexelésével modelláljuk a mátrix funkcionális szerkezetben. Ehhez viszont az adott elemeknek grammatikai funkcióval kell rendelkezniük, hogy a mátrix funkcionális szerkezetben a megfelelő összeindexelhető helyzetet fel tudják venni. Egy grammatikai funkció nélküli pro elvileg meg tud jelenni az adott főnévi predikátum argumentumszerkezetében a mátrix funkcionális szerkezetben, de akkor az anaforikus összeindexelésnek egy új, alternatív módját is be kell vezetni. Ehhez szorosan kapcsolódó, további, talán kisebb jelentőségű gond az, hogy a (102b)-ben és a (102d)-ben szemléltetett „intranzitív", illetve „tranzitív" kontrollviszonyokat ebben a megközelítésben nem tudjuk egységesen kezelni. Az előbbi esetében van egy anaforikusan kontrollált, POSS funkciójú pro-nk, az utóbbi esetében pedig egy anaforikusan kontrollált funkciótlan pro-nk. A POSS funkciójú pro a szokásos módon megjelenik a teljes DP funkcionális szerkezetében, és a szokásos összeindexelési eljárás résztvevője lesz. A funkciótlan pro csak a főnévi predikátum argumentumszerkezetében jelenik meg, és valamilyen speciális („kiegészítő") összeindexelési eljárással kezelendő. Mindez élesen szemben áll azzal, hogy az XCOMP funkciójú főnévi igeneves szerkezetek alanyát egységesen lehet funkcionálisan kontrolláltatni, vagyis azonos típusú elemzést kap az intranzitív és a tranzitív változat is: *János elkezdett kocogni – János elkezdte énekelni a dalt*.

[187] Hiszen ha azt mondjuk, hogy *Ne zavard most Jánost, mert eszik*, tudjuk, hogy az evés itt is, mint mindig, egy tárgyra irányul. Az egzisztenciális lekötés és a prototipikus tárgy értelmezés összefüggése a következő példával szemléltethető. Ha egy kisgyerek a homokozóban homokot tesz a szájába, mondhatjuk azt, hogy *Karcsika homokot eszik*. Viszont ugyanezt a szituációt nem írhatjuk úgy le, hogy *Karcsika eszik*, mivel a homok nem étel, vagyis nem prototipikus tárgya az evésnek.

[188] Amint azt fentebb bemutattam, az LFG későbbi változataiban elterjedtebbé vált az ágensi argumentum elnyomása, és ezáltal adjunktumi (vagy argumentum-adjunktumi) státuszúvá tétele.

A kontroll fentebb bemutatott Laczkó (1995)-beli kezelésének problémáját későbbi munkáimban többféle módon is megpróbálom megoldani. Laczkó (2000c)-ben még csak a grammatikai funkció nélküli pro beillesztését igyekszem elvszerűbbé tenni, de az alapprobléma megmarad. Laczkó (2002b)-ben pedig úgy lépek tovább, hogy az intranzitív és a tranzitív igei bemeneti típusok egységes kezelésének szándékától vezérelve azt javaslom, hogy a főnévi csoportot érintő anaforikus kontrollviszonyokat nem (a szokásos módon) a funkcionális szerkezetben, hanem a szemantikai szerkezetben ábrázoljuk.

Laczkó (2004)-ben – továbbra is az egységes és elvszerű kezelésmódot célul kitűzve – egy radikálisan új elemzést dolgozok ki a következő alapvető részletekkel. Felteszem, hogy a magyar főnévi csoporton belül két szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkció is rendelkezésre áll, amelyeknek ugyanaz a jegykombinációjuk [–r, –o]: SUBJ és POSS. Mindkettőt kifejezheti a nominatívuszi és a datívuszi birtokos is. A SUBJ funkciót a POSS funkció fölé rendelem két szempontból is. Egyrészt felteszem, hogy a nominatívuszi és a datívuszi hangzós realizáción túlmenően a SUBJ funkciójú argumentum anaforikusan kontrollált PRO is lehet. Ez teljes összhangban van azzal a generatív grammatikai általánosítással, hogy az igei tartományban a kontroll célpontja az alanyi funkciójú PRO lehet. Másrészt felteszem, hogy amikor egy hangalakilag kifejezett argumentum elvileg a SUBJ és a POSS funkcióra is leképezhető, akkor mindig a SUBJ funkcióra képeződik le. Ennek a feltevésnek az a nagy előnye is megvan, hogy míg a korábbi elemzéseimben a főnévi csoporton belüli leképezési elméletemben bevezettem a Birtokosfeltételt, amelyet az igei tartománybeli Alanyfeltétel egyenértékesének tekintettem, itt ezt az igei Alanyfeltételt egyszerűen átemelem a főnévi tartományba. Az eddigi részletek azonban még nem elegendők, mert meg kell válaszolnom azt a kérdést is, hogy miért nem jelenhet meg egyazon főnévi csoporton belül mindkét funkció hangalakkal kifejezve, vagyis miért helytelen például a következő szerkezettípus: **az ellenségnek (SUBJ) a város (POSS) elpusztítása*. A válaszom a következő: a magyar birtokos főnévi csoport az úgy nevezett fejjelölt konstrukciótípusba tartozik. Ez azt jelenti, hogy a birtokviszonyt is és a birtokos—birtok egyeztetést is a főnévi fejen kell jelölni morfológiailag, és a magyarban erre csak egy paradigma, vagyis egy morfológiai pozíció áll rendelkezésre. Mivel a megközelítésemben a POSS funkciójú argumentumot kötelező hangalakkal megjeleníteni (akár nominatívuszban, akár datívuszban), az egyetlen kifejezett birtokos csak POSS funkciójú lehet, és ilyenkor a SUBJ („jobb híján") csak PRO lehet. Ennek az új elemzésnek az alábbi előnyös tulajdonságai vannak tehát. (i) Változatlan formában lehet alkalmazni a főnévi tartományban az igei tartományban használatos kontrollmechanizmust. (ii) Egységesen lehet kezelni az intranzitív és a tranzitív igei bemenetű konstrukciók

kontrollviszonyait. (iii) Az Alanyfeltétel változtatás nélkül átemelhető az igei tartományból a főnévi tartományba.

Laczkó (2004)-ben rámutatok arra, hogy korábban Komlósy (1998) már javasolt egy ilyen SUBJ és POSS elemzést. Nála a POSS mindig ki van fejezve hangalakilag (nominatívuszban vagy datívuszban), a SUBJ viszont kötelezően hangalak nélküli PRO. Ehhez a következő megjegyzéseket fűzöm. Nagy előnye ennek az elemzésnek, hogy lehetővé teszi a kontrollviszonyok bevett LFG-s kezelésmódját. Ráadásul egységesen lehet vele modellálni az intranzitív és a tranzitív igei bemenetű konstrukciókat. Ugyanakkor ebben a felállásban a SUBJ funkció alapvetően „fantom funkció", mert soha nem lehet hangalakilag kifejezni. Ezen túlmenően az elemzésnek nincs lexikai leképezési dimenziója, és valószínűsítem, hogy nem is igazán lehetne egy nem komplikált dimenziót kimunkálni. Az egyik sarkalatos gond az lenne, hogy ha már rendelkezésre áll a SUBJ funkció, akkor azt várnánk, hogy az Alanyfeltétel is átemelhető az igei tartományból. Ez viszont nincs így, mert a hangalakkal kifejezett argumentum kötelezően a POSS funkcióra képeződik le Komlósy megközelítésében. Az én fenti elemzésváltozatom elvszerűen megoldja ezeket a problémákat.

Ennek a résznek a végén összefoglalom, hogy négy LFG-s megközelítésben milyen a grammatikai funkciók rendszere a magyar főnévi tartományon belül, különös tekintettel az egyes funkciók jellemzőire, a leképezési elméleti dimenzióra és a kontrollviszonyok kezelésére. Vessünk egy pillantást az alábbi táblázatra.

(104)

GRAMMATIKAI FUNKCIÓK A MAGYAR DP-BEN				
	Laczkó (1995)	Chisarik & Payne (2003)	Komlósy (1998)	Laczkó (2004)
DP_{DAT}	POSS	SUBJ	POSS	SUBJ/POSS
DP_{NOM}	POSS	ADNOM	POSS	SUBJ/POSS
DP_{OBL}/PP	OBL	OBL	OBL	OBL
PRO	POSS/-	?	SUBJ	SUBJ

Laczkó (1995) egyetlen szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkciót tesz fel, a POSS-t.[189] Ezen túlmenően (a másik három megközelítéssel egyezően) használja még a közönséges szemantikailag korlátozott OBL funkciót. Van

[189] A másik három megközelítés két szemantikailag korlátozatlan funkciót használ. Ez akár LFG-s hungarikumnak is felfogható tekintettel arra, hogy Rappaport (1983) hatására az LFG művelőinek körében inkább az az uralkodó nézet, hogy a főnévi tartományban egyáltalán nincs szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkció. Minden szemantikai rugalmassága ellenére a POSS sem az.

lexikai leképezési elmélete, amelyben bevezeti a Birtokosfeltételt, amely az igei tartományban alkalmazott Alanyfeltételnek felel meg. A kontrollviszonyokat nem tudja egységesen kezelni. Nála az intranzitív igei bemenetű szerkezetben a hangalakilag ki nem fejezett birtokos (a PRO) POSS funkciójú, míg a tranzitív igei bemenetű változatban erőteljesen jelölt módon a PRO-t grammatikai funkció nélkül illeszti be az argumentumszerkezetbe. Ezt a kettősséget fejezi ki a POSS/– reprezentáció a táblázatban.

Chisarik–Payne (2003) az angol főnévi tartományhoz hasonlóan a magyar főnévi tartományban is két szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkciót tesznek fel: az igei tartományban is használt SUBJ funkciót és a főnévitartomány-specifikus ADNOM funkciót. Kivételesen egyedi (és meggyőződésem szerint tarthatatlan) jellemzője a megközelítésüknek az, hogy felteszik, hogy a datívuszi birtokos hordozza a SUBJ funkciót, és a nominatívuszi birtokos az ADNOM funkciót. Az LFG argumentumleképezési elvrendszerében mindkét funkciót ugyanazzal a jegypárral jellemzik [–o, –r], és felteszik, hogy az a különbség közöttük, hogy a SUBJ diskurzusorientált: [+d], míg az ADNOM nem [–d]. Ez azt is jelenti, hogy egy plusz jegyet vezetnek be a széles körben használt, klasszikus, [±r] és [±o] alkotta rendszerbe: [±d].[190]

(105)

	+d	–d	
	–r	–r	+r
–o	SUBJ	ADNOM	$OBL_{\ominus}$
+o		OBJ	$OBJ_{\ominus}$

Laczkó (2004)-ben részletes és több szempontú kritikáját adom ennek a megközelítésnek, és az egyik ellenérvem éppen az, hogy nem látom elvi szempontból megalapozottnak és empirikusan bizonyítottnak ezt a diskurzusdimenziós különbségtételt a két kifejezéstípus között. Rámutatok, hogy a (SUBJ) állítólagos diskurzusorientáltságából az következne, hogy a *Jánosnak a kalapja* és a *János kalapja* példapár első tagjának a datívuszi birtokosáról kimutatható legyen, hogy az alapesetben a topik diskurzusfunkciót hordozza a példapár második tagjának nominatívuszi birtokosával szemben. Véleményem szerint erre egyáltalán nincs empirikus bizonyíték, és a szerzők sem szolgálnak ezzel. Ráadásul a diskurzusfunkciók a mondatok és nem az egyes összetevők szintjén értelmezendők, kezelendők. Chisarik–Payne (2003) nem dolgoznak ki leképezési elméletet, és arra

[190] Értelemszerűen a táblázat +o sorában található grammatikai funkciók nem állnak rendelkezésre a főnévi tartományban.

sem reflektálnak, hogy az ő rendszerükben hogyan lehet kezelni a kontrollviszonyokat. Ezt jelzi a ? szimbólum a táblázat PRO sorában.

Komlósy (1998) rendszerét az imént értékeltem. A fentiekhez csupán a következő megjegyzést fűzöm. Laczkó (1995) legnagyobb problémája az, hogy nem tudja elvszerűen és egységesen kezelni a kontrollviszonyokat. Komlósy mindig PRO-ként szereplő (vagyis fantom) SUBJ argumentuma pontosan erre a problémára nyújthatna ígéretes és elvszerű kiindulási pontot: a tranzitív igei bemenetű konstrukciótípus esetében Laczkó (1995) argumentumszerkezetében a grammatikai funkció nélküli PRO megkaphatná a SUBJ funkciót.

Laczkó (2004)-ben én is ugyanazt a két szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkciót alkalmazom, mint Komlósy (1998), a SUBJ és a POSS funkciókat, de itt a SUBJ már nem fantom funkció, mert hangalakos kifejezése is lehetséges, lásd a (104)-beli táblázatot. A két funkció ugyanazt a jegyspecifikációt kapja:

(106)

	−o	+o
−r	SUBJ POSS	—
+r	OBL_{Θ}	—

Amint fentebb bemutattam, az LFG keretei között elvszerűen ki tudom zárni azt, hogy mindkét funkció hangalakkal kifejezett argumentumhoz járuljon, és azt is biztosítani tudom, hogy ha egy argumentum elvileg választhat a két funkció között, akkor annak a SUBJ funkciót kell kapnia. Részletesen kidolgozott leképezési elméletem van, amelynek az is erőssége, hogy a korábbi elemzéseimben bevezetett Birtokosfeltétel helyett a főnévi tartományban is az Alanyfeltételt tudom használni. A legfontosabb erénye ennek a megközelítésnek, hogy lehetővé teszi a főnévi tartományon belüli kontrollviszonyoknak az LFG-ben alkalmazott, elvszerű és egységes kezelésmódját. Az anaforikus kontroll célpontja mindig egy SUBJ PRO.

6.3.5 Az oblikvuszi és adjunktumi bővítmények kifejezése

Amint az a fenti részekből kiviláglik, a magyar birtokos főnévi csoport bizonyos jelenségei számos elméleti kihívás elé állítják a különböző generatív megközelítéseket. Ilyen például az argumentumszerkezet öröklésének a kérdése, a nominatívuszi és a datívuszi birtokos összetevők jellemzése, a birtokos funkció természete, a külső argumentum kezelése a nominalizáció során (elnyomás vs. pro),

megfelelő argumentumleképezési eljárás kidolgozása, vagy a kontrollviszonyok modellálása. Mindehhez markánsan hozzáadódik az a magyarspecifikus tény, hogy a komplex esemény jelentésű főnévi predikátumok oblikvuszi argumentuma három kifejezési lehetőségének mindegyikéről megállapítható, hogy eredendően magában hordoz alapvető elméletfüggetlen elvi kihívásokat.

Kiindulásképpen itt kissé átcsoportosítva megismétlem a (4)-beli példákat a 6.1 részből, és ezek alapján röviden összefoglalom a három kifejezéstípus által támasztott elméleti komplikációkat.

(107) a. János váratlanul megérkezett Debrecenbe.
b. János váratlan Debrecenbe való megérkezése
c. János Debrecenbe való váratlan megérkezése
d. *János váratlan Debrecenbe megérkezése
e. János váratlan megérkezése Debrecenbe

(107a)-ban igekötős ige található. Ennek a mondatnak a komplex esemény jelentésű főnévi fejet tartalmazó főnévi csoportos megfelelőjében az oblikvuszi argumentum kifejezésére két lehetőség van.

(A) Ha a főnév előtt jelenik meg, az ilyen argumentumot kötelező jelzősíteni,[191] lásd a jelzősítetlen változatot tartalmazó (107d) elfogadhatatlanságát. Akár esetragos főnévi csoport, akár névutós frázis jeleníti meg, a *való* formaszóval mindig jelzősíthető. (107b)-ben és (107c)-ben esetragos az argumentum, míg a *János Debrecen mellé való megérkezése* példában névutós kifejezés. Amint azt (107b) és (107c) szintén szemlélteti, ilyenkor a jelzősített argumentum szabadon keveredhet egyéb jelzői elemekkel. Ennek a típusnak az elemzése azt az elméleti kihívást jelenti, hogy a *való* itt bizonyíthatóan nem közönséges, jelentéssel bíró melléknévi igenév, hanem egy jelzősítő szerepű, jelentéstartalom nélküli elem. Ennek a ténynek a formális megragadása nem egyszerű generatív elméleti kihívás.[192] Ennek a típusnak a *Fej előtti jelzősítés* elnevezést adom.

(B) Az oblikvuszi argumentum a fej mögött is megjelenhet, lásd (107e)-t, illetve adjunktumok is előfordulhatnak ott, ilyenkor azonban kötelezően jelzősítetlen alakban. Itt az az alapvető elméleti kérdés, hogy ezek az összetevők a szerkezeti hierarchiában milyen pozíciót foglalnak el: klasszikus argumentumpozíciót vagy

[191] Ugyanilyen jelzősítési kényszer vonatkozik a főnévi predikátum adjunktumi módosítóira is: *János este hatkor való megérkezése*. Mindez egyenesen következik abból, hogy a közönséges főnévi fejet is csak jelzői szerepű melléknevek és melléknévi igenevek előzhetik meg: *az asztalon lévő piros könyv* (vs. **az asztalon piros könyv* vs. *a piros könyv az asztalon*).

[192] Lásd például a 6.2.1 részt, amelyben bemutatom, hogy Szabolcsi (1994) elismeri, hogy az ő GB keretében nincs megoldása a *való* formaszót tartalmazó konstrukciók kezelésére.

lazább, a teljes DP-hez hozzácsatolt pozíciót.[193] Ez utóbbi változattal állítható párhuzamba a következő gyakran használt leíró nyelvtani elnevezés: hátravetett határozó. Erre a típusra a következőképpen utalok: *Fej mögötti jelzősítetlenség*.

A fenti két típus általában együtt jár: ha az egyik alkalmazható, akkor alkalmazható a másik is.

(108) a. János váratlanul Debrecenbe érkezett.
b. János váratlan Debrecenbe érkezése
c. *János Debrecenbe váratlan érkezése

(C) Az *érkezik* ige (108a)-ban olyan használatában szerepel, amely használatban az oblikvuszi argumentum a 4. fejezet 4.2 részében bemutatott megközelítés alapján igemódosító (VM) szerepű. Ahogyan azt (108b) szemlélteti, ilyenkor nincs (feltétlenül) szükség jelzősítésre. Ezt a változatot a következő elnevezéssel illetem: *Fej előtti jelzősítetlenség*, tehát az (A) és a (C) típusok szöges ellentétben állnak egymással. A (C) típus által előidézett elméleti dilemma az, hogy miként adjunk számot a jelzősítés elmaradásáról. A két fő alternatíva a következő. (i) Feltehetjük, hogy a VM és a V már a szótári komponensben összekapcsolódik, és ezt a kombinációt nominalizálja az *-Ás* főnévképző, és a teljes komplexum illesztődik be a főnévi csoport fejpozíciójába. (ii) Feltehetjük, hogy ilyenkor is csak az ige nominalizálódik a szótári komponensben, ez az alak illesztődik be a főnévi fej pozíciójába, és az oblikvuszi VM-mel ugyanolyan szintaktikai kapcsolata van, mint a képzés bemenetéül szolgáló igének az ő VM-jével.[194] Mindkét elemzésváltozatra van több példa is a szakirodalomban.[195]

[193] A szintaktikai mozgatásokat alkalmazó chomskyánus főirányban az is megválaszolandó alapkérdés, hogy van-e transzformációs viszony a fej előtt jelzősített formában és a fej mögött jelzősítetlenül előforduló argumentumváltozatok között.

[194] Az oblikvuszi argumentumok kifejezése alapeseteinek bemutatásához azért választottam az *érkezik* és *megérkezik* igéket, mert így szemléletes minimálpárokat tudok használni. A részletes tárgyalás során majd felhívom a figyelmet arra, hogy az én általános megközelítésemben a *meg* igekötő szintén VM, és ő is ugyanazt a szintaktikai pozíciót foglalja el az ige előtt, mint a *Debrecenbe* oblikvuszi VM, lásd a 4. fejezet 4.2.2 részét. Ezzel például közvetlen és kézenfekvő magyarázat adható arra kérdésre, hogy miért helytelen a következő szerkezettípus: **János Debrecenbe megérkezése*. A válasz: a két elem ugyanazért az igei vagy főnévi predikátum előtti VM pozícióért verseng.

[195] A 6.3.5.3 részben bemutatom, hogy én magam is kidolgoztam egy-egy LFG-s elemzést mindkét megközelítésváltozat mentén.

6.3.5.1 Fej előtti jelzősítés

Tekintsük az alábbi példákat.

(109) a. a park mellett való kocogás
b. a park melletti kocogás
c. a parkban való kocogás
d. *a parkbani kocogás

Ezek a példák a következő, korábban bemutatott általánosításokra emlékeztetnek. (i) Az oblikvuszi argumentumok és a határozói adjunktumok főnévi fej előtti jelzősítését két elem végzi produktívan: a melléknévi igenévi alakú *való* formaszó és az *-i* melléknévképző. (ii) A *való* névutós frázisokat és esetragos főnévi csoportokat egyaránt teljesen produktívan tud jelzősíteni, lásd (109a)-t és (109c)-t. (iii) Az *-i* csak névutókkal kombinálható, lásd a (109b) és a (109d) közötti grammatikalitásbeli kontrasztot.[196] Az ezzel a jelenségkörrel kapcsolatos általános (generatív) elméleti megfontolások a következők.

Az *-i* itteni jelzősítő szerepének a modellálása viszonylag egyszerű, ha az adott elméleti keret lehetővé teszi azt, hogy a képző ilyenkor létrehozzon a névutóból egy olyan melléknevet, amely örökli a bemenetül szolgáló névutó összes tulajdonságát: jelentését, argumentumszerkezetét stb. Ez egyáltalán nem jelölt megoldás például az LFG-ben, hiszen ugyanez az eljárásmód egyebek között az eseménynominalizáció elemzése során. Amint arra kitérek majd a 6.3.5.2 részben a *(B) Fej mögötti jelzősítetlenség* típus tárgyalásakor, megítélésem szerint ez a konstrukciótípus külön kihívásokat rejthet a chomskyánus főirány azon megközelítésváltozatai számára, amelyek transzformációs kapcsolatba hozzák az (A) és a (B) típusokat.

A *való*val történő jelzősítés a sokkal nagyobb és általánosabb kihívás minden generatív irányzat számára amiatt, hogy a *való* bizonyíthatóan nem közönséges igenév ebben a szerkezettípusban. Ezt Szabolcsi (1994) is megállapítja GB-s szempontból, és Laczkó (1995)-ben én is részletekbe menően levezetem LFG-s perspektívából.

Laczkó (1990)-ben dolgoztam ki az első LFG-s elemzését az (A) típusnak. Erről Laczkó (1995)-ben a következő megállapításokat, kritikai észrevételeket teszem.

Az *-i* jelzősítő szerepének a modellálása LFG-elméleti perspektívából teljesen rendben van: a képző olyan melléknevet hoz létre abból a névutóból, amelyhez

[196] A produktivitás azonban itt sem teljes körű, mert például a 'cél' jelentésű névutókhoz nem kapcsolódhat az *-i*: *melletti, mellőli* vs. **melléi*.

hozzákapcsolódhat, amely minden lényeges szempontból örökli a kiinduló névutó tulajdonságait, lásd az (a) általánosításomat is az előző bekezdésben.

A *való*s szerkezet elemzése viszont jelentős mértékben túllépi az LFG elvi határait, mert Laczkó (1990) elemzésében a *való* szabad morféma létére kötött morféma státuszúként van kezelve. A megoldás lényege az, hogy részben az egységes kezelésmódra való törekvéstől is motiváltan Laczkó (1990)-ben ugyanolyan lexikai eljárással elemzem a *való* formaszót, mint az *-i* képzőt. Emlékeztetőül: az *-i* névutói szerepkörrel bíró melléknevet hoz létre a kiinduló névutóból a szótári komponensben: *mellett* (P) → *melletti* (A). Ez minden szempontból jelöletlen, közönséges folyamat az LFG-ben: a névutó szabad morféma saját lexikai formával, argumentumszerkezettel, az *-i* kötött morféma, és az utóbbi egy lexikai redundanciaszabály révén létrehozza a származtatott melléknév lexikai formáját az előbbi lexikai formájából. Ennek az analógiájára Laczkó (1990)-ben felteszem, hogy a *való* hasonló melléknévképzőként viselkedik a lexikonban: egy névutót és egy oblikvuszi esetragot is képes melléknevesíteni. Ennek szellemében például a (109a)-ban és a (109c)-ben szereplő lokatívuszi elemeknek a következő lexikai reprezentációkat kell adni (itt csak a számunkra lényeges mozzanatokat tüntetem fel).

(110) a. (*mellett*, P →) *mellett való*, A
b. (*-bAn*, P_{sub} →) *–bAn való*, A_{sub}[197]

Laczkó (1995)-ben rámutatok, hogy ez a megoldás nem csupán az LFG formai kereteit feszíti szét nemkívánatos módon és mértékben, hanem szembe megy széles körben elfogadott, alapvetően elméletsemleges morfológiai elvekkel is (egy szabad morféma kötött morfémaként viselkedik, és ráadásul arra is képes, hogy egy kötött morfémából egy másik kötött morfémát állítson elő).[198]

Az új elemzésem, amelyet Laczkó (1995)-ben mutatok be, elkerüli a fenti elméletfüggetlen és elméletspecifikus problémákat, és a *való* formaszót a morfológiai státuszának megfelelően kezeli. Itt megismétlem egy korábbi példánk összetevős szerkezeti ábrázolását.

[197] A P_{sub} szimbólum azt jelzi, hogy az esetragokat kötött morféma státuszú névutóknak (*sublexical postposition*) tekintem, és (110b)-ben a *való* egy ilyen esetragból egy kötött morféma státuszú melléknevet hoz létre: A_{sub}.

[198] Mint ismeretes, a chomskyánus főirány számos modellváltozatában is tetten érhetők ilyen jellegű morfológiai "kihágások". Elég arra gondolni, hogy az Infl funkcionális kategória bevezetésének egyik sarokköve volt annak feltevése, hogy az InflP (szintaktikai) fej pozícióját nem csupán szabad morfémák (segédigék) foglalhatják el, hanem kötött morfémák is (inflexiós elemek, mint például a múlt idő jele). Ily módon kötött morfémák is élhetnek önálló szintaktikai életet. Ebből a szempontból érdekes felfigyelni arra, hogy Laczkó (1990) eljárása és az itt említett chomskyánus kezelésmód tükörképei egymásnak. Az előbbi egy szabad morfémát alkalmaz kötött morfémaként, míg az utóbbiban kötött morfémák funkcionálnak szabad morfémaként.

(111) János Londonba való megérkezése

(112)

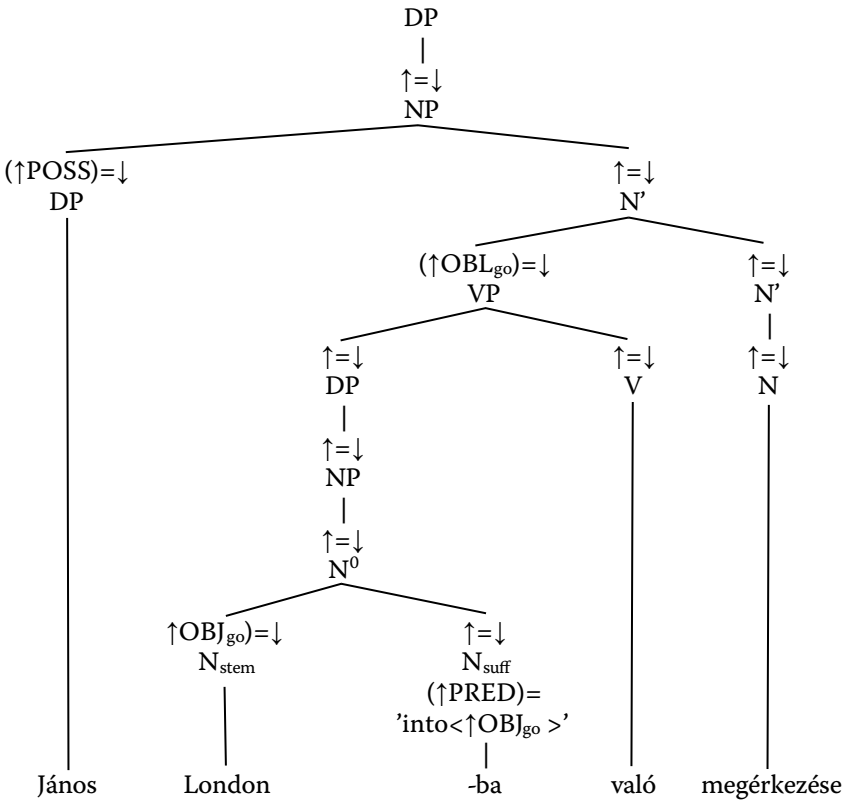

A megoldás lényege az, hogy (112)-ben a *Londonba való* összetevő egy olyan VP, amelynek a kategoriális, vagyis szerkezeti feje a *való* (V). Itt tehát ez az elem szabad morfémaként egy szintaktikai (fej) pozíciót foglal el, és a kategóriája V. Mindkét jellemzője élesen szemben áll Laczkó (1990) kezelésmódjával (kötött morfémás szerep és A kategória). Az összetevő mindkét eleme, az esetragos főnévi csoport is és a *való* is a funkcionális fej annotációt kapja. Ez teljes mértékben bevett, megengedett reprezentációs módszer, és ebben a könyvben több példát is mutattam már rá.[199] Az egynél több funkcionális fej párhuzamos alkalmazásának az a szigorú feltétele, hogy ezek közül mindig csak egyetlen egynek lehet PRED jegye. A (112)-beli reprezentációban a *való*s összetevő OBLgo (vagyis cél *[goal])* argumentumokhoz

[199] Lásd a 2. fejezet 2.2 részét és a 4. fejezet 4.1.4 részét a mondat, illetve a VP szintjén található funkcionális társfejekről. Egy DP-s megközelítésben a D és az ő NP komplementuma szintén társfejek, lásd a 6.3.1 részt ebben a fejezetben.

rendelendő) funkciót kap, a *való* szerkezeti (kategoriális) és funkcionális fej, és itt egyéb (specifikusabb) jegyet nem hordoz. A *Londonba* főnévi csoportot itt NP-ként reprezentálom, és ez az összetevő funkcionális társfej, amelynek a szerkezetben csak feje van (N^0). Ennek a fejnek a szószint alatti, LFG-s terminussal szublexikális *(sublexical)* belső szerkezetét is feltüntetem a könnyebb áttekinthetőség érdekében: a funkcionális fej az esetrag, amely szemantikailag korlátozott tárgyi funkcióban veszi magához a főnévi tövet.[200] Ennek az elemzésnek a következő előnyös tulajdonságai vannak. (i) A *való* az empirikus adatoknak megfelelően nem melléknévi igenévként, hanem formaszóként *és* a morfológiai státuszának megfelelően van kezelve. (ii) A funkcionális társfejes elemzés lehetővé teszi, hogy a ragos főnévi csoport funkcionálhasson a főnévi predikátum argumentumaként, vagyis a VP „áttetsző" vagy „áteresztő" ebből a szempontból, lásd a teljes főnévi csoport funkcionális szerkezetét (113)-ban. Így tehát a *való* szerepe valóban pusztán a jelzősítés, vagyis annak az alapkikötésnek a kielégítése, hogy a főnévi fejet melléknévi vagy igei (pontosabban: igenévi) kategóriájú összetevők előzhetik meg.

A (112)-beli funkcionális annotációk az alábbi funkcionális szerkezeti leképezést eredményezik.

(113)
$$\begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'MEGÉRKEZÉS <POSS, OBL}_{go}\text{>'} \\ \text{POSS} & \begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'JÁNOS'} \\ \text{PERS} & 3 \\ \text{NUM} & \text{SG} \end{bmatrix} \\ \text{OBL}_{go} & \begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'-BA < OBJ}_{go}\text{>'} \\ \text{OBJ}_{go} & \text{[„LONDON"]} \end{bmatrix} \end{bmatrix}$$

Laczkó (1995)-ben az elemzés bemutatásának végén felvetem a következő kérdést. Ha a *való* és társai ennyire „üres" jelzősítő elemek, akkor tényleg nincs-e semmilyen hozzájárulásuk annak a konstrukciónak a funkcionális szerkezetéhez, amelyben előfordulnak. Erre azt a vázlatos választ adom, hogy igen, van hozzájárulásuk. A *való* formaszón és az *-i* melléknévképzőn kívül ebbe a formális jelzősítő kategóriába sorolom a *történő* és a *történt* melléknévi igeneveket is ezekben a konstrukciókban. Felteszem, hogy jelzősítésen kívül mind a négyen arra vonatkozóan is hordoznak megszorító információkat, hogy az általuk jelzősített összetevők milyen szemantikájú főnévi fejjel fordulhatnak el. Az alábbi jegyegyütteseket rendelem a négy elemhez (1995: 116).

[200] Erre az elemzési eljárásra, amelynek során egy argumentumszerkezettel rendelkező kötött morféma járul egy olyan tőhöz, amely a kötött morfémával kifejezett predikátum argumentumának a feje, számos példa van az LFG-s szakirodalomban. Alább a 6.4.2.2 részben mutatom be egy grönlandi eszkimó szerkezettípus ilyen elemzésének a részleteit.

(114) a. *-i* [±esemény] [±dinamikus] [±előidejű]
b. *való* [+esemény] [±dinamikus] [±előidejű]
c. *történő* [+esemény] [+dinamikus] [±előidejű]
d. *történt* [+esemény] [+dinamikus] [+előidejű]

A *való*, a *történő* és a *történt* által jelzősített összetevők csak esemény jelentésű főnévi fejekkel állhatnak, az *-i* által jelzősített összetevők viszont az esemény jelentésűeken túlmenően közönséges főnévi fejekkel is kompatibilisek. Laczkó (1995)-ben a következő példapárt hozom: *a kertben való szaladgálás* vs. **a kertben való asztal.* Ehhez az alábbi névutós példákat is hozzátehetjük: *a kert melletti szaladgálás, a kert mellett való szaladgálás* vs. *a kert melletti ház, *a kert mellett való ház*.

A [±dinamikus] jegy értelmezése kézenfekvő. Milyen szemantikájú eseményt fejez ki a deverbális főnévi fej: statikusat vagy dinamikusat? Erre Laczkó (1995)-ben nem hozok példákat. Ilyen szembenállásokra gondolhatunk (a *létezés* főnév statikus, a *kiállás* főnév dinamikus):

(115) a. egy agresszor állam melletti / mellett való / *mellett történő / *mellett történt létezés
b. egy megtámadott állam melletti / mellett való / mellett történő / mellett történt kiállás

A [±előidejű] jegy azt kódolja, hogy az adott elemmel jelzősített összetevővel álló deverbális főnévi fej olyan eseményt ír le, amely előidejűséget képvisel a mátrix ige által kifejezett esemény idejéhez vagy a beszéd idejéhez képest, vagy egyidejű velük. Laczkó (1995)-ben erre sem hozok példát. Itt a következő szembenállásokra gondolhatunk.

(116) a. a kerítésnek a holnapi kocogás utáni / után való / után történő / *után történt lefestése
b. a kerítésnek a tegnapi kocogás utáni / után való / után történő / után történt lefestése

Két megjegyzést fűzök még a Laczkó (1995)-beli elemzésemhez. Egyrészt érdemes lenne alaposan letesztelni azt a feltevést, hogy a *történő* és a *történt* melléknévi igenevek is kezelhetők úgy, hogy elveszítik valódi igenévi státuszukat ezekben a konstrukciókban. Ha ez valóban bekövetkezett (legalábbis a beszélők bizonyos hányadának a nyelvhasználatában), vagy kimutathatóan úton van ebben az irányban, akkor ez egy újabb szép példája lehet a grammatikalizáció jelenségének. Másrészt akár mind a négy elemnek, akár csak az *-i* képzőnek és a *való* formaszónak a (114)-beli jellemzőiről van szó, Laczkó (1995)-ben adós maradok annak

a bemutatásával, hogy megközelítésemben ezek a jegyek hogyan integrálhatók a reprezentációkba: az adott elemek lexikai formájába és az őket tartalmazó konstrukciók funkcionális szerkezetébe.

Laczkó (2003)-ban alapvetően átveszem a Laczkó (1995)-beli elemzést. Megjegyzem ugyanakkor, hogy egy lényeges szempontból pontosításra, módosításra szorul a következő ok miatt. A *való* egynél több bővítményt is képes jelzősíteni, ráadásul akár oblikvuszi argumentumot és adjunktumot vegyesen is, lásd az alábbi példáimat (2003: 218–219).

(117) a. Jánosnak az Edittel Budapestre való megérkezése
b. Jánosnak a Budapestre Edittel való megérkezése

A Laczkó (1995)-beli elemzésemben a *való* csak egy összetevővel kombinálódik, és ők funkcionális társfejek. A *való* ezen túlmenően szerkezeti fej, a vele kombinált összetevő (feje) pedig a teljes VP PRED jegyét szállítja. A teljes VP kapja a megfelelő oblikvuszi vagy adjunktumi funkcionális annotációt, lásd a (111)-beli példa (112)-beli összetevős szerkezetében a *Londonba való* frázis ábrázolását.

Laczkó (2003)-ban (117a)-nak az alábbi összetevős szerkezeti és funkcionális szerkezeti reprezentációját adom.[201]

(118) a.

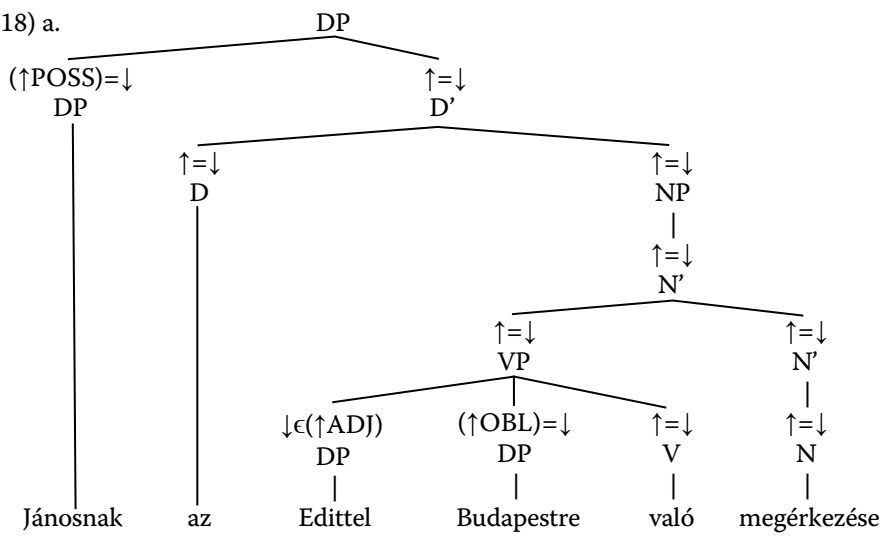

[201] Ezekben a reprezentációkban az áttekinthetőség és az ebben a könyvben használt jelölésrendszer egységesítése érdekében apróbb, a lényeget nem érintő módosításokat végeztem. Emlékeztetőül: a (118a)-beli összetevős szerkezetben az ∈ ("eleme") szimbólum azt fejezi ki, hogy az adott adjunktumi funkciójú összetevő a potenciálisan lehetséges adjunktumi bővítmények halmazának egyik tagja. Ezt a tényt a (118b)-beli funkcionális szerkezetben a kapcsos zárójelpár kódolja.

b. $\begin{bmatrix} \text{POSS} & \begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'János'} \\ \text{PERS} & 3 \\ \text{NUM} & \text{SG} \\ \text{CASE} & \text{DAT} \end{bmatrix} \\ \text{PRED} & \text{'arrival <(↑POSS) (↑OBL)>'} \\ \text{OBL} & \begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'in <OBJ}_{\Theta}\text{>'} \\ \text{OBJ}_{\Theta} & \text{PRED} \quad \text{'Budapest'} \end{bmatrix} \\ \text{ADJ} & \left\{ \begin{bmatrix} \text{PRED} & \text{'with <OBJ}_{\Theta}\text{>'} \\ \text{OBJ}_{\Theta} & \text{PRED} \quad \text{'Edit'} \end{bmatrix} \right\} \end{bmatrix}$

Ez alapján pedig az alábbi ábrázolási sémát vezetem be.

(119) a.

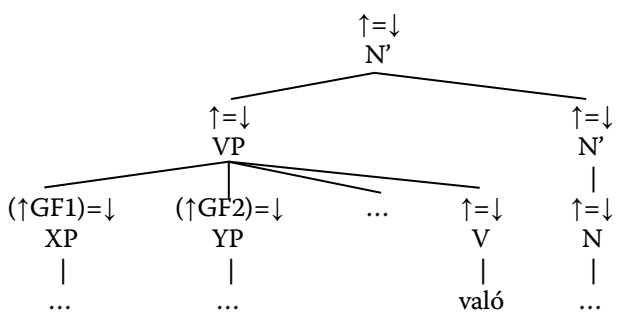

b. $\begin{bmatrix} \text{GF1} & [\text{'…'}] \\ \text{GF2} & [\text{'…'}] \\ \ldots & [\text{'…'}] \\ \text{PRED} & \ldots \end{bmatrix}$

Az új elemzésben a teljes VP már nem kaphat egyedi grammatikai funkciós annotációt, hiszen potenciálisan egynél több eltérő funkciójú összetevőt is uralhat. Ezért „áttetszőnek" vagy „áteresztőnek" kell lennie, és az általa dominált összetevőknek kell megkapniuk az őket megillető annotációkat, amelyeket ez a fölérendelt VP csak közvetít a teljes szerkezet funkcionális szerkezete számára. Ez pedig úgy biztosítható, hogy a VP-hez a funkcionális fej annotáció társul.

Laczkó (1995)-öt idézve Laczkó (2003)-ban is rámutatok arra, hogy annak ellenére, hogy a *való* csupán formaszó, ő is és jelzősítő társai is hordoznak fontos

szemantikai, kompatibilitásbeli információkat, lásd (114)-et fentebb. Viszont sem Laczkó (1995)-ben, sem Laczkó (2003)-ban nem mondok semmit arról, hogy ezt hogyan lehet megragadni formailag az LFG-ben. Itt most az a konkrét megjegyzésem van ezzel kapcsolatban, hogy megítélésem szerint a legkézenfekvőbb megoldás olyan jellegű ellenőrző (CHECK) jegyek alkalmazása, amelyek a 3 –5. fejezetek bizonyos elemzéseiben is használatosak voltak. Például az LFG implementált nyelvani változatainak a gyakorlatát követve feltehetjük, hogy a rendszerünkben van egy olyan jegy, amely a főnevek szemantikáját jellemzi különböző értékek segítségével: NSEM-TYPE (= a főnév szemantikai típusa). Itt az egyik érték lehet az, hogy *event* ('esemény'). Ezt a jegyértéket bele lehet foglalni egy CHECK-jegy párba: (CHECK_ NSEM-TYPE)=event. A pár meghatározó tagja a főnévi predikátum lexikai formájához társítható, a megszorító tagja pedig a *való* lexikai formájában tüntethető fel. Így biztosítható az, hogy a *való* formaszó esemény jelentésű főnévi predikátumok bővítményeit jelzősítse.

6.3.5.2 Fej mögötti jelzősítetlenség

Laczkó (1995)-ben, Szabolcsi (1994)-hez hasonlóan, csupán felvillantom, hogy egy főnévi predikátumot jelzősítetlen formában követhet is egy oblikvuszi argumentuma. Ezzel a típussal nem foglalkozom, és csak annyit említek meg egy lábjegyzetben, hogy egy ilyen konstrukcióban a szóban forgó argumentumot a főnévi csoport maximális projekciójához csatolom jobbról (1995: 47).

Laczkó (2002a)-ban részletesen bírálom É. Kiss (2000)-nek és Medve (2001)-nek azt a megközelítését, amely szerint a főnévi predikátumok összes argumentuma a fej mögött generálódik, és onnan mozognak el különböző pozíciókba. Rámutatok arra, hogy ez több elvi problémát is felvet a saját elméleti keretükön belül, amelynek az az egyik alaptétele, hogy a kiinduló szerkezetben vannak kitüntetett argumentumpozíciók, és bizonyos formai kényszerek váltják ki és ellenőrzik az összetevők elmozdulását azokból a bázisgenerált pozíciókból. Külön felhívom a figyelmet arra, és ezt szemléltetem is, hogy egy ilyen elemzésváltozatban lényegében kivitelezhetetlen feladat transzformációs művelettel előállítani a fej előtti jelzősített változatokat.

Laczkó (1995)-tel és Bartos (2000)-rel egyetértve Laczkó (2002a)-ban is azt teszem fel, hogy a főnévi fej mögött megjelenő bővítmények jobbról vannak hozzácsatolva a maximális kiterjesztésű DP-hez. Fontos ismételten hangsúlyozni ebben az összefüggésben is, hogy az LFG elvei szigorúan tiltják a szintaktikai mozgatási műveleteket, tehát az én megközelítésemben a fej előtti jelzősített bővítményeknek és a fej mögötti jelzősítetlen bővítményeknek nincs semminemű

transzformációs, derivációs kapcsolatuk. Azonnal a „végleges” fej előtti vagy fej mögötti pozíciójukba illesztődnek be, és az LFG funkcionális annotációs mechanizmusa hozza őket megfelelő grammatikai kapcsolatba a főnévi predikátummal. A fej előtti jelzősített bővítmények kezelésmódját az előző részben mutattam be. A fej mögötti bővítmények sematikus ábrázolása pedig a következő.

(120)

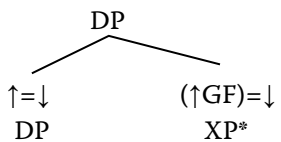

A komplex (hozzácsatolást tartalmazó) DP funkcionális feje a teljes kiépítettségű DP. A komplex DP-nek és a teljes kiépítettségű DP-nek valamilyen grammatikai funkciót (GF) hordozó bővítménye az XP. A csillag az XP szimbólum után szokás szerint azt jelenti, hogy egynél több bővítmény is előfordulhat a fej mögött.

6.3.5.3 Fej előtti jelzősítetlenség

Laczkó (1995)-ben megállapítom, hogy ennek a konstrukciótípusnak szükséges, de nem elégséges használati feltétele, hogy a főnévképzés bemenetéül szolgáló igének legyen egy VM státuszú argumentuma. Ez az argumentum jelenhet meg jelzősítetlenül a főnévi fej előtt. Komlósy (1992) alapján mutatom be a legfontosabb VM típusokat (1995: 130–133). Az alábbi példákat használom, és a komplex eseményes nominalizációs megfelelőket is feltüntetem, amelyek közül több is agrammatikus. A teljesebb kép kedvéért a jelzősítetlen változatok mellett a *való* formaszóval jelzősítetteket is megadom.

(i) a VM igekötő

(121) a. János megverte Pétert.
b. Péter megverése
c. *Péter meg való verése

(ii) a VM (határozói) esetragos, és a VM + ige kombináció idiomatikus

(122) a. A betörő hidegre tette az őrt.
b. az őr hidegre tétele
c. *az őr hidegre való tétele

(iii) a VM (határozói) esetragos, és a VM + ige kombináció statikus

(123) a. Anna gazembernek nevezte Pétert.
b. Péter gazembernek nevezése
c. %Péter gazembernek való nevezése[202]

(iv) a VM (határozói) esetragos, és a VM + ige kombináció rezultatív

(124) a. Anna pirosra festette az ajtót.
b. az ajtó pirosra festése
c. %az ajtó pirosra való festése

(v) a VM főnévi igenév, és az ige Komlósy (1989) terminusával: hangsúlykerülő

(125) a. Anna úszni akar.
b. Anna úszni akarása
c. *Anna úszni való akarása

(vi) a VM irányultságot kifejező argumentum

(126) a. Anna az asztalra helyezte a tányért.
b. a tányérnak az asztalra helyezése
c. a tányérnak az asztalra való helyezése

(vii) a VM „redukált" alany

(127) a. Víz ment Péter szemébe.
b. *víz menés Péter szemébe
c. *víz való menés Péter szemébe

(viii) a VM „redukált" tárgy[203]

(128) a. Péter újságot olvas.
b. *Péter újságot olvasása
c. *Péter újságot való olvasása
d. vö. Péter újságolvasása

[202] A % szimbólum azt fejezi ki, hogy az adott konstrukció megítélése nem egyöntetű az anyanyelvi beszélők körében. Vannak olyanok, akik elfogadják és használják, mások számára az elfogadhatóság kétséges, vagy egyenesen elfogadhatatlannak tartják.

[203] Figyeljünk fel arra is, hogy a redukált alany és a redukált tárgy VM-ek sem jelzősítetlen, sem jelzősített alakban nem szerepelhetnek ilyen komplex esemény jelentésű főnévi konstrukciókban.

Laczkó (1995)-ben úgy fogalmazok, hogy a legtöbb megközelítés lexikai eszközökkel kezeli az (i) és (ii) típusokat, vagyis felteszik, hogy ezek a VM + ige kombinációk önálló lexikai tételek, és ezeket a szótár komponensben nominalizálják. Az így létrehozott komplex alakot a főnévi fej pozíciójába illesztik be. Ezzel magyarázatot szolgáltatnak arra, hogy ebben a két típusban miért lehetetlen a *való* formaszóval való jelzősítés: itt a VM-ek egy képzett szó belsejében vannak. Arra is rámutatok, hogy a (iii) – (vi) típusok nem tekinthetők lexikai eljárások eredményeinek bizonyos nézetek szerint, mivel például a (iv) típusban a *pirosra* helyét bármilyen elem elfoglalhatja, ha az egy olyan állapotot ír le, amelybe egy tárgy a festés eredményeként kerülhet. Az (v) típusban pedig az *úszni* helyére gyakorlatilag bármilyen intranzitív ige infinitívuszi alakja bekerülhet.

Ackerman (1987) LFG-s keretben a komplexesemény-nominalizációt tesztként használja annak feltevésére, hogy több VM + ige kombinációt is lexikailag érdemes kezelni. Azt viszont nem mutatja meg, hogy magát a nominalizációt miért érdemes lexikai jelenségként elemezni. Laczkó (1995)-ben ez utóbbi kérdésre összpontosítok, érveket vonultatva fel a lexikai kezelésmód mellett. Az alábbi tényeket és megfontolásokat sorakoztatom fel.

(A) A grönlandi eszkimóban van egy igeképző (kötött morféma), amely predikátumként funkcionál, és az egyik argumentumának a fejéhez mint tőhöz kapcsolódik. Ezt már említettem a 6.3.5.1 rész 202. lábjegyzetében, és részletesen bemutatom a 6.4.2.2 részben.

(B) Simpson (1991) bizonyos warlpiri határozói esetragos főnévi csoportokat úgy elemez, hogy felteszi, hogy az esetrag a predikátum, és az argumentumaként szolgáló főnévi csoport fejéhez mint tőhöz járul. A maga LFG-s modelljében Simpson tehát inkorporációt tesz fel, és a szó belseji funkcionális viszonyokat szószint alatti (szublexikális) reprezentációval érzékelteti. Én például a 6.3.5.1 részben a (112)-beli funkcionális szerkezetben a *Londonba* alaknak ilyen szublexikális reprezentációját adom.

(C) A jelzősítetlen nominalizált szerkezetekben a VM soha nem követheti a fejet. Vessük össze (129a)-t és (129b)-t.[204]

(129) a. János megérkezése Budapestre
b. *János érkezése Budapestre

[204] A szembenállás az alábbi példapárral tehető még teljesebbé.
(i) *János Budapestre megérkezése
(ii) János Budapestre érkezése

(D) Semmilyen más elem nem kerülhet a VM és az N közé.

(130) a. János váratlan Budapestre érkezése
b. *János Budapestre váratlan érkezése
c. *János Budapestre váratlanul érkezése
d. *Budapestre János érkezése

(E) A VM + főnév elempár egyetlen fonológiai szót alkot.

(131) a. 'János 'Budapestre való 'megérkezése
b. 'János 'Budapestre érkezése

(F) A VM majdnem mindig egyetlen szó, még a különleges (vi) típusban is. Ezzel kapcsolatban a következő példákat hozom (1995: 139–142).

(132) a. Anna az asztalra helyezte a tányért.
b. a tányérnak az asztalra helyezése
c. Anna a régóta poros asztalra helyezte a tányért.
d . ??a tányérnak a régóta poros asztalra helyezése

(133) a. János Budapestre érkezése
b. *János az Egyesült Államokba érkezése
c. János váratlan Budapestre érkezése
d. *János váratlan az Egyesült Államokba érkezése
e ?*János váratlan Egyesült Államokba érkezése
f. a Budapestre érkezés öröme
g. az Egyesült Államokba érkezés öröme

Azt teszem fel, hogy például (132b)-ben a határozott névelő a teljes birtokos főnévi csoporthoz tartozik, és nem az *asztal* főnév determinánsa. (132d) ??-es értékeléséről valójában nem mondok semmi közelebbit. A (132a)-beli és a (133)-beli kontrasztív példák alapján azt állítom, hogy a VM még ebben a konstrukciótípusban sem lehet maximális kiterjesztés. Az érvelés a következő. A két helynév eltérően viselkedik a névelőzés tekintetében. *Budapest* nem állhat névelővel, *az Egyesült Államok* viszont nem lehet névelőtlen. A (133a,c)-beli és a (133b,d)-beli példák közötti grammatikalitásbeli kontraszt kézenfekvően magyarázható azzal, hogy a helynevet kifejező főnévi csoport nem lehet maximális kiterjesztés, mert ha az lehetne, akkor (133b)-nek és (133d)-nek is elfogadhatónak kellene lennie. (133f)-ről és (133g)-ről pedig azt mondom, hogy az előbbiben (ennek a helynévnek a kötelező névelőtlensége miatt) a határozott névelő a teljes

birtokos főnévi csoport névelője (a D fej pozícióban van), míg az utóbbiban az a Szabolcsi (1994) által is leírt és elemzett helyzet áll elő, hogy a birtokos főnévi csoportnak is kell, hogy legyen határozott névelője, és – mint láttuk – a VM-nek is, és a két névelős pozíció szomszédos. Ilyenkor Szabolcsi elemzésében az egyik névelő törlődik a fonológiai komponensben. Laczkó (1995)-ben ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy a korábbi példák tanúsága alapján célszerűbb azt feltenni, hogy itt a látható névelő a birtokos főnévi csoporté és nem a VM-é. Ráadásul ilyen módon reprezentációs párhuzamot vonhatunk (133f) és (133g) között abból a szempontból, hogy mindkettőben a teljes birtokos főnévi csoport névelője (formálisabban: a D fej) látható. Főként erre az érvelésre alapozva a (vi) típusnak is a lexikai kezelésmódjára teszek javaslatot, ami azt jelenti, hogy az én megközelítésemben mind a hat lehetséges jelzősítetlen egységes lexikai elemzést kap: (i)–(vi). Ebből a szempontból eltér a felfogásom Ackerman (1987) és Komlósy (1985) nézetétől, akiknek alapvetően lexikalista a szemléletük, de a (vi) típust szintaktikai természetűnek tekintik.

(G) Azt is kifejtem, hogy egy ilyen lexikalista megközelítés kellően korlátozott, hiszen az érintett oblikvuszi elem argumentum státuszú.

(H) Azt is érvként hozom fel, hogy a hat típus egységes lexikai kezelése[205] lehetővé teszi, hogy ne kelljen a magyar főnévi csoport általánosan használt frázisstruktúra szabályain módosítani, mivel a VM + ige kombináció a szótári komponensben nominalizálódik, és a folyamat kimenetét a főnévi fej (az N^0 csomópont) alá illesztjük be.

A továbbiakban (értelemszerűen önkritikus) megjegyzéseket fűzök a fenti érvrendszerhez. Ezeknek a megjegyzéseknek jelentős hányada új a részemről két ok miatt. Egyrészt a fenti érvek közül többet is most gondoltam át először, illetve

[205] Laczkó (1995)-ben a (vii) és a (viii) VM + ige típussal kapcsolatban megjegyzem, hogy nincs LFG-s magyarázatom arra, hogy ezek miért nem nominalizálhatók. Most úgy látom, hogy a következő válasz adható erre a kérdésre. A (vii) típusban az igei szerkezetben a VM lehet alanyi funkciójú, mivel ezt a funkciót ez a nyelv morfológiailag kódolja. Ha viszont nominalizáljuk a szerkezetben szereplő igét, akkor az érintett argumentumot (elemzési módtól függően SUBJ vagy POSS funkciójú) birtokos összetevőként kellene kifejezni. A magyar főnévi csoport szerkezeti-funkcionális jellemzői azonban olyanok, hogy ebben az esetben ennek az összetevőnek a Spec,NP vagy a Spec,DP pozíciót kötelező elfoglalnia, amint az fentebb láttuk, és semmiképpen nem állhat a főnévi csoporton belüli, N' alatti VM pozícióban. Így tehát a főnévi predikátum hiába örökli VM-kívánalmat az igétől, nem tudja kielégíteni. Ha pedig a **víz menése* formával próbálkozunk, akkor a birtokos a Spec,NP-be kerül, és így sem elégül ki a VM-kívánalom. (viii)-ról pedig a következők állapíthatók meg. A főnévi predikátum nem tud OBJ funkciót kiosztani. Ha a nominalizáció bemenete tranzitív ige, akkor, amint fentebb láttuk, egy ilyen igének azt az argumentumát, amely az OBJ funkciót kapja, nominalizáció esetében (elemzési módtól függően SUBJ vagy POSS funkciójú) birtokos összetevőként kellene kifejezni. És innentől kezdve a probléma ugyanaz, mint a (vii) típus esetében.

most újragondoltam. Másrészt az alábbi megjegyzések egyúttal azt a célt is szolgálják, hogy előkészítsem a terepet az újabb elemzésváltozataim bemutatásához. A változás pedig radikális lesz: az összes típus esetében azt teszem fel újonnan, hogy a „VM" egy önálló szintaktikai pozíciót foglal el a főnévi fej előtt, és a VM és a főnévi fej viszonyát ugyanolyan LFG-s lexikai eszközökkel modellálom, mint a kiindulásként szolgáló VM + ige kombináció két elemének a viszonyát.

Az (A) és a (B) pontokban szereplő grönlandi eszkimó és warlpiri elemzési analógiák nem meggyőzők, mert nem megfelelők a formai párhuzamok. Azokban az elemzésekben egy predikátum státuszú kötött morféma egy olyan frázisnak a fejéhez kapcsolódik, amely argumentumaként funkcionál. Mindkét esetben egy közönséges tőhöz járul, és az összetevő többi része a szokásos szerkezeti reprezentációt kapja. Laczkó (1995)-ben azonban nincs predikátum státusza a főnévképzőnek, és ráadásul nem pusztán az igetőhöz kapcsolódik hozzá, hanem a VM + ige komplexumhoz, és az így létrehozott új alak a főnévi csoport feje (az N^0) alá illesztődik be. Általános morfológiai megfontolások alapján megkérdőjelezhető, hogy két szabad morféma (önálló szó) kombinációja úgy szolgál bemenetül egy képzés számára, hogy azok egy X^0 szintű csomópont alá kerülnek. Valójában teljesen adós maradok ennek az elemzésnek a formai részleteivel. Ha viszont kidolgoztam volna, az a jogos kritika érhette volna, hogy egy komolyabb kiterjedésű szintaktikai szerkezetet generálok a szótári komponensben, és azt egy szó szintű csomópont alá illesztem be. Másképpen fogalmazva: szintaxist csinálok a lexikonban oly módon, hogy annak eredményét a szintaxis bevett elveit megsértve illesztem be az összetevős szerkezetbe.

Az a (C) pontban megfogalmazott tény, hogy a jelzősítetlen nominalizált szerkezetekben a VM soha nem követheti a fejet, nem csupán úgy ragadható meg, hogy ennek az az oka, hogy a VM + ige kombináció a szótárban nominalizálódik. A 4. fejezetben láttuk, hogy semleges mondatokban a VM-nek kötelezően meg kell előznie az igét, és nem semleges mondatokban egy erősebb elem szoríthatja ki abból a pozícióból: a mondatot tagadó partikula és fókuszált elemek (közönséges fókusz, kérdő kifejezés, tagadott mondatrész). Ezek mondatszintű jelenségek és folyamatok részesei, a főnévi csoporton belül pedig ilyenek nem működnek. Az lehet tehát az alternatív általánosítás, hogy a nominalizált predikátum azt a tulajdonságát örökli a képzés bemenetéül szolgáló igének, amely az adott igére a semleges mondatokban való használatában jellemző: kötelezően maga elé kéri a VM-et.

A (D) és az (E) megfontolásokról együttesen megállapítható, hogy egyáltalán nem perdöntők, hiszen – a 4. fejezet tanúsága alapján – a mondat szintjén a VM + ige kombinációra ugyanezek jellemzők, és ezeket a konstrukciókat a legtöbb

újabb generatív megközelítés szintaktikai eljárással kezeli.[206] Az tehát, hogy a VM és a predikátum közé nem ékelődhet semmilyen más elem, illetve az, hogy a VM + ige együttes egyetlen fonológiai szót alkot, elvszerűen modellezhető szintaktikai eszközökkel.

Az az (F)-beli feltevés, hogy a VM még a (vi) típusban sem lehet maximális kiterjesztésű összetevő, szintén meglehetősen problematikus. Az valóban tény, hogy *az Egyesült Államokba* VM elfogadhatatlan (133b)-ben és (133d)-ben. Ebből azonban nem feltétlenül következik az az állítás, hogy a VM-ek ebben a típusban sem lehetnek maximális kiterjesztések az alábbi okok miatt. (i) Az érvelés logikájából az adódna, hogy a *Londonba* VM-et ugyanebben a pozícióban nem lehetne maximális kiterjesztésként kezelni. Ez nem tűnik könnyen védhető álláspontnak, hiszen mindkét tulajdonnév referenciális, és például mindkettőre vissza lehet utalni ugyanazzal a határozói névmási elemmel: *oda*. (ii) Az előző ponthoz kapcsolódóan: a kérdéses VM pozíciót olyan egyéb deiktikus határozói elemek is elfoglalhatják, mint az *amoda*: *János (váratlan) amoda érkezése*. Ezeket az elemeket pedig nem szokás nem maximális kiterjesztésekként felfogni. (iii) Ma már úgy gondolom (és ezt egy kis mintájú tesztelés alapján is megerősítve látom), hogy a (132d) példa ?? besorolása nem megfelelő, valójában egy kérdőjelet sem érdemelne. (iv) Megítélésem szerint a legerősebb érv a maximális kiterjesztés megengedése (feltevése) mellett az, hogy egyéb determináló elemek előfordulhatnak az ilyen VM-ek élén: *a tányérnak erre az asztalra helyezése*.

[206] Lényegében a hat fő VM + ige típus közül egyedül az igekötős igék kezelése mutatott kifejezetten változatos képet: több olyan elemzés született különböző elméleti keretekben, amelyek a szótárban nominalizálták ezt a típust, lásd a 4. és az 5. fejezetet. Amint arra rámutattam, ennek a típusnak a jellemzői első pillantásra valóban erőteljes motivációt nyújtanak a lexikai eljárásmódra, amelynek keretében a nominalizált igekötős ige az N^0 alá illesztődik be. Ugyanakkor minden releváns tényező figyelembevétele mégis egy olyan megoldás irányába mutat, amelyben az igekötő önálló szintaktikai (VM) pozíciót foglal el. A VM + ige/főnév konstrukciók elemzésével kapcsolatban az egyik alapvető elvi kérdés mindig az, hogy lehet-e, megalapozott-e az összes típust egységesen elemezni. Laczkó (1995)-ben egy olyan megközelítést vázolok fel, amely mind a hat típust egyöntetűen szótári nominalizációval kezeli. Amint fentebb megmutattam, ez a megoldás több általános (elméletfüggetlen) szempontból is tarthatatlan. Későbbi elemzéseimben a VM + ige és a VM + főnév konstrukciókat úgy kezelem egységesen, hogy a VM minden típusban önálló szintaktikai pozíciót foglal el, és a VM és a predikátum összetartozását az LFG formai apparátusának az alkalmazásával ezeknek az elemeknek a lexikai formájában kódolom. A 4. fejezetben a VM + ige konstrukciók elemzéséből kiviláglott, hogy a két elem közötti viszony merőben eltérő jellegű lehet. Az igekötős igék és az idiomatikus kifejezések esetében szigorúan "egyedi" a két elem kapcsolata, vagyis a megcélzott jelentésben egy bizonyos ige és egy bizonyos igekötő vagy idiómarész van formai kapcsolatba hozva. A többi típus esetében viszont a predikátum csupán egy szemantikai megkötést vet ki a VM-ként kiválasztott argumentumára. Erre alapozva a későbbiekben felteszem, hogy az adott ige nominalizált megfelelője örökli az igének a VM-ekre vonatkozó jellemzőit.

A (G) pontban megállapítom, hogy a lexikalista megközelítés megfelelően korlátozott, mivel az érintett oblikvuszi elem argumentum státuszú. Mostani megítélésem szerint ez csupán annyit jelent, hogy ez a tény kielégíti egy lexikai megközelítés legalapvetőbb feltételét. Ez önmagában nem szolgáltat erős érvet a megközelítés mellett, hiszen egy predikátum-argumentum viszonyt ugyanolyan természetességgel lehet szintaktikai eszközökkel is kezelni.

A (H)-beli érv pedig éppenséggel a visszályára is fordítható. Az természetesen tény, hogy a felvázolt lexikalista elemzésben nem kell a főnévi csoport általánosan elfogadott és használt szerkezeti reprezentációján módosítani, hiszen a nominalizált VM + ige kombináció teljes egészében a főnévi fej (az N^0 csomópont) alá illesztődik be. Ennek az előnynek viszont nagyon nagy ára van. Ahogyan azt az (A) és a (B) pontok kritikájában fentebb megfogalmazom: „szintaxist csinálok a lexikonban oly módon, hogy annak eredményét a szintaxis bevett elveit megsértve illesztem be az összetevős szerkezetbe." Ráadásul, amint azt az újabb elemzéseimben bemutatom, ennek a konstrukciótípusnak a reprezentációját teljesen elvszerűen ki lehet egészíteni: feltehetjük (főleg egy LFG-s keretben), hogy a magyar főnévi csoportban egy olyan N' csomópont található, amelyben a főnévi fejet egy VM pozíció előzi meg. Ezt a pozíciót pedig kizárólag azok a VM-ek foglalhatják el, amelyeket a főnévi predikátum a kiinduló igétől örökölt. Az N' fölötti nagy szerkezetrész pedig változatlan, érintetlen marad.

Laczkó (2003)-ban mutatok be egy olyan LFG-s elemzést, amely nem a szótári komponensben állítja elő a jelzősítetlen argumentum + főnévi fej komplexumot, és nem az N^0 alá illeszti azt be. Az az alapötlet, hogy azokat az igéket, amelyek kitüntetett argumentumot (VM-et) kérnek maguk elé semleges mondatokban, a szótári komponensben nominalizáljuk, és a nominalizáció során a létrehozott főnévi predikátum nem csupán a kiinduló ige jelentését és argumentumszerkezetét örökli, hanem annak a VM-et kérő jellemzőjét is. Felteszem, hogy a magyar főnévi csoport szerkezetében az N' csomópont alatt, az N^0 fej előtt van az a kitüntetett pozíció, amelybe a főnévi predikátum kéri a kiinduló ige VM argumentumát. Értelemszerűen ez a pozíció az én Spec,VP pozíciómnak feleltethető meg a 4. fejezetben. Ennek az elemzésnek a formai részleteit Laczkó (2013)-ban dolgoztam ki, és a 4.1.5.2 részben be is mutattam őket ebben a könyvben, így itt már nem ismétlem meg mindezt. Csupán annyit jegyzek meg záró gondolatként, hogy ez a megközelítés kiküszöböli mindazokat a problémákat, amelyeket a fenti (A)-(H) pontokban a Laczkó (1995)-beli elemzéssel kapcsolatban megfogalmaztam. A VM és a főnévi predikátum két önálló szintaktikai pozíciót foglal el az N' alatt, és egymásra utaltságukat a lexikai formájukban az LFG annotációs apparátusával kódolom.

6.4 A magyar főnévi csoport leíró nyelvtani perspektívából

Ebben a részben áttekintem, hogy két leíró nyelvtani megközelítés hogyan elemzi a magyar főnévi csoportot. Az egyik nyelvtan Keszler (2000), a legfrissebb átfogó hagyományos leíró nyelvtan, amelyet már jellemeztem a 2.5 részben. Bemutattam, hogy milyen az alapkoncepciója, milyen a szintaxis felfogása, és ennek keretében milyen leírását nyújtja a magyar mondatok funkcionális és szórendi viszonyainak. Arra is kitértem, hogy milyen lényeges hasonlóságok és különbségek vannak ennek a leíró nyelvtannak és az LFG-nek a szemlélete, elvei és formai eszköztára között. A másik leíró nyelvtan pedig egy friss megközelítés, amely deklaráltan generatív indíttatású. A számunkra releváns részletek a következő könyvfejezetekből származnak: Alberti–Farkas (2018a,b) és Farkas & Alberti (2018a,b).

6.4.1 Keszler (2000)

Az alábbiakban ennek a nyelvtannak azon általánosításaival, formai eszköztárával és elemzési gyakorlatával foglalkozom, amelyek a magyar főnévi csoport jellemzőihez és jelenségeihez kapcsolódnak. Az alábbi kérdéskörökre összpontosítok: a főnév szófaji meghatározása (6.4.1.1), grammatikai viszonyok a főnévi szintagmában (6.4.1.2), szerkezeti kérdések (6.4.1.3) és transzformációs mozzanatok (6.4.1.4).

6.4.1.1 A főnév szófaji meghatározása

A nyelvtan rámutat,[207] hogy a szófajok osztályozása általában a következő három szempont figyelembevételével történik: (i) a szó mondatbeli szerepe (ii) a szó alaktani viselkedése (iii) a szó jelentése. Azt is megemlíti, hogy különböző korszakokban ezek eltérő súllyal estek latba. Például korábban inkább a szemantikai szempont dominált, újabban pedig a hangsúly a szintaktikai és a morfológiai viselkedés felé tolódott el. Ezután a nyelvtan leszögezi, hogy a saját szófaji felosztása a fenti három hagyományos szemponton alapul.

Az általános bevezetés után a főnévről ezt találjuk a nyelvtan szófajtani fejezetében.[208] Az alapvető jellemzése négy alrészben történik, amelyek a következő címeket viselik – ebben a sorrendben: (i) a főnév fogalma, (ii) a főnév jelentése,

[207] Keszler [Keszler szerk.] (2000: 67).
[208] Balogh [Keszler szerk.] (2000: 127–135).

(iii) a főnév morfológiai tulajdonságai, (iv) a főnév a mondatban. Az (i) alrészben ezt olvashatjuk.[209]

> A főnév olyan alapszófajú szó, amely élőlényt, élettelen tárgyat (szubsztanciát), gondolati és elvont dolgot, illetőleg ezek fogalmát jelöli. A mondat szintaktikai szerkezetének fontos építőeleme, önálló mondatrészszerepe van, és bővítményeket is felvesz. Ennek megfelelően toldalékolható, ragokat, jeleket is kaphat. Képzők is járulhatnak hozzá.

Ezzel a jellemzéssel a következő gondjaim vannak. (a) Nem világos, hogy mit ért a nyelvtan a főnév „fogalmán". Talán valamiféle szófaji alapdefiníciót. Ha azt, akkor ez meglehetősen egyoldalú, jelentés alapú meghatározás, lásd az idézet első mondatát, amely egyúttal az ilyen hagyományos leíró nyelvtanokon alapuló iskolai nyelvtanok tételdefiníciója is szokott lenni. Ami ez után következik ugyanis, az nem a főnévnek mint egyedi szófajnak a jellemzése, mert az ott felsorolt általános tulajdonságokkal az igék és a melléknevek is bírnak. A nyelvtan terminológiájában a főnevek, az igék és a melléknevek alkotják a „tulajdonképpeni alapszófajok" csoportját. A többi alrész már a címében szereplő szófajtani szempontnak megfelelően jellemzi a főnevet. (b) Mindkét másik alapszófajnak a jellemzése eltér a fenti négyes osztatú bemutatástól. Sem az ige, sem a melléknév esetében nem találunk (bevezető) „fogalma" alrészt. Viszont e két utóbbi szófaj esetében lényeges eltérés is van. Az igei résznek van egy rövid bevezetője az *1. Az ige jelentése* (első) alrész előtt, a melléknévinek nincs: az a jelentéses alrésszel indul. Az igei rész rövid, cím nélküli bevezetője tartalmilag megfeleltethető a főnévi rész (bevezető) „fogalma" című alrészének. Bizonyos fokú következetlenség érhető tehát tetten ezekben a szófajtani jellemzésekben. További különbség a főnévi és az igei bevezető alrészek között az, hogy míg az előzőben egy szemantikai definíciót kapunk általános alapszófaji jellemzéssel kombinálva, az utóbbiban a jelentéstani jellemzés után[210] legalább az igék tényleges morfológiai és szintaktikai tulajdonságai is felsoroltatnak. (c) Az iskolai nyelvtanokban is visszaköszönő, erőteljesen vagy kizárólag szemantikai alapú szófaji besorolást széles körben szokták bírálni azért, mert messze nem megbízható, messze nem kielégítő, a három klasszikus szempont közül a legmegbízhatatlanabb. Ezzel én a generatív irányzat követőjeként teljes mértékben egyetértek. Ebben az összefüggésben az egyik klasszikus példa az szokott lenni, hogy egy ige és egy igéből képzett főnév (vö. „komplex esemény" jelentésű főnév) ugyanazt az eseményt írja

[209] Balogh [Keszler szerk.] (2000: 127).
[210] "Az ige cselekvést, történést vagy állapotot kifejező szó" (Lengyel [Keszler szerk.] 2000: 81)

le, és az egyik mégis ige, a másik mégis főnév: *elpusztít–elpusztítás*. Vagy a *szép* melléknév és a *szépség* egyaránt tulajdonságot fejeznek ki, a *kék* és a *kékség* egyaránt színt fejeznek ki, ám ezeknek a pároknak az első tagja melléknév, a második tagja főnév. Stb.[211]

Összességében úgy látom, hogy Keszler (2000) szófaji osztályozása – a hagyományos leíró nyelvtani elődök nyomán – még mindig erőteljesen jelentéstani orientáltságú azzal a pozitív elmozdulással együtt is, hogy a morfológiai és szintaktikai szempontokat határozottabban beemeli a szófajok jellemzésébe.

6.4.1.2 Funkcionális viszonyok a főnévi csoportban

Keszler (2000) a főnévi szintagmáról a következő funkcionális általánosításokat fogalmazza meg. A főnévi szerkezetben a főnév bővítményei vagy jelzők *(magas ház)* vagy hátravetett határozók *(ház a sziklák alatt).* Ezek a bővítmények tipikusan szabad bővítmények, „hiszen valaminek a minősége, száma, birtokosa nem szükségszerű tartozéka a főnév jelentésének."[212]

A birtokos összetevőről Keszler (2000: 135) megállapítja: „Birtokos jelzői bővítmény esetén a főnévi alaptagon morfológiai eszközzel (személyjellel) is jelölve van az, hogy a személyjeles főnév egy birtokviszony részesévé vált, vagyis hogy birtokos jelzői bővítménye van (pl. *Pista kutyája*)." Ehhez a következő megjegyzéseket fűzöm.

(i) Ez a nyelvtan is megtartja előzményeinek azt az alapfeltevését, hogy a főnévi csoporton belül a fejet megelőző elemek lényegében jelzői funkciójúak: még a birtokos összetevő is birtokos jelző, és még a „hátravetett határozó" is „jelzői értékű határozó". Igazából csak a névelő lóg ki a sorból, mert azt a nyelvtan a determinánsok csoportjába tartozó viszonyszónak tekinti. Megítélésem szerint komoly gond a birtokos összetevő jelzőnek, szabad bővítménynek tekintése, amikor közönséges főnevekkel fordul elő. Az ugyan igaz, hogy a birtokos ilyenkor „nem szükségszerű tartozéka a főnév jelentésének", de ha a közönséges főnév birtokos inflexiót kap, akkor ettől már önmagában létrejön a birtokviszony, és ha létrejött a birtokviszony, akkor a birtokos – ebben a viszonyban – már nem tekinthető szabad bővítménynek. Mindezt erőteljesen alátámasztja az, hogy – amint azt Keszler (2000) is megállapítja és szemlélteti – a magyar főnév gazdag

[211] A nyelvtan maga is ír ilyeneket: "Az elvont főnevek […] jelölhetnek cselekvést, szellemi tevékenységet, történést, tényt: *futás, olvasás, gondolkodás, beszéd, vita, megnyilatkozás, megbetegedés* […] lehetnek […] tulajdonságot jelentők: *jóság* […] erkölcsi magatartásra utalók: […] *erkölcsösség*" (Balogh [Keszler szerk.] 2000: 127).

[212] Balogh [Keszler szerk.] (2000: 135).

paradigmarendszerének köszönhetően a birtokost nem szükséges feltétlenül kifejezni, ha az első vagy második személyű (akár egyes számban, akár többes számban). Ilyenkor birtokos névmást használnánk, és a ki nem fejezett névmás szám és személy szerinti jegyeit a főnév inflexiója hordozza: *az (én) ernyőm*, *a (te) tollad*. Értelemszerűen a harmadik személyű birtokos névmást sem szükséges kifejezni: *az (ő) ernyője*. Csupán a nem névmási harmadik személyű birtokos kifejezése kötelező, mert ennek a híján a ki nem fejezett birtokos névmási értelmezést kap: *Kati ernyője, a fiúk tolla*. Ezek a jelenségek határozottan amellett szólnak, hogy a birtokost soha nem megalapozott szabad (jelzői) bővítménynek tekinteni. Az inflexiós kifejezhetőség és ebből következően a névmási alak elhagyhatósága csak úgy kezelhető elvszerűen, hogy feltesszük, hogy a főnévi fejen jelölt, de hangzós névmással ki nem fejezett elem vonzat (argumentum) vagyis kötelező és nem szabad bővítmény. Nem igazán jellemző a nyelvekre, hogy olyan szabad bővítmény található bennük, amelynek a hangzós kifejezése választható.

(ii) A nyelvtannak azt a saját megállapítását is komolyabban figyelembe kellett volna vennie, hogy birtokviszony van az inflektált főnév és a birtokos között, és ezt a viszonyt kötelező morfológiailag jelölni a főnévi birtokon, lásd az előző pontot. Önként és közvetlenül adódik (már a kötelező egyeztetés miatt is) a ragozott igei predikátum-alany és az inflektált főnévi birtok-birtokos párhuzam. És az alany Keszler (2000) rendszerében is vonzat, és nem szabad bővítmény.

(iii) Esetleg felhozható lenne a birtokos jelzői kezelése melletti érvként az, hogy például az oroszban egyezés van a jelzői funkciójú melléknevek és a főnévi fej között nem, szám és eset tekintetében. Erre viszont az válaszolható, hogy egyrészt a magyarban egyáltalán nincs ilyen egyeztetési viszony a melléknévi jelzők és a főnévi fej között (még szám szerint sem, ha a főnév többes számú: *a piros tollak* vs. **a pirosak tollak*), másrészt a birtok-birtokos egyeztetés teljesen más természetű: predikátum-vonzat típusú.

(iv) Szigorúan formailag nézve Keszler (2000) globális jelzős megközelítését, természetesen ez is elfogadható, mert egy ilyen keretben is lehetőség van arra, hogy a birtokos jelzőről elmondja a fentebb ismertetett és általában is jól ismert tulajdonságait. Ugyanakkor olyan mértékű a „birtokos jelző" és a többi jelző közötti különbség, hogy az előbbinek jogosan járna egy ennél megkülönböztetőbb elnevezés. A generatív megközelítésekben, ahogyan azt fentebb részletesen láttuk, jár is. Az itteni (ii) pont alapján például már önmagában nagy különbség az, hogy a birtokost még a közönséges főnévi fejek társaságában sem megalapozott szabad bővítménynek tekinteni. Ráadásul, amint azt lentebb bemutatom, amikor Keszler (2000) a főnév kötött bővítményeit jellemzi, az eseménynominalizáció kapcsán párhuzamba állítja a kiinduló ige alanyát vagy tárgyát és a képzett főnév

birtokosát. Mindezek alapján úgy gondolom, hogy egy leíró nyelvtan funkcionális kategóriái közé is elvszerűen beilleszthető lenne a birtokos funkció.

Keszler (2000) további általánosítása szerint „a főnév másik tipikus szabad bővítménye a hátravetett határozó vagy jelzői értékű határozó […] *ház a sziklák alatt* […] *evés késsel és villával* […] Ez a határozótípus elöl álló jelzővé alakítható, „jelzősíthető" […] *a sziklák alatti ház* […] *a késsel és villával való evés*."[213] Ezzel kapcsolatban a következő megjegyzéseim vannak.

(i) Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben a nyelvtan még erőteljesebben küszködik a maga által megszigorított funkcionális kerettel, mondhatni kényszerrel, mivel azt teszi fel, hogy minden elem, amely a főnévi fej bővítménye, jelző (vagy valamilyen viszonyszó). A hátravetett határozó terminus és annak a deklarált szinonimája, a jelzői értékű határozó egyaránt problematikus. Ha névértéken vesszük az elsőt, akkor ebben az elnevezésben a „hátravetett" kitétel mindenféle magyarázat nélkül zavaróan értelmezhetetlen. Ez valamilyen transzfomációs műveletet sejtet(ne): a főnévi fej elé beillesztünk egy határozót, mintegy jelzőként használnánk, de ott nem tudjuk, és ezért „hátravetjük" a fej mögé.[214] Ennek viszont semmiféle leírását nem kapjuk. Ha viszont nincs ilyen művelet, akkor értelmetlen a hátravetés fogalma. Mindezt súlyosbítja a következő megfogalmazás: „Ez a határozótípus elöl álló jelzővé alakítható, »jelzősíthető«" *(a sziklák alatti ház)*.[215] Ez alapján a következő vargabetűs folyamat olvasható ki a leírásból: beillesztünk egy határozót a főnévi fej elé, utána hátravetjük a fej mögé, majd (választhatóan) úgy visszük vissza a fej elé, hogy jelzői formát kapjon.[216]

(ii) A „jelzői értékű határozó" terminus még problematikusabb, nem túlzás úgy tekinteni rá, hogy terminológiai fából vaskarika. Először is az „értékű" melléknév használata nem túlságosan szerencsés egy funkció definíciójában. Ha ettől eltekintünk, illetve ha ezt megpróbáljuk a legcélszerűbben értelmezni az adott kifejezésben, akkor elvileg ezt kapjuk: jelzői funkciójú határozó(i funkció). Ezzel kapcsolatban óhatatlanul kínálja magát egy párhuzam. A 6.4.1.1 részben bíráltam Keszler (2000)-nek az erőteljesen szemantikai alapú szófaji (alap)besorolását a főnév esetében, rámutatva arra, hogy nagyon komoly átfedés van a főnév és az ige ilyen szempontú jellemzése között. Ott az *elpusztít–elpusztítás* példapárt használtam, és felhívtam a figyelmet arra, hogy a leíró nyelvtan

[213] Balogh [Keszler szerk.] (2000: 135).

[214] A 6.4.1.4 részben Keszler (2000)-nek azokról az általánosításaihoz, megfogalmazásaihoz fűzök megjegyzéseket, amelyek (meglehetősen informálisan, de) használják a szerkezet-átalakítás, vagyis a transzformáció fogalmát.

[215] Balogh [Keszler szerk.] (2000: 135).

[216] A helyzetet még komplexebbé teszi az a tény, hogy a VM státuszú határozónak eleve jelzősítetlennek kell maradnia a főnévi fej *előtt*.

megközelítésében is az a helyzet, hogy mindkét szó ugyanazt az eseményt jelöli, ám az egyik ige, a másik főnév. A párhuzam lényege a következő. Ha a *ház a sziklák alatt* kifejezésben *a sziklák alatt* névutós frázisra mondhatjuk azt, hogy jelzői értékű határozó, akkor az *elpusztítás* szóra ebben a szellemben mondhatjuk azt, hogy igei értékű főnév.

Keszler (2000) – sejtésem szerint részben a generatív elemzések hatására is – megállapítja, hogy a főnévnek nem csupán szabad jelzői és szabad hátravetett határozói bővítményei lehetnek, hanem vonzatai is. Ez a nyelvtan is felteszi, hogy például az eseménynominalizáció esetében a főnév örökli a képzés bemenetéül szolgáló ige vonzatait: *ragaszkodik vmihez – ragaszkodás vmihez*. Azt is helyesen állapítja meg, hogy a (nem képzett) relációs főneveknek is vannak vonzataik: *férj, feleség, báty* stb. Ami a kiinduló ige alanyának és tárgyának a főnév melletti kifejezését illeti, a birtokos jelzőnek nevezett összetevők genitivus subjectivus és genitivus objectivus leíró jellegű címkéi megfelelőnek tekinthetők. Ugyanakkor nagyon problematikusnak találom a következő szövegrészletet. „Tárgyas igei szerkezetek átalakítása során[217] a tárgyi vonzattal rendelkező igéből képzett főnév […] örökölheti a tárgyi bővítményt. Ez a képzett főnév mellett megmaradhat tárgyként is (*könyvet olvas – a könyvet olvasás*, ilyenkor azonban természetesebb, szokásosabb a jelöletlen összetételi forma: *könyvolvasás*); de gyakrabban átalakul, s a képzett főnév mellett birtokos jelző lesz belőle *(könyvet olvas → a könyv olvasása).* Meggyőződésem, hogy itt súlyos hiba történt. A tárgyas főnévi szerkezet *(könyvet olvasás)* teljes mértékben elfogadhatatlan, csillagot kellene kapnia.[218] Egy leíró nyelvtan részéről, amely deklaráltan egyetemi tankönyvi szerepet is be kíván tölteni, és amely általában is gyakran képezi (képezheti) iskolai tankönyvek nyelvtani anyagának az alapját,[219] ezt a félrevezető, téves általánosítást különösen problemantikusnak, veszélyesnek ítélem.

Összefoglalóan a következőket állapíthatjuk meg Keszler (2000)-nek a főnévi szintagmával kapcsolatos funkcionális megközelítéséről. Alapvető gond, hogy egy globális jelzői viszonyrendszerben gondolkodik. Megítélésem szerint itt is elvszerű és előnyös megoldás lenne, ha a nyelvtan a határozói funkciót a „saját jogán" használná, valamint a jelzői funkció ernyőterminusából kiemelve, saját jogán beemelné a rendszerbe, önállóan használná a birtokos funkciót.

[217] Az eseménynominalizációs példák tárgyalásában felbukkan a transzformáció fogalma, lásd a fenti idézet első mondatát. Erre a 6.4.1.4 részben térek vissza.

[218] Egy másik – szintén helyesnek minősített – példája a nyelvtannak ugyanerre konstrukciótípusra: *A bútort pakolásban szörnyen elfáradtam* (Kugler [Keszler szerk.] 2000: 286).

[219] „A Magyar grammatika, bár elsősorban az egyetemi és főiskolai grammatikaoktatást hivatott segíteni, alapul szolgálhat az iskolai tankönyvek írásához is" (Keszler [Keszler szerk.] 2000: 19).

Veszélyesen félrevezető azt az általánosítást megfogalmazni, hogy a főnévnek lehet tárgyi vonzata.

6.4.1.3 Szórendi, szerkezeti viszonyok a főnévi csoportban

Keszler (2000) a főnévi csoport szerkezetéről, elemeinek a sorrendi viszonyairól a következő reprezentációkat mutatja be minimális megjegyzések kíséretében.

Az első ábrázolás Rácz Endre egyetemi előadásaiból származik, és az a jellemzője, hogy benne a többszörös jelzős szerkezetek sajátos láncot alkotnak.[220]

(134) *Péternek → {ez a → [két → (új → könyve)]}*

Ugyanez hierarchikusan:

(135)

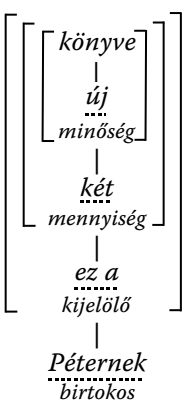

A következő megjegyzéseket fűzöm a fentiekhez. (i) Valójában csak (134) áll közel egy közönséges szórendi, összetevős szerkezeti reprezentációhoz. (ii) Ez egyben hierarchikus ábrázolás is, lásd a zárójelezési apparátust. (iii) Ennek egyáltalán nem (hierarchikus) szerkezeti reprezentációs egyenértékese (135), mivel itt már nincs szórendi dimenzió, hanem csak Keszler (2000)-nek a 2. fejezet 2.5. részében ismertetett funkcionális függőségi ábrázolása.

Keszler (2000) így folytatja: „A strukturalista grammatika a többszörös jelzős szerkezet ábrázolását a következőképpen oldja meg."[221]

[220] Keszler [Keszler szerk.] (2000: 361).
[221] Keszler [Keszler szerk.] (2000: 362).

(136)

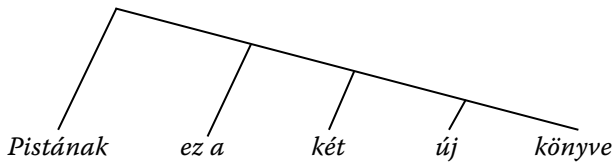

Megjegyzéseim a következők. (i) Ha már mutat ez a leíró nyelvtan szerkezeti ábrázolást a „strukturalista grammatikai" irányzatból (amely lényegében a generatív grammatikát jelenti), akkor szerencsés lett volna, egy tényleges ábrázolást bemutatni és (esetleg) megjegyzésekkel is ellátni. Éppen a generatív grammatikai ábrázolás lényege hiányzik (136)-ból: a szó szintű és a frázis szintű kategóriacímkék. Ezek nélkül ez a reprezentáció semmitmondó. Annyit legalább azért érzékeltet, hogy ebben a megközelítésben a lényeg a tényleges szórendi és hierarchikus szerkezeti ábrázolás. (ii) Meglehetősen meglepő és teljes mértékben félrevezető az, hogy (136)-ban egyetlen szerkezeti ág alá helyezi ez a reprezentáció a mutató névmást és a határozott névelőt. Nem létezik olyan generativista ábrázolás, amelyben ez így lenne (lehetne). Erre még visszatérek az alábbiakban.

Ez a rész a következőkkel zárul. „Mi didaktikai okokból a szerkezetnek a szószerkezetbokorként való elemzését tartjuk a leghelyesebbnek."[222]

(137)

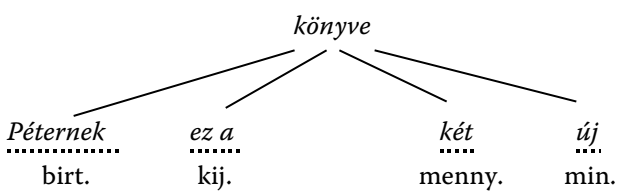

Megjegyzéseim a következők. (i) Érdemes lett volna megmondani, hogy mik voltak a didaktikai megfontolások. (ii) Ez a reprezentáció nem szórendi, összetevős szerkezeti ábrázolás, hanem a 2. fejezet 2.5 részéből már ismerős funkcionális, függőségi ábrázolás. Ahogyan azt ott kifejtettem, ennek az ábrázolásnak is megvan a létjogosultsága, lásd az LFG funkcionális szerkezetét, de ha csak ez van, akkor féloldalas az egész: elengedhetetlenül szükség van a tényleges szórendi-szerkezeti ábrázolásra is, lásd az LFG összetevős szerkezetét. (iii) A (134)-beli, (135)-beli és (137)-beli hagyományos leíró nyelvtani ábrázolások közös vonása, hogy nem igazán tudnak mit kezdeni a határozott névelővel, és jobb híján „odacsatolják" a mutató névmáshoz, és ennek folyományaként az *ez a* kombináció minősül „kijelölő jelzőnek", lásd a jelzői aláhúzást mindhárom reprezentációban.

[222] Keszler [Keszler szerk.] (2000: 362).

Igazából én ennek tudom be azt, hogy a generativista ábrázolást példázó (136)-ban is egyetlen szerkezeti ág alá kerül ez a két elem. Az tény, hogy így még könnyebb összevetni a négy ábrát. Ennek viszont nagy ára van: (136) meghamisítja a generativista ábrázolásnak ezt a fontos részletét.

6.4.1.4 Transzformációs mozzanatok a főnévi csoport jellemzésében

A 6.4.1.2 részben két szerkezettípus Keszler (2000)-beli leírásával kapcsolatban jegyeztem meg, hogy ezekben a nyelvtan erőteljesen használja a szintaktikai átalakítás, generativista szóhasználattal: transzformáció fogalmát. Itt most erre reflektálok.

Az egyik jelenségkör a „hátravetett" határozók viselkedése. Maga a „hátravetett" szó valamilyen transzformációs eljárást sejtet. Egy későbbi ponton Keszler (2000) megjegyzi, hogy a hátravetett határozó a főnév elé vihető jelzősített alakban. Ez pedig egy másik (ellentétes irányú) transzformációt feltételezne. Mindezzel kapcsolatban a következőket jegyzem meg. (i) A hagyományos leíró nyelvtanok szellemiségétől eredendően idegen a szintaktikai transzformációs eljárás. (ii) Ráadásul nincs megfelelő formai apparátusuk hozzá. Ez azzal kezdődik, hogy – amint az a 2. fejezet 2.5 részében megmutattam – eleve nincs elvszerű, rendszerszerű szórendi, összetevős szerkezeti ábrázolásuk a maguk szintaxisában, mert az csak függőségi viszonyokat ábrázol. Márpedig bármilyen transzformáció modellálásához elengedhetetlen a kiinduló összetevős szerkezet reprezentációja. (iii) Következésképpen Keszler (2000) rendszerében egy transzformáció formális kidolgozása csak azt jelenthetné, hogy egy konstrukció részletes funkcionális („függőségi") reprezentációjának minden elemét jellemezzük, és explicit szabályokat megfogalmazva és tüzetesen, következetesen alkalmazva megadjuk, hogy melyik bemeneti elemből milyen kimeneti elem lesz. Ennek bármilyen mértékben is formalizált jele, eredménye nem látható Keszler (2000)-ben. (iv) Úgy vélem, hogy helyesebben járt volna el ez a leíró nyelvtan, ha a szintaktikai átalakítás helyett inkább azt a fordulatot használta volna, hogy van két azonos vagy erősen hasonló jelentésű konstrukció, és azoknak az elemei így és így feleltethetők meg egymásnak. Vagy azt is mondhatta volna, hogy a szintaktikai átalakítás fogalmát csupán metaforikusan használja.

A másik jelenségkör az eseménynominalizációs deverbális főnévképzés. Ezzel kapcsolatban már szerepeltettem egy idézetet Keszler (2000)-től a 6.4.1.2 részben. Álljon itt egy további idézet is. „A fenti birtokos jelzői bővítmények, a genitivus subjectivus, illetve a genitivus objectivus azonban elsősorban mondatszerkezetek

átalakítása során jelennek meg, vagyis a szintaktikai átalakítás következtében lépnek fel."[223] Az előző bekezdésben tett megjegyzéseim itt is érvényesek, nem ismétlem meg őket. Kiegészítésképpen még két gondolatot fűzök hozzájuk. (i) Ennek az idézetnek a megfogalmazása kifejezetten a chomskyánus főirány alapszemléletét idézi. Arról beszél, hogy teljes mondatokat nominalizálunk transzformációs eszközökkel. Ha ez így van, akkor ennek a jelenségkörnek a kezelése nagyon komplex és megfelelően formalizált szabályrendszer kidolgozását igényelné. Ennek itt sincs nyoma. Az természetesen tény, hogy egy tárgyi vonzatból genitivus objectivus lesz a transzformáció eredményeként, de még nagyon sok egyéb formai átalakítást is modellálni kellene. Úgy gondolom, hogy itt is bölcsebb lett volna azt mondani, hogy a szintaktikai átalakítás csak metaforikusan értendő. (ii) Ahogyan azt a 6.3.3 részben tüzetesen bemutattam, az LFG a nominalizációt sem kezeli szintaktikai transzformációsan, mivel az elvei nem adnak teret ilyen műveletre. A nominalizáció, csakúgy mint a passziválás és egyéb, a chomkyánus főirányban transzformációsan elemzett jelenség, lexikai kezelésmódot kap ebben az elméleti kertben. Meggyőződésem, hogy Keszler (2000) is jobban járna, ha ebben az esetben (is) inkább az LFG szellemiségét követné.

6.4.2 Egy generatív indíttatású leíró nyelvtan

Ezt a megközelítést Alberti Gábor és Farkas Judit dolgozta ki egy nemzetközi leíró nyelvtani projekt magyar alprojektjének a keretében. A projekt angol neve: *Comprehensive Grammar Resources* („Átfogó nyelvtani források"), és a továbbiakban CGR-ként hivatkozom rá. Az első nagy CGR-nyelvtant a holland nyelvre dolgozták ki. A magyar CGR-alprojekten belül a főnévi csoport leírása egy kétkötetes munkában jelent meg: Alberti–Laczkó (2018). A főnévi csoport meghatározó jelenségeivel Farkas Judit és Alberti Gábor foglalkoztak, és eredményeiket e kétkötetes könyv négy nagy fejezetében ismertették: Alberti–Farkas (2018a), Alberti–Farkas (2018b), Farkas–Alberti (2018a) és Farkas–Alberti (2018b). A továbbiakban a két szerzőre Szerzőpárosként hivatkozom.

A Szerzőpáros a CGR szellemiségének megfelelően elméletfüggetlen, adatcentrikus, leíró jellemzését nyújtja a vizsgált jelenségeknek. Az elméletfüggetlenség itt a következőképpen értendő. A CGR-projekt generatív nyelvészeti indíttatású és általános generatív nyelvészeti keretű megközelítést alkalmaz, viszont deklaráltan nem kötelezi el magát egyetlen generatív modell mellett sem – sem a

[223] Balogh [Keszler szerk.] (2000: 137).

chomskyánus főirány, sem az alternatív generatív elméletek mellett.[224] Eljárásmódjuk kiemelkedő sajátossága, hogy minden korábbi megközelítésnél teljesebben, átfogóbban és aprólékos részletekbe menőbben veszik számba és bőséges, szisztematikus példahalmazokkal szemléltetik a típusokat és az altípusokat. Figyelemre méltó makro- és mikroszkopikus empirikus adat- és általánosításrendszert hoztak létre. Ennek a rendszernek csupán néhány elemét fogom itt kritikával illetni. További érdeme a Szerzőpáros megközelítésének az, hogy az általánosításaikat több kulcsfontosságú esetben a korábban mások által széles körben használt empirikus teszteken túlmenően vagy éppen azok alkalmazhatóságát megalapozottan megkérdőjelezve további, saját fejlesztésű empirikus tesztekkel támasztják alá. Mindezek alapján megállapítható, hogy ez az anyag megbízható, kiválóan használható kiindulást szolgáltat bármilyen elméleti nyelvészeti keret számára.

Itt a Szerzőpáros szerkezeti és funkcionális elemzésének néhány sarkalatos összetevőjét vizsgálom meg abból a szempontból, hogy milyen lehetséges kapcsolódások mutathatók ki a Szerzőpáros rendszere és a generatív modellek között különös tekintettel a következő kérdésekre.[225] (i) Milyen elméletspecifikus

[224] Erről a főnévi csoportos könyv általános bevezetőjében a következőket olvashatjuk. "Since the grammars in this series steer clear of technicalities, there are no principles, conditions, filters, barriers, phases, etc., listed or discussed, let alone introduced, no tree diagrams, no movement operations and/or constraints on them illustrated, although their consequences are demonstrated in simple language" (Kenesei 2018: xix) [Mivel ebben a sorozatban a nyelvtanok elkerülik a formális eszközöket, nem sorolnak fel, nem tárgyalnak és még inkább nem vezetnek be elveket, feltételeket, szűrőket, határoló kategóriákat, fázisokat stb., nincsenek ágrajzok, mozgatási műveletek és/vagy rájuk vonatkozó megszorítások szemléltetve, bár a következményeik be vannak mutatva egyszerű nyelven – fordítás tőlem, LT]. A következő megjegyzések kívánkoznak ide. (i) Az idézetben említett formális eszközök túlnyomó többsége a chomskyánus főirány technikai apparátusának a meghatározó elemei. Arról van tehát szó, hogy a teljes megközelítés a chomskyánus modellen nyugszik oly módon, hogy a kifejezetten modellspecifikus eszközök ki vannak véve belőle, és így lesz ez a megközelítés elméletfüggetlen, de szilárdan a generatív nyelvészet talaján álló megközelítés. Nyelvészettörténeti szempontból mindez teljes mértékben indokolható, hiszen a chomkyánus főirány, különösen annak a kormányzás és kötés modellje (a GB), mindig is betöltötte a lingua franca szerepét a nyelvi jelenségek leírása, illetve empirikus általánosítások megfogalmazása tekintetében a generatív nyelvészeti szakirodalomban. (ii) Az igaz, hogy a főnévi csoportos kötetekben nincsenek ágrajzok, de vannak zárójeles szerkezeti reprezentációk, amelyek az ágrajzok egyenértékű formai megfelelői. Tehát igenis vannak generatív indíttatású szerkezeti ábrázolások (ezeknek én a könnyebben áttekinthető ágrajzos megfelelőit adom meg itt). Az a legfontosabb különbség, hogy leginkább a chomskyánus főirányon belül kifejezetten erőteljesen érvényesül a különböző kategóriájú kifejezések szerkezeti ábrázolására vonatkozóan az egységes és szigorúan hierarchikus, mindig kettéágazó rendszerű, endocentrikus X-vonás (X') elmélet, és ezzel szemben ebben a CGR-s megközelítésben nincsenek vonásokkal jelölt szintek, és teljesen lapos, sokfelé ágazó reprezentációk a jellemzők. További lényeges különbség, hogy a chomskyánus főirányban sok (és egyre több) funkcionális kategória és annak frázis szintű kiterjesztése van szemben a CGR-es "puritán" (és ebből következően elméletsemleges) funkcionáliskategória-számmal, vö. az (1)-beli ábrát a (2)-beli és a (3)-beli ábrákkal a 6.4.2.1 részben.

[225] Ez az áttekintés Laczkó (2022) kis mértékben átdolgozott és ennek a fejezetnek a tartalmához igazított változata.

elemeket emeltek be a saját leíró rendszerükbe? (ii) Néhány általuk leírt jelenségnek milyen elemzései léteznek különböző generatív modellekben? Ezeket a kérdéseket a könyvem szellemiségéből következően egy erőteljesen lexikalista (vagyis LFG-s) perspektívából boncolgatom. Amellett fogok érvelni, hogy annak ellenére, hogy a Szerzőpáros minden igényt kielégítően adatolt leíró nyelvtani megközelítése összességében kiváló empirikus alapot szolgáltat bármelyik generatív modell számára, van három olyan részlete, amelynek esetében még leíró szinten is lett volna lényegesen jobb megoldás. Ez a három részlet a következő: (i) bizonyos összetételszerű konstrukciók kezelése (ii) a főnévi fej előtti módosító tartomány jellemzése (iii) a főnévi fej mögötti bővítmények státuszának a leírása.

Ennek a résznek a felépítése a következő. Először felvillantom a Szerzőpáros megközelítésének azon legfontosabb vonásait, amelyek relevánsak e fejezet témakörei szempontjából (6.4.2.1). Ezt követően az én lexikalista perspektívámból tárgyalom a „főnévi magban" a fej előtti tartomány (6.4.2.2), majd a fej mögötti zóna (6.4.2.3) szerkezeti és funkcionális viszonyait, aztán a DP-héj összetevőire teszek néhány megjegyzést (6.4.2.4). Mindezt egy rövid összefoglalás követi (6.4.2.5).

6.4.2.1 A leíró megközelítés alapvető jellemzői

A Szerzőpáros a következő elméletfüggetlen alapszerkezetet tulajdonítja a magyar főnévi csoportnak (DP – Farkas–Alberti 2018a: 109; NP – Farkas–Alberti 2018b: 663).[226] A reprezentáció egy-két apróbb részletét a könnyebb áttekinthetőség érdekében kissé módosítottam a lényegi elemek érintetlenül hagyása mellett.

(138)

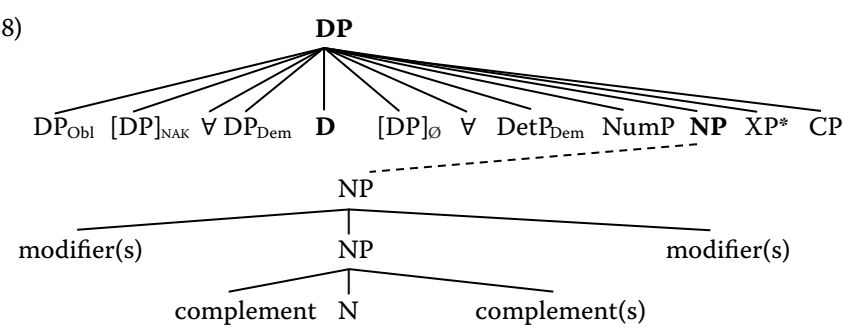

[226] Amint arra a 225. lábjegyzetben rámutattam, a két főnévi csoportos kötetben következetesen zárójeles szerkezeti reprezentációk vannak, én pedig itt a tárgyalt reprezentációknak az ágrajzos megfelelőit adom meg a könnyebb áttekinthetőség érdekében. Ebben a részben csupán a megközelítés általános jellemzőit ismertetem, és az egyes pozíciókra és kategóriákra a tüzetes tárgyaló részekben hozok a Szerzőpárostól származó nyelvi példákat.

A chomskyánus és az LFG-s irányzatok idevágó fő vonulatát követve a Szerzőpáros a DP/NP szerkezeti-kategoriális jellemzést alkalmazza. Ennek az a lényege, hogy a főnévi csoport „magja" az NP, a főnévi fej kiterjesztése, és erre épül rá egy DP-héj, amely a determináns kategóriájú elemeknek (jellemzően a névelőknek) a frázis szintű kiterjesztése. Ennek a felső szintnek az egyik legalapvetőbb feladata a főnévi csoport határozottsági jellemzőinek, illetve referencialitásának a kódolása.

Az elméletfüggetlenség szellemében a reprezentációban nincsenek hierarchikusan építkező (X-vonás szintű) egységek, hanem lapos (rész)szerkezeteket tartalmaz. Továbbá (és részben az előző tulajdonságból következően) nincsenek a reprezentációban olyan, a chomskyánus irányzatra jellemző funkcionális kiterjesztések, mint a PossP vagy az AgrP. A DP-t, valamint az IP-t és a CP-t alternatív generatív modellek is alkalmazzák, például az LFG is, lásd a 2. és a 3. fejezetet az IP-ről és a CP-ről, és ezt a fejezetet a DP-ről. A determináló és a számnévi elemek frázis szintű kiterjesztése (DetP és NumP) szintén indokolt az adatok alapján.

A Szerzőpáros elemzésében az NP „központi magját" a főnévi fej és az ő komplementumai *(complements)* alkotják. Maximum egy komplementum előzheti meg a fejet, és egynél több követheti. Erre a magra épül rá a módosítók *(modifiers)* rétege, és ez a bővített egység is NP kategóriájú.

A DP-héjban a D fejen kívül a Szerzőpáros számos kategóriát különböztet meg a nekik megfelelő pozíciókban. A héj elején egy általuk beazonosított új összetevő szerepel: egy oblikvuszi frázis (DP_{Obl}), amely megelőzi a datívuszi birtokost ($[DP]_{NAK}$). A korábbi megközelítésekben a héj élén ez a datívuszi birtokos áll. A Szerzőpáros megközelítésében a datívuszi birtokost egy univerzálisan kvantált kifejezés követheti (∀). Ez után következhet közvetlenül a D fej előtt a főnévi fejjel esetegyeztetésben álló mutató névmás (DP_{Dem}). A D fej után rendre a következő összetevők állhatnak. A nominatívuszi birtokos ($[DP]_{Ø}$), determináló elem (DetP), számnévi elem (NumP), a főnévi mag (NP), majd tetszőleges számú, különböző kategóriájú összetevő (XP*), és végezetül egy beágyazott tagmondat, amely a DP-t módosítja (CP).

Ezt az elméletfüggetlen szerkezeti-funkcionális leírást érdemes nagyvonalakban összevetni különböző generatív modellek elemzéseivel. Ennek a fejezetnek a 6.2.1–6.2.5 részeiben bemutattam a chomskyánus főirány legmeghatározóbb elemzésváltozatait, és a 6.2.6 részben egy összefoglaló értékelést is adtam róluk. Az LFG-s megközelítéseket a 6.3.1 részben tárgyaltam. Most csak három markáns elemzéstípust villantok fel újra a könnyebb összevethetőség érdekében.

Itt megismétlem Szabolcsi (1994) klasszikus GB-s szerkezetét a 6.2.1 részből.

(139)

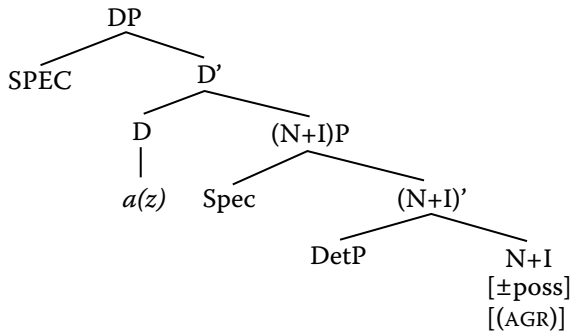

Amint azt korábban kiemeltem, itt még csak az eredeti GB-s funkcionális kategóriákat használja Szabolcsi: a D-t és az I-t, ráadásul az utóbbi nem projektál szintaktikai össztevőt, a szótári komponensben egyesül a főnévi tővel.

Bartos (2000) ezzel szemben az alábbi szintaktikai szerkezetet rendeli a magyar főnévi csoporthoz.

(140)

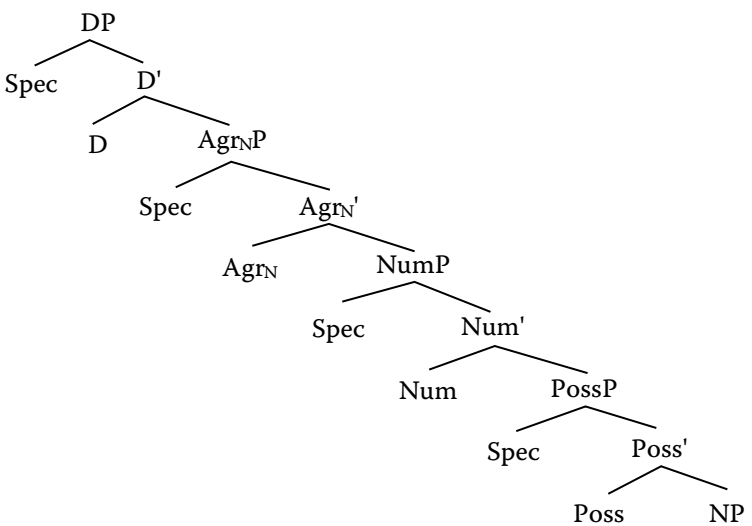

Ebben a megközelítésben már minden főnévi inflexiós morfémának önálló funkcionális kategóriája és maximális szintaktikai kiterjesztése van, és mozgatások, valamint komplex morfoszintaktikai műveletek eredményeként épülnek ki az inflektált főnevek.[227]

[227] Ahogyan azt a 6.2.5 részben tüzetesen bemutattam, a DP-n belüli funkcionális kategóriák rendszere kiépítettségének a terén Dékány (2021) megközelítése testesíti meg az MP-n belüli végletet.

Kissé egyszerűsítve és általánosítva (141)-ben megismétlem azt a főnévi összetevős szerkezeti reprezentációt, amelyet Laczkó (2002a)-ból mutattam be a 6.3.1 részben.[228]

(141)

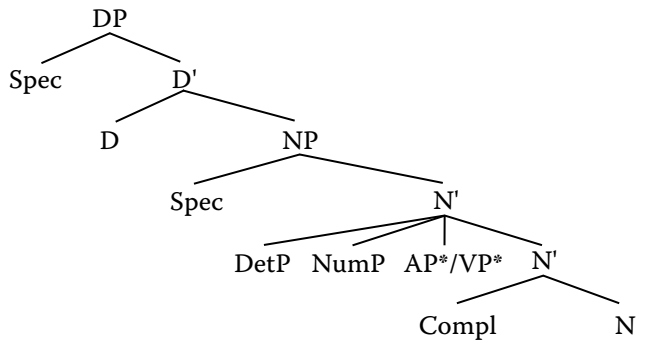

A főbb pozíciókat tekintve (Spec,DP, Spec,NP, DetP) párhuzam vonható Szabolcsi (1994)-hierarchikus és a Szerzőpáros lapos reprezentációja, valamint az én (141)-beli reprezentációm között. A Szerzőpároséhoz hasonlóan ez az ábrázolás is tartalmazza a módosítói zónát (AP*/VP*) és a főnévi fej előtti kitüntetett komplementum pozíciót. A további részletekről (hasonlóságokról és különbségekről) lásd a tüzetes tárgyalást.

A Szerzőpáros elméletfüggetlen, leíró megközelítése – jellegéből eredően – egyáltalán nem alkalmaz szintaktikai transzformációkat. Ugyanilyen alapállású az én elemzésem is az LFG elveinek megfelelően. Ez az egyik elméleti véglet. Szabolcsi (1994) GB-s modellje már használ mozgatást, de minimális mértékűt (mivel az inflexiós morfémák nála a szótári komponensben egyesülnek a főnévi fejjel): a nominatívuszi birtokos DP mozog Spec,NP-ből Spec,DP-be. Bartos (2000) MP-s megoldása a szétosztott morfológia talaján a másik elméleti véglet képviseli: lényegében minden morfoszintaktikailag releváns morféma önálló szintaktikai életet élhet. A fenti általánosításokkal kapcsolatos további részleteket a 6.2–6.4 részekben tárgyalom meg.

[228] Emlékeztetőül: az LFG összetevős szerkezeti reprezentációjában minden összetevőhöz funkcionális annotációk is társulnak. Ezeken alapul az összetevős szerkezetről funkcionális szerkezetre történő leképezési mechanizmus. Itt – mivel összetevős szerkezeti egybevetésről van szó – ezeknek a feltüntetésétől eltekintek a könnyebb áttekinthetőség érdekében.

6.4.2.2 A fej előtti tartomány a főnévi magban

Emlékeztetőül (142)-ben megismétlem a 6.4.2.1 részből, hogy a Szerzőpáros milyen szerkezetet rendel ehhez a tartományhoz.

(142)

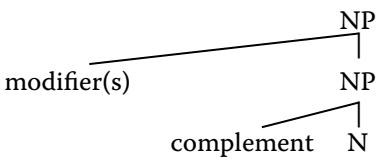

A fejet maximum egy argumentum előzheti meg. Farkas–Alberti (2018a: 102–103) számunkra legfontosabb példái a következők.

(143) deverbális főnévi fejjel
- a. a Pestre érkezés
- b. a labda sarokba gurítása
- c. a labda pad alá gurítása
- d. a hinták pirosra festése
- e. az örökös győzni akarás
- f. a könyv el (nem) olvasása
- g. a tegnapi kutya-sétáltatás

(144) nem-deverbális főnévi fejjel
- a. egy Szabolcsi-cikk
- b. egy nyelvész-disszertáció
- c. az egyik Fonda-unoka
- d. egy milliomos-unoka
- e. Ili kedvenc Szabolcsi-cikke
- f. Kanada kedvenc milliomos-unokája

Laczkó (1995)-re is hivatkozva azonosítják a fej előtti kitüntetett szimpla pozíciót és hozzák kapcsolatba a képzés bemenetéül szolgáló ige előtti hasonló pozícióval egy igei kifejezésben. Általánosságban is átveszik Laczkó (1995, 2000a) 'komplex esemény' jelentésű, *-Ás* képzős főnévi kategóriáját és annak a feltevését, hogy ezek a deverbális főnevek öröklik a kiinduló ige argumentumszerkezetét. Következésképpen ebben a keretben az ilyen főnevek előtti kitüntetett pozíció természetes módon fogható fel úgy, hogy a főnév az argumentumszerkezeten túlmenően ezt a speciális pozíciót is megörökli. A (143a–f) példák azt hivatottak

szemléltetni, hogy sokféle kategóriájú összetevő jelenhet meg a deverbális főnév előtt attól függően, hogy milyen a kiinduló ige argumentumigénye – (143a,b): esetragos főnévi csoport, (143c): névutós frázis, (143d): esetragos melléknévi kifejezés, (143e): főnévi igenév, (143f): igekötő. Az igekötő esetében a Szerzőpáros felveti és nyitva hagyja azt a kérdést, hogy az igekötő is tekinthető-e az ige egyik argumentumának. Ez egyébként is olyan elméleti-elvi kérdés, amelyet különböző generatív modellváltozatok akár ugyanazon az irányzaton belül is eltérő módon kezelnek.[229]

A (143g)-ben szereplő példáról a Szerzőpáros maga is megállapítja, hogy ebben a deverbális főnév és az azt megelőző szó közötti viszony összetételszerűbb, mint mondjuk (143b) esetében. (143g)-ben a fej előtti argumentum nem őrzi meg a kiinduló ige megfelelő argumentumának az esetragját (vö. *kutyát sétáltat*), míg (143b)-ben teljes a formai azonosság (vö. *sarokba gurít*). A (143g)-beli példa esetében azért arra mindenképpen szükséges rámutatni, hogy egy főnév, még ha deverbális is, eleve nem vehet magához tárgy esetben álló argumentumot, lásd például Szabolcsi (1994)-et. Csak néhány olyan lexikalizálódott kivételt szokás megemlíteni, mint a *földet érés* vagy a *nagyot hallás*.

Ahogyan azt a 6.4.1. részben bemutattam, Keszler (2000) sokkal megengedőbben fogalmaz a fenti jelenséggel kapcsolatban.

> Tárgyas igei szerkezetek átalakítása során a tárgyi vonzattal rendelkező igéből képzett főnév […] örökölheti a tárgyi bővítményt. Ez a képzett főnév mellett megmaradhat

[229] Erre a 4. fejezetben már bemutattam egy tanulságos LFG-s példát. Laczkó–Rákosi (2011)-ben Forst et al. (2010)-re támaszkodva amellett érvelünk, hogy az igekötő a *kimászik (valahonnan)* produktív igekötős ige típus esetében éppenséggel predikátum funkciójú, és az igét (annak az argumentumszerkezetével együtt) veszi argumentumként magához. Ezzel szemben további szempontok és megfontolások alapján (pl. műveltetés, nominalizáció, igekötőkettőzés, valamint a produktív és improduktív igekötős igék egységes lexikai kezelésének lehetősége) Laczkó (2013)-ban én már amellett török lándzsát, hogy az igekötő és az ige együttesen egy olyan komplex predikátumot alkot, amelyen belül közöttük nincs formális predikátum–argumentum viszony. Ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban annak a tanulmányomnak az egyik névtelen bírálója, amely ennek a résznek az alapjául szolgál, a következő véleményt fogalmazta meg. „Legjobb tudomásom szerint az igekötő (másodlagos) predikátumként való elemzésének komoly hagyománya van a transzformációs generatív szakirodalomban is. Ráadásul a CGRH második, a PP-kről szóló kötete is külön foglalkozik ezzel a témával." Erre a tanulmányom egyik lábjegyzetében a következő választ adom. „Ez valóban így van. É. Kiss–Hegedűs (2021) másodlagos rezultatív predikátumnak tekinti például a *ki* igekötőt a fenti példában. Érdekes megközelítésbeli különbség ugyanakkor Laczkó–Rákosi (2011) és É. Kiss–Hegedűs (2021) között, hogy az előbbi a *ki* igekötőt tartja a fő predikátumnak, amelynek egyik argumentuma a *mászik* ige (a saját argumentumszerkezetével), míg az utóbbi szerint a fő predikátum a *mászik* ige, és a *ki* igekötő másodlagos predikátumként azt fejezi ki, hogy a mászó a mászás eredményeként kikerül valahova." (Laczkó 2022: 373, 8. lábjegyzet).

> tárgyként is *(könyvet olvas – a könyvet olvasás*, ilyenkor azonban természetesebb, szokásosabb a jelöletlen összetételi forma: *könyvolvasás);* de gyakrabban átalakul, s a képzett főnév mellett birtokos jelző lesz belőle *(könyvet olvas → a könyv olvasása)* (2000: 136).

Központi témánk szempontjából mindez azért releváns, mert felveti a leíró nyelvtanok fontos szerepét, amikor egy elméleti nyelvész támaszkodik rájuk. Keszler (2000) empirikus általánosítása nyilvánvalóan téves és félrevezető, mivel arra ösztönözheti az elméleti nyelvészt, hogy a *könyvet olvasás* típust is modellálja a rendszerében mint kevésbé gyakori de lehetséges szerkezetet. Ugyanakkor a Szerzőpáros fentebb idézett jellemzéséből is hiányzik annak a leszögezése, hogy a tárgyi argumentum (a néhány lexikalizálódott esetet leszámítva) soha nem tarthatja meg a tárgy esetét egy deverbális főnévi fej mellett. Ezen túlmenően az is ide kívánkozna, hogy ebben a konstrukcióban az első elem (példánkban a *kutya*) soha nem képes egy teljes (értékű) argumentumot megjeleníteni, lásd (145a,b)-t.

(145) a. *a kutyám-sétáltatás
b. *a János-kutyája-sétáltatás
c. a kutyám(nak a) sétáltatása

(145a) azért is különösen fontos példa, mert itt a *kutyám* ugyanúgy egyetlen szó, mint a *kutya* a grammatikailag helyes (143g)-ben. Megemlíthető lenne ebben az összefüggésben is, hogy a deverbális főnévi predikátumok ilyen „tárgyi" argumentumát produktívan és teljes értékűen olyan birtokos szerkezetet tartalmazó főnévi csoportban lehet kifejezni, amelyben az illető argumentum nominatívuszi vagy datívuszi birtokos, lásd (145c)-t. A Szerzőpáros ezt a konstrukciótípust a maga helyén természetesen gondosan leírja és szemlélteti, de a fenti összefüggésekre itt is érdemes lett volna ráirányítani a figyelmet. Az természetesen üdvözlendő mindkét leíró megközelítés esetében, Keszler (2000)-ben és a Szerzőpáros megközelítésében is, hogy rámutatnak a (143g)-beli példa erőteljes összetétel(szerű)ségére. Az összetételekben található elemek argumentum státuszának kérdésköréről lásd alább.

A nem deverbális főnévi fejes konstrukciók esetében a Szerzőpáros úgy fogalmaz, hogy nyitott kérdés, és további kutatások tárgya lehet, hogy itt is célszerű-e argumentumként kezelni a fej előtti elemet. Rámutatnak, hogy a deverbális fejes szerkezetek esetében a kiinduló ige jellemzői közvetlen párhuzamot szolgáltatva motiválják az előtag argumentumként való kezelését. A (144)-beli példák két típust szemléltetnek: (i) a fej 'történet/kép' kategóriájú, és itt a fej előtti elem

a 'létrehozót' jelöli (144a,b); (ii) a fej relációs főnév, és az őt megelőző elem a relációs viszony egyik tagját fejezi ki (144c,d). (144a)-ban és (144c)-ben személyekre utaló tulajdonnevek, míg (144b)-ben és (144d)-ben személyekre utaló köznevek szerepelnek. A Szerzőpáros hozzáteszi, hogy ezeknek az előtagoknak az argumentum státusza mellett szólhat az, hogy az ilyen szerkezeteknek jellemzően van olyan szinonim főnévi csoportos megfelelőjük, amelyben az itteni kérdéses előtagnak ott egy fej utáni birtokos összetevő felel meg, vessük össze (146a)-t és (146b)-t.

(146) a. egy Szabolcsi-cikk
b. egy cikke Szabolcsinak

A szerzők azzal egészítik ki a szerkezet jellemzését, hogy az előtag ebben a típusban bizonyíthatóan nem birtokos funkciójú, mivel előtte megjelenhet egy ténylegesen birtokos funkciójú összetevő, lásd a (144e,f) példákat.

A Szerzőpáros Farkas–Alberti (2018b)-ben megerősíti Farkas & Alberti (2018a)-ban vázolt alapállását, amely szerint a (143)-ban és (144)-ben szemléltetett szerkezettípusok mindegyike közösen jellemezhető úgy, hogy a deverbális vagy nem-deverbális fej előtti elem a szimpla komplementum (*complement*) pozíciót foglalja el. További megállapításuk, hogy ezen elemek zöme „redukált" jellegű, vagyis általában elveszítik referenciális erejüket, és bizonyos mértékű predikatív erőre tesznek szert. Az egységes argumentumos kezelésmódot motiválja egyrészt az azonos intonációs minta (a két elem egyetlen fonológiai szót alkot), másrészt az a megfigyelés, hogy minden típusnak van olyan szinonim főnévi csoportos változata, amelyben a fej előtti elemnek egy birtokos összetevő felel meg a fej mögötti argumentum zónában, lásd például (146)-ot fentebb. Ezek azok a tényezők, amelyek alapján úgy döntöttek, hogy leíró természetű megközelítésükben a fenti szerkezettípusok mindegyikében ugyanazt a szintaktikai pozíciót teszik fel, és a komplementum terminussal illetik az összes főnévi fej előtti elemet. Hangsúlyozzák ugyanakkor, hogy a két elem kapcsolatának az elemzése akár a morfológia vagy a szótári komponens és nem a szintaxis feladatának is felfogható. Arra biztatják az olvasót, hogy az általa választott elméleti keret alkalmazásával dolgozza ki az általuk bemutatott adatok elemzését.

Az alábbiakban először néhány általános megjegyzést fűzök a Szerzőpáros megközelítéséhez, majd felvillantom az én korábban bemutatott LFG-s elemzésem fő mozzanatait.

Első megjegyzésem az, hogy megítélésem szerint a (143g)-ben szemléltetett konstrukciótípust és a (144)-beli mindkét típust még ezen az általános leíró szinten is érdemes lett volna élesebben elkülöníteni. Bár a Szerzőpáros is

kiemeli, hogy például (143g) összetételszerű, annyiban mégsem viszi végig ezt a vonalat, hogy nem mutatja ki, hogy ez a típus egyértelműen összetételnek tekintendő, lásd a (145)-tel kapcsolatos okfejtésemet, illetve Keszler (2000) vonatkozó általánosítását fentebb. Annak ellenére, hogy a releváns jelenségek természete így is kirajzolódik a szerzők leírásából, egy generatív indíttatású elméleti megközelítés számára alapinformációnak számítana annak a leszögezése, hogy a (143g)-beli és a (144)-beli típusok esetében csak egyetlen szó (vagy bizonyíthatóan egyetlen szóként funkcionáló összetétel) előzheti meg a fejet, tehát legalábbis hagyományos értelemben tényleges összetételről van szó. Ezzel szemben a (143a-f)-ben szemléltetett típusok esetében a főnévi fej előtti elemnek frázis szintű a státusza. Ennek az X^0 vs. XP kontrasztnak az elvszerű kezelése alapkihívást jelent bármilyen elméleti igényű megközelítés számára.

Második megjegyzésem az, hogy érdekesen vegyes kép rajzolódik ki a Szerzőpáros által felállított és bőségesen szemléltetett típusokat illetően a fej előtti elem referencialitását illetően. Bár igaz az, hogy több típusban is redukált (referencialitását elvesztő) argumentum is szerepelhet, számos deverbális főnévi predikátum esetében teljes mértékben referenciális argumentumváltozatok is előfordulhatnak, sőt még gyakoribbak is. Például (143a) eleve referenciális argumentumot tartalmaz, és a (143b,c)-ben szereplő argumentumoknak is természetes módon lehet teljesen referenciális változatuk, vö.:

(147) a. a labdának a kert sarkába gurítása
b. a labdának a Kati padja alá gurítása

A (143d–f)-ben szemléltetett predikátumtípusok argumentumai pedig természetüknél fogva soha nem lehetnek referenciálisak, mert nem NP/DP kategóriájúak. Ugyanakkor az is figyelemre méltó, hogy az összetétel(szerű) típusokban is van egy tulajdonneves teljes referenciális lehetőség, lásd (144a)-t és (144c)-t. Az is fontos tény, hogy még egyszavas referenciális (teljes DP értékű) közönséges főnevek sem szerepelhetnek ezekben a szerkezetekben, vessük össze (144a)-t és (144c)-t rendre (148a)-val és (148b)-vel.

(148) nem deverbális főnévi fejjel
a. *egy kollégám-cikk (vö. a kollégám egy cikke)
b. *az egyik lányom-unoka (vö. a lányom egyik unokája)

Harmadik megjegyzésem, amely szorosan kapcsolódik az előző kettőhöz, prezentációs természetű. A Szerzőpáros is használja az XP szimbólumot a szerkezeti ábrázolásában, lásd (138)-at a 6.4.2.1 részben. Ez a szimbólum konvencionálisan

a frázis szintű összetevők potenciális kategoriális többféleségét kódolja (az X egy változó, amelynek az adott szintaktikai pozícióban különböző kategoriális értékei lehetnek). Ha van XP, akkor annak értelemszerűen kell, hogy legyen X feje, ahogyan a Szerzőpárosnál is van N feje az NP-nek és D feje a DP-nek. Mindez azért lényeges a főnévi fej előtti elemek ábrázolása szempontjából, mert amint az előző két megjegyzésemben rámutattam, már az empirikus általánosítások szintjén is fontos lenne (lett volna) jóval élesebben megkülönböztetni ezeknek az elemeknek a két csoportját: a frázis szintű összetevők (XP-k) és a szó szintű összetevők (X-ek) halmazát, és ezt az általános szerkezeti ábrázolásban is érvényesíteni lett volna érdemes.[230] Hangsúlyozom ugyanakkor, hogy a Szerzőpáros fejezeteiből a fenti tények összerakhatók, és a kritikai megjegyzéseim alapvetően arra vonatkoznak, hogy a szóvá tett módosításokkal ez az átfogó, ugyanakkor részletes, apróbb jellemzőket, hasonlóságokat és különbségeket is bőségesen dokumentáló leíró nyelvtani anyag még világosabb, közvetlenebb kiindulásként szolgálna egy olyan generatív indíttatású nyelvész számára, akinek nem anyanyelve a magyar.

A fenti elméletfüggetlen észrevételeim után most következzenek megjegyzéseim az LFG perspektívájából. Első megjegyzésem az, hogy az LFG talaján állva a (144)-ben szemléltetett két (nem-deverbális főnévi fejű) szerkezettípus egyikét sem elemezném úgy, hogy a fej előtti elem a szó szintaktikai értelmében a fej argumentuma. Ahogyan azt fentebb említettem, a Szerzőpáros egyik fő motivációja az argumentumos kezelésre az volt, hogy ezeknek a konstrukcióknak is van olyan szinonim szerkezetes megfelelőjük, amelyben a fej utáni argumentum pozícióban található összetevő és a kérdéses fej előtti elemek közvetlenül megfeleltethetők egymással. Ugyanakkor a szerzők azt is hozzáteszik, hogy elméleti szempontból a (morfológiai vagy lexikonbeli) összetételes (vagyis nem szintaktikai) kezelésmód is teljesen elképzelhető. Én ezt az utóbbi megoldást részesítem előnyben a következő megfontolások alapján. Először is, az LFG-ben a szorosan szintaktikai értelemben vett argumentumoknak és az őket tartalmazó argumentumszerkezetnek a feltevése a Szerzőpárosénál szigorúbb formális feltételekhez van kötve. Ez jelentős mértékben összefügg az elmélet koncepciójával a grammatikai funkciók természetét és azoknak a predikátumok általi kiosztását illetően. Ezzel szemben a Szerzőpáros argumentumfelfogása szemantikaibb alapúnak tekinthető, ami egyáltalán nem gond, hiszen így a megközelítésük még inkább elméletfüggetlen jellegű tud lenni ebből a szempontból. Én Laczkó (2008)-ban, a magam LFG-s rendszerében a (144a,b)-ben illusztrált 'történet/kép' típusú főneveket nem tartom (szintaktikai) argumentumszerkezettel

[230] Érdekes módon a referencialitás mindkét halmazban jelen van bizonyos altípusok esetében, lásd fentebb.

rendelkező predikátumoknak. Nálam a 'szerző/alkotó' jelentésű bővítmény nem argumentum, hanem csupán egy résztvevője annak a létrehozási szituációnak, amely prototipikusan a 'történet/kép' típusú főnevek fogalmi keretéhez rendelhető szemantikai síkon. Ugyanakkor ugyancsak Laczkó (2008)-ban amellett érvelek, hogy a rész-egész jelentésű és a rokoni viszonyokat kifejező főneveknek, amelyeket közösen inherens relációs főneveknek nevezek, valóban van szintaktikai értelemben vett argumentumszerkezetük. Ebből következően az én LFG-s elemzésemben is argumentum szerepű például *Fonda* (149a)-ban és (149b)-ben. Ezzel szemben az én felfogásomban *Fonda* nem argumentum (144c)-ben, amelyet itt a könnyebb összevethetőség kedvéért (149c)-ként megismétlek.

(149) a. Fonda egyik unokája
b. az egyik unokája Fondának
c. az egyik Fonda-unoka

Annak ellenére vagyok ezen az álláspontón, hogy az LFG-nek megvan az a formai apparátusa, amelynek révén egy morfológiai szempontból bizonyíthatóan komplex szónak az egyik morfémáját egy argumentumokhoz rendelhető grammatikai funkcióval ruházza fel úgy, hogy ugyanazon a szón belül található az argumentumot magához vevő predikátum. Tekintsük például az alábbi grönlandi eszkimó mondatot Bresnan et al. (2016)-ból.

(150) *Angisuu-mik* *qimmeqarpoq.* (2016: 366)
nagy-INST kutyabirtokol.INDIC.3SG
'Neki van egy nagy kutyája.'

Itt az *-arpoq* kötött igeképző morféma, amely egy főnévi tőhöz kapcsolódva hoz létre egyetlen olyan komplex igei kategóriájú szót, amelyben az igeképző 'birtokol' jelentésben predikátumként szerepel, és a főnévi tő az ő oblikvuszi argumentuma (formálisabban szólva: az igei morféma az OBL grammatikai funkciót rendeli hozzá). Mindezt az LFG-ben szószint alatti funkcionális annotációkkal kódolhatjuk, lásd (151)-et.[231]

[231] Az ilyen „inkorporációs" jelenségeknek jellemzően szintaktikai kezelésmódját találjuk a chomskyánus főirány különböző (GB-s és MP-s) modellváltozataiban, lásd például Baker (1988)-at vagy Halle–Marantz (1993, 1994)-et.

(151)

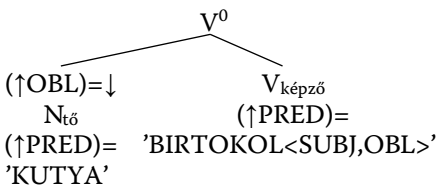

Az én itteni érvelésem szempontjából kulcsfontosságú mozzanat, hogy (150) tanúságtétele alapján az „igébe ágyazott" oblikvuszi argumentumot (pontosabban fogalmazva: annak a fejét, „szemantikai központját") egy „külső", az igén kívül található összetevő módosíthatja: *angisuumik* (nagy.INST). Ezt az LFG formálisan úgy ragadja meg, hogy a melléknévi frázishoz a következő funkcionális annotációt társítja: ↓∈(↑OBL ADJUNCT), amely azt fejezi ki, hogy ez a melléknévi csoport a predikátum oblikvuszi funkciójú argumentumának a szabad módosítója (adjunktuma).[232]

Ezzel az eszkimó szerkezettípussal összevetve a (144)-ben szemléltetett két magyar típus radikálisan eltérő módon viselkedik. Esetükben szigorúan ki van zárva, hogy a fej előtti elem „külső" módosítót kapjon. Vessük össze (144a)-t és (144d)-t rendre (152a)-val és (152b)-vel.

(152) a. egy népszerű Szabolcsi-cikk
b. egy hihetetlenül gazdag milliomos-unoka

(152a)-ban a melléknév a teljes kifejezést és azon belül a fejet módosítja, és (152b)-ben a melléknévi frázis kizárólag az unoka módosítója lehet, és nem a milliomosé. Ezek a tények határozottan az összetételséget (és nem is csupán – a Szerzőpáros megfogalmazásában – az „összetételszerűséget") valószínűsítik, amelyben az előtag nem képes önálló szintaktikai életet élni. Természetesen a Szerzőpáros (146)-beli párhuzama jogos egy általánosabb, szemantikai síkon, viszont a fenti megfontolások fényében és az LFG elméleti talaján a szigorúbban vett szintaktikaiargumentum-megfeleltetést nem látom kellően megalapozottnak.

Megítélésem szerint a Szerzőpáros a (143a–f)-ben szemléltetett, deverbális főnévi fejet tartalmazó típusokat (szemben (143g)-vel, lásd fentebb) teljes mértékben megfelelő módon jellemzi, itt is gazdag és gondosan rendszerezett példahalmazzal alátámasztva. Mindez számomra azért is fontos, mert

[232] Emlékeztetőül: azért szerepel az annotációban az ∈ szimbólum, és nem az egyenlőségjel, mert elvileg egy összetevőnek tetszőleges számú adjunktuma lehet, tehát ezek egy halmazt alkotnak, és az adott melléknévi csoport funkcionálisan ennek a potenciális halmaznak az egyik eleme.

dokumentáltan is közvetlenül felhasználták ezen a területen az én korábbi kutatási eredményeimet, például Laczkó (1995) alapján. Következésképpen az ő nagy merítésű leíró megközelítésük megerősítést jelent számomra abból a szempontból, hogy az általam kidolgozott LFG-s elemzés szilárd empirikus talajon áll.

Ahogyan azt ebben a fejezetben bemutattam, Laczkó (2003)-ban, (2013)-ban és (2021)-ben különböző kidolgozottsági szinten az a megközelítésem lényege, hogy a (143a-e) szerkezettípusok kiinduló igei predikátumainak a szótári tételében kódolva van az, hogy neutrális mondatokban az egyik lexikailag kijelölt argumentumuktól elvárják, hogy az közvetlenül megelőzze őket.[233] Erre a kategóriailag heterogén elemhalmazra és az általuk elfoglalt pozícióra összefoglaló néven általában igemódosítóként hivatkoznak a szakirodalomban: VM = *verbal modifier*. Például Laczkó (2021)-ben az *érkezik* igének az alábbi leegyszerűsített lexikai formáját adom meg (lásd a (143a) példát fentebb).

(153) *érkezik,* V (↑PRED)='arrive <SUBJ,OBL>'
{ (↑FOCUS)
| ~(↑FOCUS)
(↑OBL CHECK_VM)=+ }.

Ennek az ábrázolásnak a számunkra fontos jellemzői a következők.[234] Az ige vagy fókuszos vagy nem-fókuszos (neutrális) mondatban fordul elő. Ez utóbbi esetben előírja, hogy az oblikvuszi argumentuma az összetevős szerkezetben a (↓CHECK_VM)=+ annotációval ellátott pozíciót foglalja el. Az én rendszeremben ez a pozíció a Spec,VP. Az ebből az igéből képzett *érkezés* főnév egyszerűsített lexikai formája pedig a következő.

(154) *érkezés,* N (↑PRED)='arrival <POSS,OBL>'
(↑OBL CHECK_VM)=+

Ez a deverbális főnév örökli a kiinduló ige argumentumszerkezetét. Annyi csupán az eltérés, hogy az első argumentumához nem az alanyi, hanem a birtokos funkciót rendeli. Ugyancsak örökli azt, hogy előírja, hogy az oblikvuszi argumen-

[233] Amint arra fentebb már rámutattam, a (143f)-ben szemléltetett igekötős ige típusról a Szerzőpáros azt mondja, hogy az igekötő argumentum státusza kérdéses (Farkas–Alberti 2018a: 103), viszont azt is megállapítja, hogy ennek ellenére is kimutathatóan ugyanazt az ige előtti pozíciót foglalja el, mint az egyéb igemódosítók. Az igekötős igék problematikájával kapcsolatban lásd az ottani megjegyzésemet.

[234] Itt a könnyebb követhetőség érdekében bizonyos formai részletektől elvonatkoztatok.

tumnak a főnévi predikátum előtt kell megjelennie – azzal a különbséggel, hogy a VP-től eltérően a főnévi csoportban az igemódosítói szerepű összetevő (VM) nincs kiegészítő eloszlásban egy fókusz funkciójú összetevővel, vagyis a főnévi fej előtti pozíció nem fókuszpozíció. Az alábbi szerkezeti párhuzamot teszem tehát fel.[235]

(155) a.

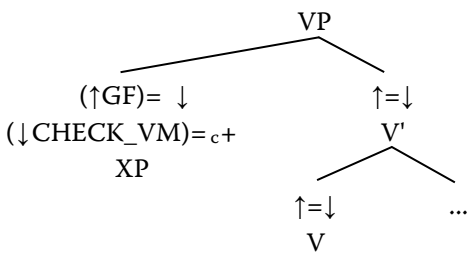

b.

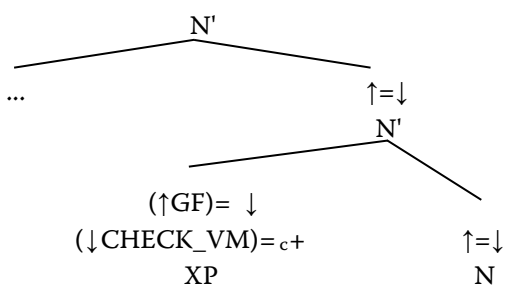

Ennek a résznek az elején (10)-ben szemléltettem, hogy a Szerzőpáros általánosított NP szerkezetében a fej előtti tartományban az egyetlen komplementum pozíciót megelőzve, az NP-hez balról hozzácsatolva, lapos szerkezetben találhatók a módosítók *(modifiers)* pozíciói. A Szerzőpáros a saját magyar főnévicsoport-szerkezetét a holland főnévi csoportos kötet, Broekhuis & Dikken (2012) mintájára építi ki, lásd (138)-at a 6.4.2.1 részben. Ennek az a lényege, hogy a főnévi magban, az NP-ben, a fej mindkét oldalán lineárisan és hierarchikusan is közvetlenül a komplementumok *(complements)* fogják közre a fejet, és a módosítók *(modifiers)* „kijjebb" és fentebb találhatók. A két bővítménytípus elhelyezkedése tükörképszerű a főnévi fej mint tengely két oldalán. A Szerzőpáros elvszerűen és rendszerszerűen megkülönbözteti az alábbi fogalompárok tagjait: argumentum vs. adjunktum, komplementum vs. módosító. Náluk az argumentum szoros lexikai-szemantikai kapcsolatban áll a predikátumával, ezzel szemben az adjunktum

[235] Az N' alatti fej előtti pozíció megfelel a 6.4.2.1 részben az N' alatti Compl pozíciónak a (141)-beli reprezentációmban. A (↑GF)=↓ annotáció azt kódolja, hogy az adott összetevőnek tetszőleges grammatikai funkciója lehet, a ↑=↓ pedig a szokásos funkcionális fejes annotáció.

szabad, választható bővítménye a predikátumnak.[236] A komplementum pozíciók a fej közvetlen közelében a kanonikus pozíciók az argumentumok számára, míg a távolabbi módosító pozíciókat jellemzően az adjunktumok foglalják el. Ugyanakkor a Szerzőpáros azt is hangsúlyozza, hogy bár egy adjunktum soha nem foglalhat el komplementum pozíciót, egy argumentum kerülhet módosítói pozícióba. A szerzők szokás szerint körültekintő, altípusokat megállapító, példákkal bőségesen illusztrált leírásában is kitüntetett jelentősége van annak a jól ismert ténynek, hogy a főnévi fej előtti módosító tartományban a deverbális főnévi predikátumnak az oblikvuszi argumentumai is megjelenhetnek megfelelően jelzősített *(attributivized)* formában.[237]

Szabolcsi–Laczkó (1992)-re és Laczkó (2000a)-ra hivatkozva a Szerzőpáros is megállapítja és dokumentálja, hogy messze a legszélesebb körben használható jelzősítő elem az igenévi formájú *való* szó, amely oblikvuszi esetragos főnévi csoportokat és névutós kifejezéseket egyaránt képes jelzősíteni. Az utóbbi esetben még arra is alkalmas, hogy az őt tartalmazó kifejezéssel módosított főnévi fejről egyértelműen megállapíthassuk azt, hogy az adott használatban argumentumszerkezettel rendelkező, 'komplex esemény' jelentésű *-Ás* képzős főnévi predikátummal állunk szemben.

A Szerzőpáros a szándékoltan elméletfüggetlen megközelítésében csupán leírja és illusztrálja a konstrukciótípusokat és bennük az argumentumkifejezési lehetőségeket. Így fel sem vetnek olyan kérdéseket, hogy az ő rendszerükben a deverbális főnévi fej mögött „eredeti" formájában előforduló argumentum és a vele megegyező, de a *való*val jelzősített és a fej előtti módosító pozíciót elfoglaló változat között van-e bármilyen (például transzformációs) kapcsolat, vagy hogy milyen konkrétabb (kategoriális-funkcionális) elemzését lehet adni egy *való*s összetevőnek. Ismételten megjegyzem, hogy jelen ismereteim szerint a chomskyánus (GB-s és MP-s) főirányon belül sem született eddig formálisan kidolgozott elemzés.

Ahogyan azt a 6.2.1 részben bemutattam, Szabolcsi (1994) a maga klasszikussá vált főnévi csoportos megközelítésében a *való*s szerkezetekről csupán annyit ír, hogy a GB keretei között nem tudja elemezni őket. Hozzáteszi, hogy ha a *való* csak a deverbális főnévi predikátum oblikvuszi argumentumát tudná jelzősíteni,

[236] Emlékeztetőül: LFG-s perspektívából nézve azok az összetevők, amelyek például SUBJ, OBJ vagy OBL funkciót hordoznak, argumentumoknak tekintendők. Az elmélet alkategorizálható funkcióknak nevezi ezeket a funkciókat, mert a predikátum osztja ki őket az argumentumainak. Az adjunktumok pedig az ADJUNCT funkciót kapják.

[237] Amint azt a következő részben kifejtem, korábbi általánosításomat fenntartva továbbra is úgy gondolom, hogy az oblikvuszi argumentumoknak ez a fej előtti módosító tartomány a jelöletlenebb, kanonikusabb helyük a fej utáni pozíciókkal szemben.

akkor ez formálisan kezelhető lenne egy Montague-féle logikai-szemantikai keretben. Azt lehetne feltenni a *valóról*, hogy ő egy típusemelő elem, és az a funkciója, hogy megfordítson egy eredeti funkció/argumentum viszonyt egy szerkezeten belül. Tekintettel viszont arra, hogy a *való* adjunktumokat is képes jelzősíteni, a típusemelés nem terjeszthető ki természetes módon erre az esetre. A fentiek alapján Szabolcsi további kutatások tárgyává teszi ezt a szerkezettípust.

Hegedűs (2022) bemutatja a *való* jelzősítő használatának a történetét, és bizonyos mértékben Kenesei (2014, 2015)-re is támaszkodva felvázol egy MP-s jellemzést a jelenlegi használatáról.[238] Hegedűs megfelelően adatolt történeti áttekintésének számunkra lényeges mozzanatai a következők. Az itt következő példák Hegedűs (2022)-ből származnak mai helyesírással és a nyelvtörténeti forrás megjelölése nélkül. (a) Az ómagyar korban a főnévi csoportban a fej módosítói (adjunktumai és komplementumai) megelőzték a fejet, és ezeknek a módosítóknak jelzősített alakot kellett ölteniük (lásd az *-i* és a *való* használatát lentebb). (b) A fej utáni módosítás későbbi fejlemény, és a mai napig korlátozott mértékű és jellegű a használhatósága, szemben a kezdetektől fogva a jelenlegi nyelvállapottal bezárólag teljes mértékben produktív fej előtti módosítással. (c) Már az ómagyar korban jellemző volt, hogy irányt jelölő komplementumok (esetragos főnévi csoportok és névutós kifejezések) jelzősítő elem nélkül is megelőzhették a főnévi fejet: *viadalba menés nélkül*. (d) Az ómagyar korban az *-i* képző alapvetően főnevekből, ritkábban határozószavakból hozott létre mellléknévi módosító (vagyis jelzői szerepű) elemeket: *királyi koronát, a holnapi nap*. (e) A *való* multifunkcionális volt általános jelzősítő szerepében, amelyben esetragos főnévi csoportokat és névutós kifejezéseket is tudott jelzősíteni. (ei) A *van* létige teljes értékű igenévi megfelelője volt: *Paradicsomban való gyümölcsöktől, föld alatt való vermekben*. (eii) Deverbális főnevek komplementumainak és adjunktumainak a jelzősítője: *ez világtól való elszakadás, mosdatlan kézzel való kenyérétel*. (f) A későbbi nyelvtörténeti korszakokban fokozatosan bekövetkezett a *való* „pozícióvesztése". (fi) A *van* igenévi megfelelője a *lévő* lett – a mai használat: *Paradicsomban lévő gyümölcsöktől, föld alatt lévő vermekben.* (fii) Az *-i* képzőnek kialakult a frázis szintű használata: névutós kifejezéseket is képes jelzősíteni, és ilyenkor a *lévő*, illetve a *való* egyenértékese is lehet: *a halhatatlanok föld alatti palotái*, illetve *sors elleni zúgolódás, a szekér melletti gyaloglás*.

Kenesei (2014, 2015) az *-i* multifunkcionalitásával foglalkozik, különös tekintettel a frázis szintű használatára, amelynek leírásához bevezet egy MP-szellemű funkcionális kategóriát, a Mod-ot (vö. módosítói funkció), amelynek hagyományos

[238] Köszönettel tartozom az eredeti tanulmányom egyik névtelen bírálójának azért, hogy felhívta ezekre a munkákra a figyelmemet.

ModP kiterjesztése van, és a jelzősítendő (módosítandó) PP foglalja el ennek a frázisnak a specifikáló pozícióját: Spec,ModP. Ezt a megközelítést átvéve Hegedűs továbbmegy, és felteszi, hogy a Mod fejpozícióját az *-i* képzőn kívül a *való* is kitöltheti, lásd Hegedűs általánosított reprezentációját (156)-ban.[239]

(156) $[_{DP}\ [_{ModP}\ PP\ [_{Mod'}\ [_{Mod}\ \textit{-i/való}\ ]\ [_{NP}\ N\ ]]]]$

Ez a szerkezeti ábrázolás az MP-t használja ugyan, de csupán minimális leíró szinten. Egyáltalán nem kapunk még vázlatos MP-s elemzést sem. Egyebek között legalább három alapvető kérdés merül fel, amelyek megkerülhetetlenek lennének egy ilyen elemzés számára. (i) Honnan és hogyan kerülnek egy deverbális főnévi fej komplementumai és adjunktumai a Spec,ModP-be? Formálisabban fogalmazva: mi teszi lehetővé (esetenként szükségessé) ezeknek az elemeknek az adott pozícióban való előfordulását? Milyen elvek vagy jegyek? (ii) Ugyanúgy kezelendők-e a komplementumok és az adjunktumok? (iii) Hogyan lehet kezelni azt a jelenséget, hogy a *való* egynél több komplementumot és/vagy adjunktumot képes jelzősíteni (lásd alább)?

Kenesei (2014, 2015) és Hegedűs (2022) célja a tárgyalt jelenségeknek, szerkezeteknek az általános szinkrón, illetve diakrón jellemzése volt, tehát nem is kérhető számon rajtuk MP-s elemzés. Mindezek alapján fenntartom azt a kijelentésemet, hogy tudomásom szerint még nem született formálisan kidolgozott elemzés a chomskyánus (GB-s és MP-s) főirányon belül. Ezzel szemben úgy vélem, hogy az én korábbi LFG-s elemzésem, amelyet itt csak felvillantani van módom, a Szerzőpáros átfogó, részletes és bőséges példahalmazzal szemléltetett leírásának a fényében is megállja a helyét továbbra is.

Laczkó (2003)-ban rámutatok, hogy a *való* egyszerre több összetevőt is képes jelzősíteni, ráadásul argumentumot és adjunktumot akár vegyesen is, mint például (157)-ben.

(157) Jánosnak az Edittel Budapestre való megérkezése

A fentiek miatt egy olyan sajátos összetevő-ábrázolási megoldásra van szükség, amelyben a *való* a frázis jobb szélén álló fej, és egy lapos szerkezetben maga elé

[239] Hegedűs a *való* ómagyar kori használatáról ezt írja. „I take these data to suggest that *való* is no longer simply a participle at this point in its history, but a general functional head that licenses pre-nominal modifiers even when they are not participial clauses" [Értelmezésem szerint ezek az adatok azt sugallják, hogy a *való* a történetének ezen a pontján már nem egyszerűen igenév, hanem egy általános funkcionális fej, amely lehetővé teszi módosítóknak a főnévi fej előtti előfordulását abban az esetben is, amikor azok nem igenévi tagmondatok – fordítás tőlem, LT]. (156) az általánosításnak a nem igeneves részét ragadja meg formálisan.

vesz egy vagy több argumentumot vagy adjunktumot. Amint azt fentebb bemutattam, az alábbi sémát vezetem be.

(158)

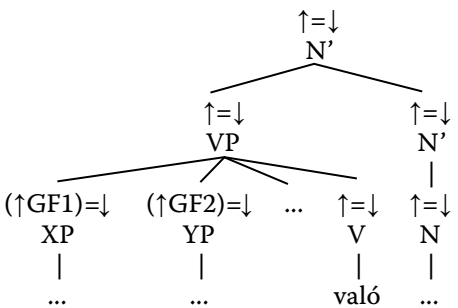

Nálam ennek a *való* elemnek önálló lexikai tétele van. Két különleges jellemzője, hogy egyrészt nincs szemantikai töltete (LFG-sen: nincs PRED-jegye), másrészt megszorítja, hogy az őt tartalmazó NP (feje) 'esemény' jelentésű legyen.[240] A V is és a VP is a funkcionális fej annotációt kapja, formálisan így biztosítom azt, hogy a jelzősített összetevők külön-külön a saját grammatikai funkciójukkal szerepeljenek a mátrix NP funkcionális szerkezetében. Fontos jellemzője ennek a megközelítésnek, hogy az LFG elveit követve ezeket a *való*s összetevőket is a saját („felszíni") helyükön generálja, és nem oda mozgatja őket.[241]

Az itt körvonalazott elemzés az LFG eszközrendszerével adekvát módon kezeli ezt a jelenséget. Felmerül ugyanakkor az az általánosabb, elvi magyarázatot igénylő kérdés, hogy miért van szükség jelzősítésre. Egy kézenfekvő általánosítás a következő lehet. Szokás a négy alapkategóriát bináris jegyekkel jellemezni: N: [+N, –V], V: [–N, +V], A: [+N, +V], P: [–N, –V]. Feltehetjük azt, hogy a magyar főnévi csoportban a fej előtti módosító zónában csak [+V] jegyű kategóriák fordulhatnak elő.[242] A fej előtti komplementum pozíció több tekintetben is eltérő

[240] Emlékeztetőül: Laczkó (2003)-ban négy jelzősítő elemet jellemzek három paraméter alapján: a főnévi fej szemantikájával való kompatibilitás szerint (±esemény, ±dinamikus) és a jelzősített összetevőnek a főnévi fej által kifejezett eseményhez való potenciális relatív időviszonya szerint (±előidejű).

(i)	*-i:*	[±esemény]	[±dinamikus]	[±előidejű]
(ii)	*való:*	[+esemény]	[±dinamikus]	[±előidejű]
(iii)	*történt:*	[+esemény]	[+dinamikus]	[+előidejű]
(iv)	*történő:*	[+esemény]	[+dinamikus]	[–előidejű]

[241] Laczkó (2002a)-ban részletesen bemutatom, hogy egy MP típusú mozgatás miért nem tudna működni.

[242] Az eredeti tanulmányom egyik névtelen bírálója jogosan jegyzi meg, hogy ez a kikötés további megszorítást igényel, mivel jelenlegi formájában nemcsak igenévi, hanem véges (azaz időjeles) igei frázisokat is megenged az adott pozícióban. Módosíthatjuk például úgy, hogy véges igei jegyű kategóriák nem fordulhatnak ott elő: $[+V]\neg_{[+Fin]}$. Ez a formula a mellékneveket is lefedi,

jellegű. Például az ott előforduló összetevő abból a szempontból is szorosabb egységet alkot a fejjel, hogy egy módosító zónában lévő melléknévi kifejezés a teljes egységet módosítja: *Péter nagyon váratlan Pestre érkezése*. Itt a *nagyon váratlan* a *Pestre érkezés* jelzője.

6.4.2.3 A fej mögötti zóna a főnévi magban

(159)-ben újra megmutatom a 6.4.2.1 részből, hogy a Szerzőpáros hogyan ábrázolja ezt a zónát.

(159)

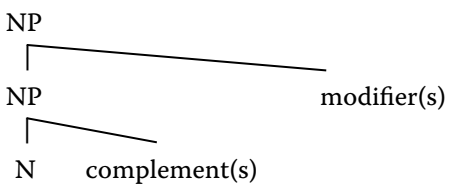

Ez a fej előtti tartománynak függőleges tengelyre vetített tükörképe azzal az egyetlen lényegi különbséggel, hogy itt a fej után egynél több komplementum is előfordulhat, míg a fej előtt csak egy. Az alábbi példa a Szerzőpárostól a főnévi magnak mind a négy pozíciójában tartalmaz egy-egy összetevőt.

(160) a [NP váratlan [NP Pestre érkezése a fiadnak] 1992-ben]

A *váratlan* melléknév fej előtti módosító, *Pestre* fej előtti komplementum, *a fiadnak* fej mögötti komplementum, és *1992-ben* fej mögötti módosító.

Amint azt a 6.4.2.2 részben már említettem, a Szerzőpáros lényegében a holland „előzmény", Broekhuis–Dikken (2012) szerkezeti ábrázolását ülteti át a magyarra. Első pillantásra megnyerő a tükörképes párhuzam, ennek ellenére úgy gondolom, hogy a magyar főnévi csoportban a fej utáni szerkezetrész nem pontosan ilyen reprezentációt igényelt volna leíró szinten a nyelvi adatok alapján. Meggyőződésem, hogy a Szerzőpárost előnytelenül befolyásolta az a chomskyánus főirányon belüli alapáltalánosítás, hogy a fej, a komplementum és a módosító strukturális viszonya hierarchikus természetű minden nyelvben. A komplementum lejjebb van és közelebb a fejhez, a módosító feljebb és következésképpen

mert ők is [+V] jegyűek, és a ¬[+Fin] negatív feltétel csak a véges igéket zárja ki. Ha e feltétel helyett egyszerűen csak [–Fin] szerepelne, akkor minden melléknevet fel kellene ruháznunk ezzel a jeggyel.

lineárisan távolabb. Jól ismert tény, hogy bizonyos nyelvekre jól illik ez az általánosítás, lásd például az angolt vagy a hollandot, ugyanakkor a magyarban a komplementum és a módosító sorrendje messze nem ennyire kötött. A Szerzőpáros maga mutat rá, és adatokkal is szemlélteti, hogy egy módosító teljesen grammatikus módon meg is előzheti a komplementumot, és különböző tényezők befolyásolhatják, hogy melyik sorrend hat természetesebbnek egy adott kifejezés esetében. Azért gondolom azt, hogy itt nem szerencsés módon érvényesültek bizonyos elméleti megfontolások a chomskyánus főirányból, mert a jelenség tárgyalása során a Szerzőpáros egy apróbetűs megjegyzésben ki is fejti, hogy egy elméleti megközelítés hogyan tudja kezelni a szerkezeti felépítésből nem következő szórendet.

> Az ellentmondás a főnévi fej utáni komplementum zónában található argumentumok és a főnévi fej után a módosító zónában található adjunktumok szerkezet alapú sorrendje, valamint a fentebb említett kevert szórendeket tartalmazó adatok között könnyen feloldható olyan elméleti megközelítésekben, amelyekben… (Farkas–Alberti 2018b: 739) – fordítás tőlem, LT.[243]

E bevezető után a Szerzőpáros sematikusan vázolja a megoldás lényegét: a kanonikus szerkezeti pozíciókban generált argumentum és adjunktum egy mozgatásos linearizációs eljáráson megy keresztül. Praktikusan jobbra kimozognak az NP-magon belüli pozíciójukból, és az új helyükön fordított sorrendbe kerülnek. Komoly hibának tartom, ha egy generatív indíttatású, de deklaráltan elméletfüggetlen leíró megközelítés,[244] amely definíciószerűen mentes bármilyen elméletspecifikus (pl. mozgatási) művelettől, olyan szigorú szerkezeti reprezentációt ad, amelynek a saját empirikus adatai is ellentmondanak, és apróbetűsen elmagyarázza az elméletspecifikus megoldási lehetőséget. Ennek a leíró megközelítésnek olyannak kellett volna lennie, hogy kezelnie kellett volna tudni a „kevert szórendet", pontosabban fogalmazva: a kevert szórendiséget kellett volna modellálnia. Ezt minden további nélkül meg is tehette volna, hiszen még a chomkyánus főirány szigorú X-vonásos reprezentációs elve sem kellett (volna), hogy befolyásolja bármilyen mértékben is.

A Szerzőpáros meggyőző teszttípusokkal bizonyítja, hogy egy deverbális főnévi fej komplementuma (és adjunktuma is) előfordulhat a fej mögött, ilyen például az a teszt, amelyben egy ilyen felépítésű főnévi csoport kontrasztív topik

[243] The contradiction between the structure-based order of arguments (in the postnominal complement zone) and adjuncts (in the postnominal modifier zone) and the aforementioned data with „mixed word orders" can be easily resolved in theoretical approaches in which …

[244] Lásd a 225. lábjegyzetet.

funkciójú. Megítélésem szerint viszont ők ezt helytelenül úgy állítják be, hogy ezek a tesztek érvet szolgáltatnak a fej mögötti komplementum pozíció feltevésére, amely egy teljesen más dolog. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a komplementumok és megszorító módosítók fej-közeli és hierarchikus kezelése erőteljesen jelen van a magyarra vonatkozó releváns chomskyánus szakirodalomban, lásd például É. Kiss (2000)-et és (2009b)-t, vagy Medve (2001)-et, és a Szerzőpáros is foglalkozik ezekkel az elméleti részletekkel egy hosszú apróbetűs részben (Farkas–Alberti 2018b: 671–679). Ugyanakkor például Szabolcsi (1994)-es GB-s főnévicsoport-modelljében, vagy Bartos (2000) MP-s megközelítésében, vagy az én Laczkó (2002a)-beli LFG-s elemzésemben nincs fej mögötti komplementum pozíció, de mindhárman megengedjük a komplementumok és az adjunktumok fej utáni előfordulását, de ezeket a teljes főnévi csoporthoz csatoljuk jobbról. Ráadásul ez a megközelítés sokkal inkább összhangban van a magyar főnévi csoport általános szórendi jellemzőivel diakrón és szinkrón szempontból egyaránt. Itt megismétlek két pontot abból, amit a 6.4.2.3 részben Hegedűs (2022) ismertetésében írtam. (a) Az ómagyar korban a főnévi csoportban a fej módosítói (adjunktumai és komplementumai) megelőzték a fejet, és ezeknek a módosítóknak jelzősített alakot kellett ölteniük (lásd az *-i* és a *való* használatát lentebb). (b) A fej utáni módosítás későbbi fejlemény, és a mai napig korlátozott mértékű és jellegű a használhatósága, szemben a kezdetektől fogva a jelenlegi nyelvállapottal bezárólag teljes mértékben produktív fej előtti módosítással.

Úgy vélem, a leíró megközelítés szellemiségének ebben az esetben jobban megfelelt volna az, ha a Szerzőpáros inkább azt az általánosítást fogalmazza meg, hogy a magyar főnévi csoport magjában a fej mögött az argumentumok és az adjunktumok sorrendje nem kötött, és különböző tényezők együttes hatásának az eredményeként állnak elő természetesebbnek és kevésbé természetesnek hangzó variációk.[245] Mindezt az LFG perspektívájából teszem szóvá a következő tényezők miatt. Először is, az LFG az argumentum és adjunktum funkciókat nem köti feltétlenül szintaktikai pozíciókhoz, és nem azokból származtatja őket, mivel alapfeltevése szerint a grammatikai funkciók a szintaxistól függetlenül is létező entitások, ezért lehet rájuk a szótári komponensben is hivatkozni. Ebből következően az elméletben nincs elengedhetetlen szükség arra, hogy egy összetevőt egy kitüntetett szintaktikai pozícióban generáljunk pusztán azért, hogy a funkcióját be tudjuk azonosítani. Másodszor az LFG határozottan elutasítja a szintaktikai transzformációkat. Ebből a két tényezőből az következik, hogy ha

[245] A Szerzőpáros például É. Kiss (2009b)-re hivatkozva Behaghel Törvényét említi, amely azt írja elő, hogy a fonológiailag kevésbé súlyos összetevőnek jellemzően meg kell előznie a fonológiailag súlyosabbat, tehát például egy névmással kifejezett összetevőnek meg kell előznie egy több elemből álló, testesebb főnévi csoporttal kifejezett összetevőt.

egy LFG-s nyelvész a Szerzőpáros által adott leíró jellegűnek szánt bemutatását kapja az adott jelenségkörnek, akkor először is újra kell értelmeznie az alapáltalánosításukat olyan módon, ahogyan azt ennek a bekezdésnek az elején megmutattam. Ezt az általánosítást LFG-sen a következőképpen lehet nagyon egyszerűen megragadni.

(161) NP

↑=↓ (↑GF)=↓

N XP*

[ahol GF: {POSS | OBL | ADJUNCT}]

Tehát a fejet tetszőleges számú bővítmény követheti birtokos, oblikvuszi vagy adjunktumi funkcióban tetszőleges sorrendben. A sorrendre vonatkozó, preferenciákat kódoló megszorítások pedig más (vagyis nem szintaktikai) dimenzióból érkeznek. Figyeljünk fel arra, hogy az itt javasolt alternatív leíró általánosítás nemcsak az LFG-s nyelvésznek jelentene megbízható kiindulópontot, hanem a chomskyánus paradigmában dolgozó nyelvésznek is, hiszen abban az irányzatban a Szerzőpáros fent idézett megjegyzésében felvázolt megoldás abszolút közkeletű az ilyen jelenségek esetében.

6.4.2.4 A DP-héj összetevői

Itt is azzal kezdem, hogy (162)-ben felidézem a 6.4.2.1 részből, hogy milyen reprezentációt rendel a Szerzőpáros a DP-héjhoz.

(162)

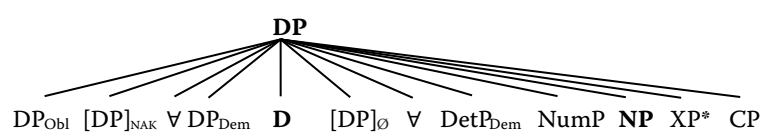

Náluk a DP-héjban található elemek, amelyek az NP-magot fogják közre, a magyar főnévi csoport determináló tartományát alkotják. Ennek szellemében a nominatívuszi birtokos, [DP]$_{Ø}$, vagy az olyan mutatónévmási elemek, mint az *eme* (DetP$_{Dem}$) ide kerültek, és nem az NP alá, mint a legtöbb korábbi elméleti megközelítésben.

Amint arra a 6.4.2.1 rész elején rámutattam, a gondosan kidolgozott tesztrendszere egyik eredményeként a Szerzőpáros „felfedezettje" a DP éli DP$_{Obl}$, például *mindhárom városba* az alábbi, tőlük származó főnévi csoportban.

(163) [(?)]mindhárom városba ugyanannak a futárnak az elküldése

Meggyőzően bizonyítják, hogy ennek a pozíciónak azért van létjogosultsága, mert az oda kerülő nem-birtokos összetevőnek csak ott van esélye arra, hogy a birtokos összetevőt a szemantikai hatókörébe vonja. A kvantorok vizsgálatával nagyon behatóan foglalkoznak, és (162) tanúsága alapján a D előtti és a D mögötti zónában is külön pozíciót tesznek fel nekik.

A Szerzőpárosnál a datívuszi birtokos és a főnévi fejjel esetben egyező mutató névmás (DP_{Dem}) két külön pozíciót foglal el:

(164) Ilinek azokon a játékain

Ez leíró szempontból szintén lényeges megállapítás (pontosítás), mert például Bartos (2000)-ben vagy a mi implementált nyelvtanunkban, Laczkó–Rákosi (2008–2013)-ban, kiegészítő eloszlásban ugyanazt a Spec,DP pozíciót foglalja el a két elem.[246]

[246] Ezzel kapcsolatban az eredeti tanulmányom egyik névtelen bírálómója a következőt írja. „É. Kiss (2000) is tárgyalja a két elem kombinációját és belső topikalizációt javasol, amely csak a birtokos kifejezés számára elérhető." A következő három megjegyzést fűzöm ehhez a tanulmányomban. (i) É. Kiss (2000) valóban egy TopP frázist épít a szokásos DP kiterjesztés fölé. Nála az eset nélkülinek tételezett (nominatívuszi) birtokos is és a datívuszi birtokos is a főnévi fej mögötti komplementum zónában generálódik. Elméletspecifikus okokból az előbbinek a Spec,DP pozícióba kell kötelezően mozognia, míg az utóbbi marad a bázisgenerált helyén, vagy választhatóan a Spec,TopP pozícióba mozoghat. É. Kiss felteszi továbbá, hogy a főnévi fejjel egyező mutató névmás a Spec,DP pozíciót foglalja el. Tehát a mutató névmás ebben az elemzésben is kiegészítő eloszlásban van egy birtokos frázissal, de nem a datívuszival, hanem a nominatívuszival. (ii) Számomra a nem mondatszintű frázison belüli „belső topikalizáció" bevezetése (és egy TopP feltevése) elméletfüggetlenül is meglehetősen kérdéses eljárás a következők miatt. Úgy gondolom, hogy a diskurzusfunkciók dimenziója mondat szintjén található, hiszen a mondat egy-egy összetevője (vagy annak egy eleme) hordozhat fókusz, topic stb. funkciót. Ahogyan É. Kiss (2000: 138) maga is megfogalmazza, egy birtokos főnévi csoport datívuszi birtokosa kimozoghat a Spec,Top pozícióból, és a mondat szintjén fókuszmozgatás, kvantormozgatás vagy topikmozgatás célpontja is lehet. Szemantikailag nem tartom problémamentesnek, hogy egy belső topikból „külső/fenti" fókusz válhat. Nem az ellen van kifogásom, hogy egy plusz funkcionális kategória épül a DP fölé egy MP-keretben, hanem azt tartom kevéssé meggyőzőnek, hogy ez a topik címkét kapja. (iii) Ebben az összefüggésben az is említésre méltó, hogy bár az LFG-s szakirodalom alapvetően azt teszi fel, hogy a nominatívuszi birtokos és a datívuszi birtokos a magyar birtokos főnévi csoportokban ugyanazt a grammatikai funkciót hordozza, Chisarik–Payne (2003) amellett érvelnek, hogy a nominatívuszinak egyedi, főnévi csoporton belüli funkciója van (NCOMP), míg a datívuszi az alanyi funkciót hordozza (SUBJ). Az LFG argumentumleképezési elvrendszerében mindkét funkciót ugyanazzal a jegypárral jellemzik [–o, –r], és felteszik, hogy az a különbség közöttük, hogy az utóbbi diskurzusorientált [+d], míg az előbbi nem [–d]. Laczkó (2004)-ben részletes és több szempontú kritikáját adom

A főnévi fejtől jobbra eső elemeket a Szerzőpáros a holland előzménytől, Broekhuis–Dikken (2012)-től, motiváltan a következő hierarchiába rendezi. Az NP-mag központjában (a belső NP csomópont alatt) a fej és a komplementumai találhatók. Egy szinttel feljebb, a fölérendelt NP alatt a megszorító értelmű módosítók, vagyis azok a módosítók, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az adott főnévi csoport denotátuma teljes mértékben azonosítható legyen. Erről a két rétegről volt szó az előző részben, és ott részletesen kifejtettem, miért tartom hibásnak ezt a leíró megközelítést. A Szerzőpáros egy szinttel feljebb, a DP-héjba teszi azokat a fej utáni módosítókat, amelyek nem megszorító értelműek. Én ezt a kérdéskört Laczkó (2002)-ben járom körül az LFG talaján állva, részletesen összehasonlítva a két felfogást. Bartos (2000)-rel egyetértve én is amellett érvelek, hogy a fej után előforduló összetevők a teljes DP-hez vannak jobbról hozzácsatolva. Az előző részben mondottak szellemében továbbra is ezt a megoldást gondolom a legcélszerűbbnek egy LFG-s keretben. Azt teszem fel, hogy a fent említett mindhárom bővítménytípus a DP-hez van csatolva,[247] ahogyan azt (165) ábrázolja.[248]

(165)

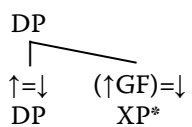

[ahol GF: {POSS | OBL | ADJUNCT}]

Azt kell még szabályba foglalni az LFG formanyelvén, hogy szintaktikai síkon a komplementumok és a megszorító módosítók tetszőleges sorrendben csatolódhatnak a DP-hez, és nekik meg kell előzniük a nem megszorító módosítókat.[249]

ennek a megközelítésnek, és az egyik ellenérvem éppen az, hogy nem látom elvi szempontból megalapozottnak és empirikusan bizonyítottnak ezt a diskurzusdimenziós különbségtételt a két kifejezéstípus között.

[247] Az LFG-nek a chomskyánus irányzaténál jóval megengedőbb összetevős szerkezeti szabályrendszere a teljesen lapos, több elemű csatolást és a bináris csatolást egyaránt megengedi. (165)-ben én az előbbi változatot modellálom.

[248] Érdemes összevetni (165)-öt (161)-gyel a 6.4.2.3 részből.

[249] Ezt a sorrendi előírást például egy f-megelőzési (*f-precedence*) megszorítás formájában ragadhatjuk meg az LFG-ben. Ezekbe a részletekbe itt nincs módom belemenni. Az *f-precedence*-ről lásd például Bresnan et al. (2016)-ot.

6.4.2.5 Összefoglalás

A fentiekben LFG-s perspektívából áttekintettem a legfontosabb szerkezeti és funkcionális sajátosságait Alberti–Farkas (2018a,b) és Farkas–Alberti (2018a,b) főnévicsoport-elemzésének. Több alkalommal is hangsúlyoztam, hogy a Szerzőpáros nagy alapossággal hozott létre egy átfogó, ugyanakkor a legapróbb empirikus részleteket is szisztematikusan körüljáró, példaanyaggal bőségesen alátámasztott leíró nyelvtani megközelítést, amelyre bármilyen elméleti indíttatású nyelvész bizalommal támaszkodhat. A Szerzőpáros által kidolgozott leírásnak csupán három elemére vonatkozóan fogalmaztam meg kritikai észrevételt. Ezekben az esetekben a Szerzőpáros maga is hangsúlyozza, hogy nyitott kérdésekről van szó, és ők egy bizonyos megoldás mellett döntöttek, de az elméleti nyelvész döntésére bízzák, hogy ő az általa használt modellben milyen irányban indul el egy elemzés kidolgozása során. Ennek ellenére rámutattam (és az alábbiakban összefoglalom), hogy az elméletfüggetlenség talaján szerencsésebb leíró nyelvtani jellemzését adhatták volna a magyar főnévi csoportok három sarkalatos tulajdonságának.

A Szerzőpárosnak az NP-magon belüli, fej előtti komplementum pozíciójáról megállapítottam, hogy azt a típust, amelyet ők maguk is összetételszerűként jellemeznek, szerencsésebb lett volna úgy is kezelni, és a fej előtti elemet az összetétel első tagjának, és nem egy külön komplementum pozíció betöltőjének tekinteni. Ezután vázlatosan bemutattam, hogy az én korábbi LFG-s elemzésem továbbra is jól alkalmazható a Szerzőpáros által nyújtott leírásban szereplő konstrukciótípusok kezelésére.

A Szerzőpáros rendszerében az NP-magon belüli, fej előtti módosító pozíciót adjunktumok és jelzősített oblikvuszi argumentumok is betölthetik. Megközelítésük leíró természete miatt nekik nem kellett azzal foglalkozniuk, hogy hogyan mehet végbe egy argumentum jelzősítése. Én ezzel kapcsolatban először megjegyeztem, hogy nincs tudomásom kellően kidolgozott chomskyánus elemzésről, majd felvillantottam az én korábbi LFG-s megoldásomat, amely megítélésem szerint továbbra is tartható.

A főnévi fej utáni elemekre vonatkozóan a holland leíró nyelvtani előzmény, a Szerzőpáros és É. Kiss (2000, 2009) felfogásával szemben, Szabolcsi (1994)-gyel és Bartos (2000)-rel egyetértve, Laczkó (2002) alapján továbbra is úgy gondolom, hogy ezeket a komplementumokat, megszorító és nem-megszorító módosítókat célszerűbb a teljes DP-hez csatolni jobbról. Ezt a megközelítést Hegedűs (2022) nyelvtörténeti adatai is erőteljesen támogatják.

6.5 Összegzés

Ebben fejezetben a magyar főnévi csoport jelenségeivel foglalkoztam: megalkottam eddigi elemzéseim szintézisét, majd összevetettem két leíró nyelvtan főnévi csoportos megközelítését az én LFG-s megközelítésemmel.

Szabolcsi (1994) klasszikus chomskyánus DP-s főnévicsoport-szerkezetét átültettem az LFG elméleti keretébe: transzformációmentessé tettem, és felvérteztem az elmélet releváns formai eszközrendszerével. Ezután részletesen foglalkoztam az eseménynominalizációval, amely komoly elméletfüggetlen kihívásokat jelent a generatív irányzat számára a grammatikai funkciók jellemzése szempontjából általában és a főnévi predikátum határozói argumentumainak a kezelése szempontjából különösképpen. Átvettem Szabolcsi (1994) azon általánosítását, amely szerint a komplex esemény jelentésű deverbális főnevek teljes mértékben öröklik a képzés bemenetéül szolgáló igék argumentumszerkezetét. Ebből az alapállásból kidolgoztam egy olyan megközelítést, amely részletes és elvszerű LFG-s jellemzését nyújtja a főnévi predikátum által az argumentumainak kiosztott grammatikai funkcióknak. Megközelítésem egyik sarokpillére az, hogy felteszem, hogy a főnévi csoportban két szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkció is van: a POSS és a SUBJ. Az előbbit a nominatívuszi és a datívuszi birtokos összetevők is hordozhatják. Az utóbbit csak egy hangalak nélküli, LFG-s PRO jelenítheti meg morfoszintaktikai okok miatt. Ebben a funkcionális keretben egységesen tudom kezelni a kontrollviszonyokat, amelyek a DP esetében anaforikusak. Ezen túlmenően koherens explicit formai leírását adtam az oblikvuszi argumentumok kifejezési lehetőségeinek (fej előtti jelzősítettség, fej előtti jelzősítetlenség és fej mögötti jelzősítetlenség).

A fejezet utolsó nagy egységében részletesen tárgyaltam két leíró nyelvtani megközelítés jellemzőit. Az egyik leíró nyelvtan Keszler (2000), amelynek a szintaktikai modelljéről már a 2. fejezetben is szó volt. Rámutattam, hogy a főnévi csoport leírásában ugyanazok az elvi problémák jelentkeznek, mint a mondatelemzés esetében. A másik nyelvtan az Alberti Gábor és Farkas Judit által kidolgozott átfogó, ugyanakkor minden releváns részletet aprólékosan tárgyaló, generatív indíttatású leíró nyelvtan. Az LFG elméleti talaján állva kifejtettem, hogy minden erénye ellenére ennek a modern leíró nyelvtannak is vannak olyan vonásai, amelyek helyesebbé, pontosabbá tehetők lennének az LFG-s szemléletmód bizonyos általános jellemzőinek felhasználásával.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

Ahogyan azt az első fejezetben kijelöltem, ebben a könyvben az egyszerű magyar mondatoknak és a magyar főnévi csoportoknak az általam kidolgozott elemzését mutattam be egy alternatív, nemtranszformációs generatív nyelvészeti elmélet, a Lexikai-Funkcionális Grammatika keretében. A következő négy célt kívántam megvalósítani: (i) az elmélet megismertetését a magyar nyelvésztársadalom szélesebb körével (ii) annak bemutatását, hogy milyen hatékonyan alkalmazható ez az erőteljes lexikai eszköztárral rendelkező elmélet az alapvető magyar mondattani jelenségek modellálására, vö. „lexikalista magyar mondattan" (iii) az általános generatív megközelítés és főleg az LFG összevetését két leíró nyelvtani kerettel (iv) a könyv megtöltését egyetemi oktatási anyagként is használható tartalommal és nyelvészeti szakszókinccsel.

A második fejezetben ismertettem az LFG felépítését, elvrendszerét és formális eszköztárát. Szisztematikusan egybevetettem ezekből a szempontokból a chomskyánus főiránnyal. Az LFG azon jellemzőire külön is összpontosítottam, amelyek közvetlenül relevánsak a könyvben bemutatott elemzések szempontjából. A fejezet záró részében kritikai megjegyzések kíséretében tárgyaltam egy új hagyományos leíró nyelvtannak, Keszler (2000)-nek a szintaxisfelfogását, majd összevetettem azt az LFG szintaxismodelljével. Az volt a fő megállapításom, hogy ennek a leíró nyelvtannak féloldalas a szintaxisa. Lényegében csak függőségi, funkcionális mondattani elemzést nyújt, és megközelítésének nincs igazi szerkezeti, szórendi dimenziója. Rámutattam, hogy ez a féloldalas szintaxis az LFG mondattanának a funkcionális szerkezeti komponensével állítható párhuzamba, és a hiányzó dimenziónak az LFG összetevős szerkezeti komponensének kellene megfelelnie.

A harmadik fejezetben a magyar időjeles mondatok ige előtti tartományának meghatározó jellemzőit modelláltam az LFG elméleti keretében. Amellett érveltem, hogy a magyar mondat alapszimbóluma az S és nem az IP, és az S fölött a szokásos CP épül ki. Feltettem, hogy a fókuszált összetevők, az igemódosítók és az igét közvetlenül megelőző kérdőszó a Spec,VP pozíciót foglalják el kiegészítő eloszlásban. Amikor pedig több kérdő kifejezés is van a kiegészítendő kérdő mondatban, az ige előtt álló kérdő kifejezés kivételével az összes többi a VP-hez csatolt kvantorpozíciókban található. Ezen túlmenően javaslatot tettem arra, hogy az LFG paraméterrendszerét, amely a lehetséges összetevős szerkezet–funkció kapcsolatokat tartalmazza, a következő további megfelelésekkel érdemes

kiegészíteni. (i) A Spec,VP pozíciót választhatóan olyan összetevő is elfoglalhatja, amely a fókusz diskurzusfunkcióval rendelkezik. (ii) Az [$_S$ XP VP] exocentrikus konfigurációban az XP-hez az alany grammatikai funkción kívül a topik diskurzusfunkció is társítható.

A negyedik fejezetben részletesen bemutattam a magyar igemódosítók (VM-ek) általam kidolgozott LFG-s elemzését. A harmadik fejezetben vázolt általános megközelítés talaján feltettem, hogy a fókuszált összetevők, az igemódosítók és az igét közvetlenül megelőző kérdőszavak kiegészítő eloszlásban vannak a Spec,VP-ben. Megmutattam, hogy a VM-ek is lehetnek fókuszáltak, és természetüktől függően kétféle fókuszt fejezhetnek ki: az azonosító fókuszt és a verum fókuszt. A VM-ek két fő típusát különböztettem meg: az igekötők tartoznak az egyik típusba, a többi VM pedig a másik típusba. Mind a kompozicionális, mind a nemkompozicionális igekötős igéket lexikálisan kezeltem. Megközelítésemben az igéhez is és az igekötőhöz is külön lexikai formát rendelek. Ezek a lexikai reprezentációk sajátos funkcionális annotációkkal és kereszthivatkozásokkal vannak ellátva. Kiemelt szerepet kapnak a 3. fejezetben már bemutatott CHECK-jegyek. Az igekötőt és az igét mindkét típusban funkcionális társfejként elemzem. Az összes többi, saját grammatikai funkcióval rendelkező VM-ről felteszem, hogy azokat igei predikátumaik a saját lexikai formájukban egyedileg választják ki mint kitüntetett, VM státuszú argumentumaikat, amelyekre különböző jellegű megszorításokat róhatnak ki.

Az ötödik fejezetben a generatív megközelítésekben gyűjtőnéven operátoroknak nevezett elemek közül a következőknek az ige előtti tartományokban való előfordulását ragadtam meg az elemzéseimben: kérdő kifejezések, fókuszált összetevők és univerzális kvantorok, illetve az utóbbi kettő tagadott változatai.

Tizenegy operátorokat tartalmazó szerkezetet tárgyaltam. Először áttekintettem a legfontosabb jellemzőiket Mycock (2010) kísérletes kutatási eredményeinek a felhasználásával, majd bemutattam a vizsgált konstrukcióknak a Mycock általi LFG-s elemzését kritikai megjegyzések kíséretében. Ezután részletesen ismertettem az én alternatív megközelítésemet.

Az elemzések alapvetését a harmadik fejezetben végeztem el. Itt további szerkezettípusokat vontam be a vizsgálatba, ami az alapelemzés kiterjesztését, további részelemekkel való bővítését és bizonyos formai részek módosítását eredményezte. Megközelítésemben a fókuszált elemek a Spec,VP pozíciót célozzák meg. Az univerzális kvantort tartalmazó kifejezések balról vannak hozzácsatolva a VP-hez. Ez az operátoroknak minősülő kvantált kifejezések természetes pozíciója az ige előtti tartományban. Ha egyetlen kérdő kifejezés van a mondatban, akkor az fókuszált összetevőként funkcionálva kötelezően a Spec,VP-be kerül. Egynél több kérdőszó együttes előfordulása esetén a lineárisan utolsó,

az igét közvetlenül megelőző kérdőszó szintén a Spec,VP-t foglalja el, a többi (kérdő operátori minőségében) az univerzális kvantorokhoz hasonlóan szintén a VP-hez van csatolva. Ezekről a disztribúciós összefüggésekről az LFG formanyelvén szintén a jegyellenőrzési mechanizmussal adok számot. A megfelelő jegypárokat az összetevős szerkezetben található funkcionális annotációkban, illetve az érintett összetevők lexikai formájához társított funkcionális annotációkban tüntetem fel.

Megmutattam, hogy bizonyos operátorkombinációk elfogadhatatlansága hatóköri okokra vezethetők vissza. Az én megközelítésemben predikátumtagadás esetében a tagadószó a közönséges fókuszált összetevőkhöz hasonlóan (és azok prozódiai viselkedését követve) a Spec,VP pozíciót foglalja el. Az univerzális kvantor tagadásának két változatát modelláltam a következő általánosítás alapján. Ha nincs más fókuszált összetevő a mondatban, a tagadott univerzális kvantor a Spec,VP-ben van, amely a kötelező pozíció a közönséges tagadott összetevők számára. Ha pedig van más fókuszált összetevő a mondatban, akkor a tagadott univerzális kvantor a szokásos, VP-hez csatolt kvantorpozíciót tölti be. Az általában elemzett operátorkombinációkon kívül azoknak a típusoknak az elvszerű LFG-s elemzését is kidolgoztam, amelyek más megközelítések, például Mycock (2010) számára elvi problémákat jelentenek. (i) Kérdőszó az XP,VP kvantorpozícióban, amikor a Spec,VP-ben nem kérdőszó, hanem tagadott közönséges fókuszált összetevő található. Továbbá ennek egy speciális változata: a *miért* kérdőszó úgy is követni tudja ezt a mintát, hogy a fókuszált összetevőnek nem kell feltétlenül tagadva lennie. (ii) Kimerítő fókusz az XP,VP kvantorpozícióban úgy is, hogy a Spec,VP-t egy kérdőszó foglalja el.

A hatodik fejezetben a magyar főnévi csoport jelenségeivel foglalkoztam: megalkottam eddigi elemzéseim szintézisét, majd összevetettem két leíró nyelvtan főnévi csoportos megközelítését az én LFG-s megközelítésemmel.

Szabolcsi (1994) klasszikus chomskyánus DP-s főnévicsoport-szerkezetét átültettem az LFG elméleti keretébe: transzformációmentessé tettem, és felvérteztem az elmélet releváns formai eszközrendszerével. Ezután részletesen foglalkoztam az eseménynominalizációval, amely komoly elméletfüggetlen kihívásokat jelent a generatív irányzat számára a grammatikai funkciók jellemzése szempontjából általában és a főnévi predikátum határozói argumentumainak a kezelése szempontjából különösképpen. Átvettem Szabolcsi (1994) azon általánosítását, amely szerint a komplex esemény jelentésű deverbális főnevek teljes mértékben öröklik a képzés bemenetéül szolgáló igék argumentumszerkezetét. Ebből az alapállásból kidolgoztam egy olyan megközelítést, amely részletes és elvszerű LFG-s jellemzését nyújtja a főnévi predikátum által az argumentumainak kiosztott grammatikai funkcióknak. Megközelítésem egyik sarokpillére az,

hogy felteszem, hogy a főnévi csoportban két szemantikailag korlátozatlan grammatikai funkció is van: a POSS és a SUBJ. Az előbbit a nominatívuszi és a datívuszi birtokos összetevők is hordozhatják. Az utóbbit csak egy hangalak nélküli, LFG-s PRO jelenítheti meg morfoszintaktikai okok miatt. Ebben a funkcionális keretben egységesen tudom kezelni a kontrollviszonyokat, amelyek a DP esetében anaforikusak. Ezen túlmenően koherens explicit formai leírását adtam az oblikvuszi argumentumok kifejezési lehetőségeinek (fej előtti jelzősítettség, fej előtti jelzősítetlenség és fej mögötti jelzősítetlenség).

A fejezet utolsó nagy egységében részletesen tárgyaltam két leíró nyelvtani megközelítés jellemzőit. Az egyik leíró nyelvtan Keszler (2000) volt, amelynek a szintaktikai modelljéről már a második fejezetben is szó volt. Rámutattam, hogy a főnévi csoport leírásában ugyanazok az elvi problémák jelentkeznek, mint a mondatelemzés esetében. A másik nyelvtan pedig az Alberti Gábor és Farkas Judit által kidolgozott átfogó, ugyanakkor minden releváns részletet aprólékosan tárgyaló, generatív indíttatású leíró nyelvtan volt. Az LFG elméleti talaján állva kifejtettem, hogy minden erénye ellenére ennek a modern leíró nyelvtannak is vannak olyan vonásai, amelyek helyesebbé, pontosabbá tehetők lennének az LFG-s szemléletmód bizonyos általános jellemzőinek felhasználásával.

Bízom benne, hogy sikerült megfelelő színvonalon megvalósítanom az ennek a fejezetnek az elején ismételten megfogalmazott négyes célkitűzést.

IRODALOMJEGYZÉK

Abney, Steven: *Functional Elements and Licensing*, talk presented at GLOW, 1986.

Abney, Steven: *The English Noun Phrase in its Sentential Aspect,* Ph.D. dissertation, Cambridge, MA, Massachusetts Institute of Technology, 1987.

Ackerman, Farrell: *Miscreant Morphemes: Phrasal Predicates in Ugric,* Ph.D. dissertation, UC Berkeley, 1987.

Ackerman, Farrell: Lexeme derivation and multiword predicates in Hungarian, *Acta Linguistica Hungarica*, 2003/50, 7–32.

Ackerman, Farrell – Lesourd, Philip: Toward a Lexical Representation of Phrasal Predicates, in Alex Alsina – Joan Bresnan – Peter Sells (eds.): *Complex Predicates*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1997, 67–106.

Ackerman, Farrell – Webelhuth, Gert: The composition of (dis)continuous predicates: Lexical or syntactic?, *Acta Linguistica Hungarica,* 1993/44, 317–340.

Alberti, Gábor – Farkas, Judit: Derivation of Nouns, in Gábor Alberti – Tibor Laczkó (eds.): *Syntax of Hungarian. Nouns and Noun Phrases,* Amsterdam, Amsterdam University Press, 2018a, 191–630.

Alberti, Gábor – Farkas, Judit: Modification, in Gábor Alberti – Tibor Laczkó (eds.): *Syntax of Hungarian. Nouns and Noun Phrases,* Amsterdam, Amsterdam University Press, 2018b, 775–895.

Alberti, Gábor – Laczkó, Tibor (eds.): *Syntax of Hungarian. Nouns and Noun Phrases. Volumes 1 and 2,* Amsterdam, Amsterdam University Press, 2018.

Alsina, Alex: Resultatives: A Joint Operation of Semantic and Syntactic Structures, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the First LFG Conference*, Grenoble, France, Rank Xerox Research Centre, Stanford, CA, CSLI Publications, 1996.

Alsina, Alex: A Theory of Complex Predicates: Evidence from Causatives in Bantu and Romance, in Alex Alsina – Joan Bresnan – Peter Sells (eds.): *Complex Predicates*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1997, 203–246.

Alsina, Alex – Bresnan, Joan – Sells, Peter (eds.) *Complex Predicates*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1997.

Austin, Peter – Bresnan, Joan: Nonconfigurationality in Australian aboriginal languages, *Natural Language and Linguistic Theory,* 1996/14, 215–268.

Baker, Mark C.: The Mirror Principle and morphosyntactic explanation, *Linguistic Inquiry*, 1985/16, 373–416.

Baker, Mark C.: *Incorporation. A Theory of Grammatical Function Changing*, Chicago–London, The University of Chicago Press, 1988.

Bartos Huba: *Morfoszintaxis és interpretáció: A magyar inflexiós jelenségek szintaktikai háttere*, Ph.D. értekezés, Budapest, Eötvös Loránd Tudományegyetem, 1999.

Bartos Huba: Az inflexiós jelenségek szintaktikai háttere, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia,* Budapest, Akadémiai, 2000, 653–762.

Behaghel, Otto: *Deutsche syntax IV*, Heidelberg, Carl Winters, 1932.

Booij, Gert – Marle, Jaap van. (eds.): *Yearbook of Morphology*, Dordrecht, Kluwer, 2003.

Bögel, Tina: *The Syntax-Prosody Interface in Lexical Functional Grammar*, Ph.D. dissertation, Konstanz, University of Konstanz, 2015.

Börjars, Kersti – Nordlinger, Rachel – Sadler, Louisa: *Lexical-Functional Grammar: An Introduction,* Cambridge, MA, Cambridge University Press, 2019.

Bresnan, Joan (ed.): *The Mental Representation Of Grammatical Relations*, Cambridge, MA, The MIT Press, 1982a.

Bresnan, Joan: The Passive In Lexical Theory, in Joan Bresnan (ed.): *The Mental Representation of Grammatical Relations*, Cambridge, MA, The MIT Press, 1982b, 3–84.

Bresnan, Joan: *Lexical-Functional Syntax*, Oxford, Blackwell, 2001.

Bresnan, Joan – Asudeh, Ash – Toivonen, Ida – Wechsler, Stephen: *Lexical-Functional Syntax*, Hoboken, NJ, Wiley-Blackwell, 2016.

Bresnan, Joan – Asudeh, Ash – Toivonen, Ida – Wechsler, Stephen: *Lexical-Functional Syntax, 2nd Edition*, Oxford, Blackwell, 2016.

Bresnan, Joan – Kanerva, Jonni: Locative inversion in Chichewa: A case study of factorization in grammar, *Linguistic Inquiry,* 1989/20, 1–50.

Bresnan, Joan – Mchombo, Sam A.: Topic, pronoun, and agreement in Chichewa, *Language,* 1987/63, 741–782.

Bresnan, Joan – Zaenen, Annie: Deep Unaccusativity in LFG, in Katarzyna Dziwirek – Patrick Farrell – Errapel Mejías-Bikandi (eds.): *Grammatical Relations: A Cross-Theoretical Perspective,* Stanford, CA, Stanford University, Center for the Study of Language and Information, 1990, 45–57.

Brody, Michael: Remarks on the Order of Elements in the Hungarian Focus Field, in István Kenesei (ed.): *Approaches to Hungarian. Volume 3. Structures and Arguments*, Szeged, JATE, 1990, 95–122.

Brody, Michael: Focus and Checking Theory, in István Kenesei (ed.): *Approaches to Hungarian. Volume 5. Levels and Structures*, Szeged, JATE, 1995, 29–43.

Brody, Michael – Szabolcsi, Anna: Overt scope in Hungarian, *Syntax*, 2003/6, 19–51.

Bródy, Mihály – Szendrői, Kriszta: A kimerítő felsorolás értelmezésű fókusz: válasz, in Bartos Huba (szerk.): *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXIII. Új Irányok és Eredmények a Mondattani Kutatásban.* Budapest, Akadémiai, 2011, 265–279.

Broekhuis, Hans – Dikken, Marcel den: *Syntax of Dutch. Nouns and Noun Phrases, Volume 2,* Amsterdam, Amsterdam University Press, 2012.

Broekhuis, Hans – Hegedűs, Veronika: Predicate movement, *Lingua,* 2009/119, 531–563.

Butt, Miriam – Holloway King, Tracy – Niño, María-Eugenia – Segond, Frédérique: *A Grammar Writer's Cookbook*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1999.

Chisarik, Erika – Payne, John: Modelling Possessor Constructions in LFG: English and Hungarian, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Nominals: Inside and Out,* Stanford, CA, CSLI Publications, 2003, 181–199.

Chomsky, Noam: *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht, Foris, 1981.

Chomsky, Noam: *Barriers,* Cambridge, MA, MIT Press, 1986.

Chomsky, Noam: *The Minimalist Program,* Cambridge, MA, MIT Press, 1995.

Csirmaz, Anikó: Particles and Phonologically Defective Predicates, in Henk van Riemsdijk – Katalin É. Kiss (eds.): *Verb Clusters: A Study of Hungarian, German and Dutch*, Berlin, Mouton de Gruyter, 2004, 225–252.

Csirmaz, Anikó: Particles and a Two Component Theory of Aspect, in Katalin É. Kiss (ed.): *Event Structure and the Left Periphery. Studies on Hungarian*, Dordrecht, Foris, 2006, 107–128.

Dalrymple, Mary: *Lexical Functional Grammar. Syntax and Semantics 34,* New York, Academic Press, 2001.

Dalrymple, Mary – Lowe John J. – Mycock Louise: *The Oxford Reference Guide to Lexical Functional Grammar*, Oxford, Oxford University Press, 2019.

Dehé, Nicole – Jackendoff, Ray – McIntyre, Andrew – Urban, Silke: *Verb-Particle Explorations*, Berlin – New York, Mouton de Gruyter, 2002.

Dékány, Éva: *The Hungarian Nominal Functional Sequence,* Cham, Springer-Verlag, 2021.

Dikken, Marcel den: On the Structural Representation of Possession and Agreement. The Case of (anti-)Agreement in Hungarian Possessed Nominal Phrases, in István Kenesei (ed.): *Crossing Boundaries*, Amsterdam, John Benjamins, 1999, 137–178.

Dowty, David: Thematic proto-roles and argument selection, *Language,* 1991/67, 547–619.

É. Kiss, Katalin: *Configurationality in Hungarian*, Budapest–Dordrecht, Akadémiai–Reidel, 1987.

É. Kiss, Katalin: Az egyszerű mondat szerkezete, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális Magyar Nyelvtan 1. Mondattan,* Budapest, Akadémiai, 1992, 79–177.

É. Kiss, Katalin: Sentence Structure And Word Order, in Ferenc Kiefer – Katalin É. Kiss (eds.): *The Syntactic Structure of Hungarian*, New York, Academic Press, 1994a, 1–90.

É. Kiss, Katalin: Genericity, Predication And Focus, in Zoltán Bánréti (ed.): *Papers in the Theory of Grammar,* Budapest, Research Institute for Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences, 1994b, 107–139.

É. Kiss, Katalin: *Discourse configurational languages*, Oxford, Oxford University Press, 1995.

É. Kiss, Katalin: The Hungarian Noun Phrase is Like the English Noun Phrase, in István Kenesei – Gábor Alberti (eds.): *Approaches to Hungarian. Volume 7. Papers from the Pécs conference*, Szeged, JATE Press, 2000, 119–149.

É. Kiss, Katalin: *The Syntax of Hungarian*, Cambridge, MA, Cambridge University Press, 2002.

É. Kiss, Katalin: Egy igekötőelmélet vázlata, *Magyar Nyelv,* 2004/50, 15–43.

É. Kiss, Katalin: First Steps Towards a theory of the Verbal Prefix, in Christopher Piñón – Péter Siptár (eds.): *Approaches to Hungarian 9. Papers from the Düsseldorf Conference*, Budapest, Akadémiai, 2005, 57–88.

É. Kiss, Katalin: The Function and Syntax of the Verbal Particle, in Katalin É. Kiss (ed.): *Event Structure and the Left Periphery,* Dordrecht, Foris, 2006, 17–55.

É. Kiss, Katalin: Syntactic, Semantic, and Prosodic Factors Determining the Position of Adverbial Adjuncts, in Katalin É. Kiss (ed.): *Adverbs and Adverbial Adjuncts at the Interfaces,* Berlin, Mouton de Gruyter, 2009a, 21–38.

É. Kiss, Katalin: Is Free Postverbal Order in Hungarian a Syntacitc or a PF Phenomenon?, in Nomi Erteschik-Shir – Lisa Rochman (eds.): *The Sound Patterns of Syntax*, Oxford, Oxford University Press, 2009b, 53–71.

É. Kiss, Katalin – Hegedűs, Veronika: *Syntax of Hungarian: Postpositions and Postpositional Phrases*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2021.

É. Kiss, Katalin – Kiefer, Ferenc – Siptár, Péter: *Új magyar nyelvtan*, Budapest, Osiris, 1998.

Falk, Yehuda N.: *Lexical-Functional Grammar. An Introduction to Parallel Constraint-Based Syntax, CSLI Lecture Notes 126*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2001.

Farkas, Judit – Alberti, Gábor: Positions for oblique case-marked arguments in Hungarian noun phrases, *Jezikoslovlje,* vol. 17, 2016/1–2, 295–319.

Farkas, Judit – Alberti, Gábor: Characterization, in Gábor Alberti – Tibor Laczkó (eds.): *Syntax of Hungarian. Nouns and Noun Phrases. Volumes 1 and 2*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2018a, 5–151.

Farkas, Judit – Gábor Alberti: Complementation, in Gábor Alberti – Tibor Laczkó (eds.): *Syntax of Hungarian. Nouns and Noun Phrases. Volumes 1 and 2*, Amsterdam, Amsterdam University Press, 2018b, 662–775.

Forst, Martin, King Holloway, Tracy – Laczkó, Tibor: Particle Verbs in Computational LFGs: Issues from English, German, and Hungarian in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG10 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2010, 228–248.

Gazdik, Anna: Towards an LFG Analysis of Discourse Functions in Hungarian, in Ferenc Kiefer – Zoltán Bánréti (eds.): *Twenty Years of Theoretical Linguistics in Budapest*, Budapest, RIL HAS – Tinta, 2012, 59–92.

Gazdik, Anna – Komlósy, András: On the Syntax-Discourse Interface in Hungarian, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG11 Conference*, Hong Kong, Hong Kong University, Stanford, CA, CSLI Publications, 2011, 215–235.

Grimshaw, Jane: *Argument Structure,* Cambridge, MA, MIT Press, 1990.

Halle, Morris – Marantz, Alec: Distributed Morphology and the Pieces of Inflection, in Ken Hale – Samuel Jay Keyser (eds.): *The View from Building 20. Essays in Linguistics in Honor of Sylvain Bromberger. Current Studies in Linguistics,* Cambridge, MA, The MIT Press, 1993, 111–176.

Halle, Morris – Marantz, Alec: Some Key Features of Distributed Morphology, *Papers on Phonology and Morphology. MIT Working Papers in Linguistics* 21, Cambridge, MA, MIT, 1994, 275–288.

Hegedűs, Veronika: *Non-Verbal Predicates and Predicate Movement in Hungarian,* PhD dissertation, Tilburg University, Utrecht, LOT Publications, 2013.

Hegedűs, Veronika: The Rise of the Modifier Suffix -i with PPs, in Huba Bartos – Marcel den Dikken – Zoltán Bánréti – Tamás Váradi (eds.): *Boundaries Crossed, at the Interfaces of Morphosyntax, Phonology, Pragmatics and Semantics. Studies in Natural Language and Linguistic Theory,* vol. 94, Springer, Cham, 2022.

Horvath, Julia: *FOCUS in the Theory of Grammar and the Syntax of Hungarian,* Dordrecht, Foris, 1986.

Horvath, Julia: Structural Focus, Structural Case, and the Notion of Feature-Assignment, in É. Kiss Katalin (ed.): *Discourse Configurational Languages,* Oxford, Oxford University Press, 1995, 28–64.

Horvath, Julia: Focus, Exhaustivity and the Syntax of Wh-Interrogatives: The case of Hungarian, in Johan Brandtler – Valéria Molnár – Christer Platzack (eds.): *Approaches to Hungarian, Volume 13, Papers from the 2011 Lund Conference,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2013, 97–132.

Hout, Angeliek van – Roeper, Thomas: Events and Aspectual Structure in Derivational Morphology, *MIT Working Papers in Linguistics,* 1998/32, 175–200.

Hunyadi, László: *Hungarian Sentence Prosody and Universal Grammar: On the Prosody–Syntax Interface,* Frankfurt am Main, Peter Lang, 2002.

KálmánC. György – Kálmán, László – Nádasdy, Ádám – Prószéky, Gábor: Hocus, focus, and verb types in Hungarian infinitive constructions, *Groninger Arbeiten zur germanistischen Lingustík, Rijksuniveriteit Groningen*, 1984/24, 162–177.

Kálmán C. György – Kálmán László – Nádasdy Ádám – Prószéky, Gábor: A magyar segédigék rendszere, in Telegdi Zsigmond – Kiefer Ferenc (szerk.): *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XVII*, Budapest, Akadémiai, 1989, 49–103.

Kálmán, László: Word Order in Neutral Sentences, in István Kenesei (ed.) *Approaches to Hungarian. Vol. 1. Data and Descriptions*, Szeged, JATE, 1985, 13–23.

Kálmán László (szerk.): *Magyar leíró nyelvtan. mondattan 1*, Budapest, Tinta, 2001.

Kaplan, Ronald. M. – Zaenen, Annie: Long-Distance Dependencies, Constituent Structure, and Functional Uncertainty, in Mark R. Baltin – Anthony S. Kroch (eds.) *Alternative Conceptions of Phrase Structure*, Chicago, IL, Chicago University Press, 1989, 17–42.

Kenesei István: Szavak, szófajok, toldalékok, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia*, Budapest, Akadémiai, 2000, 75–136.

Kenesei, István: Nonfinite Clauses in Derived Nominals, in Christopher Piñón – Péter Siptár (eds.): *Approaches to Hungarian. Volume 9. Papers from the Düsseldorf Conference,* Budapest, Akadémiai, 2005, 159–186.

Kenesei István: Funkcionális kategóriák, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete*, Budapest, Akadémiai, 2008, 601–637.

Kenesei, István: Quantifiers, negation, and focus on the left periphery in Hungarian, *Lingua,* 2009/119, 564–591.

Kenesei, István: On a multifunctional derivational affix, *Word Structure,* 2014/7, 214–239.

Kenesei István: A főnévi módosító és az -i módosító: két új kategória bemutatása, *Nyelvtudományi Közlemények,* 2015/111, 65–85.

Kenesei, István: General Introduction, in Gábor Alberti – Tibor Laczkó (eds.): *Syntax of Hungarian. Nouns and Noun Phrases. Volumes 1 and 2,* Amsterdam, Amsterdam University Press, 2018, 11–22.

Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*, Budapest, Tankönyvkiadó, 2000.

Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan.* Budapest, Akadémiai Kiadó, 1992.

Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 2. Fonológia,* Budapest, Akadémiai, 1994.

Kiefer, Ferenc: Prefix reduplication in Hungarian*, Acta Linguistica Hungarica,* 1995/1996/43, 175–194.

Kiefer Ferenc: A ragozás, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*, Budapest, Akadémiai, 2000, 569–618.

Kiefer Ferenc – Ladányi Mária: Az igekötők, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*, Budapest, Akadémiai, 2000, 453–518.

King Holloway, Tracy: *Configuring Topic and Focus in Russian*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1995.

Komlósy, András: Predicate Complementation, in István Kenesei (ed.): *Approaches to Hungarian. Volume 1. Data and Descriptions*, Szeged, JATE, 1985, 53–78.

Komlósy András: Fókuszban az igék, in Telegdi Zsigmond – Kiefer Ferenc (szerk.): *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XVII*, Budapest, Akadémiai, 1989, 171–182.

Komlósy András: Régensek és vonzatok, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 1. Mondattan*, Budapest, Akadémiai, 1992, 299–527.

Komlósy, András: Complements and Adjuncts, in Ferenc Kiefer – Katalin É. Kiss (eds.): *The Syntactic Structure of Hungarian. Syntax and Semantics 27,* San Diego – New York, Academic Press, 1994, 91–178.

Komlósy András: *A nomen actionis argumentumainak szintaktikai funkcióiról,* kézirat, Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet, 1998.

Komlósy András: *A Lexikai-Funkcionális Grammatika mondattanának alapfogalmai,* Budapest, Tinta, 2001.

Koopman, Hilda – Szabolcsi, Anna: *Verbal Complexes,* Cambridge, MA, MIT Press, 2000.

Kroeger, Paul: *Phrase Structure and Grammatical Relations in Tagalog*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1993.

Laczkó, Tibor: Deverbal Nominals and their Complements in Noun Phrases, in István Kenesei (ed.): *Approaches to Hungarian. Volume One,* Szeged, JATE, 1985, 93–119.

Laczkó, Tibor: On „Adjectivalized" Arguments and Adjuncts of Derived Nominals: A Lexical-Functional Approach, in István Kenesei (ed.): *Approaches to Hungarian. Volume 3. Structures and Arguments*, Szeged, JATE, 1990.

Laczkó, Tibor: *The Syntax of Hungarian Noun Phrases – A Lexical-Functional Approach. Metalinguistica 2,* Frankfurt am Main, Peter Lang, 1995.

Laczkó Tibor: Az ige argumentumszerkezetét megőrző főnévképzés, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális Magyar Nyelvtan 3. Morfológia,* Budapest, Akadémiai, 2000a, 293–407.

Laczkó Tibor: A magyar igei predikátumok és deverbális főnévi predikátumok argumentumszerkezetéről, in Kenesei István (szerk.): *Igei vonzatszerkezet a magyarban*, Budapest, Osiris, 2000b, 67–126.

Laczkó, Tibor: Derived Nominals, Possessors and Lexical Mapping Theory in Hungarian DPs, in Miriam Butt – Tracy H. King (eds.): *Argument Realization*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2000c, 189–227.

Laczkó Tibor: A magyar birtokos DP inflexiós morfológiájáról lexikai-funkcionális megközelítésben, in Bakró-Nagy Marianne – Bánréti Zoltán – É. Kiss Katalin (szerk.): *Újabb tanulmányok a strukturális magyar nyelvtan és a nyelvtörténet köréből. Kiefer Ferenc tiszteletére barátai és tanítványai*, Budapest, Osiris, 2001, 59–77.

Laczkó, Tibor: The Structure of Hungarian DPs Revisited, in István Kenesei – Péter Siptár (eds.): *Approaches to Hungarian. Volume 8. Papers from the Budapest Conference,* Budapest, Akadémiai, 2002a, 61–80.

Laczkó, Tibor: Control and Complex Event Nominals in Hungarian, in Miriam Butt – Tracy H. King (eds.): *Proceedings of the LFG ,02 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2002b.

Laczkó, Tibor: On Oblique Arguments and Adjuncts of Hungarian Event Nominals, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Nominals: Inside and Out,* Stanford, CA, CSLI Publications, 2003, 201–234.

Laczkó, Tibor: Grammatical Functions, LMT, and Control in the Hungarian DP Revisited, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG'04 Conference,* Stanford, CA, CSLI Publications, 2004, 313–333.

Laczkó Tibor: A relációs főnevek, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete,* Budapest, Akadémiai, 2008, 323–503.

Laczkó, Tibor: On the *-Ás* suffix: Word formation in the syntax?, *Acta Linguistica Hungarica* 2009/56, 23–114.

Laczkó, Tibor: A New Account of Possessors and Event Nominals in Hungarian, in Artemis Alexiadou – Monika Rathert (eds.): *The Semantics of Nominalizations Across Languages and Frameworks. Interface Explorations 22,* Berlin, Mouton de Gruyter, 2010, 81–106.

Laczkó, Tibor: Hungarian Particle Verbs Revisited: Representational, Derivational and Implementational Issues from an LFG Perspective, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *The Proceedings of the LFG13 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2013, 377–397.

Laczkó, Tibor: Essentials of an LFG Analysis of Hungarian Finite Sentences, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG14 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2014, 325–345.

Laczkó, Tibor: Modelling Possession and Agreement in Hungarian DPs: A Paradigmatic Approach, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *The Proceedings of the LFG18 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2018, 227–247.

Laczkó, Tibor: *Lexicalizing Clausal Syntax: The Interaction of Syntax, the Lexicon and Information Structure in Hungarian. Current Issues in Linguistic Theory,* Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 2021.

Laczkó Tibor: A magyar főnévi csoport szerkezeti és funkcionális jellemzőinek egy átfogó leírásáról lexikalista perspektívából, *Argumentum,* 2022/18, 364–391.

Laczkó, Tibor: Control Verbs Require a Modified Analysis of Verbal Modifiers in Hungarian, Talk presented at the *28th International Lexical-Functional Grammar Conference*, University of Rochester, Rochester, 22–24 July 2023

Laczkó, Tibor – Rákosi, György: On Particularly Predicative Particles in Hungarian, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG'11 Conference,* Stanford, CA, CSLI Publications, 2011, 299–319.

Laczkó, Tibor – Rákosi, György: *HunGram. An XLE Implementation,* Debrecen, University of Debrecen, 2008–2013.

Laczkó, Tibor – Rákosi, György: Remarks on a Novel LFG Approach to Spatial Particle Verb Constructions in Hungarian, in Johan Brandtler – Valéria Molnár – Christer Platzak (eds.): *Approaches to Hungarian. Volume 13: Papers from the 2011 Lund Conference*, Amsterdam, John Benjamins, 2013, 149–177.

Medve Anna: A főnévi csoport ürügyén, in Andor József – Szűcs Tibor – Terts István (szerk.): *Színes eszmék nem alszanak ... Szépe György 70. születésnapjára.* Pécs, Lingua Franca Csoport, 2001, 807–818.

Mohanan, K. P.: *Grammatical Relations and Clause Structure in Malayalam,* in Joan Bresnan (ed.): *The Mental Representation of Grammatical Relations,* Cambridge, MA, MIT Press, 504–589.

Mycock, Louise – Lowe, John. J.: S-Structure Features for Information Structure Analysis, Talk at *LFG14,* 2014.

Mycock, Louise: *A New Typology of Wh-Questions*, Ph.D. dissertation, University of Manchester, Manchester, 2006.

Mycock, Louise: Prominence in Hungarian: The prosody-syntax connection, *Transactions of the Philological Society,* vol. 108, 2010/3, 265–297.

Mycock, Louise: Discourse Functions of Question Words, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *The Proceedings of the LFG13 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2013, 419–439.

Nordlinger, Rachel: *Constructive Case: Evidence from Australia*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1998.

Nordlinger, Rachel – Bresnan, Joan: Nonconfigurational Tense in Wambaya, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the First LFG Conference*, Grenoble, France, Rank Xerox Research Centre, Stanford, CA, CSLI Publications, 1996.

Payne, John – Chisarik, Erika: Negation and focus in Hungarian: An Optimality Theory account, *Transactions of the Philological Society,* 2000/98, 185–230.

Payne, John – Chisarik, Erika: The So-Called „Nominative" Possessor Construction: A New Genitive?, Paper presented at the *5th International Conference on the Structure of Hungarian*, Budapest, 24–26 May 2001.

Piñón, Christopher J.: The Preverb Problem in German and Hungarian, in Laura A. Buszard-Welcher – Lionel Wee – William Weigel (eds.): *Proceedings of the Eighteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*, Berkeley, BLS, 1993, 395–408.

Przepiórkowski, Adam: Against the argument-adjunct distinction in functional generative description, *The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics,* 2016/106, 5–20.

Rácz Endre (szerk.): *A mai magyar nyelv*, Budapest, Tankönyvkiadó, 1968.

Rákosi, György – Laczkó, Tibor: Inflecting Spatial Particles and Shadows of the Past in Hungarian, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG11 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2011, 440–460.

Rappaport, Malka: On the Nature of Derived Nominals, in Lori Levin – Malka Rapppaport – Annie Zaenen (eds.): *Papers in LFG*, Bloomington, IN, Indiana University Linguistic Club, 1983.

Sadler, Louisa: Clitics and the Structure-Function Mapping, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG97 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1997.

Selkirk, Elizabeth: *Phonology and Syntax: The Relation Between Sound and Structure,* Cambridge, MA, MIT Press, 1984.

Selkirk, Elizabeth: On Derived Domains in Sentence Phonology, *Phonology Yearbook Volume 3*, Cambridge, MA, Cambridge University Press, 1986, 371–405.

Selkirk, Elizabeth: The Prosodic Structure of Function Words, in Jill N. Beckman – Laura Walsh Dickey – Suzanne Urbanczyk (eds.): *Papers in Optimality Theory*, Amherst, MA, GLSA, 1995, 439–469.

Sells, Peter: Scandinavian Clause Structure and Object Shift, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *Proceedings of the LFG98 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 1998.

Sells, Peter: Negation in Swedish: Where it's not at, in Miriam Butt – Tracy Holloway King (eds.): *On-Line Proceedings of the LFG2000 Conference*, Stanford, CA, CSLI Publications, 2000. http://csli-publications.stanford.edu/LFG/LFG5-2000/

Simpson, Jane: *Warlpiri Morpho-Syntax. A Lexicalist Approach*, Dordrecht, Kluwer, 1991.

Soltész, Katalin: *Az ősi magyar igekötők (meg, el, ki, be, fel, le)*, Budapest, Akadémiai, 1959.

Spencer, Andrew: *Morphological Theory: An Introduction to Word Structure in Generative Grammar,* Cambridge, MA, Basil Blackwell, 1991.

Surányi, Balázs: "Incorporated" Locative Adverbials in Hungarian, in Katalin É. Kiss (ed.): *Adverbs and Adverbial Adjuncts at the Interfaces*, Berlin, Mouton de Gruyter, 2009a, 39–74.

Surányi, Balázs: Preverbs, Chain Reduction, and Phases, in Marcel den Dikken – Robert Vago (eds.): *Approaches to Hungarian 11,* Amsterdam, John Benjamin, 2009b, 217–250.

Surányi, Balázs: Verbal particles inside and outside VP, *Acta Linguistica Hungarica,* 2009c, 56, 201–249.

Surányi, Balázs: An Interface Account of Identificational Focus Movement, in Tibor Laczkó – Catherine O. Ringen (eds.): *Approaches to Hungarian. Volume 12: Papers from the 2009 Debrecen Conference,* Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins, 2011, 163–208.

Szabolcsi, Anna: The possessive construction in Hungarian, *Acta Linguistica Scientiarum Academiae Hungaricae,* 1981/31, 261–289.

Szabolcsi Anna: *A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondatok,* kandidátusi értekezés, 1986.

Szabolcsi, Anna: Suppressed or PRO Subjects? The Argument Structure of Event Nominals, in István Kenesei (ed.): *Approaches to Hungarian. Volume 3. Structures and Arguments*, Szeged, JATE, 1990, 147–181.

Szabolcsi, Anna: Subject suppression of lexical PRO? – The case of derived nominals in Hungarian, *Lingua,* vol. 86, 1992/2–3, 149–176.

Szabolcsi Anna: *A birtokos szerkezet és az egzisztenciális mondat*, Budapest, Akadémiai, 1986/1992.

Szabolcsi, Anna: The Noun Phrase, in Ferenc Kiefer – Katalin É. Kiss (eds.): *The Syntactic Structure of Hungarian. Syntax and Semantics 27,* New York, Academic Press, 1994, 179–274.

Szabolcsi, Anna: Strategies for Scope Taking, in Anna Szabolcsi (ed.): *Ways of Scope Taking*, Dordrecht, Kluwer, 1997, 109–154.

Szabolcsi Anna – Laczkó Tibor: A főnévi csoport szerkezete, in Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. 1. Mondattan,* Budapest, Akadémiai, 1992, 179–298.

Szendrői, Kriszta: A stress-based approach to the syntax of Hungarian focus, *The Linguistic Review,* 2003/20, 37–78.

Toivonen, Ida: *The Phrase Structure of Non-Projecting Words*, Ph.D. dissertation, Stanford University, 2001.

Toivonen, Ida: *Non-projecting words: A Case Study of Swedish Particles*, Dordrecht, Kluwer, 2003.

Tompa József (szerk.): *A mai magyar nyelv rendszere I.,* Budapest, Akadémiai, 1961.

Tompa József (szerk.): *A mai magyar nyelv rendszere II.,* Budapest, Akadémiai, 1962.

Varga, László: *Intonation and Stress: Evidence from Hungarian,* Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2002.

Vogel, Irene: Prosodic Constituents in Hungarian, in Pier Marco Bertinetto – Michele Loporcaro (eds.): *Certamen Phonologicum: Papers from the 1987 Cortona Phonology Meeting*, Turin, Rosenberg & Sellier, 1988, 231–250.

Vogel, Irene – Kenesei, István: The Interface between Phonology and Other Components of Grammar: The Case of Hungarian, in Colin Ewen – John Anderson (eds.): *Phonology Yearbook 4*, Cambridge, MA, Cambridge University Press, 1987, 243–263.

Williams, Edwin: Implicit arguments, the binding theory, and control, *Natural Language and Linguistic Theory 3*, 1987, 151–180.

Zaenen, Annie: Unaccusative Verbs in Dutch and the Syntax-Semantics Interface, in James Pustejovsky (ed.): *Semantics and the Lexicon*, Dordrecht, Kluwer, 1993, 317–335.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

(az angol rövidítések feloldása és a magyar megfelelők)

Adj	adjective melléknév
ADJ	adjunct adjunktum, szabad módosítói funkció
AdvP/ADVP	adverbial phrase határozói frázis (határozói csoport)
Ag/ag	agent ágens (szemantikai szerep)
AgrP	agreement phrase egyeztetési frázis
AP	adjectival phrase melléknévi frázis
AspP	aspect phrase aspektualitás frázis
comp	complement; complementiser komplementum; mondatbevezető
concat	concatenation összefűzés (templátum)
CONTR-TOPIC	contrastive topic kontrasztív topik
CP	complementiser phrase mondatbevezető frázis
Def/def/def	definite határozott (jegy)
DF	discourse function diskurzusfunkció
DIR	directionality irányultság (jegy)
DistP	distributional quantifier phrase disztribúciós kvantor frázis
DO	direct object közvetlen tárgy

DP	determiner phrase
	determináns frázis
D-structure	deep structure
	mélyszerkezet
E	Expression
	kifejezés
erad	eradicating (stress)
	irtó (hangsúly)
Exp/exp	experiencer
	experiens (szemantikai szerep)
FN	function name
	funkciónév
[+foc]	focus feature
	fókusz (jegy)
FOC	focus grammatical function
	fókusz grammatikai funkció
FocP	focus phrase
	fókusz frázis
FP	functional phrase; focus phrase
	funkcionális frázis; fókusz frázis
GB	Government and Binding Theory
	Kormányzás és Kötés Elmélet
GF	grammatical function
	grammatikai funkció
H	high (accent)
	magas (hangtónus)
H+L	high+low (accent)
	magas+alacsony (hangtónus)
HunGram	Hungarian Grammar (LFG-XLE implementation)
	magyar nyelvtan (LFG-XLE implementáció)
INCORP	incorporation
	inkorporáció (bekebelezés)
	indefinite
Indef/indef/indef	határozatlan (jegy)
indic	indicative mood
	kijelentő mód
inf	infinitive marker
	infinitívuszjelölő

Infl	inflection inflexió (ragozás, jelezés)
Inst/inst	instrumental eszköz (szemantikai szerep)
INT	interrogative phrase kérdő frázis
INTER	interrogative kérdő (jegy)
IntP	intonational phrase intonációs frázis
IP	inflectional phrase inflexiós frázis
L	low (accent) alacsony (hangtónus)
LFG	Lexical-Functional Grammar Lexikai-Funkcionális Grammatika
MP	Minimalist Program Minimalista Program
NP	noun phrase főnévi frázis
NUM	number szám (jegy)
OBJ	object (grammatical function) tárgy (grammatikai funkció)
OBJ_{Θ}	semantically restricted object (grammatical function) szemantikailag korlátozott tárgy (grammatikai funkció)
OBL(Θ)	semantically restricted oblique (grammatical function) szemantikailag korlátozott határozói argumentum-funkció
PARAM	parameter paraméter
P(A)RT	particle partikula
Pat/pat	patient patiens (elszenvedő) (szemantikai szerep)
PER(S)	person személy (jegy)
Pl/pl/pl	plural többes szám (jegy)

POSS	possessor (grammatical function) birtokos (grammatikai funkció)
PP	prepositional/postpositional phrase prepozíciós/névutós frázis
PRED	predicate feature predikátum – szemantikai jegy
pres	present tense jelen (igeidő) (jegy)
prev	preverb igekötő
PRO/pro	(phonetically null) pronoun (hangalak nélküli) névmás
PRON-TYPE	pronoun type névmástípus
pst	past tense múlt (igeidő) (jegy)
Q	wh-constituent kérdő kifejezés
QP	quantifier phrase kvantor frázis
	sentence
S	mondat(szimbólum)
SC	small clause kistagmondat
Sg/sg/sg	singular egyes szám (jegy)
SPEC/Spec	specifier specifikáló
SUBJ	subject (grammatical function) alany (grammatikai funkció)
Th/th	theme théma (szemantikai szerep)
TOP	topic (discourse function) topik (diskurzusfunkció)
TopP	topic phrase topik frázis
TP	tense phrase igeidő frázis

UG	Universal Grammar Univerzális Grammatika
VP	verb phrase igei frázis
XCOMP	open propositional subcategorised grammatical function nyitott propozicionális argumentumfunkció
XLE	Xerox Linguistic Environment Xerox Nyelvészeti Környezet
XP	categorially neutral phrase kategóriasemleges frázis (az X változó)
∀	universal quantifier univerzális kvantor

NÉVMUTATÓ

A

Abney, Steven 163, 302
Ackerman, Farrell 84, 104–106, 109–112, 120, 255, 257, 302
Alberti Gábor 9, 13, 160, 192, 261, 270, 272, 276, 279, 284, 291–292, 296, 301–302, 304–305, 307 *lásd még* Szerzőpáros
Alsina, Alex 80, 84, 302
Asudeh, Ash 303
Austin, Peter 36, 302

B

Baker, Mark C. 178, 282, 302
Bartos Huba 163, 165, 178–182, 184, 190–191, 193, 195–198, 209, 214–215, 252, 274–275, 292, 294–296, 303, 306
Behaghel, Otto 48, 87, 292, 303
Booij, Gert 84, 303
Bögel, Tina 15, 303
Börjars, Kersti 14, 22, 37, 303
Bresnan, Joan 14–16, 19, 23, 30, 32, 35–37, 64, 66, 72, 78, 80, 212, 220–222, 227, 282, 295, 302–303, 309–310
Brody, Michael 53, 84, 303
Bródy Mihály 151, 303
Broekhuis, Hans 84, 285, 290, 295, 303
Butt, Miriam 64, 302, 304–305, 308–310

C

Chisarik, Erika 120, 200–204, 219, 237, 240–241, 294, 304, 310
Chomsky, Noam 9, 164, 217–219, 304

Cs

Csirmaz Anikó 84, 304

D

Dalrymple, Mary 14, 37–38, 78, 81, 304
Dehé, Nicole 84, 304
Dékány Éva 163, 165, 177, 188–192, 196–198, 208–209, 274, 304
Dikken, Marcel den 181, 184–185, 188, 195–196, 285, 290, 295, 303–304, 306, 311
Dowty, David 223, 304

É

É. Kiss Katalin 11, 36, 39, 43, 49–56, 58, 63, 67–68, 70, 84, 90, 110, 118, 151, 163, 181–183, 192, 195–197, 199, 209, 252, 277, 292, 294, 296, 304–308, 311

F

Falk, Yehuda N. 14–15, 305
Farkas Judit 13, 160, 192, 261, 270, 272, 276, 279, 291–292, 296–297, 301 *lásd még* Szerzőpáros
Forst, Martin 37, 84, 92–93, 95–97, 101–102, 104, 114, 277, 305

G

Gazdik Anna 55–59, 81, 91, 120, 139, 305
Grimshaw, Jane 168–170, 172–173, 216, 233, 305

H
Halle, Morris 178, 282, 305–306
Hegedűs Veronika 84, 277, 287–288, 292, 296, 303, 305–306
Horvath, Julia 84, 124, 151, 306
Hout, Angeliek van 184–185, 195, 306
Hunyadi László 118, 120, 306

J
Jackendoff, Ray 304

K
Kálmán C. György 306
Kálmán László 49, 55–56, 61, 139, 306
Kanerva, Jonni 222, 303
Kaplan, Ronald M. 14, 64, 72–73, 306
Kenesei István 59, 61, 66, 118, 124, 163, 184–188, 192–193, 195–198, 271, 287–288, 303–304, 306–308, 311–312
Keszler Borbála 11, 13, 38–42, 44–45, 160, 261–270, 277–278, 280, 297–298, 301, 307
Kiefer Ferenc 39, 84, 109–110, 112, 214–215, 303–308, 311
King, Tracy Holloway 35, 60, 78, 81, 302, 304–305, 307–310
Komlósy András 14, 55, 61, 84, 112, 240, 242, 253–254, 257, 305, 307
Koopman, Hilda 124, 307
Kroeger, Paul 36, 237, 307

L
Laczkó Tibor 9–12, 14, 38, 51, 64–65, 68, 83–84, 90, 92–93, 95–97, 99–100, 102, 104–105, 107–108, 114, 118, 128–129, 134–137, 140, 143, 160, 167, 174, 176, 188, 193, 199–200, 202, 204, 207–216, 218–219, 221, 228–233, 236–237, 239–242, 245–253, 255, 257–260, 270–271, 275–277, 281–282, 284, 286, 288–289, 292, 294–296, 302, 305, 307–311
Ladányi Mária 84, 307
Lesourd, Philip 84, 302
Lowe, John J. 58, 304, 309

M
Marantz, Alec 178, 282, 305, 306
Marle, Jaap van 84, 303
Mchombo, Sam A. 80, 303
McIntyre, Andrew 304
Medve Anna 209, 252, 292, 309
Mohanan, K. P. 36, 309
Mycock, Louise 58, 118–132, 134–137, 140–141, 143–144, 146, 148–151, 158–159, 299–300, 304, 309–310

N
Nádasdy Ádám 306
Niño, María-Eugenia 304
Nordlinger, Rachel 36, 303, 310

P
Payne, John 120, 200–204, 219, 237, 240–241, 294, 304, 310
Piñón, Christopher J. 84, 305–306, 310
Prószéky Gábor 306
Przepiórkowski, Adam 218, 310

R
Rácz Endre 39, 267, 310
Rákosi György 9–11, 51, 64–65, 68, 83–84, 92–93, 95–97, 99, 102, 104, 110, 114, 202, 277, 294, 309–310

Rappaport, Malka 219, 232–233, 240, 310
Roeper, Thomas 184–185, 195, 306

S
Sadler, Louisa 35, 80, 303, 310
Segond, Frédérique 304
Selkirk, Elizabeth 118, 310
Sells, Peter 35, 38, 302, 310
Simpson, Jane 36, 255, 310
Siptár Péter 305–306, 308
Soltész Katalin 85, 311
Spencer, Andrew 214, 311
Surányi Balázs 84, 311

Sz
Szabolcsi Anna 13, 53, 124, 163–178, 180–184, 194–200, 202, 204, 206–207, 209, 211, 216–217, 232–235, 237, 243, 245, 252, 257, 273–275, 277, 286–287, 292, 296–296, 300, 303, 307, 311
Szendrői Kriszta 118, 151, 303, 311
Szerzőpáros (Alberti Gábor – Farkas Judit) 13, 270–273, 275–281, 283–286, 288, 290–296

T
Toivonen, Ida 37, 92, 303, 311
Tompa József 39, 311

U
Urban, Silke 304

V
Varga László 131, 311
Vogel, Irene 118, 312

W
Webelhuth, Gert 84, 302
Wechsler, Stephen 303
Williams, Edwin 237, 312

Z
Zaenen, Annie 72–73, 221, 223, 227, 303, 306, 310, 312

TÁRGYMUTATÓ

A

adjunktum (ADJUNCT) 22–23, 49, 69–70, 77–78, 133, 140, 143, 155, 169, 172, 174–175, 177, 182, 194, 199, 207–209, 216, 218, 227, 232–233, 238, 242–243, 245, 250, 283, 285–289, 291–293, 296, 313

Alanyfeltétel 224, 227, 229–231, 239–242

alany (SUBJ) 17–19, 21–27, 29–31, 36–37, 40–41, 46, 65–66, 80–81, 87, 92–93, 95, 98–100, 107, 111, 114–116, 126, 165, 172, 185, 187, 199–200, 204, 219–224, 226–231, 234–235, 239–242, 254, 257, 264, 284, 286, 294, 297, 299, 301, 316

argumentumszerkezet 10, 13–14, 17–20, 27–28, 30, 60, 66, 93–95, 116, 168–169, 171, 181, 194, 198, 200, 210–212, 216–218, 220, 222, 224, 227, 229–231, 237–238, 241–242, 245–246, 260, 276, 281–282, 284, 286, 297, 300, 308

B

birtokos DP 106, 181, 185, 210–211, 213, 219, 228, 275, 308

Birtokosfeltétel 229–232, 239, 241–42

birtokos főnévi csoport 163, 167, 179, 200, 210, 212, 219, 239, 242, 256–257, 294

birtokos funkció (POSS) 163, 168, 179, 201, 215, 242, 265–266, 279, 284

birtokos összetevő 171, 185, 200–203, 217–219, 236, 237, 242, 257, 263, 279, 294, 297, 301

birtokviszony 162, 200, 210, 230, 239, 263–264

C

CHECK-jegy 64–65, 70–71, 73–74, 76, 82, 95, 97, 99, 105, 115, 117, 140–142, 145, 147–149, 156–157, 159, 252, 299

chomskyánus főirány 10, 14–17, 20, 25–26, 33, 35, 37, 40, 44, 50–51, 55, 59, 67, 160, 163, 175–176, 188, 193, 198, 207, 210, 216, 220–221, 244–246, 270–271, 273, 282, 290–291

COMP 24, 26–27, 33, 73, 219, 234

D

diskurzusfunkció 18, 22–23, 36, 43, 46, 48, 55–56, 58, 60, 63, 65, 68–69, 75–76, 78, 81, 100–101, 108, 140, 241, 294, 299, 313, 316

E

egyszerű esemény 168, 217–219

endocentrikus 33–37, 51, 53, 59, 63, 165, 198–200, 271

exocentrikus 16, 34, 36–37, 46, 51, 53, 59, 63, 68, 81, 198–200, 299

F

fókusz 12, 18, 23, 33, 42–43, 46–49, 51–58, 61, 63, 65, 67, 69, 75, 77–78, 81,

85, 87, 89–91, 97, 111, 113, 121–122, 124–126, 128, 130–139, 142, 144–145, 148–153, 156– 157, 159, 176, 258, 285, 294, 299, 300, 303, 314
fonológiai 14, 16, 39, 47–49, 56, 85, 87–88, 90, 120, 140, 143, 173, 176, 180, 193, 212, 256–257, 259, 279, 292
főhangsúly 42, 131, 145–146
funkcionális annotáció 16–17, 21–22, 34, 54, 63, 68–70, 76, 94, 108, 117, 133, 138, 140–143, 146–147, 152, 198, 207–208, 213, 215, 248, 250, 253, 275, 282–283, 299
funkcionális annotációk 13, 77, 159, 300
funkcionális bizonytalanság 71, 72–75
funkcionális szerkezet 11, 14–22, 25–31, 34–36, 40, 44–45, 48, 63, 66, 71–72, 75, 78, 80, 93, 95, 99, 108, 168, 189, 191, 201, 212, 224, 233–235, 238–239, 248, 250–251, 255, 268, 275, 289, 298

G

grammatikai funkció 13–14, 16–17, 19–24, 26–27, 30–31, 36, 40, 42, 60, 66, 68–70, 72–73, 75–76, 93, 116, 138, 142, 198–200, 211, 219–227, 229, 231–233, 236–242, 251, 253, 281–282, 285, 292, 294, 297, 300–301, 314–316

H

hozzácsatol 12, 74, 140, 158, 193, 195, 204, 207, 209, 244, 252–253, 285, 295, 299

I

idiómarész 61, 65– 66, 112–113, 177, 259
idiomatikus 61, 65–67, 76, 86, 116, 177, 253, 259
igekötő 12, 32, 37, 42, 47, 49, 53, 57, 61, 65, 76, 83, 85–88, 92–101, 103, 107, 109–112, 121, 127–128, 141, 244, 253, 259, 277, 284, 316
igekötőkettőzés 102, 109, 114, 277
igekötős ige 12, 65, 83, 88, 92, 94, 96–99, 102–103, 107, 109, 113, 121, 128, 243, 259, 277, 284
igemódosító (VM) 12, 43, 46–47, 49, 51–67, 69, 71, 74–77, 81–82, 85, 87–91, 97, 105–108, 111–117, 120–121, 126–127, 129–130, 133, 135–136, 138–150, 152–157, 162, 174–177, 184, 194–195, 208, 244, 253–260, 265, 284–285, 298–299
implementáció 10–11, 64, 68, 84, 92, 101, 216, 220, 314
implementál 51, 64, 76, 92–93, 101, 216, 252, 294
irtó hangsúly 55, 57, 88–90, 139, 141, 148

J

jelzősítés 161–163, 170, 174– 175, 183, 194, 199, 243–245, 248, 255, 289, 296
jelzősítetlen 175, 177, 183–184, 195, 197, 199, 207, 209–210, 243–245, 252–255, 257–258, 260, 297, 301

K

kérdő kifejezés 12, 43, 46, 52, 54, 56, 63, 70–75, 81, 118, 121, 126–127, 132, 134, 137, 147, 158, 165, 258, 298–299, 316
kérdőszó 12, 46, 56–57, 69, 70, 72, 74–77, 81, 123, 125, 131, 133, 136–

137, 140, 144–153, 156–157, 159, 298–300
komplementum 36–37, 78–80, 86, 90, 183, 185, 187, 190–191, 195–196, 208, 247, 273, 275, 279, 285–292, 294–296, 313
komplex esemény 13, 168– 173, 175, 177, 193, 198–199, 208–209, 216–219, 228, 234–235, 237, 243, 254, 262, 276, 286, 297, 300
komplex predikátum 59, 83, 89–90, 93, 94, 97–98, 101–103, 175–177, 277
korlátozó operátor 93, 97–100, 103–104
Kormányzás és Kötés Elmélet (GB) 14, 27, 32, 50–54, 63, 67– 68, 85, 89, 110, 151, 163, 165, 167–169, 172–173, 175, 177, 181, 183, 187, 192–194, 196–198, 200, 204, 228, 233, 235–237, 243, 245, 271, 273–275, 282, 286, 288, 292, 314
kvantor 47, 49– 50, 68–70, 73–77, 119, 123–124, 126–130, 133, 136–138, 141–145, 148–149, 152, 156–157, 159, 189, 300, 313, 316, 317

L

leíró nyelvtan 9, 11, 13, 38, 40, 42–44, 160, 244, 261–263, 265–266, 268–270, 272, 278, 281, 296–298, 300–301, 306
Lexikai-Funkcionális Grammatika (LFG) 9–21, 23–27, 29–30, 32–38, 40, 43–48, 50–52, 54–55, 58–60, 63–64, 67– 68, 70–73, 75–78, 80–84, 89, 91–92, 96, 98–99, 101–102, 104, 108, 114, 117–118, 120, 122, 134, 140, 143, 150–151, 153, 158–160, 163, 165–168, 177, 188, 193, 197–204, 206–209, 211–213, 216, 219–221, 223–224, 227, 229, 232–238, 240–242, 244–246, 248, 252– 253, 255, 257–261, 268, 270, 272–273, 275, 277, 279, 281–284, 286, 288–289, 292–305, 307–310, 314–315
lexikai komponens 9, 12, 16–17, 83–84, 96–97, 101–102, 114, 193–194, 198, 207, 221
Lexikai Leképezési Elmélet (LLE) 221, 227, 229–232

M

meghatározó egyenlőség 64–65, 71, 73–74, 76
megszorító egyenlőség 64–65, 69, 70–71, 73, 76
melléknevesítés 194–195
Minimalista Program (MP) 14, 32, 50, 53, 193, 315

N

nominalizáció 104–106, 162, 169, 172, 182, 184–185, 187, 194, 196, 209, 242, 253, 255, 257, 260, 270, 277

O

oblikvusz (OBL) 17, 30–31, 65–66, 92, 97–100, 107, 111, 115–116, 199, 207, 219, 222, 224–232, 234, 240–242, 282–284, 286, 315
operátor 12–13, 55, 70, 88, 90, 110, 118, 126, 128–131, 134, 158–159, 299, 300

Ö

összetevős szerkezet 10–11, 13–18, 20–22, 24–26, 28–29, 32–33, 35–37, 40, 44–46, 63–64, 68,

72–73, 77–78, 93–94, 107–108, 122, 140, 153, 157, 159, 200, 204, 212, 219, 234, 246, 250, 258, 260, 267–269, 275, 284, 295, 298, 300

P

paraméter 46, 81, 289, 298, 315
parametrikus 16–17, 34–35, 59, 68, 81
parametrikusan 15, 54, 198–199
puszta főnév 62, 65, 112, 114, 175

S

semleges mondat 12, 46, 52–53, 55– 56, 61–62, 65– 67, 88–90, 105, 110, 113–115, 130, 139, 142, 162, 258, 260
szemantikailag korlátozatlan 219, 228–229, 231–232, 239–242, 297, 301
szemantikailag korlátozott 23, 219, 221, 229, 232, 240, 248, 315
szintaktikai komponens 15–16, 32, 44, 63, 83, 96, 101, 104, 114, 184, 193, 195–196, 207, 215, 221
szótári komponens 24, 32, 174, 178, 197, 220–221, 244, 246, 257–258, 260, 274–275, 279, 292

T

tagadás 10, 43, 47, 64, 128, 130–131, 136, 140, 143, 157, 159, 300
tagadószó 79, 109–110, 126, 128, 130, 136, 140, 143– 144, 156, 159, 176, 300
tárgy (OBJ) 17–19, 22–28, 30–32, 66, 95, 98, 114–116, 199, 219, 221–222, 224–228, 231, 234–235, 241, 257, 286, 315
társfej 21, 36, 76, 78, 80, 96, 98, 247–248, 250
társfejek 247
templátum 76–77, 95, 99, 102–103, 106–107, 140–141, 145– 146, 149, 153, 156–158, 313
topik 12, 18, 23, 33, 42–43, 46–51, 53, 56, 58, 63–64, 68–70, 77, 80–81, 100–101, 119, 123–124, 128, 130, 133, 135–136, 138, 143, 241, 291, 294, 299, 313, 316

U

Univerzális Grammatika (UG) 16, 33, 36, 317

X

XLE 64, 76, 83, 92, 94–96, 101–102, 140, 143, 153, 158, 309, 314, 317

A SOROZATBAN EDDIG MEGJELENT

Monográfia

Lovász Irén: *Szakrális kommunikáció*

Galsi Árpád: *Jakab, az Úr testvére*

Pap Ferenc: *Templom mint teológia. Kulcsok az Ezékiel 40-48. értelmezéséhez*

Tóth Sára: *A képzelet másik oldala.*
Irodalom és vallás Northrop Frye munkásságában

Tari János: *A néprajzi és az antropológiai filmkészítés.*
Történeti, elméleti és gyakorlati példák

Buda Béla: *Empátia. A beleélés lélektana*

Németh Dávid: *Pasztorálantropológia*

Szenczi Árpád: *Az ember természete – természetes(en) nevelés.*
A reformpedagógia egy lehetséges reformja

Váradi Ferenc: *Vázlatok az óvodai anyanyelvi-irodalmi nevelésről*

Semsey Viktória (szerk.): *Latin-Amerika 1750–1840.*
A gyarmati rendszer felbomlásától a független államok megalakulásáig

Bagdy Emőke: *Pszichofitness. Kacagás – kocogás – lazítás*

Balázs Siba: *Life Story and Christian Metanarration. The importance of the research results of narrative identity to practical theology*

Kocziszky Éva: *Antifilozófusok huszonöt időszerű kérdése a kereszténységhez*

Honti László: *Magyar nyelvtörténeti tanulmányok*

Szummer Csaba: *Freud, avagy a modernitás mítosza*

Kun Attila: *A munkajogi megfelelés ösztönzésének újszerű jogi eszközei*

Dr. Lenkeyné dr. Semsey Klára: *Életútinterjú*

Görözdi Zsolt: *Protestáns egyházértelmezés a reformáció századában*
a jelentősebb egyházi rendtartásokban

Békési Sándor: *Sisi személyének teológiai portréja*

Török Emőke: *Munka és társadalom.*
A munka jelentésváltozásai a bérmunkán innen és túl

Sepsi Enikő: *Pilinszky János mozdulatlan színháza*
Mallarmé, Simone Weil és Robert Wilson műveinek tükrében

Erdélyi Ildikó: *A lélek színháza. A pszichodráma és az önismeret útjai*

Szummer Csaba: *Pszichedelikumok és spiritualitás*

Papp Sándor: *Török szövetség – Habsburg kiegyezés.*
A Bocskai-felkelés történetéhez

Bolyki János: *Teológia a szószéken és a katedrán*

Balogh Eszter: *Túlélési stratégiák a magyar gazdaságban.*
Esettanulmányok a 2000-es évek elejéről

Falussy Lilla: *Trendek a kortárs olasz drámában*

Bekő István Márton: *Jézus csodáiról szóló elbeszélések Márk evangéliumában*

Kovai Melinda: *Lélektan és politika. Pszichotudományok a magyarországi*
államszocializmusban 1945–1970

Spannraft Marcellina: *Költészet és szakralitás*

Németh István: *Műtárgyak a boncteremben. Tanulmányok az orvoslás és*
a képzőművészet tárgyköréből

Homicskó Árpád Olivér: *A magyar társadalombiztosítási*
és szociális ellátások rendszere

Fabiny Tibor: *Az eljövendő árnyékai. A figurális tipológiai olvasás*

Szetey Szabolcs: *Adatok a magyar református prédikációs gyakorlat*
újraértékeléséhez 1784–1878 között

Balogh Tamás: *Huizinga Noster.*
Filológiai tanulmányok J. Huizinga magyar recepciójáról

Dávid Gyula: *Angol fogalmi idióma szótár.*
Angol idiómák és magyar megfelelőik

Beke Albert: *Gyulai Pál személyisége és esztétikája*

Németh Dávid: *Vallásdidaktika. A hit- és erkölcstan tanítása*
az 5–12. osztályban

Sepsi Enikő: *Kép, jelenlét, kenózis a kortárs francia költészetben és Valère*
Novarina színházában

Papp Ágnes Klára: *A tér poétikája – a poétika tere. A századfordulós kisvárostól az ezredfordulós terekig a magyar irodalomban*

Lányi Gábor János: *A kálvinizmus nyitánya. Berni zwingliánusok és francia-svájci kálvinisták vitája az egyházfegyelem gyakorlásáról*

Kovács Dávid: *Nemzetfelfogás és történelemszemlélet a 20. századi Magyarországon*

Pap Ferenc: *Az egyházi év*

Farkas Ildikó: *A japán modernizáció ideológiája*

Horváth Csaba: *Megtalált szavak*

Csízy Katalin: *Az ideális vezető politikus alakja a görög-római hagyományban*

Siba Balázs: *Pasztorálteológia*

Indries Krisztián, Szummer Csaba: *Freud és a felkelő nap országa*

Bognárné Kocsis Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában*

Vető Miklós: *Jonathan Edwards gondolatvilága*

Kodácsy Tamás: *A homiletikai aptum. Hogyan lesz a szószéki beszédből igehirdetés?*

Brandt Györgyi: *A hungarológia intézményrendszerének létrehozása. Gragger Róbert a berlini egyetemen*

Simon Gabriella: *A mentorálás elmélete és gyakorlata. A mentori kompetenciák attitűdelemei és a kezdő pedagógusok mentormodellek szerinti támogatása*

Legéndy Kristóf: *A természettudományos és a teológiai megismerés modelljei*

Siba Balázs: *Pasztorálteológia* (Második, javított kiadás)

Szabados Ádám: *Az apostolok hagyománya*

Lukács Olga: *Az erdélyi egyházak ezeréves együttélésének szinopszisa*

Literáty Zoltán: *Homiletika és retorika*

Toókos Péter János: *A III. szibillakönyv. Irodalmi és teológiai bevezetés*

Borsi Attila János: *Elhívástól kihívásig. Vázlatok az egyház és a keresztyén gondolkodás megértéséhez*

Szalma József: *A biztosítási szerződés. A biztosítói kárfelelősség az európai és a magyar magánjogban*

Kövi Zsuzsanna: *Az alternatív ötfaktoros személyiségmodell és a személyiségklaszterek*

Nemeshegyi Péter SJ: *A kelet-ázsiai vallások története*

Bethlenfalvy Ádám: *Dráma a tanteremben. Történetek cselekvő feldolgozása*

Sólyom Réka: *Szaknyelvi szemantika. Funkcionális kognitív elemzések*

Dér Csilla Ilona: *Diskurzusjelölők és társulásaik a magyar nyelvben*

Csontos Nóra: *Szakszöveg-tipológia. Szakszövegtípusok vizsgálata társas-kognitív keretben*

Visky András: *Mire való a színház? Útban a* theatrum theologicum *felé*

Kovács Dóra: *Az empátia tudománya és művészete*

Korpics Márta: *A késő modern vallásosság közösségi mintázatai*

Fóris Ágota: *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat*

Gálffy László: *Anjou és grófjai. A politikai területformálódás útjai és sajátosságai Franciaországban (9–13. század)*

Szabados Ádám: *Az apostolok hagyománya* (Második, javított kiadás)

Csűrös András: *Református egyházi élet a Tanácsköztársaság idején. A magyar reformátusság egy válságos korszakban*

Nagy József: *Élet és halál, örök élet és örök halál a Jelenések könyvében*

Boros Gábor: *Georg Misch és az önéletírás*

Karasszon István: *Az ószövetségi teológia üzenete*

Birher Nándor: *Értékalapú (köz)igazgatás*

Jakab Éva: *Állam és demokrácia: törvényhozás és törvénykezés az ókori Athénban*

Nagy József: *Élet és halál, örök élet és örök halál a Jelenések könyvében*

Bölcskei Andrea: *Az egyház mint egykori birtokos a magyar helynevekben*

Szontagh Pál: *Miért (nem) leszek pedagógus? Hivatás- és pályamotiváció a Kárpát-medencei pedagógusjelöltek körében*

Mészáros László: *Az ókori Európa nevelésügye*

László Emőke: *Kiválasztás Krisztusban*

Szűcs Ferenc: *Az imago Dei értelmezése a barthi és a Barth utáni teológiában*

Németh László: *Vidéki ellenségképek a* Szabad Nép*ben*

Frazer-Imregh Monika: *Életmód, asztrológia és mágia a reneszánszban*

Schmidt Ildikó: *A sikeres iskolai inklúzió tényezői*

G. Komoróczy Emőke: *Földbolygó szívmagasságban*

Váradi Ferenc: *Krúdy keresése*

Szalma József: *A kárfelelősség alapelvei*

Prontvai Vera: *Költészet és szakralitás a kortárs magyar színházban*

Nádor Orsolya: *A kelet-közép-európai nyelvi térség*

Kustár György: *Követhető-e Jézus?*

Beretzky Ágnes: *A nemzeteszme brit szemmel*

Szummer Csaba: *Spontán értelemképződés módosult tudatállapotban*

Csontos Nóra: *Az idézés működése a magyar nyelvben*

Rácz Edit: *Nyelvkönyvek nevelési potenciálja*

Bene Sándor: *Egy reneszánsz magyar író: Andreas Pannonius*

Heltai Pál: *Bevezetés a fordítástudományba – Posztgraduális szakfordítói képzések számára*

Sitku Tibor: *A fowleri hitfejlődés-elmélet értékelése és alkalmazási területei*

Kovács Enikő Hajnalka: *Egyéni panaszénekek a Zsoltárok könyvében*

Péntek Dániel Gábor: *Kiáltás a mélységből – Alvilágkép a zsoltárköltészetben*

P. Márkus Katalin: *Kéziszótárak az ezredfordulón*

Váradi Ferenc: *Gyermekközpontú médiaismeret*

Balogh Dávid: *A lekció a magyar református istentiszteleti gyakorlatban*

Kiss Gabriella: *A tettre kész néző*

Sarnyai Csaba Máté: *Kereszttűzben – Az erdélyi római katolikus autonómia felszámolása (1918–1932)*

Bölcskei Andrea: *Korai keletkezésű helynevek a Brit-szigeteken*

Smohay Máté: *Paradigmaváltás a hatásvizsgálatokban – Bevezetés az egyénfókuszú kísérleti módszercsaládba*

L'Harmattan France
5-7 Rue de l'École Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20
Email: diffusion.harmattan@wanadoo.fr

L'Harmattan Italia SRL
Via Degli Artisti 15
10124 Torino
Tél: (39) 011 817 13 88 / (39) 348 39 89 198
Email: harmattan.italia@agora.it

Nyomdai előkészítés: Károli Könyvműhely
Szakmai koordinátor: Gáspár Katalin
Olvasószerkesztő: Hommer Anna
Műszaki szerkesztő: Kardos Gábor
Borító: Kára László
Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Zrt.
Felelős vezető: Tomcsányi Péter